

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA TIMIȘOARA
INSTITUTUL DE STUDII BANATICE
„TITU MAIORESCU”

53

BANATUL ȘI CULISELE CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS

ACADEMIA ROMÂNĂ - FILIALA TIMIȘOARA
INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”

**Academia Română, Filiala Timișoara
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”**

**Banatul
și culisele Conferinței de pace de la Paris**

EDITURA DAVID PRESS PRINT
2019
TIMIȘOARA
ROMÂNIA

© Toate drepturile pentru actuala ediție
aparțin editurii.

Reproducerea neautorizată a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
se pedepsește conform legii.

ISBN 978-606-999-070-4

Printed in Romania

Proiect finanțat de

Director: Dr. Doru Sinaci

Academia Română, Filiala Timișoara
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

BANATUL
și culisele
Conferinței de pace de la Paris

Cuvânt înainte de acad. Dan DUBINĂ
Prefață de Crișu DASCĂLU
Ediție îngrijită de Ioan DAVID, Doru SINACI
și Bogdan Mihai DASCĂLU

Editura
DAVID PRESS PRINT
Timișoara, 2019

Concepția artistică a copertei și tehnoredactare:
Daniela Florian și Loredana Bradea

Traduceri de:
Doina Bogdan-Dascălu
Delia Badea
Speranța Sofia Milancovici

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cuvânt înainte

Salutăm inițiativa și publicarea acestei culegeri de documente într-un volum aniversar, dedicatw centenarului unirii Banatului cu România, culegere intitulată „*Banatul și culisele Conferinței de Pace de la Paris*”. Lucrarea a fost realizată în cadrul Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu” din cadrul Filialei din Timișoara a Academiei Române, sub îngrijirea domnilor Ioan David - directorul institutului, Doru Sinaci și Bogdan Mihai Dascălu. Sunt monografii publicate în volum, sunt documente esențiale pentru cunoașterea și înțelegerea circumstanțelor (contextul geopolitic și argumentele istorice) în care s-a decis și realizat unirea Banatului cu Regatul României în 1919, documente care nu sunt la îndemâna publicului larg și despre care nu s-a vorbit și nu s-a învățat în școli în perioada comunistă.

Dar cine sunt cei cinci autori ai monografiilor incluse în volum? Sunt personalități de prim rang, reprezentanți emblematici ai neamului românesc, care prin caracter, cultură, știință, implicare și responsabilități asumate în treburile cetății, prin patriotism, în înțelesul cel mai generos al acestui cuvânt, au avut autoritatea morală și competența pentru a analiza și emite judecăți cu privire la problema în discuție – *Problema Banatului*. În ordinea prezentării în volum, ei sunt:

Sever BOCU: *Problema Banatului. Românii și Sârbii*. Ediția originală, *La question du Banat. Roumain et Serbs*, Paris, Imprimerie Générale Lahure, 1919.

Sever Bocu (1874-1951) a fost fruntaș al românilor bănățeni, politician, președinte al partidului Național Român din județul

Timiș-Torontal, deputat, membru în Consiliul Național al Unității Române, prezidat de Take Ionecu, Ministru al Banatului în guvernul Iuliu Maniu din 1928. **Silviu DRAGOMIR:** *Banatul românesc. Schiță istorică/Le Banat Roumain. Esquisse historique*, Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944.

În prealabil, a publicat *Vechimea elementului românesc și colonizările streine în Bănat*, extras din Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, Tipografia „Ardealul”, 1924.

Silviu Dragomir (1888 -1962) a fost istoric, profesor universitar, om politic, Ministru Secretar de Stat și Ministru de Stat pentru minorități (1937-1940), membru titular al Academiei Române (1928).

Traian LALESCU: *Problema etnografică a Banatului/Le problème ethnographique du Banat*, Paris, Imprimerie Paul Dupont, 1919.

Traian Lalescu (1882-1929) a fost matematician român, profesor universitar la București și la Timișoara, primul rector al Școlii Politehnice din Timișoara; personalitate proeminentă a școlii matematice românești, a fost ales membru postmortem al Academiei Române (1990).

George C. MIRONESCU: *Problema Banatului/Le Problème du Banat*, Paris, Ed. Hachette, 1919.

Gheorghe Mironescu (1874-1949) a fost jurist, om politic de talie europeană, ministru al Instrucțiunii publice (1920-1922), Ministru al Afacerilor Străine (1928-1931), Presedinte al Consiliului de Miniștri (1930-1931), membru de onoare al Academiei Române din 31 mai 1939.

Traian VUIA: *Banatul (Timișana)/Le Banat*, Edité par Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bucovine, Paris, 1919.

Traian Vuia (1872-1950) a fost inventator român, pionier mondial al aviației, inițiator al constituirii la Paris al Consiliului

Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, membru al Academiei Române (1946).

Toți autorii, excepție făcând Silviu Dragomir, și-au editat și publicat monografiile despre Banat în 1919, pentru a le pune la dispoziția Conferinței de Pace, respectiv a lobby-ului mobilizat pentru susținerea intereselor României. Aceasta este, de altfel, explicația pentru care, în versiunea lor inițială, monografiile au fost redactate în limba franceză, chiar și cea publicată după Conferința de Pace; la acea vreme, franceza era limba diplomatică. Pentru unele dintre monografii, traducerea în limba română s-a făcut în premieră pentru acest volum aniversar.

Să rememorăm etapele principale ale Unirii, constituirea României Mari.

La 1 Decembrie 1918, Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească a proclamat, la Alba Iulia, unirea cu România. Rezoluția Adunării Naționale, căreia i-a fost dată citire de către Vasile Goldiș, stipula: „Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România. Adunarea proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între Mureș, Tisa și Dunăre.”

Legea Unirii a fost ratificată prin decret de lege, la 11 decembrie 1918, de către regele Ferdinand, fiind votată de Adunarea Deputaților în ședința din 29 decembrie 1919.

Unirea Basarabiei cu Țara s-a realizat, însă, mai devreme, în 27 martie, când Sfatul Țării a votat - prin vot nominal deschis în favoarea Unirii cu România - declarația Sfatului Țării, care enunța: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul vechii Moldove. În puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama ei România. Traiască unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna! Preșdintele Sfatului Țării, Ion Inculeț; Vice-președinte, Pantelimon Halippa; Secretarul Sfatului Țării I. Buzdugan”.

Bucovina și-a proclamat unirea cu Regatul României, de asemenea, înainte de 1 Decembrie, în Adunarea populară din 27 octombrie 1918, fiind apoi validată de către Congresul General al Bucovinei, care s-a desfășurat în perioada 18/28 noiembrie 1918 la Cernăuți. Reprezentanții naționalităților conlocuitoare (români, polonezi, ruteni, germani) au votat cu majoritate zdrobitoare „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare, până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”.

În Banat, în a doua jumătate a anului 1918, când dezintegrarea Imperiului bicefal era iminentă, au fost mari frământări. Românii au înființat Consiliul Național al Banatului, condus de dr. Aurel Cosma – cel care avea să fie deputat în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, și au început să se organizeze pentru emancipare și autodeterminare. Pentru 31 octombrie 1918, se pregătea o mare demonstrație de stradă la Timișoara, menită să coaguleze o decizie privind viitorul Banatului. Fruntașii maghiari locali, coordonați de către dr. Otto Roth, membru în conducerea Partidului Social Democrat din Ungaria, și locotenentul colonel Albert Bartha, șeful Statului Major al Comandamentului Militar Timișoara, au decis ca la această Adunare Populară să proclame Republica Autonomă Bănățeană,

în cadrul Ungariei, și să înființeze „Sfatul Poporului din Banat”, subordonat guvernului din Budapesta. Fruntașii români, văzând în aceasta o încercare de a împiedica unirea Banatului, au părăsit consfătuirea și au organizat „Consiliul Militar Național Român”, avându-l ca președinte pe dr. Aurel Cosma. Acesta răspunde deciziilor lui Otto Roth astfel: „Noi, românii, nu putem primi propunerea domnului Otto Roth. Aspirațiile neamului nostru ne îndeamnă să urmăm altă cale. Vom constitui Consiliul nostru național.”

În 10 noiembrie, Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, a trimis o notă ultimativă Consiliului Național Maghiar, pentru predarea guvernării și administrației Banatului și Transilvaniei. Nota avea termen 2 zile. Budapesta a cerut o prelungire cu 48 ore a termenului, până pe 14 noiembrie. Guvernul maghiar începuse tratativele de pace cu Antanta și a încheiat armistițiul cu aceasta chiar în 13 noiembrie, la Belgrad. Convenția de armistițiu a complicat planurile românilor de a prelua Banatul. Antanta convenise cu Ungaria ca soarta Banatului să fie definitivată după Conferința de Pace. În baza unei Convenții Militare semnate la Belgrad, armata maghiară trebuia să se retragă la nord de Mureș, iar teritoriul evacuat să fie ocupat de forțele aliate sârbe și franceze¹. Profitând de această situație, precum și de faptul că, în acest timp, armata română era ocupată cu neutralizarea trupelor germane ale lui Mackensen, armata sârbă a trecut Dunărea și, în 14 noiembrie 1918, a ocupat Timișoara; în 20 noiembrie a ajuns la Mureș și apoi s-a fixat pe linia dintre Szeged și Lipova. Comandamentul sârb a instalat o administrație militară a Banatului, a dizolvat gărzile naționale și a preluat administrația civilă. O data instalată, administrația sârbă a Banatului a luat măsuri aspre împotriva populației românești, încercând să inhibe tendințele unioniste și, evident,

¹ Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Unirea_Banatului_cu_România

să blocheze participarea bănăţenilor la Adunarea Naţională de la Alba Iulia.

În aceste condiţii, bănăţenii au participat totuşi în număr mare la Adunarea Naţională de la Alba Iulia. Documentele vremii arată că, dintre cele 254 de localităţi bănăţene, au fost aleşi 270 de delegaţi oficiali (182 din judeţul Timiş şi 88 din judeţul Caraş), la care s-au adăugat 661 de locuitori bănăţeni. (Participarea ar fi fost mult mai numeroasă dacă nu s-ar fi opus administraţia şi armata sârbă.) Dintre aceştia, 44 de membri au fost aleşi în Marele Sfat Naţional, iar din cei 6 secretari, 2 erau bănăţeni. Adunarea a proclamat, la 1 Decembrie 1918, prin reprezentanţii prezenţi, „...unirea românilor şi a teritoriilor locuite de dânşii cu România.” Însă proclamarea unirii Banatului cu România nu a rezolvat şi preluarea administraţiei provinciei, iar unirea nu s-a putut împlini decât în anul care a urmat.

După proclamarea unirii, persecuţiile armatei sârbe s-au intensificat. Între timp, în Banat a sosit generalul francez Berthelot, favorabil cauzei românilor. Ca urmare a intervenţiilor acestuia, dar şi ale reprezentanţilor Consiliului Diligent pe lângă Armată, s-a decis retragerea treptată a trupelor sârbeşti şi preluarea teritoriului de către trupele franceze. Acestea au intrat în estul Banatului în ianuarie 1919, ocupându-l apoi, în cea mai mare parte, în perioada martie-mai. S-au retras, treptat, începând cu iunie, până la sfârşitul lui iulie, 1919.

În 1919, Banatul a fost împărţit între România şi Regatul Serbiei, Croaţilor şi Slovenilor. În 11-13 iunie, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace de la Paris a comunicat României decizia finală privind graniţele dintre România şi Ungaria şi dintre România şi Serbia. Astfel, două treimi din Banat reveneau României şi o treime Serbiei. Criteriul demografic a fost dominant în luarea acestei decizii.

În 28 iulie, administrația română s-a instalat în Banat, iar pe 3 august 1919 în Timișoara au intrat primele unități ale armatei române. Fiindcă, așa cum s-a menționat mai sus, criteriul decisiv în împărțirea Banatului între Regatul României și Regatul Slovenilor, Croaților și Sârbilor (înființat în 28 octombrie 2018!), în proporție de 2/3 și 1/3, conform deciziei Consiliului Suprem al Conferinței de Pace de la Paris și comunicată României în 11-1 iunie 1919, s-a bazat pe datele demografice, prezentăm mai jos evoluția acestor date în perioada premergătoare Primului Război Mondial și în 1920².

Banatul Românesc

Year	Total	Romanians	Hungarians	Germans	Serbs	Roma
1880	744,367	426,368 (57.3%)	37,586 (5.0%)	202,698 (27.2%)	46,983 (6.3%)	n/a
1890	812,799	446,816 (55.0%)	50,899 (6.3%)	233,006 (29.9%)	41,356 (5.1%)	n/a
1900	871,598	468,508 (53.8%)	78,656 (9.0%)	243,582 (27.9%)	41,960 (4.8%)	n/a
1910	902,210	474,787 (52.6%)	109,873 (12.2%)	231,391 (25.6%)	44,598 (4.9%)	n/a
1920	822,639	450,817 (54.8%)	79,955 (9.7%)	208,774 (25.4%)	n/a	n/a

Banatul Sârbesc

Year	Total	Serbs	Hungarians	Germans	Romanians	Slovaks
1910	566,400	229,568 (40.5%)	108,622 (19.2%)	125,374 (22.1%)	73,303 (12.9%)	16,223 (2.9%)
1921	559,096	235,148 (42.1%)	98,463 (17.6%)	126,519 (22.6%)	66,433 (11.9%)	17,595 (3.2%)

Desigur, aceste date nu îi includ pe românii de pe Valea Timocului, care, la vremea când se decidea această împărțire, erau mult mai numeroși decât cei din Banatul Sârbesc. Documentele din acest volum, mai ales monografiile lui Silviu Dragomir și Traian Lalescu, conțin date mult mai detaliate și mai nuanțate decât cele de mai sus.

² Cf. <https://en.wikipedia.org/wiki/Banat>

Am convingerea că lucrările din acest volum vă vor acapara atenția, că vă vor ajuta să înțelegeți mai bine ce înseamnă Banatul, această „Mică Europă” care, până la urmă, prin multietnicitate, multiculturalitate și multispiritualitate, în pofida vicisitudinilor istorice, rămâne un exemplu de luat în seamă într-o Europă în care se vorbește despre avantajele unității, dar, în același timp, în care se cunoaște și tentația de a experimenta mișcări centrifuge.

Academician Dan Dubină

PREFAȚĂ

Timp de două mii de ani, Banatul a fost mereu cucerit, dar niciodată eliberat.

Timp de două mii de ani, xenocrațiile s-au succedat, venind și plecând.

Timp de două mii de ani, populația autohtonă a dăinuit miraculos.

Până în vara anului 1919, când intrarea trupelor române în provincie a făcut posibilă instaurarea administrației naționale.

3 August 1919 este data care a anulat pentru totdeauna contradicția insuportabilă dintre o majoritate etnică stabilă și administrațiile minoritare vremelnice.

După înfăptuirea simbolică a unității naționale la 1 Decembrie 1918, au urmat încă doi ani în care lupta națională a continuat în plan politic, confirmând că pacea nu este decât continuarea războiului cu alte mijloace.

Alături de diplomația *politică*, activă în cadrul oficial, a funcționat și o diplomație *științifică*, întemeiată pe argumente din acest domeniu. Cele cinci texte reunite în volumul de față sunt scrise de autori din aproape *toate* provinciile românești: Banat (Traian Vuia și Sever Bocu), Transilvania (Silviu Dragomir) și Muntenia (George G. Mironescu și Traian Lalescu, acesta cu rădăcini bănățene) și care s-au afirmat în sfere intelectuale diferite: aviație, politică, istorie, matematică.

Este o situație elocventă și exemplară totodată, care ilustrează asumarea unei duble responsabilități, *științifice* și *politice* în același timp. Citite cu atenție și mai ales fără

prejudecăți inoportune, aceste texte sunt pledoarii *în favoarea* Banatului și a națiunii majoritare, și nu reacții *împotriva* Serbiei și a populației sârbești din Banat. Accentul fundamental este pus mereu pe *pentru*, niciodată pe *contra*.

Delimitările de mai sus sunt cu atât mai necesare cu cât Conferința de pace de la Paris a fost diferită în multe privințe de altele, care au precedat-o, dar în primul rând prin aceea că la ea pacea nu a fost *impusă*, ci a fost *negociată*. Cel puțin dacă se ia în considerare aspectul strict exterior al evenimentelor, desfășurat sub privirile tutelare, aparent nepartizane ale forțelor aliate, care au făcut efortul notabil de a da o alură de obiectivitate modului în care s-au desfășurat lucrările și de justiție felului în care s-au încheiat. Dacă se ține însă seama de faptul că niciuna dintre părțile implicate în împărțirea Banatului nu a plecat mulțumită de la Paris, devine legitimă suspiciunea că avem de a face cu un *dictat* camuflat, care a dat un verdict subit unor *negocieri* care riscau să fie interminabile. Și astfel, aflăm că trăim *acum* în cea mai bună dintre variantele *posibile atunci*. Dar ar trebui oare să fim mulțumiți numai pentru alții de vreme ce alții nu sunt?

Poate că a sosit timpul că recitim aceste texte scrise cu o mare ardoare națională de oameni care, fără a-și fi uitat menirile fiecăruia, au avut mereu în minte menirea tuturor. Este timpul ca, recitindu-le, să înțelegem necesitatea saltului din *eu* în *noi*.

Crișu Dascălu

SÉVÈRE BOCOU

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

Deux cartes hors texte

PARIS
IMPRIMERIE GÉNÉRALE LAHURE
9, RUE DE FLEURUS, 9

1919

SEVER BOCU*

PROBLEMA BANATULUI. ROMÂNI ȘI SÂRBI

* Economist, om politic, ziarist: redactor la „Tribuna” din Sibiu, unde a susținut mișcarea memorandistă, apoi la „Tribuna poporului” din Arad, devenită, în 1904, „Tribuna”. După fuziunea publicației cu „Românul” (1921), Sever Bocu militează în această gazetă pentru promovarea activismului politic. Editează, în 1917, pentru prizonierii de război români din lagăre, publicația „România Mare”, iar mai târziu, la 1 mai 1930, fondează, la Timișoara, ziarul „Vestul”. Președinte al Sindicatului Ziariștilor din Banat. În 1915 și 1917 este condamnat la moarte în contumacie de un tribunal militar din Ungaria, pentru îndrăzneala de a fi declarat război Austro-Ungariei, în numele refugiaților din Ardeal și Banat. Deputat în Parlamentul României Mari (1921, a fost reales de încă nouă ori). Ministru al Banatului fără portofoliu (1928), în guvernul Iuliu Maniu. A condus „Directoratul Banatului”. În noaptea de 5/6 mai 1950, arestat și înțemnițat în închisoarea de la Sighet, unde, un an mai târziu, a încetat din viață. (n. 19 noiembrie 1874, Șiștarovăț, județul Arad de astăzi – d. 21 ianuarie 1951, închisoarea Sighet).

HĂRȚI ÎN AFARA TEXTULUI

1. *Harta etnografică a Banatului timișean*, după harta etnografică a Ungariei de Pal Balogh și statisticile oficiale ungare, de prof. A.-D. Atanasiu, Paris, 1919

2. *ROMÂNI din Valea Timocului, din Mlava și din Pek. SÂRBII Banatului*, fragment după harta etnografică a regiunilor locuite de români și a coloniilor străine care se află aici, de prof. S. Demetrescu, C. Polyso, A.-D. Atanasiu și Ed. Borcea, Paris, 1919

DATELE STATISTICE

Toate datele statistice de care ne-am servit de-a lungul acestei lucrări sunt luate după statisticile oficiale ungare.

Nu am folosit niciunde statisticile confesionale, care oferă numărul real al românilor și care este mai mare.

CUVÂNT ÎNAINTE

Nu este suficient să știi geografia, geologia, topografia, fiziografia unei regiuni pentru a spune că o cunoști. Trebuie să-i cunoști și sufletul. Căci lucrurile pe care noi le numim, poate inexact, moarte, au și ele sufletul lor. Fără cunoașterea acestui suflet, ele vor rămâne veșnic obscure și impenetrabile pentru noi. Știința rigidă permite orice interpretare liberă. Doar sufletul imprimă lucrurilor caracter, personalitate. Un exemplu caracteristic în această privință ne oferă chiar problema Banatului, pe care Occidentul începe să-l cunoască cu ocazia litigiului provocat între români și sârbi. De două mii de ani, geografia și istoria știu că Banatul este o individualitate distinctă. În vremurile din urmă, o întreagă serie de publicații transformă Banatul voluntar, dar întotdeauna în cunoștință de cauză, din unitatea geografică ce este, în două entități diferite, Banatul occidental și Banatul oriental, ceea ce este un nonsens istoric; sau atașează câmpia Banatului de mai sus de Tisa la câmpia Panoniei, prezentând-o ca o unitate geografică cu aceasta din urmă, ceea ce este o contradicție evidentă. Cei care nu cunosc natura intimă a acestor lucruri pot fi ușor seduși de aceste argumente teoretice. De asemenea, se poate spune că, în vremurile din urmă, s-a reușit să avem două Banaturi, unul real și altul științific.

Mânați de dorința de a rectifica aceste erezii – care, în mod sigur, urmăresc un scop precis – ne-am decis să publicăm acest studiu pentru cei pe care îi interesează această problemă

palpitanță, care desparte două popoare. Noi nu pretindem decât o singură autoritate: pe aceea de a cunoaște intuitiv materia pe care o tratăm. Acest Banat este patria noastră restrânsă, pe care îl cunoaștem în toate detaliile lui, aproape comună de comună și fiecare naționalitate. Cunoaștem de asemenea, credem noi, logica acestui pământ. Dacă aceasta este o calitate, se poate spune, poate, că ea nu este întotdeauna o garanție a obiectivității. Avem totuși credința fermă că nu suntem vinovați de lipsa de obiectivitate. Susținem un punct de vedere care, înainte de toate, se apără singur. Franța, Anglia, Italia și chiar vechea Rusie au recunoscut oficial, în 1916, legitimitatea lui. Și credința noastră în justetea punctului de vedere românesc este atât de mare, încât am consimțit de bună voie să-i încredințăm un arbitraj socialist, care, lipsit de orice pasiune națională, va judeca doar după criteriile riguroase ale dreptului și ale justiției. Am lua, în acest diferend, drept judecătorii cei mai competenți, de exemplu, pe cei patru mari conducători ai socialismului occidental: A. Thomas, E. Vandervelde, A. Henderson și H. Branting, sub președinția lui M. Wilson. Poporul român ar accepta aprioric drept bună judecata acestor oameni. Astfel, problema este clară din punctul de vedere al exigențelor democrației moderne.

Pentru români, problema Banatului este gravă tocmai din acest punct de vedere. Poporul român simte că i s-a pregătit o injustiție nemeritată. Intereselor lui naționale, ignorate fără nicio scuză, li se adaugă sentimentele lui de dreptate și de justiție, profund ofensate. În ultimă instanță, el pare să spună: Foarte bine, dezmembrați-mă, dar, cel puțin, dați-mi un motiv! Nu mi-am făcut datoria în acest război? Atunci, de ce sunt lovit de această nedreptate?... Conștiința poporului nostru este, într-adevăr, tulburată atât de mult, încât se poate spune că el este mai mâhnit din cauza acestei nedreptăți, că el nu este fericit din cauza tuturor celorlalte aspirații realizate. Căci el simte

instinctiv că, în ciuda sacrificiilor atât de teribile, acest război nu i-a adus încă pacea definitivă; și că nedreptatea, care i se face, fiind atât de mare, este forțat să accepte o nouă luptă în viitor pentru a o repara.

Dar noi avem o încredere nemărginită în Congresul de pace. Suntem convinși că „drept” și „justiție”, cuvinte care au fost pronunțate constant în decursul acestui război, nu au fost lipsite de sens. Ele au fost principiile fundamentale care vor prezida Congresul de pace și care vor decide întreaga problemă în spiritul lor. Fără ele, Societatea Națiunilor nu ar fi decât o ficțiune în plus.

Recunoaștem, de asemenea, că nu ne-am pierdut speranța în sentimentele juste ale poporului sârb. Așteptăm încă din partea lui gestul inevitabil de a renunța la pretenții care aduc o atingere directă și gravă suveranității noastre naționale și, totodată, intereselor noastre de stat la Tisa și la Dunăre. Sperăm mereu că nu Congresul, ci, la fel ca în trecut, propria noastră voință, liberă și reciprocă, va fi cea care va instaura în viitor dreptatea între noi, în problema frontierelor. Sperăm încă!...

Paris, ianuarie 1919

AUTORUL

CAPITOLUL I

CONSIDERAȚII GENERALE

Instinctul poporului român se conduce, în ce privește politica apărării sale naționale în Sud și în Vest , după două mari principii ce iau caracterul unei adevărate dogme: a nu permite slavilor să treacă Dunărea și a nu permite ungurilor să treacă Tisa. Dintotdeauna, poporul a resimțit puternic logica istoriei și a geografiei sale: limitele dintre neamuri au fost trasate aici de natură; și ele constituie, în acest colț de lume, expresia incontestabilă a dreptului. Această conștiință a dreptului pe pământ, ce se adaugă evidentelor calități ale poporului, dau sufletului românesc această minunată armătură care l-a făcut să traverseze victorios optsprezece secole de cea mai dură asuprire și de care stăpânii vremelnici, străini, deci ilegali, se plâng la fel de mult pe cât se tem: însușirea de a-i asimila pe ceilalți.

Ungurii și-au exercitat dominația timp de zece secole, au compromis sensibil frontiera etnică a poporului din regiunea septentrională și cea sudică a Tisei prin stabilirea lor, dar nu au izbutit să producă pe acest pământ, impropriu pentru ei, decât un singur model cu ajutorul energiei originale a rasei diminuată. De aici, efortul lor permanent de a-și susține neamul prin măsuri artificiale spre a rămâne pe loc, împreună cu întregul lor aparat de persecuții care i-a făcut faimoși. Totuși, rezultatul a rămas mereu îndoielnic. Deși încet, aproape imperceptibil, dar tenace, fără întreruperi și cu o impetuoasă irezistibilă, românii au avansat

spre Tisa, țintă vizionară a poporului. Opresorul a pretins pentru sine dreptul de a se apăra prin violență și arbitrar. Ungurii, într-adevăr, au fost nevoiți să recunoască faptul că, dincolo de Tisa, nu pot guverna decât prin forță. Românii au făcut plauzibil, pentru întreaga lume, adevărul lor fundamental: orice dominație străină asupra acestui teritoriu, care le este patrimoniu național, nu poate dăinui decât prin violență și arbitrar. Prin drept și justiție nu poate guverna decât naționalitatea pământului. De aici, slăbiciunea statului maghiar, a cărui existență, deși a durat zece secole, însă fundamentată exclusiv pe principiul forței, nu a mai fost prelungită, inutil, din ziua în care ideea de drept a sfârșit prin a triumfa în întreaga lume.

Stabilirea ungarilor pe Tisa, pe care românii o consideră, nu fără motiv, drept accidentul cel mai teribil din istoria lor, a lăsat totuși în urmă un fapt geografic pe care nimeni nu îl poate nega: românii au fost alungați de pe Tisa, fără ca ei să fi putut recuceri, până în zilele noastre, acest teritoriu. Este aici o realitate ce nu poate fi contestată. Poporul român nu este imperialist și, în bunul simț ce îi este caracteristic, el ține perfect seama de realități și de posibilități. De aceea, la ora actuală a revendicărilor, el suportă consecințele acestei stări de fapt și nu vine să prezinte nici titluri istorice, nici rațiuni sentimentale. Diferendul lui cu poporul maghiar, în legătură cu Tisa, îl încredințează liniștit – acesta este sentimentul lui – ultimului cuvânt al istoriei și al justiției superioare a lucrurilor.

Dar, firește, situația nu este asemănătoare în partea meridională a Tisei și a Dunării, în ce îi privește pe slavi. Slavii, la origine, nu au trecut niciodată Dunărea. În secolul al XIV-lea, nu a existat niciun slav în Banat. Abia după această dată, elemente sârbești au trecut Dunărea. Dar sosirea lor nu a avut deloc un scop etnic și nu a dus la nicio modificare geografică. Românii nu au pierdut contactul, nici la Tisa, nici la Dunăre, cu

granițele lor naturale și istorice. Sârbii care au pătruns în Banat sunt refugiați prizonieri de uraganele turcești sau, populația germană fiind mult mai numeroasă decât ei, de coloniștii aduși aici de imperialii din Viena. Absența lor de pe malurile Dunării, cu care ei nu au luat contact decât în câteva puncte, ca și dispersarea lor în blocuri numeroase și fără legătură între ele, exclud supoziția oricărei intenții de expansiune etnică ori teritorială. Iată de ce, dacă, mai sus de Mureș, românii au luat față de unguri, în privința frontierelor naturale, o atitudine de conciliere și de negociere, ei au opus sârbilor, pe Dunăre și pe Tisa, o intransigență absolută. În aspirațiile sârbilor, ei nu au putut vedea decât intenții imperialiste, care, fără o suficientă legitimitate etnică, au încercat să se afirme în detrimentul lor, în același timp în disprețul istoriei și al geografiei. Punctul de vedere românesc, dat fiind că popoarele nu pot avea interpretări diferite pentru o situație analogă, se poate traduce pentru un francez astfel: Tisa superioară este pentru români ceea ce Rinul este pentru francezi, în timp ce Banatul le este Alsacia-Lorena. Face parte integrantă din sufletul și din gândirea românească!

Ciopârțirea teritoriului național român proiectată de sârbi rămâne de neînțeles pentru sufletul românesc în privința a încă altui punct de vedere, nu mai puțin important pentru susceptibilitatea neamului. Este vorba despre faptul că românii nu au sub dominația lor niciun sârb, în vreme ce sârbii, dimpotrivă, au sub dominația lor, în josul Dunării, 500.000 de români. Doar în văile Moravei și a Timocului trăiesc în masă compactă 300.000 de români, mai numeroși în consecință decât toți sârbii din Banat. Și nefericiții¹ au de partea lor cel puțin dreptul istoric. Ceea ce vin să dovedească involuntar, prin susținerea tezei contrare, toate aceste teorii, mai

¹ Zicem nefericiții pentru că, dintre toți asupritorii pe care i-au cunoscut românii – turci, unguri, ruși etc. – ei sunt expresia cea mai dureroasă (Vezi lucrarea în limba română a lui dr. G. Popovici, originar din Timoc, *Suferințele românilor din Serbia*, București, Socec, 1914).

degrabă folositoare decât originale, pe care istoricii sârbi le-au adoptat *ad hoc*, în vremea din urmă, într-o luxuriantă bibliotecă de propagandă lansată în tot Occidentul. Dar, asupra consecințelor pe care sârbii au încercat să le extragă dintr-un fapt istoric recunoscut de ei, vom insista într-un alt capitol. O altă populație românească, între 50 și 60.000 de suflete aproximativ, se întinde începând de la Belgrad, de-a lungul Dunării, ale cărei ambele maluri se găsesc stăpânite etnic de români. În imnul național român, avem, într-adevăr, patru versuri care spun:

„Strigați, pretutindeni în lume,
Că prin intrigi și prin ură,
Prin manevre vinovate,
Dunărea este furată!”

Și aceste versuri exprimă, în același timp cu un sentiment poetic, un fapt etnic. În sfârșit, pe lângă acești români dunăreni, se mai află sub dominația sârbilor 150.000 de „aromâni”, cărora li se mai adaugă și alții, căci ei locuiesc în Peninsula teritoriilor pe care sârbii le reclamă.

Și astfel, acestui număr deja foarte important, dublul, dacă nu mai mult, decât acela al sârbilor din Banat, cred ei, sârbii, că îi pot adăuga încă două sute de mii de români ori numai o sută de mii dacă vor așa, sub pretextul de a-i elibera pe ai lor, însă cu prețul inevitabil al aservirii altora și, în plus, cu acela al mutilării teritoriilor?...

Dar care sunt baza legală și argumentele pe care sârbii le pot invoca spre a-și justifica aceste veleități imperialiste? Căci aspirațiile lor teritoriale de dincolo de Dunăre², limită istorică

² Români au trecut, și ei, Dunărea în Dobrogea; ei înșiși au înlăturat infailibilitatea Dunării ca principiu separator de popoare. Și sârbii, abili, cred că pot găsi acolo un argument peremptoriu. Dar cazul lor suferă vreo analogie? Dacă românii au trecut Dunărea, au

a popoarelor, fără vreo necesitate peremptorie recunoscută de opinia tuturor și, până la un punct, chiar de adversarul însuși³, constituie, orice s-ar spune, o tendință manifestă de cucerire, o politică imperialistă.

-„Principiul etnic! spun sârbii. Noi avem în Banat 280.000 de sârbi, pe care dorim să-i readucem la patria-mamă”.

Dacă sârbii ar constitui în Banat o masă compactă și pe un teritoriu în legătură directă cu Serbia, s-ar putea discuta poate. În general, însă, nu se poate admite ca o minoritate de 2 până la 250.000 de străini ar avea dreptul să ciopârțească unitatea geografică a unui stat cu 15 milioane de locuitori, delimitat atât de ideal printr-un fluviu de importanța Dunării. Dar, oricum, aceasta ar putea fi o bază de discuție. Căci românii au de asemenea, în Valea Timocului, Dacia Aureliană istorică, 300.000 de-ai lor, care, în virtutea aceluiași principiu, ar putea fi readuși la patria-mamă. Pentru alți 150.000 de români care rămân în Peninsula și care, fără vreo legătură geografică, ar rămâne forțat în cadrul statului Sârb, s-ar putea aranja plecarea pe baza principiilor wilsoniene. Și, prin plecare, s-ar da principiului etnic o satisfacție completă și justă.

făcut-o constrânși de necesități biologice de ordin superior: necesitățile care au împins irezistibil popoarele spre mare. Și, fapt extrem de important, ei au de partea lor (și nu împotriva lor): și etnografia și istoria și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Totuși, noi nu am proclamat nicio tiranie, nici măcar pe aceea a principiului celui mai just. Este așadar bine că sârbii sunt pleoștiți, ca în 1913, căci politica oficială a României a anexat în Dobrogea o fâșie de teritoriu, în parte cu populație bulgară – anexare ce se poate justifica, desigur, prin necesități de strategie și de securitate, dar care nu a fost totuși indispensabilă pentru singura mare necesitate ce justifică prezența românilor în Dobrogea – o mare parte a opiniei publice românești a dezaprobat această anexare. Puțin după aceea, de altfel, urmările au dovedit că această opinie a avut o mare dreptate. Și cred că nu exprim doar o opinie personală afirmând că românii vor renunța, din proprie inițiativă, la această anexare pentru partea populată de bulgari.

³ D. Daneff, în calitate de prim-ministru, ne-a oferit în 1913 recunoașterea solemnă, din partea Parlamentului Bulgariei, a drepturilor României asupra Dobrogei, în schimbul renunțării la noi anexiuni.

Dar sârbii din Banat, în ciuda celei mai mari bunăvoințe, nu constituie o masă compactă. Pentru a detașa din teritoriul pe care se găesc, dispersați și amestecați cu români și cu germani, cei 280.000 de sârbi, ar trebui să se detașeze forțat 300.000 de români, cel puțin, din trupul și teritoriul lor național, împreună cu aproximativ 800.000 de germani și maghiari. Și aceasta ar însemna nu a satisface principiul etnic, ci a-l viola. Trăind amestecați, pe același teritoriu, este evident nu doar dreptul național al celor 280.000 de sârbi reprezentând minoritatea, ci și dreptul, de asemenea național, al celor 1.100.000 de români reprezentând majoritatea, de a decide.

Iată așadar de ce, în diferendul sârbo-român asupra Banatului, nu principiul etnic, ci principiul geografic, însoțit de dreptul populației de a dispune de soarta ei, este singurul care poate decide într-o manieră dreaptă. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât și un alt argument, deloc mai neimportant, pledează împotriva principiului etnic: acela că *sârbii înșiși nu îl acceptă!*. Aceasta pare un non-sens; și totuși, este adevărat. Sârbii au ambiții în Banat. Având împotrivă geografia, istoria, voința populației, într-un cuvânt, aproape totul, ei au apelat la principiul etnic. Or, principiul etnic, dacă le deschide Dunărea în Banat, el le deschide, totodată, Dunărea și românilor în Timoc. Dar sârbii nu vor să accepte nimic. Ei cheamă numai principiul etnic spre a le fi complice. În ce privește dreptul etnic al românilor din Timoc, ei răspund printr-o tangentă: „Nu este vorba despre Timoc. Noi avem o pradă comună, Banatul, și trebuie s-o împărțim”. Acesta este imperialism!

Formula nu este înscrisă printre marile principii moderne care ar trebui să prezideze la formarea statelor. Ea nu este însă cu totul nouă: maghiarii nu trăiesc în ultima vreme decât din creditul moral al acestei formule. Dar marele ei defect este acela de a fi profund înșelătoare și falsă. Căci nu avem a face aici cu o preponderență ce ar rezulta dintr-o liberă și nobilă emulație

între popoare. Această preponderență nu este, dimpotrivă, decât tristul rod al opresiunii istorice și, totodată, doar produsul muncii unui popor. Ea nu are nimic etnic în sine.

Sârbii i-au dominat pe români în Banat ca mandatarai ai habsburgilor, timp de o sută de ani, prin biserică. Timp de o sută de ani, românii au fost contribuabilii culturii sârbești.⁴ De o sută de ani ei au suportat un dublu jug: pe acela al maghiarilor, material, și pe acela al sârbilor, moral. Un pic perplexă, istoria noastră nu a știut să spună foarte exact care dintre cele două juguri a fost cel mai dureros, cel mai dezastruos; dar ea ne-a arătat precis rezultatele care au decurs: mizeria materială și morală a poporului român și preponderența maghiară și sârbă. Într-o ordine seriată de istorie, hegemonia sârbă s-a năruit cu o jumătate de secol înainte de hegemonia maghiară de astăzi. În același interval, preponderența sârbă era diminuată de preponderența maghiară. Ziua în care a fost scuturat jugul religios al sârbilor este celebrată în istoria românilor drept o zi a triumfului. Și asta și trebuie să fie, de altfel, pentru întreaga specie umană, și nu doar pentru români: căci, acolo unde se prăbușește o tiranie, umanitatea obține o victorie. Doar sârbii au aerul că ar regreta-o. Ei consideră drept „penibilă” pentru ei această zi în care noi am fost eliberați⁵. Și regretul lor este cât se poate de semnificativ: el nu lasă nicio îndoială asupra sistemului pe care statul sârb l-a fondat pe teritoriul român! Chestiune naturală, de altfel. Sârbii, în ciuda preponderenței culturale cu care se mândresc, au sentimentul că sunt absorbiți de către români, că au fost odinioară mai numeroși și că românii

⁴ Timp de zeci de ani se prelungește în instanțele judiciare maghiare faimosul proces de revendicare în legătură cu mănăstirile ce sunt acaparate de sârbi și care reprezintă fabuloasa sumă de sute de milioane.

⁵ „Plecarea sârbilor din Banat a fost cu atât mai penibilă, cu cât românii care, până în 1864, au avut cu ei o organizare religioasă comună, au fondat atunci o biserică independentă” (J. Cvijic, *La Péninsule Balkanique*, Paris, 1918, p. 591).

i-au înghițit. Această idee, această credință se găsește la toți autorii lor. Noi recunoaștem cu loialitate că afirmația lor nu este greșită. Dar care este secretul acestui fenomen? Românii au fost iloții și ai sârbilor, și ai ungarilor. Lor nu li se poate imputa nicio agresiune; dar, dimpotrivă, câtă opresiune s-a exercitat asupra lor. Și totuși, nici coloniștii unguri, nici coloniștii sârbi nu au putut opri marșul victorios al poporului autohton, care își trage seva vitalității lui din propriul pământ. Un adevăr rămâne așadar câștigat: sârbii nu au putut da dincolo de Dunăre, la fel ca maghiarii dincolo de Tisa, decât un tipar în care energia originală a neamului se găsește diminuată. Ei își au sufletul sărăcit de o idee: ideea dreptului celui autohton asupra pământului său. Autorii sârbi ne învață că românii din Serbia se află, din punct de vedere etnic, pe o pantă descendentă: pământul sârbesc nu le priește. Însă aceiași autori strigă de îndată despre pericolul românizării fraților din Banat. Și ce rezultă de aici? Intenția manifestă de a-și ajuta neamul prin mijloace arbitrar, prin forța unui stat care poate zăgăzui năzuința naturală a elementului autohton, considerat periculos pentru ei. Și, dacă la aceasta adăugăm dorința lor - deja vinovată - de a refuza românilor, în schimb, aceeași solitudine pentru aceia dintre ei care se află în Serbia, vom avea cheia psihologică a veleităților sârbești.

În consecință, există un fapt ce nu lasă nicio urmă de îndoială: sârbii nu ar fi putut da, în Banatul mutilat, decât o formă de stat bazată pe arbitrar și violență! Cu convingerea că sunt amenințați de populația autohtonă, ei s-au crezut autorizați, invocând aceeași scuză a legitimei apărări, să recurgă la forță. A doua zi după instalarea lor, iredenta românească și-a făcut inevitabil apariția pe teritoriul amputat. La frontiera greșită de sud-vest a statului român, a apărut un focar de efervescență și de agitație perpetuă. Ce-ar fi putut vedea sufletul român într-un stat străin care, în mod arbitrar, se instalează într-un colț al teritoriului său național?

Revendicările sârbești asupra Banatului fiind așadar lipsite de orice fundament – și evoluțiile ulterioare ne vor permite să le vedem mai bine – e limpede că, îndărătul lor, acționează doar instituțiile imperialiste. O singură privire, de altfel, asupra amplasării populațiilor în această parte a bazinului Dunării ne dovedește, o dată mai mult și cât se poate de limpede: sârbii la sud de Dunăre și românii la nord, majestuosul fluviu trasând între ei o frontieră naturală, liber aleasă prin voințele lor originare. Exoduri și migrații de populații împrăștiate au avut loc, într-un teritoriu ca și în celălalt; dar acestea nu au fost niciodată un motiv de cuceriri. Istoria nu a înregistrat niciun război între sârbi și români. Și acest acord admirabil, unic poate în istoria universală, între două popoare vecine, nu se poate explica decât printr-un echilibru psihic stabil, singurul care poate produce, între popoare, respectul reciproc față de liniile de demarcație a intereselor lor vitale. Ar fi, așadar, absolut necesar ca astăzi acest echilibru să fie rupt? Nu ar mai exista această necesară alianță care le-a cimentat armonia timp de secole? Cum singura îndurare în comun a sclaviei le-a putut da unitatea? Libertatea îi va separa?... Dar aceasta va fi justificarea postumă a opresorului de ieri!... Alianța lor, iată, este astăzi mai indispensabilă decât în trecut. Căci ar fi mai greu de păstrat libertatea, dacă nu ar fi supusă la cucerire. Opresorul comun, care ne-a ținut sub jug timp de zece secole, nu se va resemna ușor să-și scape prada. El așteaptă doar ca sclavii lui de ieri să înceapă să se ucidă între ei... Aliații noștri, sârbii, vor trebui să mediteze înainte de a a-și pregăti din nou armele. Pentru minoritatea lor etnică din Banat, ca și pentru minoritatea noastră din Serbia – căci aceasta nu trebuie să fie uitată – mai sunt și alte metode: există garanțiile wilsoniene, care iau sub protecție toate minoritățile. Și, dacă aceasta nu contează, le propunem încă ceva: *schimbul de populație*. Idee dificilă desigur, dar nu irealizabilă. România,

credem noi, va fi dispusă să creeze, spre a înfăptui această idee, un pod de aur peste Dunăre. Niciun sacrificiu nu îi va părea prea mare. Dar, spre a face posibilă această alianță și fraternitate, trebuie, este necesar înainte de toate: dezamorsarea oricărei intenții ostile împotriva frontierelor noastre.

CAPITOLUL AL II-LEA

FUNDAMENTUL ETNIC AL PRETENȚIILOR SÂRBEȘTI

Banatul reprezintă din punct de vedere etnic un conglomerat de popoare. În special partea lui occidentală, care a reprezentat o atracție specială prin regiunile fertile ale Tisei și ale Dunării, constituie un veritabil mozaic de populații diferite. În afară de români, populație autohtonă, mai există germani, sârbi, unguri, evrei, armeni, bulgari, italieni, țigani, albanezi, slovaci etc., chiar francezi și spanioli. În apropiere de Becicherecul Mare, capitala Torontalului, se află o comună, Barcelona Nouă, populată de coloniști spanioli. Lângă Jimbolia, se află satele Sfântului Hubert, Charleville și Seltourn, populate cu coloniști francezi veniți din Alsacia-Lorena, din regiunea Nancy și Metz îndeosebi. Oare în această bizară repartitie de populații a existat un plan metodic inițial? Da, desigur! Se vede, și încă foarte bine, grija minuțioasă a celor care au supravegheat această repartitie ca disocierea etnică să privească, pe cât posibil, toate aceste populații. Mentalitatea austriacă s-a amăgit multă vreme cu aberația de a crea artificial o națiune austriacă, prin disoluția sentimentelor de neam. Și tocmai această gândire este cea care reflectă, desigur, colonizarea Banatului. Coloniști germani, sosiți din Bavaria, din Saxonia, din Württemberg, au fost dispersați în nu mai puțin de 14 ori 16 fracțiuni, care au format blocuri distincte. Și, de preferință, acestea au ocupat

orașele, unde dețin astăzi, incontestabil, preponderența culturală și economică. Dispersarea coloniilor sârbești a fost încă mai subtilă. Cu cei 280.000 de indivizi ai lor, ele s-au fărâmițat în zeci de fragmente, pe vastul teritoriu al comitatelor Torontal și Timiș, într-un amestec de populații alăturate de aproape un milion, care au constituit alte culori ale blocurilor. Mai rar, însă fără a lipsi aproape niciunde, micile blocuri românești s-au infiltrat printre blocurile adverse, până la Tisa și la Dunăre, păstrând neîntrerupt legătura cu marea masă de fond. Pe hartă, ele lasă involuntar impresia că sunt însuși aliajul ce realizează coeziunea acestui întreg mozaic.

Or, într-o asemenea configurație, ce principiu etnic ar putea conspira cu ambițiile sârbești împotriva granițelor noastre? Sârbii nu pot constitui în Banat nici măcar un singur district unitar din punct de vedere etnic. Chiar și în departamentul Torontal, de care fac atâta caz, prezentându-l străinătății drept sârbesc, ei nu reprezintă decât 32%, mai exact 199.750 sârbi, față de 415.401 de non-sârbi, dintre care 86.937 români. În consecință, o deplorabilă minoritate, spre a putea justifica pretenții teritoriale; și chiar această minoritate, complet dispersată și amestecată. Prin ce silogism prezintă ei, totuși, dreptul etnic ca bază a revendicărilor lor? Raționamentul pe care îl fac este limpede. Ei neagă, pur și simplu, celorlalte naționalități dreptul, întotdeauna etnic și natural, de a-și spune cuvântul în această privință, dreptul de a dispune de propria soartă. Ei conchid: noi suntem în Torontal 190.000, românii doar 86.000; în consecință dreptul etnic este de partea noastră. Ei ignoră complet că, în fața tendinței lor de dezmembra provincia, românii reprezintă nu numai un număr de 86.000⁶, ci un număr de 415.000, adică numărul majorității zdrobitoare, care este solidară cu punctul de vedere românesc și care este interesată cu

⁶ După statistica confesională, românii din Torontal sunt în număr de 91.699.

atât mai mult de integritatea teritorială a provinciei. Germanii din Banat, de exemplu, dacă s-ar despărți provincia, ar trece jumătate în Serbia, jumătate în România (mai exact, 167.779 în Serbia, 221.766 în România). Ceea ce desigur nu le-ar conveni; și nimeni nu le-ar putea face o atare nedreptate. Dar sârbii cred că pot specula, în această privință, spiritul general anti-german pe care l-a creat războiul. Numai că se înșală. Congresul nu se va inspira din considerații atât de înguste, care, în definitiv, n-ar servi decât la sublinierea, o dată în plus, a caracterului imperialist al concepțiilor sârbești. Ungurilor din Banat, acest procedeu nu le este aplicabil, cu toate că ei atârnă în balanță mult mai puțin decât elementul germanic. Toți acești unguri constituie o armată de funcționari, utili și inutili, pe care statul maghiar i-a mobilizat pe teritoriul naționalităților, evident cu scopul maghiarizării, așadar coloniști de dată mai recentă, de 15 până la 20 de ani, prin care s-a încercat compromiterea unității etnice a masei românești. E sigur că, a recunoaște acestei populații cu caracter flotant, pe pământul pe care îl ocupă, același drept etnic ca germanilor, de exemplu, care constituie o populație fixă, înrădăcinată totodată în trecut și care reprezintă incontestabil o superioritate culturală și materială evidentă⁷, ar însemna a da o sancțiune postumă actelor de guvernare imorală al căror produs este; cu toate acestea, contestarea totală nu mai este posibilă. Noi recunoaștem, chiar și acestor elemente maghiare, dreptul de a se pronunța în litigiul în chestiune.

Dar nu numai Torontalul este râvnit de sârbi; ei vor și comitatul Timișoarei. Mai întâi, pentru că au mare nevoie de orașul Timișoara, capitala Banatului Occidental, unde ei reprezintă, din punct de vedere etnic, o proporție de 4%! Apoi, pentru că au nevoie de Vârșeț, orașul „aproape” în întregime

⁷ Acești germani din Banat au dat literaturii germane pe marele poet Nicolaus Lenau, care este născut la Cenad, aproape de Vârșeț.

sârbesc, desigur „aproape”, căci germanii, maghiarii, românii nu reprezintă decât 70%! În al treilea rând, pentru că au nevoie de Biserica Albă, dat fiind că în acest oraș – să le facem aici favoarea argumentului etnic – s-a născut mareșalul Putnik⁸. Și acum, să ascultăm pledoaria cifrelor: în comitatul Timișoarei se află 69.905 sârbi față de 430.930 non-sârbi, dintre care 169.030 români. Inutil de adăugat orice acestei elocințe!

Totuși, există printre sârbi, trebuie să recunoaștem, un curent mai modest care, ținând cont pare-se de enormitatea pretențiilor integrale, se lasă condus de un spirit mai practic, formulând pretenții mai modeste, spre a le face mai acceptabile. Acești moderați nu cer decât un hinterland strategic în serviciul Belgradului⁹. Cererea lor are totuși nevoie de anumite precizări, cu atât mai mult cu cât, după apariția lui „Grosse Bertha” cu bătaie lungă, am putea vedea frontiera moderaților undeva spre Lugoj! În interpretarea lor din 1916, era vorba, după câte știm, de un triumghi în fața Belgradului cu o adâncime de 30 până la 35 de kilometri.

Dar, din nefericire pentru planurile sârbești, principiul etnic ne le-a servit deloc aici; dimpotrivă, el i-a deservit. Căci populația

⁸ Memoriu prezentat de sârbi în chestiunea Banatului.

⁹ Aceasta este, de altfel cererea originară a sârbilor. În timpul negocierilor dlui Brătianu cu Puterile Antantei, unde guvernul de la Petrograd, crezându-se direct interesat, a abordat chestiunea Banatului dintr-un punct de vedere mai degrabă slav decât sârbesc, nu a fost cerut decât acest hinterland din fața Belgradului. Dar, cu timpul și, mai ales, odată cu încurajarea pe care sârbii au primit-o, printr-o falsă interpretare, din partea entuziasmului francez care s-a inflammat pentru o idee, ambițiile lor au crescut. Din acest moment, ei s-au crezut destul de puternici spre a provoca conflicte de frontieră și cu italienii, și cu bulgarii, și cu grecii, și cu românii și spre a lua mereu atitudini amenințătoare. Foarte recent, ei au redactat o notă energică, pentru a protesta pentru faptul că trupele italiene au îndrăznit să pătrundă pe un teritoriu (Sebenico) pe care l-au disputat cu italienii; dar aceasta nu i-a împiedicat să găsească firească pătrunderea lor în Banat, deși aveau cunoștință de un tratat ce nu le-o permitea și care, chiar și nedrept cum voiau ei să-l numească, nu a fost încă abolit în favoarea lor de niciun congres. Amatori de gesturi eroice, ei și-au dat singuri dreptate, fără a se desemna totuși să nu se plângă că cei mai puternici decât ei fac la fel.

care se află în fața capitalei lor – capitală care, din cauza situației ei excentrice, nu va mai fi desigur capitala Iugoslaviei – nu este sârbească, ci românească. Prima comună din fața Belgradului – și care rămâne acolo, în fața Belgradului ca o santinelă daco-română – este comuna Ofcea, care este pur românească. În acest triunghi, apoi, se află un foarte puternic grup românesc. Aici se găsesc comunele Satu Nou, cu 10.000 de români, Petrovaselo, cu 6.000 de români, Doloavele, cu 2.500 de români, Alibunarul, cu 3.000 de români, Cubinul, cu 1.500 de români, Nicolințul, cu 4.000 de români, Deliblata, cu 3.000 de români etc. Cunoaștem noi înșine toate aceste comune înfloritoare, care reprezintă una dintre cele mai conștiente părți ale populației românești. Presa noastră își găsește aici un mare număr de cititori: nu există niciun țaran care nu-și aibă ziarul lui, și ei sunt servitori devotați și totodată contribuabili zeloși ai tuturor cauzelor noastre naționale.

Ce i-ar putea separa, deci, pe acești români de patria lor mamă, care, după secole de nedreptăți, își regăsește în sfârșit frontierele? Un principiu strategic? ... Dar, chiar și din punct de vedere strategic, pe care acceptăm să-l discutăm aici în treacăt, este oare admisibil ca, spre a proteja un oraș – care, în viitor, o repetăm, nu va fi capitala, căci extinderea Serbiei a deplasat spre vest axa de gravitație a noului stat iugoslav – să se ajungă la privarea unui stat de întreaga lui bază de apărare? Căci, dacă România le-ar permite sârbilor să treacă Dunărea, care constituie într-adevăr baza ei strategică, ea ar lăsa dintr-o lovitură deschisă poarta armatei inamice; și nu doar Banatul, ci Transilvania chiar, ar fi amenințate de fiecare dată. E atât de evident! Nimic decât formularea unor asemenea pretenții constituie o declarație de intenții dușmănoase. Altfel, cum se poate înțelege atâta încăpățănare în ce privește revendicări pe care le știm cu certitudine că sunt imposibil de satisfăcut, fără a sacrifica cu adevărat interesele superioare ale statului vecin.

Dacă, totuși, lăsăm la o parte Dunărea și punem între sârbi și români, *ca principiu de frontieră*, principiul etnic, atunci este firesc că aplicarea lui nu se va mărgini, așa cum doresc în mod egoist sârbii, doar la Banat, ci ea va fi integrală. Căci, într-adevăr, nu doar sârbii sunt cei care au de-ai lor în Banat; românii au și ei frați în Serbia și chiar foarte numeroși, din păcate, pentru ca dreptul de compensație să poată da rezultate corecte pentru ei. Între văile Moravei și a Timocului trăiesc în masă compactă 300.000 de români¹⁰. Ei ocupă în special departamentele Craina, Crna-Reca și Pojarevac, cu centrele la Negotin, Zajecar, Pojarevac. Din punct de vedere istoric, această regiune, care se află în fața Banatului și a Olteniei (Mica Valahie), este Dacia Aureliană, numită astfel pentru că, în 274 după Isus Cristos, împăratul Aurelian a retras aici, din fața barbarilor, legiunile din Dacia. Românii din Timoc nu sunt, așadar, din punct de vedere etnic decât descendenții acestor legiuni romane. Identitatea caracterelor morfologice confirmă ipoteza că aceste rămășițe au fost constant înprospătate și întreținute prin rezervorul etnic al Banatului și al Olteniei, de dincolo de Dunăre. Este același tip fizic pe care îl găsim la românii din Timoc ca și la aceia din Banat și din Oltenia, precum și aceleași caractere morale. În faptele de arme ale acestor faimoase „regimente din Timoc”, ce revin mereu în comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General sârb, oricât de geloși ar fi sârbii față de un anume prestigiu războinic ce le-ar caracteriza neamul, se manifestă, prin liniștita lor tenacitate, caractere de rasă care nu sunt sârbești, ci românești. Ei bine, soarta acestor români din Timoc, în ceea ce le privește libertatea națională, este dintre cele mai deplorabile. Trei sute de mii de ființe nu au nicio școală, nicio biserică în limba lor. Un ziar românesc, dacă trece din

¹⁰ Dl Seton-Watson, bine cunoscut ca prieten al iugoslavilor, fixează numărul românilor din Timoc la 200.000 (*Roumanien and the war*). – Dl G. Weigand îi fixează la aceeași cifră de 200.000 (*Die Rumänische Dialekte*, Leipzig). – Dar autorii români, dl Vâlsan, profesor universitar, Dl dr Popovici, originar din Timoc, și dl Giuglea le fixează numărul la cel puțin 300.000.

Turnu-Severin în Cladova, este confiscat drept „corpus delicti”, și posesorul lui este pedepsit. Preoții sârbi refuză să le dea, la botez, copiilor nume istorice românești¹¹. Ce să mai spunem despre faptul că sârbii nu-i menționează în statisticile lor... Guvernul și societatea română au fost mereu dezinteresați de acești români din Timoc. Fără a fi vreun merit al lor, aceasta dovedește însă până la evidență loialitatea politicii românești, mai mult decât ar fi necesar, față de Serbia. Acești români din Timoc, pentru că se află dincolo de Dunăre, pe teritoriul poporului sârb, nu ar servi niciunui scop, fie el apropiat sau îndepărtat, al politicii românești. Pe de altă parte, s-a simțit instinctiv că ei ar putea fi considerați ca o compensație pentru sârbii care se găsesc pe pământ românesc în Banat. Dar, dacă sârbii ar dori să treacă astăzi peste Dunăre în Banat, atunci lucrurile s-ar schimba și în ceea ce îi privește pe românii din Timoc. Să privim harta¹²: dacă s-ar suprima Dunărea, ar fi de la sine înțeles că românii din Timoc ar cădea în brațele patriei-mamă.

Dar numărul românilor din Serbia nu se mărginește la românii din Timoc. Mai sunt încă români, între 50 și 60.000, pe tot cursul Dunării, de la Belgrad la Timoc¹³. Și mai sunt „aromânii”. Spre marele lor ghinion, aromânii au trecut în marea lor majoritate, după prăbușirea Imperiului Turc, sub dominație sârbă. Velej, Monastir, Prilep, Crușova, Ohrid, Melen, toate aceste cuiburi de vulturi care, timp de secole, au adăpostit această populație latină, au fost cucerite de sârbi. Numărul acestor aromâni este de 150. 000. Și ce avânt a luat, cu ei, cultura română! Asistăm, în timpul din urmă, la o adevărată renaștere a acestei ramuri latine din Balcani, care a constituit dintotdeauna o veritabilă pepinieră de personalități cu rol determinant în viața general românească. Marele mitropolit Șaguna era de origine macedoneană. Filantropul Gojdu, familia

¹¹ Emil Giuglea (în românește), *Românii din Timoc*, București, Socec

¹² Vezi anexata hartă a românilor din Timoc.

¹³ Ar. Densusianu, *Istoria limbei și literaturii române*, Iași, 1885

Mocioni etc. sunt aromâni. Dl Take Ionescu, el însuși este aromân pe linie maternă. Statul român întreținea 500 până la 600 de școli printre aromâni. La Monastir, un liceu român propaga cultura și limba națională. În bugetul statului, în fiecare an figura o sumă de 600.000 franci pentru cultura aromânilor¹⁴. Dar această operă culturală a fost brusc întreruptă prin trecerea aromânilor sub sârbi. S-a simțit imediat, și la București și în Macedonia, că, de aici înainte, „lasciate ogni speranza”! În Tratatul de pace de la București din 1913 erau prevăzute mari garanții pentru ei: un episcop, școli etc.; dar, în acel moment, toate acestea au rămas fără urmări. Chiar înainte de intrarea României în război, strigătul disperat al aromânilor, care cereau securitatea la București, a umplut inimile de suferință. Dar nici un remediu, nici unul. Și sârbii au început deja să-și ridice glasul¹⁵. Atunci, mai poate exista un licăr de speranță pentru ei? Garanțiile internaționale wilsoniene îi vor salva, poate, de la moarte. Noi ne îndoim, totuși, de eficacitatea lor. Fără a dori să aducem vreo injurie sârbilor, ne mărginim să reamintim șovinismul lor binecunoscut și, mai mult ori mai puțin, recunoscut chiar de ei. Ei seamănă cu maghiarii într-o manieră frapantă. Același orgoliu, același spirit de bravadă, același temperament violent vor avea pentru ei același efect psihologic¹⁶: intoleranța, o mare doză de dispreț pentru alții, imposibilitatea organică de a admite egalitatea.

¹⁴ Marea concepție etnică pe care o exprimă acțiunea statului român în Macedonia în favoarea aromânilor este datorată, ca paternitate, dlui Take Ionescu. El cel dintâi, ca ministru al Instrucțiunii Publice, a înscris în bugetul de stat această sumă, pentru realizarea unui întreg program cultural românesc în Macedonia.

¹⁵ J. Cvijic, în *La Péninsule Balkanique*: „Aromânii sunt un popor ce va dispărea...” (p. 162). Transformarea aromânilor în sârbi, petrecută în proporții mari, este foarte remarcabilă...” (p. 597); „După eliberarea Serbiei, aromânii, cei mai mulți înstăriți, au ținut seamă de viitor... Copiii lor au frecventat școlile mai mult decât copiii sârbilor” (p. 401).

¹⁶ Dl J. Cvijic ne oferă următoarea caracterizare psihologică: „Fiecare sârb este pătruns de câteva idei clare precum cristalul: el vrea libertate și independență pentru toate regiunile pe care le știe, potrivit tradiției, că fac parte din statul lui... El trebuie să le elibereze prin curajul și cu sângele său. Slăbiciunea, jumătățile de măsură, grija pentru oportunități nu convin deloc unui popor mândru”.

Am prefera să ne înșelăm, dar nu credem: impulsunile psihologice au fost întotdeauna mai puternice decât toate barierele legilor și ale instituțiilor. Dimpotrivă, dacă ar exista în general vreo frână, atunci nu ar exista decât una: cea care rezultă din reciprocitate. Dacă românii sunt subiecte pentru sârbi, statul sârb va fi obligat ca, într-un spirit de reciprocitate, să acorde românilor care se află sub dominația lui o anumită libertate. Iată de ce românii întrevăd, în tendința sârbilor de a dezmembra cu orice preț Banatul, această latură neagră: aservirea completă a elementului românesc din Serbia.

Pe scurt, repartitia etnică a sârbilor din Banat nu le oferă nicio bază pentru revendicări teritoriale, căci ei reprezintă, pe întreg teritoriul, cel mult 17%. Chiar pe teritoriul Torontalului, la care se pare că și-au redus pretențiile, ei nu ating decât 30%, având așadar împotriva lor o majoritate de 70%, compusă din germani, români și unguri, care susțin cu toții integritatea Banatului. Pe de altă parte, dacă se mai adaugă cei 100.000 de români din Torontal, poporul român ar cădea, pentru cei aproximativ 600.000 ai lui, sub sclavia sârbilor și, în plus, cu granița de sud-vest compromisă și evident deschisă pentru acest imperialism sârb prost disimulat. Principiul etnic le refuză așadar sârbilor complicitatea.

Populația Banatului după statisticile oficiale ungare din 1910:

Comitat	Km	Români	Germani	Sârbi	Maghiari	Alții	Total
Caraș-Severin	11.074	336.082	53.883	14.674	33.787	25.721	466.147
Timiș	7.433	169.030	165.883	69.905	79.960	15.357	500.835
Torontal	10.016	86.937	167.779	199.750	128.405	34.980	615.151

	28.523	592.049	387.545	284.329	242.152	76.058	1.582.133

CAPITOLUL AL III-LEA

PUNCTUL DE VEDERE GEOGRAFIC

Banatul este o unitate geografică, și aceasta nu este doar o banalitate științifică. Înconjurat din trei părți de râuri și în cea de a patra mărginit de relief, el constituie un corp geografic aproape complet izolat. La Vest, este închis de Tisa, la Sud de Dunăre, două obstacole formidabile care au barat drumurile neamurilor și au trasat limitele popoarelor. La Nord, în sfârșit, Mureșul. Linia septentrională nu coincide cu o diversitate etnografică, dar ea constituie cu toate acestea o barieră ce separă și diferențiază caractere și regiuni și popoare. Românii din Banat variază, prin note regionale pronunțate, caracterul neamului. Ei au o imaginație foarte vie, un suflet sensibil și liric și aplecări speciale pentru muzică și poezie, pentru o concepție în general mai artistică asupra vieții. Ei sunt meridionali noștri.

Legătura terestră a regiunii se face numai în Est, prin relieful ce o pune în continuitate geografico-istorică cu Oltenia și cu Țara Hațegului. Un întreg șir de munți se desprind din Carpații Transilvaniei și se îndreaptă spre Dunăre. Ținutul e divizat în două masive, unul spre Est și celălalt spre Vest, de cursul superior al Timișului, înspre Nord, și de Belareca, înspre Sud. Această regiune muntoasă, care se interpune între două mari câmpii, a fost locul natural de refugiu al locuitorilor. Iată imaginea pe care ne-o prezintă Karl Freiner von Zörnig asupra

exodului populației spre munte, atunci când trupele turcești treceau Dunărea: în districtul Cenad au existat 31 de comune total abandonate și 13 comune parțial abandonate; în districtul Becicherec, 40 - total și 16 parțial; iar în districtul Panciova - 30 total și 22 parțial.

Și acest exod către munte a durat de la început până aproape de secolul al XIX-lea. Într-un interval de patruzeci de ani, populația română s-a refugiat de șapte ori în munți¹⁷. Ceea ce conferă în mod deosebit regiunii caracterul ei de unitate este sistemul ei hidrografic. Niciun râu, niciun canal ce traversează alte regiuni: izvoarele și vărsările lor se găsesc toate în interior. Râul principal este Timișul, care izvorăște în relieful carpatic (muntele Semenic), se îndreaptă din Sud-Est spre Nord și apoi oblic spre Sud-Vest, udă toate cele trei comitate (Caraș, Timișoara, Torontal), primește ca afluenți Sebeșul, Bistra, Bârzava, traversează orașele Caransebeș, Lugoj, Timișoara, Panciova și se varsă în Dunăre mai sus de acest din urmă oraș, după un parcurs de 440 km. Ca artere secundare, ce întrerup regiunea, sunt Carașul, Nera și Cerna, aceasta din urmă foarte aproape de frontieră, primind ca afluenți Craiova și Belareca și vărsându-se în Dunăre foarte aproape de Orșova. Toate aceste râuri sunt căi de comunicație ce poartă spre Dunăre nu numai produse agricole, ci și produse industriale din regiunile metalurgice și miniere ale Reșiței și Aninei. De o importanță cu totul particulară este canalul Bega, care pune în legătură regiunile Timișoarei și Becicherecului cu Tisa. Traficul pe acest canal este mai mult decât considerabil.

Dezmembrarea acestui sistem orografic și hidrografic unitar ar constitui un adevărat nonsens geografic. S-ar putea înțelege capriciul uman care ar duce la tăierea în două a toate aceste râuri,

¹⁷ I. Bărbulescu, *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares etc.*, Iași, 1912

căi de comunicație, precum și liniile de cale ferată, canalele etc. sau măcar să ridice intenționat obstacole în mijlocul parcursului lor. Natura s-ar opune cu tărie, prin tendința ei de unificare și de consolidare. Iată de ce istoria nu a înregistrat niciodată aici un asemenea conflict cu această ordine imuabilă a naturii. Din timpuri imemorabile, Banatul constituie un corp unitar. Fie că a fost stăpânit de români, de turci sau de unguri, el a reprezentat întotdeauna un întreg. A tăia o parte doar ar însemna să i se producă o amputație fizică, ce ar paraliza forța vitală a întregii țări. Din acest punct de vedere, sârbii ar fi mai degrabă în armonie cu realitățile concrete dacă ar reclama întregul Banat. Pretenția lor nu ar fi mai puțin modestă (dacă cei 260.000 de sârbi pot anexa 1.000.000 de non-sârbi, de ce nu ar putea anexa 1.300.000) și ea ar fi în orice caz mai logică. Nu e mai puțin adevărat că, formulându-și revendicările, diferite publicații sârbești reclamă Banatul într-o manieră generică, ca pe oricare altă provincie iugoslavă, Croația, Srem, Bosnia etc. Dar o astfel de bizară violare a geografiei, cerută de cei care au un simț atât de ascuțit pentru unitățile geografice, căci toate pretențiile lor în Macedonia (unde, după propria lor părere, ei reprezintă minorități etnice) nu se sprijină decât pe aceste teorii - iată una dintre contradicțiile ce nu intră decât în psihologia inevitabilă a mentalității imperialiste.

Chiar și la această oră, dl Cvijic, în a sa *Peninsulă Balcanică*, pledează astfel contra bulgarilor: „Bulgaria și Valea Vardarului nu constituie o unitate geografică; ele nu ar putea forma un stat decât printr-un concurs de împrejurări ce nu s-ar prelungi” (p. 98). Și el conchide mai departe: „Spre a se ajunge la o soluție ce ar garanta pacea, ar trebui să ne inspirăm din realitățile geografice, etnografice și economice ale Peninsulei și să se renunțe la micile combinații artificiale” (p. 99).

Dar din ce „realități geografice” se inspiră sârbii, atunci când, în legătură cu Banatul, vor să înlocuiască frontiera naturală a Dunării printr-o incorectă și imposibilă geometrie etnică¹⁸?

¹⁸ În politică, o știm, nu există recunoștință. Dorim totuși să le reamintim sârbilor că prin Tratatul de pace de la București, din 1913, sârbii au obținut Macedonia numai datorită sprijinului României, care a îmbrățișat punctul de vedere sârbesc, tocmai pe acela al geografiei și al istoriei, în opoziție cu punctul de vedere bulgar, care se sprijinea pe dreptul etnic. Prin aceasta, ne-am atras ura bulgarilor, mai mult poate decât prin bucata de pământ ce ne-a fost dată spre a ne asigura frontierele și prin portul Constanța. Nu cred oare sârbii că ei au contractat astfel anumite datorii morale, nu față de noi, cei care i-am susținut, ci față de acest principiu geografic? Cum mai pot ei, astăzi, să respingă toate demonstrațiile evidente ale acestui principiu? Amputarea unui trup geografic atât de unitar cum este Banatul nu ar fi decât o „mică combinație artificială”, împotriva căreia geografia ar protesta și natura s-ar revolta.

CAPITOLUL AL IV-LEA

PUNCTUL DE VEDERE ECONOMIC

Ounitate geografică atât de bine caracterizată ca cea a Banatului reprezintă, prin ea însăși, o unitate economică echivalentă. Dunărea, Tisa și chiar Mureșul, la fel ca în Est zidul munților sunt, fatalmente, și factori de izolare economică.

Energiile colective nu se pun în mișcare în lupta cu factori asemănători decât sub impulsul irezistibil al unor mobiluri biologice superioare. Drept exemplu clasic în această privință poate fi citat marele pod peste Dunăre, în Dobrogea, pentru care românii, în inexorabila lor nevoie de a ajunge la mare, au supus natura, trecând peste enormele dificultăți ale terenului. Acest pod, demn de cel al lumii romane, podul lui Traian de la Turnu-Severin, este una dintre cele mai grandioase opere ale tehnicii moderne. Dar eforturi asemănătoare nu se produc fără necesități decisive. De ce, lângă Banat, niciun mare pod nu traversează nici Dunărea, nici Tisa? Pentru că, sub raport economic, o asemenea necesitate nu s-a făcut deloc simțită. Dacă o linie de cale ferată, paralelă cu Tisa, plecând de la Szornu la Seghedin și, legând Chichinda, Becicherec și Panciova, ajunge la Dunăre, nicio altă cale ferată, dimpotrivă, nu trece peste Tisa. Și de ce? Pentru că, între Bacica și Torontal, maluri opuse ale Tisei, relațiile economice sunt aproape inexistente. Voința fermă de a distruge toate caracterele separatiste din provincie nu a lipsit guvernanților maghiari. Totuși, acolo unde natura nu le-a venit

în ajutor, ei nu au reușit nimic. Prin urmare, ei nu au putut să creeze relații factice între Trans-Tisa și Banat, care a rămas, economicește, absolut unitar, independent și indiferent la toate combinațiile artificiale ale maghiarilor sau ale sârbilor.

Această izolare economică este favorizată, în al doilea rând, de abundența și de diversitatea unor produse din această provincie. Câmpie și munte se completează, aici, cu întreaga varietate de produse necesare vieții. În marile sau în micile piețe din Timișoara, Lugoj, Becicherec, Vârșeț își dau întâlnire toată această populație de neamuri și din țări diferite. Dar nici românii nu coboară lungul versant occidental al Olteniei, nici sârbii nu trec peste Tisa. Aceste orașe au, aproape toate, caracter germano-maghiar; doar Chichinda, Becicherec, Vârșeț și Panciova numără minorități sârbești mai puțin importante. Cauza rezidă în privilegiile de care au profitat aceste populații de coloniști, în opoziție cu poporul autohton, căruia, de-a lungul timpului, i-a fost interzis accesul în orașe. Doar după abolirea privilegiilor, românii au început să pătrundă, lent, în orașe; și, la ora actuală, nu există niciun oraș în care elementul românesc să nu fie reprezentat. Astfel, la Timișoara de exemplu, capitala Banatului, românii au ajuns deja să-i depășească cu mult pe sârbi, pentru că, în afară de mahala, care este pur românească, ei au ajuns să reprezinte 16%, în timp ce sârbii doar 4%.

Câmpia este eminamente producătoare de grâu. Grânele din Torontal au dobândit un mare renume. Pe canalul Bega se exportau din Torontal și din Timiș, în 1904 de pildă, 1.450.000 chintale de grâu. La întoarcere, șlepurile aduceau produse manufacturiere. Torontalul cultivă 545.000 de hectare cu grâu, Timișul – 212.000; de asemenea, aici se cultivă și porumb: 250.511 hectare în Torontal și 161.095 în Timiș. Cerealele sunt transportate și pe Timiș, ca și pe numeroasele ramificații de cale ferată ce duc la Dunăre. Pe locul al doilea ca importanță

urmează viticultura din regiunile Panciova, Biserica Albă și Vârșeț. Banatul dă 203.300 hectolitri de vin (Transilvania – doar 112.600). Vinurile de Biserica Albă și de Vârșeț sunt foarte apreciate în Austria. Strugurii de masă, în sfârșit, ocupă mari suprafețe în Torontal și în Timiș.

Dinspre Lipova (pe Mureș), poarta de Vest a Transilvaniei, cum este numită în istorie, se profilează înspre Est colinele ce se întind în linie aproape dreaptă până la Dunăre, între Moldova și Palanca Nouă. Această regiune este bogată în livezi și în pășuni. Aici se mai găsesc vite, mari herghelii de cai și îndeosebi turme de porci în regiunile cu imense păduri de stejari¹⁹. Statul român se aprovizionează regulat de aici cu cai pentru artilerie și cavalerie. După ultima statistică, numărul cailor era în Banat de 318.059 (în Transilvania – doar 185.891), numărul porcilor – 648.698 (în Transilvania – 601.876). Șunca de Timișoara face concurență celei de Praga. Dar regiunea este foarte bogată în pomi fructiferi. Se cultivă îndeosebi prunul, căci fabricarea țuicii constituie o sursă considerabilă de venituri și de export. Toamna, întreaga regiune este o maree de fum și miresme de alcool, produsă de fabricarea casnică a țuicii. Și în unele orașe – Timișoara, Becicherec, Chichinda, Vârșeț etc. – sunt mari fabrici de alcool și de îngrășămintă pentru vite. La Timișoara, Vârșeț, Lipova etc. mari fabrici de bere lucrează pentru export în Balcani.

Această regiune centrală a Banatului este traversată de o linie de cale ferată de cea mai mare importanță pentru traficul ei: linia Arad – Timișoara – Vârșeț – Biserica Albă – Baziaș

¹⁹ Pădurile ocupă în Caraș-Severin 517.071 hectare, dintre care doar 24.478 aparțin unor particulari, și restul, statului; în Timiș, 75.500 de hectare, dintre care numai 4.500 unor particulari; în Torontal, 9.977 de hectare, dintre care 541 unor particulari. Toate aceste păduri sunt administrate de o direcție silvică cu sediul la Lugoj, de un birou silvic superior la Lipova și de un birou silvic la Orșova. Exportul de lemne se face, mai ales, către Italia și Spania.

– Dunăre. Față de această linie, chiar și linia internațională a Orient-Expresului, care traversează Banatul prin Seghedin – Timișoara – Lugoj – Caransebeș – Orșova, rămâne de importanță secundară din punct de vedere local.

La Est de linia Arad – Timișoara – Baziaș, începe terenul accidentat al Carpaților: Banatul minier și industrial. Aici se găsesc faimoasele zăcămintele de fier, cupru, plumb, zinc, districtul minier Oravița, cel de la Sasca Montană, minele de cărbuni și de fier de la Reșița și cea de la Berzasca, în Caraș. Producția metalurgică a Aninei și a Reșiței era una din cele mai considerabile din monarhie. Erau aici marile turnătorii de fier și de oțel ale Întreprinderilor Reunite ale Căilor Ferate Austriece. Minele de ulei, de cupru și de lignit din Caraș sunt, de asemenea, dintre cele mai importante. Amintim și izvoarele termale și minerale ale regiunii: „Băile lui Hercule”, la Est de Mehadia, faimos loc de tratament și de vilegiatură a lumii romane, și apele feruginoase din Buziaș, precum și stațiunea Marila, la Nord de Oravița.

Acestui vast sistem economic al Banatului îi corespunde o organizare financiară dintre cele mai solide. Băncile de aici au fost, printre cele ale provinciilor maghiare, instituțiile financiare cele mai mari și cele mai prospere. Deși tinere, cea mai veche dintre ele neavând decât treizeci și cinci de ani, băncile românești ocupă în general un loc onorabil. Aceste bănci, ca de exemplu „Timișana” la Timișoara, „Luceafărul” la Vârșeț, „Lugojana” la Lugoj, „Oravițana” la Oravița, „Progresul” la Panciova etc., au dat un impuls considerabil în acești ultimi ani progresului economic al românilor din Banat. Iată de ce, aproape peste tot și - fapt caracteristic – în jurul Panciovei chiar, românii au ajuns să-și dispute întâietatea materială nu doar cu sârbii, ci și cu germanii înșiși.

Cum s-ar putea imagina acum, în mod rezonabil, un decupaj din acest ansamblu organic de interese economice, comerciale și

industriale? Ca șlepurile care transportă cereale pe canalul Bega către Tisa, de exemplu, să fie obligate, undeva, pe la Sânmihaiul Nemțesc, să descarce, spre a plăti tariful vamal al altui stat. Ca, de pildă, linia Arad – Timișoara – Vârșeț – Baziaș să se oprească la 10 kilometri de Vârșeț, în plin câmp, înaintea unui sistem vamal și pentru formalitățile supărătoare ale pașapoartelor. Și că s-ar putea valorifica bogățiile industriale și miniere ale munților dacă ele nu ar mai dispune de singura cale ferată Timișoara – Baziaș, nici de căile fluviale ale Timișului și Begăi? Ea ar rămâne complet închisă și la discreția sârbilor.

În cele două părți amputate, paralizia vieții economice și ruinarea populației nu ar întârzia să sosească. Dintr-o provincie înfloritoare, s-ar face două, dar fără un puls suficient, doar vegetând și agonizând. Va fi vreo categorie a populației interesată de această dezmembrare? Niciuna. Nici măcar sârbii! Din punct de vedere material, Vârșețul și Becicherecul ar cădea rapid în decadență fără hinterlandul românesc. Dar, în sfârșit, să presupunem că sârbii vor avea o satisfacție morală și că, fie și din punct de vedere material, statul sârb ar găsi mijloacele să le despăgubească. Dar numai germanii, românii și maghiarii au greșit oare pentru ca noua eră a libertății în lume să le aducă numai ruină economică? Lor care, în schimb, nu au nici măcar o compensație sentimentală, dimpotrivă! Pe scurt, luxul imperialismului în Banat, chiar dacă nu ar atinge decât o bucată din teritoriu, ar avea ca preț decăderea și ruina materială a întregii populații.

În plus, această amputare chirurgicală a Banatului nu și-ar limita efectele dezastruoase numai la Banat. Transilvania chiar va avea de suferit la fel de mult. Să aruncăm o privire pe hartă. Sigura cale fluvială a întregii Transilvanii este Mureșul, pe care se scurg toate produsele spre Tisa și spre Dunăre. Ce valoare ar mai avea această cale comercială – singura pe care o are întreaga

parte occidentală a României de mâine – dacă cele două râuri se vor afla exclusiv în mâinile sârbilor? Pentru noi, popor aparținând eminamente văilor Tisei și Dunării, ar însemna o confiscare a tuturor râurilor²⁰. Și aici este un fapt ce ne-ar ataca chiar rațiunea noastră de stat. Într-adevăr, ce ar mai însemna, în asemenea condiții, întreaga noastră libertate economică și chiar libertatea politică? Timp de secole, popoarele au năvălit aici, între ele, spre a stăpâni malurile acestor fluvii. Pofa lor nemăsurată nu datează de ieri; ea este veche precum istoria. Eforturile noastre, care durează de mult, au fost mai mult decât supraomenești pentru a păstra locul nostru pe Tisa, de unde odinioară flotilele romane se îndreptau spre Dunăre. Și ceea ce, timp de secole, nu s-a reușit prin forță, se va reuși mâine printr-un simplu sofism al principiilor? Mai există oare oameni de stat care să nu cunoască impulsurile eterne ale popoarelor în aceste fertile văi ale Tisei și ale Dunării? Dacă da, ei vor pregăti inevitabil un conflict ireconciliabil între cele două popoare, români și sârbi.

²⁰ Internaționalizarea râurilor nu ar schimba deloc lucrurile în esența lor. Niciun stat nu poate, atâta vreme cât nu renunță la independența lui reală, să abandoneze altui stat paza propriilor râuri.

CAPITOLUL AL V-LEA

ISTORIA

Dintre toate provinciile românești, Banatul este cea mai bogată în vestigii romane. Și cu câtă elocvență prestigioasă vorbesc aceste vestigii imaginației poporului român! Cucerirea Daciei a fost făcută pe aici. Banatul a fost prima provincie ocupată de Traian. La Tibiscum, Timișoara de astăzi, a lăsat o garnizoană încă de la prima lui expediție; acvilele romane zburau deja peste apele Tisei, apoi, Tibiscum a fost centrul de unde a fost condusă întreaga colonizare a Daciei. Pot fi recunoscute, chiar și în zilele noastre, drumurile urmate în cele două expediții. De la Cerna, care păstrează încă și astăzi la vărsare ruinele unui oraș-garnizoană, un drum larg, bine pietruit, merge în direcția Nord-Vest către Timișoara. Pe aici a trecut o parte din armată. Alte coloane au urcat Valea Cernei, făcând joncțiunea la confluența Timișului cu Bistra și întorcându-se apoi spre Est, către masivul muntos, spre a se angaja prin defileul Porților de Fier²¹. Aceste drumuri, admirabile căi de comunicație astăzi, poartă cu toate numele de *Drumurile lui Traian*. Teatrul luptelor dintre daci și romani, care se află mai sus de Bistra, către Mureș, este numit încă de către țărani *Câmpul lui Traian*. Și astfel, pe urmă tot ce reprezintă misticism istoric, orice ruină, orice inscripție a luat numele lui Traian. O monedă veche, pe care plugul a scos-o din acest pământ al amintirilor, țăranul o curăță, o privește, o cercetează și, la sfârșit – deși este bineînțeles

²¹ Tabla Peutingeriana, segm. VI și VII (Ed. Quinet: Romanii)

analfabet – o apreciază cu ton sigur de numismat: ea e de pe timpul lui Traian. Dacă este întrebat cine este acest Traian, el răspunde cu aceeași naivă certitudine: „acela a fost tatăl nostru!”

Această conștiință a originii sale latine, ce a traversat optsprezece secole de noapte istorică, nu a părăsit niciodată poporul român. Oricât de obscură, ea a rămas totuși vie prin legende și, incontestabil, prin nesfârșita poveste despre aceste vestigii romane, care a fost mereu spusă de imaginația poporului român. Coloniștilor, dimpotrivă, aceste ruine nu le-au spus niciodată nimic. Mai mult, pentru că ei au perceput complicitatea acestor ruine cu opera de trezire și de renaștere a poporului autohton, ei au început să vadă în ele adevărați dușmani și și-au dat toată osteneală de a le distruge. Prin aceeași aversiune atavică, ungurii din zilele noastre nu îi amintesc decât pe huni, care au făcut să tremure lumea romană. În realitate, dominația lor printre aceste relicve romane simbolizează neîncetat această uriașă catastrofă din istorie: căderea romanilor sub lovitura barbarilor.

Caracterul pur românesc al Banatului este atestat din secolul al V-lea de către cronicarul bizantin Priscus, care menționează cuvintele de origine latină de care se servește populația. Către anul 900, maghiarii au găsit în Banat, după chiar cronică „notarului anonim al regelui Bela”, un duce român, Glad, care, „pornit din Vidin” la „Urschia” (Orșova), s-a supus, dar păstrând totuși administrarea țării sale. Voievozi și cneji români sunt frecvent citați în actele de donație ale cancelariei regale maghiare, până în secolul al XIII-lea. Importanța românilor a fost în acel timp atât de mare, încât toate administrațiile se aflau în mâinile lor. Chiar și Banatul occidental era numit „Valahia Interioară”.

E limpede, așadar, că, în tot acest timp, misiunea istorică a poporului român s-a manifestat doar aici. Nu a existat niciun

slav în Banat. Conștiința istorică a sârbilor s-a manifestat mai întâi pe malurile Adriaticii. Doar mai târziu ei s-au răspândit în Serbia rasciană din Novi-Bazar, spre a se extinde îndeosebi în Macedonia, cu tendințe către Tesalia și Salonic. Marea operă istorică a lui Jirecek nu conține nici măcar o pagină despre sârbi în Banat, până la moartea țarului Dușan. Doar mai târziu, după catastrofa de la Cosovo (1389) mai ales, sârbii s-au retras către Dunăre, căutând aici un ultim refugiu. Belgradul însuși, până în secolul al XVIII-lea, nu a fost decât o fortăreață avansată a Ungariei. Despre o istorie sârbă în această regiune nu se poate vorbi deloc. Mult mai târziu, într-o epocă relativ recentă, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, centrul cultural sârbesc este mutat pentru câțva timp peste Dunăre, favorizat de privilegiile pe care le-au găsit aici. Dar, chiar și în acest moment, acest centru nu a fost în Banat. Vetrele vieții intelectuale sunt Novi-Sad și Karlovic.

În secolul al XV-lea, au apărut, pe scena istoriei universale, Huniazii, Ioan și Matei, care au reprezentat două dintre cele mai mari ilustrări ale poporului român. Rolul lor a fost jucat îndeosebi în Banat, care a devenit teatrul unor mari lupte cu turcii și care și-i poate revendica. Căci, într-un fel, ei își trag de aici originile: familia Huniade este din proximitatea Banatului, din Hunedoara, care chiar le poartă numele, aproape de Sarmisegetusa. La începutul carierei, Ioan Huniade a fost stăpânul unei mici țări din Banat, Comiat, aproape de Lipova; apoi, „șpan” de Timișoara și voievod al Transilvaniei, spre a deveni în sfârșit regele neîncoronat al Ungariei, care se juca cu coroanele regilor²².

Către 1440, în timpul apărării Banatului de către Ioan Huniade contra turcilor, ajung primii fugari sârbi din fața

²² N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria I*, București, 1915, p. 96

invaziei. Dar, către 1459, sub Matei, ei se aşază, mai numeroşi, la Palanca, Cubin şi Vârşeţ. Sârbii susţin că, începând cu această dată, ei şi-au avut episcopii lor. Se ştie, totuşi, în mod sigur că George Brancovici nu a fost instalat ca episcop de Srem decât după moartea lui Matei. În ce-i priveşte pe români, ei au rămas în cadrul Mitropoliei de Alba Iulia, continuând să-şi primească preoţii din Moldova şi din Valahia. Cronicile vorbesc despre unul dintre adjuncţii lui Huniade, Ioan Cenderes, care apără Porţile de Fier, ca şi despre alţi doi viteji din Banat, Dej şi Ladislau, care au luat parte, sub comanda lui Huniade, la marea bătălie de la Varna²³.

În 1479, un alt erou care a apărut: Paul Chinezul, încă o figură reprezentativă a neamului românesc şi fiu al Banatului, a rămas legendar în memoria poporului. I-a bătut pe turci la Câmpia Mierlei; el a luat cu sine 50.000 de sârbi în Banat. Şi, pentru că turcii, care stăpâneau deja Serbia, şi-au început invaziile în Banat, au fost stabilite, la Porţile de Fier şi la Haţeg, districte militare româneşti, „districtus olachales”, care aveau misiunea specială de a apăra frontierele.

Şi, în 1514, când s-a proclamat cruciada împotriva turcilor, soldaţii români din Banat au fost văzuţi angajându-se, în frunte cu Doja. Răscoala lui Doja a fost înfrântă de Zapolya, principele Transilvaniei, sub zidurile Timişoarei.

Catastrofa de la Mohacs, în 1526, a permis turcilor să invadeze Banatul, pe care l-au împărţit în sangeacuri şi pe care l-au stăpânit aproape două secole. Dar, în 1716, prinţul Eugen de Savoia i-a bătut pe turci la Petrovaradin, a cucerit Timişoara şi întregul Banat, în acelaşi timp cu Serbia septentrională şi a cucerit chiar şi Belgradul. Prin pacea de la Passarovitz (1718) care a urmat, Austria a anexat Banatul, precum şi Serbia septentrională cu Belgradul şi o parte din Oltenia până la Olt.

²³ Ibidem, p. 92

După ce turcii au fost izgoniți, Banatul a rămas depopulat. Habsburgii au adus așadar coloni germani din Alsacia, Lorena, de pe malurile Rinului, din Sudeți, din Bavaria, din Baden, din Luxemburg, din Austria Inferioară, din Boemia, din Moravia și în număr atât de mare, încât, dacă frigurile nu i-ar fi decimat, Banatul ar fi astăzi o provincie pur germană.

Sub Leopold I, a avut loc marea colonizare cu sârbi, conduși de patriarhul de Ipek, Arsenie Cernovici. În jur de 36.000 de familii de neam sârbesc și albanez, inclusiv familii macedoromâne, au fost instalate în Bacica, în Srem și în Slovenia. Diploma din 20 august 1691 le-a asigurat noilor veniți drepturi suverane: „să fie permis celor de neam rascian, să-și aleagă mitropolitul, care va putea dispune de toate bisericile de rit oriental, să numească preoții sârbi în orașe și sate și să-i conducă pe toți cei care împărtășesc religia greco-orientală”. Și, în virtutea acestor privilegii acordate mitropoliei de Carlovitz, români, care au aparținut de mitropolia de Alba Iulia, au căzut, pe nesimțite, sub stăpânirea bisericii ilirice.

În 1770, au fost formate regimentele granițelor militare: regimentul românesc la Caransebeș, cel sârb la Biserica Albă, cel german la Panciova. Tot în 1770, a călătorit la Petrograd un român din Banat, Mihai Popovici, originar din Sânmiclăușul Mare, pentru a căuta sprijinul Mitropoliei Ortodoxe Ruse contra unirii bisericii românești din Transilvania cu Roma. Misiunea lui Popovici, ne spune marele nostru istoric N. Iorga, poate fi considerată drept prima manifestare națională a românilor din Banat.

În anul 1780, Maria Theresa a ordonat anexarea Banatului la Ungaria și, exceptând granițele militare, ea a introdus administrația prin comitate. Iosif al II-lea, care i-a urmat, a manifestat bune intenții față de români, ceea ce a dus la izbucnirea răscoalei lui Horia. Valurile acestei revoluții s-au

întins până în Banat. Acest habsburg filozof care, cel dintâi, a adăugat titlurilor sale pe cel de „Rex Daciae”, a spus textual, cu privire la români, în instrucțiunile pe care le-a dat administrației Banatului: „Valahii din Banat sunt încă tratați cât se poate de barbar, nu li se recunoaște nici măcar dreptul de proprietate asupra propriilor pământuri. Este o mare greșeală faptul că *s-au luat de la ei pământurile cele mai bune spre a fi date colonilor și de a-i fi obligat să plece în alte locuri, cu toate că ei au fost locuitorii cei mai vechi*”.

Sub Leopold al II-lea, sârbii din comitatele Timiș, Torontal și Bacica au obținut permisiunea de a ține un „congres național” la Timișoara, unde, între altele, ei au cerut un voievodat sârb; dar ei au obținut numai o „cancelarie aulică ilirică”, pe care Dieta maghiară a suprimat-o de altfel în 1791.

În 1871, împăratul Franz Ioseph I și împărăteasa au călătorit în partea meridională a Banatului, însoțit de generalul Petru Duca, comandant suprem al Banatului.

La Congresul Național Bisericesc din Novi Sad, în 1837, Maxim Pascu, deputat român, a cerut înlocuirea denumirii „național iliric” cu „național iliric sârb și român”, dar sârbii nu au acceptat.

În 9 februarie 1838, Ferdinand al V-lea a creat regimentul românesc din Banat.

În memoriul prezentat de sârbi asupra chestiunii Banatului există un pasaj care, dincolo de caracterul pamfletar al scrierii, merită să fie examinat mai îndeaproape. Se spune acolo: „Sârbii au jucat un rol deosebit de important, mai ales sârbii din Banat, în timpul Revoluției maghiare din 1848-49, în timp ce românii au rămas perfect liniștiți”. A spune așa ceva despre români, despre care se știe că au avut un rol opus celui al sârbilor în Revoluția de la 1848, înseamnă a sfida lucrurile cele mai notorii. În Revoluția românilor din 1848, condusă de Avram Iancu,

Simion Bărnuțiu, Axente Sever, Papiu Ilarian, s-au sacrificat mai mult de 40 000 de români. Noi, cei care am învățat istoria în școlile maghiare, știm sigur că rolul sârbilor aproape că nu a fost citat, căci a fost de minimă importanță, pe când cel al românilor, dimpotrivă, constituie pagina cea mai patetică din istoria revoluției maghiare. Dar sunt alte lucruri de spus despre românii din Banat. Într-adevăr, ei nu au participat la mișcarea revoluționară din Transilvania; dar, fără a fi rămas liniștiți, cum pretinde memoriul sârbesc, ei au luat armele; doar că nu împotriva ungarilor, ci, alături de aceștia – contra sârbilor. Căci românii din Banat au fost mai mult decât exasperați de jugul religios al sârbilor. Degeaba au încercat emisari din Transilvania a-i face să se ridice contra ungarilor. Dintre cele două juguri pe care le purtau, cel unguresc și cel sârbesc, ei au preferat să-l scuture la început pe primul. La adunarea lor din 27 iunie 1848 pe câmpia de la Lugoj, românii din Banat au decis unirea cu Ungaria și *separarea lor de sârbi*. Și aceeași adunare l-a desemnat pe Petrovici, protopopul Lipovei, ca episcop supleant al Timișoarei și pe Ignatie Vuia, protopopul Oraviței, ca episcop supleant al Vârșetului, episcopi ce au fost confirmați, amândoi, de Kossuth și care au funcționat chiar o vreme.

Suferințele morale, îndurate timp de un secol, sunt cele care i-au împins pe românii din Banat la această decizie. Timp de un secol, poporul român nu a putut să audă răsunând limba lui în biserici, ci doar pe cea sârbească. Până și „pater noster”, pe care românii din Banat au trebuit să-l învețe în sârbă! La botez, românii nu puteau primi de la preoții sârbi sau sârbizați decât nume sârbești. Așa se face că în Banat se găsesc astăzi atâtea nume românești terminat sârbește în „ici”: Petrovici, Iorgovici, Popovici etc. Câtă durere, din această cauză, în toate sufletele românești! Și această sârbizare a bisericii și a școlii românești din Banat a durat în anumite locuri până în zilele noastre. În

orașul nostru natal, de exemplu, la Lipova (comitatul Timișoarei) au existat 5 000 de români și doar 5 familii burgheze sârbe, dar și acestea pe jumătate maghiarizate, slujbele fiind celebrate în biserică în două limbi, sârbă și română, până când, într-o duminică – îmi amintesc, copil fiind – românii, pentru a termina cu limba sârbă, au aruncat cărțile sârbești în curtea bisericii și le-au dat foc.

Și câte persecuții din partea Bisericii Sârbe au trebuit să îndure românii! Din această cauză, o dată în plus, renașterea națională a Banatului s-a făcut la semnalul luptei contra sârbismului, tot astfel cum în Transilvania – la semnalul luptei contra maghiarismului. La sfârșitul secolului al XVIII-lea – aproape concomitent cu Șincai, Clain, Petru Maior, în Transilvania – trei mari apostoli ai renașterii noastre naționale au apărut, cu toate că cronicile sârbești îndrăznesc a spune că acest pământ nu a dat niciodată personalități românești marcante în Banat. Dar toți acești trei apostoli au căzut martiri ai persecuțiilor sârbești. Și viața lor simbolizează întregul calvar al românilor din Banat.

Iată, de pildă, marele învățat și gramatician, Paul Iorgovici. Născut în 1764, la Vărădia (în cercul Vârșetului), din părinți țărani români puțin mai avuți, a frecventat școlile sârbești și germane la Vârșet, până la vârsta de 12 ani; apoi, a mers la Seghedin, spre a urma gimnaziul unguresc și, pe urmă, la Budapesta, pentru a studia dreptul. De aici, trece la Viena, pentru a cunoaște de asemenea dreptul austriac. În sfârșit, cedând unui fel de atracție, s-a îndreptat spre Roma, unde, după multe dificultăți, ortodox fiind, este primit la Propaganda Fide. Aici s-a trezit în el conștiința latinității, care, apoi, va deveni sursa tuturor nenorocirilor din viața lui. În 1790, împins de ideea latină, merge la Paris, pentru a învăța franceza. Asistă la execuția lui Ludovic al XVI-lea. Fuge de dezordinile din Paris și se duce la Londra, unde rămâne 11 luni. Aici învață, de asemenea, engleza.

În sfârșit, revine în Banat, ajunge preot și începe propaganda, prin cuvânt și prin scris, a latinității românilor. Dar această propagandă nu va întârzia să-i atragă ura clerului sârbesc, care îl va denunța maghiarilor ca având intenția de a-i *trezi* și revolta pe români. De două ori a fost aruncat în închisoare și scrierile lui au fost arse. Părinții îl sfătuiră, spre a evita o persecuție și mai mare, să înceteze propaganda. „Asta mi-e cu neputință, răspunse el, îndurerat, într-un dintre scrisorile sale; scânteia ce s-a aprins în mine, la Roma, nu pot să o sting!...”. A murit de o moarte suspectă, otrăvit „din greșeală” de un farmacist, care i-a preparat o rețetă.

Cel de al doilea apostol este Dimitrie Țichindeal, fabulistul Banatului, „Țichindeal gură de aur”, cum îl va numi mai târziu marele nostru Eminescu. În 1802, el este „dascăl de școală națională” la Becicherecul Mic. În 1814, publică o culegere de fabule, foarte în vogă printre români, și îndeosebi printre cei din Banat. În fruntea cărții sale, el a așezat aceste cuvinte dătătoare de încredere: „Învățătură! Scump popor român din Banat, din Transilvania, din Valahia și din Moldova! Învățătură! Când vei fi luminat prin învățătură, nu va fi neam care să te întreacă pe pământ! Învățătură!”. Dar fabulele sale fiind denunțate de episcopul sârb Stratimirovici drept subversive, el este îndepărtat din parohia sa din Becicherecul Mic, al cărei preot era, și este întemnițat. Mai târziu, el devine profesor la Institutul Pedagogic din Arad; dar, și de aici, este alungat, pentru sentimentele lui naționaliste. A murit la Timișoara, către 1818. Cel de al treilea, în sfârșit, este Constantin Diaconovici Loga, nemuritorul organizator al școlilor naționale din Banat.

Influența acestor apostoli ai Banatului este imensă. În scurt timp, ea cucerit unanimitatea românilor pentru religia originii lor, regăsită la Colegiul Propaganda Fide din Roma. De acum înainte, întreaga națiune se va lăsa condusă de această stea, pe

care au făcut-o vizibilă erudiții din Transilvania și din Banat: reconstrucția Daciei în vechile ei hotare, pe care poporul a știut să nu o uite de-a lungul celor mai crunte încercări.

În 1849, românii au protestat solemn contra anexării Banatului la Voivodina sârbească, care a fost atunci creată și care, de altfel, nu a avut decât o existență efemeră. Protestul este semnat de capii români ai Banatului din acea vreme: Andrei Mocioni de Foieni, Alois de Vlad, I. Misici, V. Babeș etc. Și, într-adevăr, această Voivodină, de care sârbii fac astăzi un drept cvasi-istoric în revendicările lor, ce e de fapt? Cu ocazia Revoluției maghiare din 1848, românii din Banat, pentru motive pe care le-am văzut, au mers alături de unguri contra habsburgilor, care nu s-au sprijinit decât pe sârbi. Spre a-i recompensa, habsburgii le-au dat hegemonia în Bacica și în Banat, creând această Voivodină, cu sediul la Timișoara. Dar ea nu a putut viețui. Căci, în 1860, nemaiaivând nevoie de sârbi, habsburgii înșiși o vor desființa, în virtutea tradiționalei lor recunoștințe, mai întâi, și din cauza lăcomiei lor, mai apoi. Efemeră, ea nu a fost, așadar, decât unul dintre expedientele politicii habsburgilor și nimic mai mult.

În 1850, a fost creată „Episcopia Română Unită”, la Lugoj.

Și, în sfârșit, la Congresul de la Carloviț, în 1865, s-a decis separarea ierarhiei române de ierarhia sârbă. Ioan Popasu, protopop de Brașov, este numit primul episcop de Caransebeș. Prin aceasta, hegemonia religioasă a sârbilor asupra românilor din Banat ia cu adevărat sfârșit. A urmat un mare avânt național românesc în Banat, paralel cu declinul evident al influenței sârbești, care a suferit cea mai grea lovitură prin emanciparea românilor.

Așadar, despre această expansiune culturală sârbă, anterioară separării, vorbesc atât de des sârbii, pentru a-și susține pretențiile

asupra Banatului. Și, totuși, din punctul de vedere al progresului general uman, amintirea acestor timpuri triste ar fi trebuit să nu fie deloc eficace!

Ca urmare a separării, românii au intentat procese sârbilor pentru partea ce le revenea din imensa bogăție a mănăstirilor. La început, ei au câștigat două dintre aceste procese: unul – pentru mănăstirea Hodoș-Bodrog și celălalt – pentru mănăstirea Bezdin. Dar apoi, ungurii, îngrijorați de progresele românilor, au trecut de partea sârbilor și le-au dat acestora, cu regularitate, câștig de cauză în aceste procese. În ultimul timp, a fost pregătită, într-o manieră evidentă, alianța celor trei națiuni, maghiaro-germano-sârbă²⁴, contra românilor care, fără a dispune de putere, au câștigat teren – susțineau ceilalți – în detrimentul lor. Adevărul este că, datorită băncilor pe care le-au fondat, ca și banilor care soseau de la emigranții români din America, românii au ajuns să cumpere tot mai mult pământ, de care au fost dintotdeauna însetați.

Lupta politică națională în Banat s-a intensificat din ce în ce mai mult. Două mari personalități și-au creat un prestigiu care a depășit granițele provinciei: Alexandru Mocioni și Coriolan Brediceanu. Alexandru Mocioni a fondat la Timișoara un important cotidian românesc: „Dreptatea”, dar care nu a putut dura mai mult decât trei ani, sub mulțimea proceselor politice care i-au fost făcute de către guvernul maghiar. Românii din Banat au mai fondat două ziare cu caracter provincial: „Drapelul”, la Lugoj, și un altul, la Oravița. Clerul, în sfârșit, a scos trei publicații periodice cu caracter religios și școlar. Și, între toate provinciile românești, acești români din Banat au dat, în general, cel mai mare contingent de cititori pentru întreaga presă națională; ziarul „Tribuna” din Arad și-a întemeiat existența

²⁴ Ea corespunde faimoasei „Unio Trium Nationum” a maghiarilor, sașilor și secuilor în Transilvania.

mai ales pe Banat. Când a început activitatea parlamentară a românilor, ea a avut o preponderență în Banat, căci acesta a trimis în Parlamentul de la Budapesta pe: Coriolan Brediceanu, dr Ștefan Popovici, dr Aurel Novac, români care și-au depus candidatura în toate circumscripțiile electorale, angajând bătălii înflăcărate cu guvernul maghiar. Sârbii nu au mai contat. Lupta de rezistență în Banat a fost purtată numai de către români. Și sârbii l-au trimis în Parlament pe curajosul luptător Mihai Polit, dar din circumscripție electorală Bacica, dincolo de Tisa, și nu din Banat. Avalanșa persecuțiilor maghiare a crescut. Ziarul „Drapelul” din Lugoj a fost târât la bara Judecătoriei din Timișoara, unde trei viteji de-ai noștri, dr Șt. Petrovici, Corneliu Jurca, Joandrea diaconul au fost condamnați la un an și la un an și jumătate de închisoare.

În 1905, a avut loc premiera adunării generale a Asociației Culturale a Românilor din Ungaria la Timișoara. Capitala Banatului le-a făcut o primire deosebit de măreață. Pentru prima dată, progresele evidente, pe care românii din Banat le-au făcut într-un timp relativ scurt, au apărut în întreaga lor dimensiune.

În ciuda afirmației contrare a memoriilor sârbe, care nu dovedesc, odată mai mult, decât ignoranța autorului, Banatul este o pepinieră dintre cele mai fecunde a reprezentanților progresului general român. Pe lângă personalitățile sus-numite, o întreagă serie de celebrități românești sunt originare din Banat. Cităm doar în treacăt: dr Victor Babeș, savantul bacteriolog binecunoscut, elev al lui Pasteur; dr I. Sârbu, autorul celei mai mari scrieri despre Mihai Viteazul; George Popovici, istoricul Banatului; eminenții compozitori I. Vidu și T. Brediceanu; filologii Iosif Popovici și E. Trăilă; poetul Victor Vlad Delamarina; nuvelistul Popovici-Bănățeanul și publicistul politic foarte apreciat Aurel C. Popovici, pentru a nu vorbi decât de cei al căror renume a depășit granițele Banatului. Am

putea menționa încă pe foarte cunoscutul filantrop Emanuel Ungureanu. Și trebuie să ne scuzăm dacă, poate în mod arbitrar, am omis din această galerie mai multe nume – căci nu am avut pretenția de a fi completă –care ar fi avut dreptul să figureze în ea. Dar, în absența izvoarelor românești, aici la Paris, nu cităm decât din memorie.

Europa nu ne cunoaște aspirațiile teritoriale doar de acum. Chiar din ziua în care poporul român a devenit conștient de sine, aceste aspirații nu au mai fost un secret pentru nimeni. În timpul Congresului de la Paris, din 1856, baronul Prokesch-Osten, reprezentantul Austro-Ungariei la Constantinopol, afirma că „românii aspiră la un stat independent, incluzând Bucovina, partea românească a Transilvaniei, *Banatul cu Balcanii drept frontieră*²⁵”. De atunci, această idee daco-romană a numărat proscriși, a căror listă începe în Banat cu idealiiști de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Așadar, cine s-ar putea împovăra să spună în ceasul acesta poporului român că ar trebui să renunțe pentru totdeauna la o parte a patrimoniului național despre care toți gânditorii lui l-au învățat și pe care atâția martiri i l-au făcut sfânt?!...

²⁵ Emile Bourgeois, *Politique étrangère*, t. III, p. 425 (Paris, 1915, Berlin frères)

Capitolul VI

TRATATUL DE ALIANȚĂ

În Tratatul de alianță al României cu Franța, Anglia, Italia și Rusia i se recunosc României drepturile asupra întregului Banat. E adevărat că Rusia, ca șef al statelor slave, a cerut în acel moment Torontalul pentru sârbi; dar, în cele din urmă, ea s-a mulțumit cu un simplu hinterland în fața Belgradului. Totuși, România a făcut din chestiunea Banatului o condiție sine qua non a intrării ei în război. Rusia cedând, tratatul a fost semnat. A doua zi, România a pus pe balanță întregul ei destin. Și 800000 de vieți²⁶ au pecetluit cu sângele lor acest tratat.

Cu toate acestea, astăzi se vorbește în fel și chip despre acest tratat. Se spune, printre altele, că el ar fi perimat. Noi nu înțelegem prea bine ce vrea să zică asta. Drepturile morale pe care le conține nu se perimează niciodată. Franța, Anglia și Italia – despre Rusia nu mai vorbim, căci, după trista experiență avută la Congresul de la Berlin, în 1878, românii nu ar mai fi sacrificat pe niciunul dintre „dorobanții” ei pentru a-i obține semnătura – i-au recunoscut României, în 1916, drepturile asupra Banatului. De ce în 1918 această recunoaștere ar fi perimată? Vai, dacă odată cu ea s-ar putea perima și moartea celor 800000, care s-au sacrificat pentru acest tratat! În acest caz, tratatul, ca orice act juridic, ar putea fi pur și simplu reciproc anulat.

²⁶ După statistica făcută de guvern, România număra, după război, mai mult de 800 000 de suflete în minus.

S-a mai spus că România ar fi abuzat de situația militară a aliaților în 1916 – și, în această interpretare, ideea perimării ar îmbrăca un anume sens – spre a smulge acest tratat. Dar a pune chestiunea astfel înseamnă, înainte de toate, a-i răni pe aliați. Într-adevăr, aceasta ar însemna că ei nu au semnat acest tratat cu România decât sub presiunea situației militare și cu rezerva mentală de a nu-l respecta. S-ar putea zice oare asta despre Anglia, despre Franța și despre Italia?... Și atunci, unde este abuzul?... Dar asta înseamnă să uiți așa de repede!...

România, se știe, avea, înainte de război, doi „iredentiști”: unul în Basarabia, provincie smulsă de ruși, și celălalt, în Transilvania, provincie supusă Austro-Ungariei. Războiul odată declanșat, regele Carol, german de origine, a reunit Consiliul de Coroană la Sinaia și a cerut ca România să mobilizeze, căci, spunea el, a sosit ziua pentru a lua înapoi Basarabia. În același timp, el a scos din sertar un tratat de alianță, vechi de 30 de ani, între România și Puterile Centrale, a cărui punere în practică este cerută azi. Și, în sfârșit, regele adaugă argumentul peremptoriu: victoria Puterilor Centrale nu poate fi pusă la îndoială!

Dar România a ezitat!... România a refuzat!... Pe care, în acea epocă, aliații l-au considerat un capriciu... Și refuz pentru ce? – Pentru că o avea pe Franța! Poporul român nu putea fi împins în război contra Franței! Desigur, cei care cunosc istoria României știu prea bine că trecutul nu putea să dea românilor decât un singur sfat, decât un singur consemn: cu niciun preț alături de ruși! Căci, dacă, de la Cantemir până la războiul din 1877, românii au fost trădați fără doar și poate în toate tratatele lor cu rușii, de data aceasta, era vorba despre Franța; și a se război cu ea semăna cu un fratricid. Ceea ce s-ar fi întâmplat și cu Anglia!... Poporul nostru a avut întotdeauna cea mai înaltă părere despre sentimentul de onoare al mării națiuni britanice. Mai degrabă alături de o Anglie învinsă, se spunea, decât cu o Germanie victorioasă! Anglia era o garanție morală contra unei

eventuale recrudescente a permanentului abuz al rușilor. – În fine, era și Italia... Aderarea acestei țări latine la alianța anglo-franco-rusă lămurește într-o manieră definitivă atitudinea României.

Se poate, așadar, spune, dacă vrem să fim drepecți, că România și-a calculat atitudinea? Dar toate calculele, dimpotrivă, ar fi împins-o în tabăra adversă. Partizanii unei acțiuni de partea Puterilor Centrale aveau, o simțim cu toții, un punct de vedere bine argumentat teoretic. Exemplul dureros al zdrobirii Belgiei și a Serbiei oferea, în plus, României indicii foarte serioase în cazul în care ea ar fi dorit să se conducă după calcule. Nu. Partizanii unei colaborări cu centralii abundă în argumente; dar le lipsește acestora un lucru, unul singur, le lipsește sufletul!

Sufletul întregului popor român tremura de frică pentru soarta Franței. Avansarea teutonilor către inima Franței, către Paris, a fost înregistrată la București cu respirația tăiată. Și victoriile germanilor, trâmbițate cu atâta brio de jurnalele aflate în solda lor, au provocat la români sentimente contrare: durere, indignare, revoltă. Conștiința țării cerea cu și mai multă putere declanșarea unei acțiuni împotriva germanilor. La un moment dat, d. Brătianu a anunțat opinia publică că el nu poate porni o astfel de acțiune, pentru că Antanta refuză să recunoască drepturile României asupra întregului Banat. Existau îndoieli asupra sincerității lui și s-a crezut chiar că el nu avea aici decât un pretext pentru tergiversare. Masele s-au agitat din nou în stradă și au cerut intrarea în acțiune, indiferent de condiții. S-au găsit, de altfel, români, da, între alții marele nostru patriot Ion Cantacuzino, care au declarat într-adevăr că, dacă Torontalul singur este cauza care ne împiedică să pornim, să se renunțe la Torontal! S-au găsit chiar și din aceia care ne-au scris, în stilul excesiv de atunci, că datoria României este să se sacrifice pentru Franța, care reprezintă mai bine decât ea idealul latin în lume și care este indispensabilă progresului uman general. Dar

toate acestea înseamnă că acești români au renunțat la Torontal, cum afirmă astăzi sârbii, exploatând declarațiile inspirate de un idealism superior? În această manieră s-ar putea afirma că ei ar fi renunțat chiar și la România!

Între timp, s-au recunoscut pretențiile României asupra Banatului; și România a intrat în război. A calculat ea egoist momentul intrării ei în război? s-a spus.

Momentul ales de români pentru intrarea în război, se știe, a fost cel mai nefericit pentru ei, dar acesta era ultimul posibil. Astfel că ei nu au avut de ales; dar, cu ochii închiși, s-au aruncat în vârtej cu un elan și cu o abnegație care au impus respect pentru gestul lor până și inamicilor. Două mari armate germane, cea a lui Falkenheyn și cea a lui Mackensen, una destinată contra lui Brusilov, cealaltă contra lui Sarraill, și-au schimbat planul inițial și s-au îndreptat împotriva României. Pe de altă parte, cooperarea promisă României de armata Balcanilor și de armata rusă nu a putut avea loc din cauza incapacității celei dintâi și din cauza epuizării și a trădării celei de a doua. În Occident, toate fronturile au intrat în acalmie, reconfortantă pentru aliați, dar sumbră și periculoasă pentru români. Imperiile Centrale aveau o largă posibilitate de concentrare a întregii lor forțe formidabile împotriva României, care, de șase luni, lupta homeric, precum David cu Goliat, împotriva acestor forțe disproportionale²⁷.

În plus, trădarea stătea la pândă. La cinci zile după intrarea ei în război, d. Panas, ministrul Greciei la Petrograd, își avertiza telegrafic guvernul de la Atena că Grecia nu trebuie să plece, *întrucât România va fi zdrobită*. Sturmer s-a angajat într-adevăr

²⁷ Cu ocazia remiterii actului Unirii guvernului de la București la 20 decembrie trecut, Misiunea Transilvană, s-a prezentat și D. de Saint-Aulaire, ministrul Franței, pentru a-i aduce omagiul Transilvaniei. În răspunsul său, d. de Saint-Aulaire a spus, printre altele:

- Franța nu va uita niciodată că, în timpul bombardamentului asupra forturilor de la Verdun de către germani, România, prin intrarea ei în război, i-a obligat pe aceștia din urmă să retragă de la Verdun 20 de divizii și că, prin aceasta, ea a dus un imens serviciu Franței. (Agenția Dacia).

să completeze ceea ce, eventual, le-ar fi lipsit germanilor pentru a atinge acest rezultat.

Destinul ei, în asemenea circumstanțe, nu putea decât să se împlinească. Dintr-un stat înfloritor – cu care nu putea fi comparată în Orient nici Bulgaria, nici Serbia – ea a devenit o ruină. O hecatombă de 800 000 de vieți – aproape tot atâtea cât Franța și mai multe decât Anglia²⁸ - este lista ei de martiri. De la Iași la Severin, căile de retragere sunt semănate cu cadavre. Oh, teribila iarnă a lui 1917! Suferințele au luat atunci proporții dantești! Numai dintre medici au căzut la Iași mai mulți de 300, sub flagelul epidemiilor teribile. Erau sate în care n-au mai rămas decât câinii, cei 10-15 copii supraviețuitori fiind culeși din casele lor pustii de regină. Occidentul nu își poate face o imagine exactă despre aceste suferințe. Noi am sosit în Occident, după 4 ani de război, și am vizitat Anglia și Franța. Noi suntem așadar în situația de a putea face o comparație. Și, întrucât, la Londra, i-am văzut pe convalescenții plimbați în automobile speciale, ne-am amintit că soldatul nostru nu avea nici măcar o cămașă pe el²⁹. Atunci am zis: această țară a sacrificat mult, România a sacrificat totul, aceasta e diferența!

²⁸ Numărul oficial al celor uciși în război este de 1 074 000 pentru Franța, 658 000 pentru Anglia (Vezi „Tems” din 28 decembrie 1918).

²⁹ Nu putem uita o mică scenă emoționantă. Reprezentanții presei străine la București, englezi, americani, francezi etc., au venit să viziteze frontul românesc de la Jiu, unde trupele române au repurtat recent o victorie contra germanilor: ei au distrus divizia 14 bavareză. Au văzut soldați care, timp de 40 de zile, nu s-au ridicat din tranșeele lor; hainele le erau pline de noroi, însă tensiunea lor psihică nu se vedea totuși sub moralul bucurios pe care l-a produs victoria. În momentul în care ne-am întors de la tranșee, la câțiva metri doar de inamicul ce a început un bombardament foarte periculos, am observat, în vârful unei coline, o santinelă română. O palidă rază a soarelui de decembrie i-a căzut pe obraz, într-un peisaj de zăpadă. Iată – făcu colegul englez – o apoteoză! Grupul nostru se îndreptă către el. Dar, apropiindu-ne, impresia poetică se micșoră un pic. Mantaua bietului soldat era doar o zdreanță acoperită de noroi și strânsă în jurul trupului cu o sfoară. – Cum îți merge, a fost întrebat. El a răspuns bucurios: „Foarte bine, acum, când i-au bătut pe nemți!”. Unul dintre colegi, intrigat de a vedea un soldat dezgolit până la piept, i-a deschis ușor mantaua. Am fost atunci dureros de surprinși: soldatul român, care venise să-i bată pe germani, nu avea cămașă pe el!

Nu dorim, desigur, să depreciez sacrificiile sârbilor: lumea întreagă știe cât au suferit. Credem, totuși, că ei nu suportă comparație. Serbia a fost atacată, sacrificiile i-au fost impuse. România, dimpotrivă, a fost menajată: i s-au oferit prețuri fantastice, chiar și teritorii, doar pentru neutralitatea ei, și s-a făcut, în acest scop, să curgă aurul în valuri. Sacrificiile și le-a impus ea însăși, benevol, și aceasta, cu o resemnare stoică, după ce le-a suportat; totul, pentru un ideal, pentru idealul suprem al fiilor ei și, totodată, al umanității. D. Adrien Veber sintetizează bine acest fapt, parcă în „France libre” din 29 decembrie trecut, când a spus: „Un alt secret al lui Polichinelle este acela că Serbia nu este politicoasă cu România și că Antanta ezită să-i amintească Serbiei că, totuși, războiul a fost provocat de ea și că România a fost o națiune beligerantă și că ea s-a sacrificat pentru cauza comună și a fost martiră...”.

Inevitabila înfrângere s-a produs. Căci, „aliații” dându-i o mână de ajutor inamicului, armata română care, înviorată, i-a bătut pe germani la Mărășești și și-a îndreptat elanul către București și Transilvania, s-a trezit dintr-odată paralizată, cu armele strânse în mâini. Îndărătul ei nu a existat nici Corfu, nici Paris, ci spectrul abject al anarhiei bolșevice. Ce ore mai teribile decât cele pe care le-a traversat statul român apoi! Tunurile au fost aduse de pe front și s-au săpat în pripă tranșee în jurul Iașilor, pentru a apăra regele și guvernul și ceea ce a mai rămas, simbolic, din statul român. Se părea că au avut într-adevăr dreptate cei care au avertizat națiunea să nu se alieze deloc cu Rusia.

A urmat faza suferințelor morale, faza umilirii de către inamic, pe care sârbii nu au avut ocazia să le cunoască. Oh! Acestea au fost mult mai dureroase decât suferințele fizice! Inamicul brutal, care nu a învins totuși armata română, ne-a impus toate umilințele. Am văzut personal cum rege, guvern,

armată au fost obligate să-și aplece, în catedrala din Iași, glorioasele drapele. Eroii care nu au cunoscut plânsul aveau acum ochii plini de lacrimi. Nefericirea părea consumată. A doua zi, regele a plecat în munții de la Oituz, pe care nu i-a părăsit până la pacea generală. Dar demnitatea națională a fost pălmuită la fiecare pas. Miniștrii care au declarat războiul, târâți în închisoare. Trădătorii, care au fost condamnați la moarte de curțile marțiale, instalați în fotoliile de deputați. Aproape nimic care să nu fi fost profanat!... Și sârbii cred că lor le este permis, fără a ofensa bunul simț și nefericirea nemeritată, să trivializeze atât de tragic prin aluzii la „pacea separată”, așa cum a făcut dl Jaksic în „Le Temps”.

Le înțelegem orgoliul. Norocul i-a făcut de încredere. Am văzut acea ședință memorabilă, unde Camera franceză, în picioare, a adus un omagiu Serbiei timp de lungi minute. A fost prima ședință în care a fost sărbătorită victoria. La adresa României, niciun cuvânt. Poate că ea a făcut, totuși, câte ceva pentru această victorie; căci ea a ucis cel puțin 200 000 de inamici ai Franței (pentru a prelua cifrele oficiale oferite de adversarul însuși)! Dar toate acestea au fost deja uitate, de parcă tricolorul ar fi fost scos dintre drapelele aliate. La banchetul victoriei, astăzi, ar trebui să fie mulțumită dacă va găsi undeva, aproape de ușă, un loc. După ce a băut până la fund amărăciunea înfrângerii, ea nu ar trebui să aibă partea de bucurie nici măcar la victorie.

Din această stare de spirit a pornit atitudinea cea mai recentă a sârbilor în privința Banatului. Un mare număr de scriitori francezi, de altă parte, și printre ei dintre cei mai străluciți, au dat fără îndoială un prestigiu oarecum științific acestui imperialism sârb. Și pentru ce? Cea mai mare parte a acestor oameni este, bineînțeles, deasupra oricărei bănueli. Dar această chestiune nu depinde doar de o simplă justiție, ci, ca orice chestiune politică, și

de oportunism. Încă o dată, poate, mijloacele lor de investigare nu au fost îndeajuns de suficiente; căci, la urma urmei, ei nu au fost informați decât unilateral de către sârbi. O voluminoasă literatură sârbă tendențioasă a pregătit metodic opinia publică franceză în această direcție. De altminteri, iată, de exemplu, ideile pe care d. Gauvain, mare campion al chestiunilor naționale, le exprimă în „Journal des Débats”, cu privire la cehi: „În ceea ce privește voința locuitorilor, ea trebuie examinată sub două aspecte. În primul rând, o țară istorică trebuie considerată *ca un ansamblu*. În cazul ce ne preocupă, Boemia este un foarte vechi stat perfect delimitat, ce nu poate fi împărțit urmând liniile de demarcație lingvistică. Țara aceasta întreagă este cea care trebuie să își facă cunoscută voința, iar minoritatea trebuie să urmeze majoritatea...”. Nu s-ar spune că aceste rânduri sunt scrise anume pentru Banat? Cu toate acestea, în fața pretențiilor sârbești față de Banat, d. Gauvain este predispus la o atitudine conciliantă, care, firește, ar fi în detrimentul nostru și, totodată, contrară ideilor enunțate mai sus.

Conștientă de grelele ei sacrificii, România are deplină încredere în sfințenia tratatului ei. Ea nu este preocupată atât de forța formală a acestui tratat, perimat sau neperimat, cât de forța lui morală. Acest tratat exprimă revendicările pragmatice ale națiunii române. Nimeni nu va putea abdica, nu doar un om, ci nici o întreagă generație, de la ceea ce, timp de două mii de ani, a constituit *credo*-ul națiunii. Adunarea de la Alba Iulia a fost în întregime pătrunsă de acest adevăr atunci când, proclamând la 1 decembrie unirea cu România, a pus pe primul loc:

„Adunarea Națională a Românilor din Transilvania, din Ungaria și din Banat, reunită la 1 decembrie 1918, proclamă unirea tuturor românilor și atașarea la România a tuturor teritoriilor locuite de români. *Adunarea Națională afirmă drepturile imprescriptibile ale națiunii române asupra Banatului, situat între Mureș, Tisa și Dunăre*”.

Această hotărâre a fost luată în unanimitate de cei 100.000 de delegați. Ea conține, de asemenea, voturile unanime și convingătoare ale socialiștilor români. Nu au lipsit acestei unanimități, într-adevăr, decât voturile delegaților români și germani din Torontal, care, în număr de 200, au fost arestați arbitrar în gara Timișoara, în drumul spre Alba Iulia, de trupele de ocupație sârbe³⁰.

În spatele Tratatului de alianță al României se află, așadar, voința fermă și totală a întregii națiuni române de 15 milioane. Se află voința expresă și fermă a mării majorități, nu doar române, ci și străine, a populației din Banat. Se află promisiunea solemnă, făcută celor 800.000 de morți pentru Alba Iulia. Se află, în sfârșit, Dreptul și Justiția,

Căci nimic nu caracterizează mai bine punctul de vedere românesc, precum și punctul de vedere sârb, decât raportul în care atât unul, cât și celălalt se află în fața principiului de drept și de justiție. Într-adevăr, punctul de vedere românesc se află în perfectă concordanță cu toate principiile democrației moderne. Dar punctul de vedere sârb? Se poate propune o dezmembrare teritorială a Banatului – de ar fi și cea mai mică unitate – fără a viola marile principii ale libertății popoarelor? Noi afirmăm că nu este posibil. Pentru a face, aici, o concesie sârbilor, ar trebui să se violeze inevitabil principiile pe care ar trebui să se fondeze pacea. Ceea ce doresc sârbii sunt anexări, și nu aderări, și aceasta așază în plină lumină caracterul imperialist al pretențiilor lor.

Se cunoaște originea războiului român. Războiul român alături de Antantă a fost purtat de poporul român și, de aceea, el a trebuit să învingă, mai întâi, rezistența claselor lui dominante, pe care o afinitate naturală le atașau militarismului prusac. Poporul a simțit, instinctiv, că, alături de Antantă, el va avea

³⁰ Vezi ziarul „Világ” din Budapesta (din 5 decembrie 1918)

parte și de unire și de eliberarea de sclavie. Întrucât trădarea rusă l-a predat, legat cobză, în mâinile germanilor, aceștia din urmă nu au încheiat o pace cu poporul român, ci cu elemente ale oligarhiei, sosite din umbră. Și primul ei act a fost, într-adevăr, să pedepsească poporul român pentru a fi luptat alături de Antantă. I-au fost confiscate libertățile și pământul ce i-a fost dat și l-au aservit din nou. Doborât, zdrobit, umilit, poporul român nu a mai păstrat decât speranța în marii săi aliați. El purta pe pieptul lui pergamentul – un petic de hârtie? ...- Tratatului de alianță. I-au rămas însă fideli lui, modestului țăran de la Dunăre, marii aliați din Occident? Aceasta a fost chestiunea decisivă pentru el. Vor ține ei oare cont sau au uitat deja că civilizația occidentală nu a avut, în acest Orient de contradicții barbare, un punct de sprijin decât pe cel reprezentat de mica insulă latină atât de des uitată. Abandonată, ea va rămâne din nou izolată și singură în fața claselor ei dominante, care, în primul moment prielnic, vor dori să pună din nou mâna pe ea. Decepționată, ea își va pierde iarăși busola sufletului ei. Nu a mai fost ea aruncată la fel în 1877 – când, ca și astăzi, după ce și-a vărsat sângele într-un război victorios, aliatul și-a negat angajamentele și i-a răpit o parte din teritoriul ei național în Basarabia – într-o alianță contra naturii, care va dura aproape o jumătate de secol? I-a lipsit această încredere neclintită în națiunile Occidentului, spre a se putea vindeca de această decepție. Căci poporul român nu uită că „Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriae memor esse solet”!

Capitolul VII

CONCLUZII

La sfârșitul acestui studiu cam lung, considerăm util să rezumăm, pentru cititorul grăbit, de ce românii rămân intransigenți în fața pretențiilor sârbești. Și iată:

1 În virtutea *principiului etnic*, - În fața celor 592.000 de români, minoritatea de 284.000 de sârbi trebuie să se încline. Și acești 284.000 de sârbi, care, de altfel, sunt imposibil de delimitat teritorial în Banat, sunt îndeajuns de răscumpărați de cei 500.000 de români care se găsesc în Serbia. Altfel, ar mai crește numărul acestor români din Serbia, adăugându-li-se românii din Banat, ceea ce ar însemna o violare a principiului etnic.

2 În virtutea *Dreptului Popoarelor de a dispune de ele însele*. – Ce ar putea face pretențiile sârbești înaintea acestui *desideratum* al democrației moderne: 284.000 de sârbi în fața voinței exprese a 1.300.000 de non-sârbi, care cer să rămână între granițele Banatului și ale statului român? Și această proporție de 1 la 4 rămâne adevărată, chiar și pentru cel mai mic fragment de teritoriu. Românii, de altfel, acceptă bucuroși plebiscitul.

3 În virtutea *principiului geografic*. – Acest principiu a consacrat unitatea Banatului, așa cum a fost cunoscută în istorie. Mulți stăpâni au trecut pe aici – daci, romani, români, unguri, turci, iarăși unguri – dar ei l-au stăpânit fără a-l împărți

vreodată. Geografia, mai veche decât popoarele însele, l-a salvat dintotdeauna de mutilare. Dunărea și Tisa sunt frontiere naturale între români și sârbi. Cine vrea să le treacă comite o provocare.

4 În virtutea *principiului istoric*. – El a făcut parte din Dacia Traiană, ai cărei moștenitori suntem: sufragiile morților sunt cu noi. Nu există o altă istorie aici; chiar și în timpul oprimărilor, poporul român a reprezentat aici o prezență neîntreruptă.

5 În virtutea *principiului economic*. – Unitatea geografică a generat aici mereu unitatea economică. Între diferitele părți ale Banatului, interesele economice se îmbină și rămân solidare. O amputare a teritoriului ar provoca, fatalmente, paralizia economică și ruina în cele două părți separate. În plus, ar însemna lipsirea Transilvaniei de întreaga ei bază fluvială prin îndepărtarea Tisei din România și aceasta ar însemna și a ne compromite însăși rațiunea noastră de stat pe Tisa și pe Dunăre.

6 În virtutea *principiului dreptului și a libertății*. – În acest colț cu populație amestecată, singură România poate să ofere această garanție. Pentru că, în libera dezvoltare a tuturor facultăților popoarelor conlocuitoare, ea nu vede niciun pericol pentru poporul ei, ea singură poate să creeze un stat de drept, de justiție și de libertate aici.

7 În virtutea *Tratatului de alianță*, în fine, încheiat între România și Marile Puteri Aliate. – Câteva idei asupra tratelor – și viața în comun a popoarelor nu ar mai fi posibilă din ziua în care încrederea în tratate ar fi zdruncinată – un lucru este indiscutabil: 800.000 de români și-au dat cu generozitate sângele spre a pecetlui integral acest tratat.

SÉVÈRE BOCOU

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

Deux cartes hors texte

PARIS
IMPRIMERIE GÉNÉRALE LAHURE
9, RUE DE FLEURS, 9

1919

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

DU MÊME AUTEUR

Les Légions Roumaines de Transylvanie (Paris, 1918, Paul Dupont).

SÉVÈRE BOCOU

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

Deux cartes hors texte

PARIS
IMPRIMERIE GÉNÉRALE LAHURE
9, RUE DE FLEURUS, 9

1919

CARTES HORS TEXTE

I. — *Carte ethnographique du BANAT DE TEMESVAR*, d'après la carte ethnographique de la Hongrie orientale, par Pal Balogh, et les statistiques officielles hongroises, par le prof. **A.-D. ATANASIU**, Paris, 1919.

II. — *ROUMAINS des vallées du Timok, de la Mlava et du Pek, SERBES du Banat*, fragment d'après la carte ethnographique des régions habitées par les Roumains et des colonies étrangères qui s'y trouvent, par Prof. Sc. **Demetrescu**, **C. Polyso**, **A.-D. Atanasiu** et **Ed. Borcea**, Paris, 1919.

LES DATES STATISTIQUES

Toutes les dates statistiques dont nous nous servons le long de cet ouvrage, sont prises d'après les statistiques officielles hongroises.

Nous n'avons utilisé nulle part les statistiques confessionnelles, qui donnent le nombre réel des Roumains et qui est supérieur.

AVANT-PROPOS

Il ne suffit pas de connaître la géographie, la géologie, la topographie, la physiographie d'une région, pour dire qu'on la connaît. Il faut connaître son âme aussi. Car les choses, que nous appelons mortes inexac-tement peut-être, ont également leur âme. Sans la connaissance de cette âme, elles resteront toujours obscures pour nous, et impénétrables. La science rigide permet toute interprétation volontaire. C'est l'âme seule-ment qui imprime aux choses un caractère, une per-sonnalité. Un exemple très caractéristique à cet égard, nous offre justement cette question du Banat, que l'Oc-cident, à l'occasion du litige qu'elle provoque entre Roumains et Serbes, commence à connaître. Depuis deux mille ans, la géographie et l'histoire connaissent le Banat comme une individualité distincte. Ces der-niers temps cependant, toute une série de publications, volontairement mais sagement toujours, transfor-ment le Banat, d'une unité géographique qu'il est, en deux entités différentes, le Banat occidental et le Banat oriental, ce qui n'a aucun sens historique; ou alors, en rattachant la plaine du Banat, par-dessus la Theiss, à la plaine de la Pannonie, la présentent comme consti-tuant une unité géographique avec cette dernière, ce

I.A. QUESTION DU BANAT.

Et nous avouons aussi, que nous n'avons pas perdu tout espoir dans les sentiments justes du peuple serbe. Nous attendons encore de sa part le geste inévitable, de renoncer à des prétentions qui portent une atteinte directe et grave à notre souveraineté nationale, en même temps qu'à notre raison d'État sur la Theiss et au Danube. Nous espérons toujours, que ce ne sera pas le Congrès, mais, comme par le passé, notre propre volonté, libre et réciproque, qui fera à l'avenir aussi, au sujet des frontières, la loi entre nous. Nous espérons encore!...

Paris, Janvier 1919.

L'AUTEUR.

LA QUESTION DU BANAT

CHAPITRE I

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

L'instinct de la race roumaine se guide, en ce qui concerne la politique de sa défense nationale dans le Sud et dans l'Ouest, par deux grands principes qui prennent le caractère d'un véritable dogme : ne pas laisser les Slaves passer le Danube et ne pas laisser les Magyars passer la Theiss. De tous temps, la race a puissamment senti la logique de son histoire et de sa géographie : les limites entre les races, ici, ont été tracées par la nature ; et elles constituent, dans ce coin du monde, l'expression incontestable du Droit. Cette conscience du droit sur le sol, qui s'ajoute aux qualités évidentes de la race, donne à l'âme roumaine cette merveilleuse armature qui lui fait traverser victorieusement dix-huit siècles de la plus dure oppression et dont les maîtres temporaires, étrangers donc illégaux, se plaignent tous autant qu'ils la craignent : la faculté d'assimiler les autres.

Les Magyars exercent leur domination pendant dix siècles, compromettent sensiblement dans la région septentrionale et centrale de la Theiss, par leur établissement, la frontière ethnique de la race, mais ils ne réussissent à produire

LA QUESTION DU BANAT

sur ce sol, impropre pour eux, qu'un type avec l'énergie originelle de la race, diminuée. De là, leur perpétuel effort de soutenir la race par des mesures artificielles pour pouvoir se maintenir sur place, ainsi que tout leur appareil de persécutions qui les a rendus fameux. Le résultat, pourtant, est toujours resté douteux. Quoique lentement, à peine perceptiblement peut-être, mais tenaces sans discontinuer et avec une impétuosité irrésistible, les Roumains avancent vers la Theiss, but visionnaire de la race. L'opresseur demande pour lui, le droit de se défendre par la violence et l'arbitraire. Les Hongrois, en effet, sont forcés de reconnaître que, au delà de la Theiss, ils ne peuvent gouverner que par la force. Les Roumains rendent plausible, pour tout le monde, leur vérité fondamentale : toute domination étrangère sur ce territoire qui est leur patrimoine national, ne peut exister qu'en vertu de la violence et de l'arbitraire. Par le droit et la justice, ne peut gouverner que seule la nationalité du sol. De là, la faillite de l'État Magyar, dont l'existence, quoique durant depuis dix siècles, mais fondée uniquement sur le principe de la force, ne fut plus prolongée un instant, inutilement, du jour où l'idée de Droit finit par triompher dans le monde.

L'établissement des Hongrois sur la Theiss, que les Roumains tiennent, non sans motif, pour l'accident le plus terrible dans leur histoire, a cependant laissé, derrière lui, un fait géographique que personne ne peut nier : les Roumains ont été rejetés de la Theiss, sans que, jusqu'à nos jours, ils aient pu la reconquérir. Il y a là une réalité, qu'on ne peut pas méconnaître. La race roumaine n'est pas impérialiste et, dans le bon sens qui la caractérise, elle se rend parfaitement compte des réalités et des possibilités. C'est pourquoi, à l'heure actuelle des revendications, elle tire elle-même les conséquences de cet état de fait et ne vient présenter, ni

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

titres historiques, ni raisons sentimentales. Son différend avec la race magyare au sujet de la Theiss, elle le confie tranquillement — c'est là son sentiment — au dernier mot de l'histoire et de la justice supérieure des choses.

Mais, certainement, la situation n'est pas parçille, dans la partie méridionale de la Theiss et au Danube, vis-à-vis des Slaves. Les Slaves, à l'origine, n'ont jamais passé le Danube. Au xive siècle, il n'y avait pas un Slave dans le Banat. C'est à partir de cette date seulement, qu'à différentes reprises, des éléments serbes passent le Danube. Mais leur arrivée n'a nullement un but ethnique et n'amène aucune modification géographique. Les Roumains ne perdent le contact, ni à la Theiss ni au Danube, avec leurs limites naturelles et historiques. Les Serbes qui pénètrent dans le Banat, sont des réfugiés pourchassés par les ouragans turcs, ou, de même que la population allemande beaucoup plus nombreuse qu'eux, des colons y emmenés par les impérialistes de Vienne. Leur absence des rivages du Danube, avec lequel ils ne prennent contact que dans quelques points seulement, ainsi que leur dispersion en blocs nombreux et sans connexité, excluent la supposition de toute intention d'expansion ethnique ou territoriale. Voilà pourquoi si, au-dessus de Muresh, les Roumains prennent vis-à-vis des Hongrois, au sujet de leurs frontières naturelles, une attitude de conciliation et de transaction, ils opposent par contre aux Serbes, sur le Danube et sur la Theiss, une intransigeance absolue. Dans les aspirations des Serbes, ils ne peuvent voir que des intentions impérialistes, qui, sans légitimité ethnique suffisante, cherchent à s'affirmer à leurs dépens, en même temps qu'au mépris de l'histoire et de la géographie. Le point de vue roumain, étant donné que les peuples ne peuvent pas avoir d'interprétations différentes pour une situation analogue, peut se traduire pour un Fran-

LA QUESTION DU BANAT

çais par ceci : la Theiss supérieure est aux Roumains ce que le Rhin est aux Français, tandis que le Banat est leur Alsace-Lorraine. Il fait partie intégrante de l'âme et de la pensée roumaines !

L'ébréchement du territoire national roumain projeté par les Serbes, reste incompréhensible pour l'âme roumaine à un autre point de vue encore, non moins important pour la susceptibilité de la race. C'est que les Roumains n'ont sous leur domination aucun Serbe; tandis que les Serbes, par contre, ont sous leur domination, en bas du Danube, 500 000 Roumains. Rien qu'entre les vallées de la Morava et du Timoc, vivent en masses compactes 300 000 Roumains, déjà plus nombreux par conséquent que tous les Serbes du Banat. Et les malheureux¹ ont pour eux, même le droit historique. C'est ce qu'arrivent à prouver sans le vouloir, en soutenant la thèse contraire, toutes ces théories plus utiles qu'originales, que les historiens serbes ont appropriées *ad hoc*, ces temps derniers, dans une luxuriante bibliothèque de propagande lancée dans tout l'Occident. Mais, sur les conséquences que les Serbes ont essayé de tirer du fait historique reconnu par eux, nous insisterons dans un autre chapitre. Une autre population roumaine, 50 à 60 000 âmes environ, s'étend, à partir de Belgrade, le long du Danube, dont les deux rives se trouvent possédées ethniquement par des Roumains. Dans l'hymne national roumain, justement, nous avons quatre vers qui disent :

« Criez partout dans le monde, Qu'à par intrigues et par haine,
Par de coupables manœuvres, Le Danube est volé ! »

Et ces vers expriment, en même temps qu'un sentiment poétique, le fait ethnique. Enfin, en plus de ces Roumains

1. Nous disons les « malheureux », parce que, de toutes les oppressions qu'ont connues les Roumains — turques, hongroises, russes, etc. — ils en sont l'ex-

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

danubiens, on trouve encore sous la domination de Serbes 150 000 « Aroumains », auxquels d'autres viendront bientôt s'ajouter, étant donné qu'ils habitent, dans la Péninsule, les territoires que les Serbes réclament.

Et alors, à ce nombre déjà très important, le double sinon plus des Serbes du Banat, pensent-ils, les Serbes, pouvoir ajouter encore deux cents autres mille Roumains, ou cent mille seulement si l'on veut, sous prétexte de libérer les leurs, mais au prix inévitable de l'asservissement des autres, et avec, en plus, la mutilation du territoire?...

Mais quels sont donc les titres et les arguments, que les Serbes peuvent invoquer pour justifier ces vellétés impérialistes? Car leurs aspirations territoriales au delà du Danube¹, limite historique des races, sans une nécessité péremptoire reconnue par l'opinion de tous et, jusqu'à un point, par l'adversaire lui-même², constituent, quoi qu'on

pression la plus profondément douloureuse (Voir l'ouvrage, en roumain, du Dr G. Porovici, originaire du Timoc : *Les Souffrances des Roumains de Serbie*, Socec, 1914, Bucarest).

1. Les Roumains ont aussi passé le Danube dans la Dobroudja; ils ont donc eux-mêmes, écarté l'infailibilité du Danube comme principe séparateur des races. Et là, habilement, les Serbes pensent pouvoir trouver un argument péremptoire. Seulement, est-ce que leur cas souffre l'analogie? Si les Roumains ont passé le Danube, ce n'est que contraints par des nécessités biologiques d'un ordre supérieur : les nécessités qui poussent les peuples irrésistiblement vers la mer. Et, chose très importante, ils ont pour eux (et non contre eux) : et l'ethnographie, et l'histoire, et le droit des peuples de disposer d'eux-mêmes. Néanmoins, nous ne proclamons aucune tyrannie : pas même celle du principe le plus juste. Il est donc bon que les Serbes sachent, qu'en 1913, lorsque la politique officielle de la Roumanie a annexé, en Dobroudja, une bande de territoire avec, en partie, de la population bulgare — annexion qui pouvait se justifier, certainement, par des nécessités de stratégie et de sûreté, mais qui n'était toutefois pas indispensable à la seule grande nécessité qui légitime incontestablement la présence des Roumains dans la Dobroudja — une grande partie de l'opinion publique roumaine a désapprouvé cette annexion. Peu de temps après, du reste, les suites ont prouvé que cette opinion avait eu grandement raison. Et je crois ne pas exprimer une opinion seulement personnelle, en affirmant que les Roumains vont renoncer de leur propre gré, dans cette annexion, à la partie peuplée de bulgares.

2. M. Danell, en qualité de premier ministre, nous offrait en 1913 la recon-

LA QUESTION DU BANAT

en dise, une tendance manifeste de conquêtes, une politique impérialiste.

— « Le principe ethnique! disent les Serbes. Nous avons dans le Banat 280 000 Serbes, que nous voulons rattacher à la mère patrie. »

Si les Serbes constituaient, dans le Banat, une masse compacte et sur un territoire en connexion directe avec la Serbie, on pourrait, peut-être, discuter. Généralement, certes, on ne peut pas admettre, qu'une minorité de 2 à 250 000 étrangers ait le droit d'ébrécher l'unité géographique d'un État de 15 millions d'habitants, si idéalement délimité par un fleuve de l'importance du Danube. Mais ce serait, quand même, une base de discussion. Car les Roumains ont aussi, dans la vallée du Timoc, la Dacie Aurélienne historique, 300 000 des leurs, qui, en vertu du même principe, seraient rattachés à la mère patrie. Aux 150 000 autres Roumains qui restent dans la Péninsule et qui, sans connexion géographique, demeureraient forcément dans le cadre de l'Etat Serbe, on pourrait arranger le sort sur la base des principes wilsoniens. Et, de la sorte, on donnerait au principe ethnique une satisfaction complète et juste.

Mais les Serbes du Banat, malgré la meilleure bonne volonté, ne constituent pas une masse compacte. Pour détacher du territoire sur lequel se trouvent, dispersés et mêlés aux Roumains et aux Allemands, les 280 000 Serbes, il faudrait détacher forcément 300 000 Roumains, au moins, de leurs corps et territoire nationaux, en même temps qu'environ 800 000 Allemands et Magyars. Et ce serait, non pas satisfaire le principe ethnique, mais le violer. Vivant entremêlés sur le même territoire, c'est évidemment, non pas le droit national des 280 000 Serbes représentant la

naissance solennelle, de la part du Parlement Bulgare, des droits de la Roumanie sur la Dobroudja, en échange de la renonciation à de nouvelles annexions.

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

minorité, mais le droit, tout aussi national, des 1 100 000 représentant la majorité, qui devrait décider.

Voilà donc pourquoi, dans le différend serbo-roumain sur le Banat, ce n'est pas le principe ethnique, mais le principe géographique, secondé par le droit de la population de disposer de son sort, qui seul peut décider d'une manière juste. Et cela d'autant plus qu'un autre argument encore, et non moins important, plaide contre le principe ethnique : c'est que *les Serbes eux-mêmes ne l'acceptent pas* ! Cela paraît un contresens ; et pourtant c'est vrai. Les Serbes ont des ambitions dans le Banat. Ayant contre eux la géographie, l'histoire, le vœu de la population, presque tout en un mot, ils en appellent au principe ethnique. Or, le principe ethnique, s'il leur ouvre le Danube dans le Banat, il ouvre du même coup le Danube aux Roumains dans le Timoc. Mais les Serbes ne veulent rien entendre. Ils invitent le principe ethnique à leur complicité seulement. Quant au droit ethnique des Roumains du Timoc, ils répondent par une tangente : « Il ne s'agit pas du Timoc. Nous avons une proie commune, le Banat, et nous devons la partager. » — C'est l'impérialisme !

Mais, faute donc d'une base juridique solide, ont-ils essayé, les Serbes, de quelque autre argument, d'apparence sérieuse, pour justifier leurs velléités ? Nous croyons savoir qu'ils invoquent aussi une prétendue prépondérance culturelle et intellectuelle des Serbes du Banat.

La formule n'est pas inscrite parmi les grands principes modernes qui doivent présider à la formation des États. Elle n'est pas neuve non plus : les Magyars, ces derniers temps, ne vivaient plus que du crédit moral de cette formule. Mais son plus grand défaut est d'être profondément trompeuse et fausse. Car nous n'avons pas affaire, ici, à la prépondérance

LA QUESTION DU BANAT

qui résulte d'une libre et noble émulation entre les peuples. Cette prépondérance n'est, au contraire, que le fruit triste de l'oppression historique, en même temps que le produit du travail d'un autre peuple. Elle n'a rien d'éthique en elle-même.

Les Serbes ont dominé les Roumains, dans le Banat, comme mandataires des Habsbourg, pendant cent ans par l'Église. Cent ans durant, les Roumains ont été les contribuables de la culture serbe¹. Cent ans durant, ils ont supporté un double joug : celui des Magyars, matériellement, et celui des Serbes, moralement. Un peu perplexe, notre histoire ne saurait pas répondre très exactement, lequel des deux jougs a été le plus douloureux, le plus désastreux ; mais elle nous montre avec précision les résultats qui en ont découlé : la misère matérielle et morale du peuple roumain et la prépondérance magyare et serbe. Dans un ordre sériel par l'histoire, l'hégémonie serbe s'est écroulée un demi-siècle avant l'hégémonie magyare d'aujourd'hui. Pour le même laps de temps, la prépondérance serbe se trouve diminuée par la prépondérance magyare. Le jour où fut secoué le joug religieux des Serbes, est célébré dans l'histoire des Roumains comme une journée de triomphe. Et tel il doit être, du reste, pour tout le genre humain, et non pas pour les Roumains seulement ; car, là où une tyrannie s'écroule, l'humanité obtient un triomphe. Seuls les Serbes ont l'air de le regretter. Ils considèrent comme « pénible » pour eux, ce jour où nous fûmes libérés². Et

1. Depuis des dizaines d'années traînent, devant les instances judiciaires magyares, de fameux procès de revendication, au sujet des monastères dont se sont emparés les Serbes et qui représentent la somme fabuleuse de centaines de millions.

2. « Le sort des Serbes du Banat fut d'autant plus pénible, que les Roumains qui, jusqu'en 1864, avaient eu avec eux une organisation religieuse commune, fondèrent alors une Église indépendante. » (J. CRYIC : *La Péninsule Balkanique*, 1918, Paris, p. 591).

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

leur regret est très significatif : il ne laisse aucun doute sur le système que l'État Serbe fonderait sur le territoire roumain ! Chose naturelle d'ailleurs. Les Serbes, malgré la prépondérance culturelle dont ils se vantent, ont le sentiment qu'ils sont absorbés par les Roumains, qu'ils ont été jadis plus nombreux et que les Roumains les ont engloutis. Cette pensée, cette crainte, se trouvent chez tous leurs écrivains. Nous avouons loyalement que leur affirmation n'est pas fausse. Mais quel est le secret de ce phénomène ? Les Roumains ont été les hilotes, et des Serbes et des Hongrois. A eux, aucune agression n'est imputable ; mais, par contre, tant d'oppressions se sont exercées sur eux. Et pourtant, ni les colons hongrois, ni les colons serbes n'ont pu arrêter la marche victorieuse de la race autochtone, qui tire la sève de sa vitalité de son propre sol. Une vérité reste donc acquise : les Serbes ne peuvent donner au delà du Danube, pareillement aux Hongrois au delà de la Theiss, qu'un type où l'énergie originelle de la race se trouve diminuée. Ils ont l'âme appauvrie d'une idée : l'idée du droit de l'autochtone sur son sol. Les écrivains serbes nous apprennent que les Roumains de Serbie se trouvent, ethniquement, sur la pente de la décadence : le sol serbe ne leur profite pas. Mais les mêmes écrivains, tout aussitôt, crient au danger de la roumanisation de leurs frères dans le Banat. Et qu'en résulte-t-il ? L'intention manifeste d'aider leur race par des moyens arbitraires, par la force d'un État qui puisse endiguer la poussée naturelle de l'élément autochtone estimé dangereux pour eux. Et si, à cela, nous ajoutons leur désir — mais déjà coupable celui-là — de refuser aux Roumains, en échange, la même sollicitude pour ceux des leurs qui se trouvent en Serbie, on aura toute la clef psychologique des velléités serbes.

Il y a par conséquent une chose qui ne fait pas l'ombre

LA QUESTION DU BANAT

d'un doute : les Serbes ne pourraient donner, dans le Banat mutilé, qu'une forme d'État basée sur l'arbitraire et la violence ! Avec la conviction qu'ils sont menacés par la race autochtone, ils se croiront autorisés, en invoquant même l'excuse de la légitime défense, de recourir à la force. Le lendemain même de leur installation, l'irredenta roumaine ferait inévitablement son apparition sur le territoire amputé. A la frontière défectueuse du Sud-Ouest de l'État Roumain, il y aurait un foyer d'effervescence et d'agitation perpétuelles. Que peut-elle voir en effet, l'âme roumaine, dans un État étranger qui, arbitrairement, s'installe dans un coin de son territoire national ?

Les revendications serbes sur le Banat étant donc dénuées de tout fondement — et les développements ultérieurs nous le feront voir encore mieux — il est manifeste que, derrière elles, seuls les instincts impérialistes agissent. Un simple coup d'œil, du reste, sur l'emplacement des races dans cette partie du bassin du Danube, nous le prouve une fois de plus et bien clairement : les Serbes au Sud du Danube et les Roumains au Nord, le majestueux fleuve faisant entre eux frontière naturelle, librement choisie par leurs volontés originelles. Exodes et migrations de populations éparses, il y en a eu, sur un territoire comme sur l'autre ; mais cela n'a jamais été une conception de conquêtes. L'histoire n'a enregistré aucune guerre entre les Serbes et les Roumains. Et cet accord admirable, unique peut-être dans l'histoire universelle entre deux peuples voisins, ne peut s'expliquer que par cet équilibre psychique stable, que seul peut produire, entre peuples, le respect réciproque pour les lignes de démarcation de leurs intérêts vitaux. Serait-il donc absolument nécessaire, aujourd'hui, que cet équilibre fût rompu ? Ne subsisterait-elle donc plus, cette nécessité d'alliance qui

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

a cimenté leur harmonie pendant des siècles? Comment, seule l'endurance de l'esclavage en commun a pu faire leur union? La liberté les désunira?... Mais ce serait la justification posthume de l'opresseur d'hier!... Leur alliance, hélas, est aujourd'hui plus indispensable que dans le passé. Car ce sera plus difficile à la garder, qu'il ne fut aisé à la conquérir, la liberté. L'opresseur commun qui nous a tenus sous le joug pendant dix siècles, ne se résignera pas facilement à la perte de sa proie. Il attend seulement, que ses esclaves d'hier commencent à s'entre-tuer.... Nos alliés, les Serbes, devraient par conséquent méditer davantage, avant d'entre-choquer de nouveau leurs armes. Pour leur minorité ethnique dans le Banat, de même que pour nos minorités en Serbie — car il ne faudra pas oublier celles-là non plus — il y a encore d'autres méthodes : il y a les garanties wilsoniennes, qui prennent sous leur abri toutes les minorités. Et si cela ne les contente pas, nous leur proposons autre chose encore : *l'échange de populations*. Idée difficile, certes, mais non pas irréalisable. La Roumanie, croyons-nous, serait disposée à créer, pour réaliser cette idée, un pont d'or sur le Danube. Aucun sacrifice ne lui semblerait trop grand. Mais, pour rendre possible l'alliance et la fraternité, il faut avant tout : le désarmement de toute intention hostile contre nos frontières.

CHAPITRE II

LE FONDEMENT ETHNIQUE
DES PRÉTENTIONS SERBES

Le Banat représente, au point de vue ethnique, un conglomérat de races. Sa partie occidentale surtout, qui, visiblement, a eu un attrait spécial par les régions fertiles de la Theiss et du Danube, constitue une véritable mosaïque de variétés de races. En plus des Roumains, race autochtone, il y a des Allemands, des Serbes, des Hongrois, des Juifs, des Arméniens, des Bulgares, des Italiens, des Bohêmes, des Albanais, des Slovaques, etc., jusqu'à des Français et des Espagnols. Dans la proximité de Becicherecul-Mare, chef-lieu du Torontal, il y a une commune, Barcelona-Noua, peuplée par des colons espagnols. Dans la proximité de Jombolea, il y a les villages de Saint-Hubert, Charleville et Seltourn, peuplés de colons français emmenés d'Alsace-Lorraine, des régions de Nancy et de Metz notamment. Est-ce que, dans cette bizarre répartition des races, il y aurait un plan méthodique, initial? Oui, certainement! On y voit, et d'une façon très claire, le souci minutieux de ceux qui ont présidé à cette répartition de dissocier ethniquement, autant que possible, toutes ces populations. La mentalité autrichienne, fort longtemps, s'est bernée de l'aberration de créer artificiellement une nationalité autri-

LE FONDEMENT ETHNIQUE DES PRÉTENTIONS SERBES

chienne, par la dissolution des sentiments de race. Et c'est cette pensée, justement, que reflète la colonisation du Banat. Des colonies allemandes, emmenées de Bavière, de Saxe, du Wurtemberg, ont été dispersées en non moins de 14 à 16 fractions, formant des blocs distincts. Et, de préférence, elles ont occupé les villes, où, aujourd'hui sans conteste, elles détiennent la prépondérance culturelle et économique. La dispersion des colonies serbes fut plus savante encore. Avec leurs 280 000 individus, elles s'émiettent en dizaines de morceaux, sur le vaste territoire des deux comitats du Torontal et du Timish, dans un mélange de races juxtaposées d'environ un million, qui constituent d'autres couleurs de blocs. Plus rares, mais sans manquer presque nulle part, s'infiltrant parmi ces blocs adverses, jusqu'à la Theiss et au Danube, en tenant ininterrompu le lien avec la grande masse du fond, les petits blocs roumains. Sur la carte, involontairement, ils laissent l'impression d'être l'alliage même, qui fait la cohésion de toute cette mosaïque.

Or, dans une telle configuration, quel principe ethnique pourrait conspirer avec les ambitions serbes contre nos frontières? Les Serbes ne peuvent constituer, dans le Banat, pas même un seul district ethniquement unitaire. Même dans le département du Torontal, dont ils font un si grand cas, en le présentant aux étrangers comme serbe, ils ne représentent que 32 pour 100, exactement 199 750 Serbes, en face de 415 401 non-Serbes, dont 86 937 Roumains. Une déplorable minorité, par conséquent, pour pouvoir justifier des prétentions territoriales; et cette minorité même, complètement dispersée et entremêlée. Par quel syllogisme, toutefois, présentent-ils le droit ethnique comme base de leurs revendications? Le raisonnement qu'ils tiennent, est clair. Ils nient, purement et simplement, aux autres natio-

LA QUESTION DU BANAT

nalités, le droit, toujours ethnique et naturel, de dire leur mot dans cette question, le droit de disposer de leur sort. Ils arguent : nous sommes au Torontal 199 000, les Roumains 86 000 seulement ; le droit ethnique, par conséquent, est de notre côté. Ils ignorent complètement que, devant leur tendance de démembrer la province, les Roumains représentent, non plus le nombre de 86 000¹, mais le nombre de 415 000, c'est-à-dire le nombre de l'écrasante majorité, qui est solidaire avec le point de vue roumain et qu'intéresse tout autant l'intégrité territoriale de la province. Les Allemands du Banat, par exemple, si on défalque le Torontal, passeraient moitié en Serbie et moitié en Roumanie (exactement : 167 779 en Serbie, 221 766 en Roumanie). Cela ne leur convient certainement pas ; et personne ne pourrait leur faire cette injustice. Mais les Serbes croient pouvoir spéculer, à cet égard, l'esprit général anti-allemand qu'a créé la guerre. Seulement, ils se trompent. Le Congrès ne s'inspirera pas de considérations si étroites, qui, somme toute, ne serviront qu'à souligner davantage le caractère impérialiste des conceptions serbes. Aux Hongrois du Banat, non plus, ce procédé n'est pas applicable, malgré qu'ils tirent dans la balance beaucoup moins que l'élément germanique. Tous ces Hongrois constituent une armée de fonctionnaires, utiles et inutiles, que l'État Magyar avait mobilisés sur le territoire des nationalités, dans un but de magyarisation bien entendu, ainsi que des colonies de date plus récente, 15 à 20 ans, par lesquelles on cherchait à compromettre l'unité ethnique de la masse roumaine. Il est certain que, reconnaître à cette population de caractère flottant, sur le sol qu'elle occupe, le même droit ethnique qu'aux Allemands par exemple, qui constituent une population

1. D'après la statistique confessionnelle, les Roumains du Torontal sont au nombre de 91.699.

LE FONDEMENT ETHNIQUE DES PRÉTENTIONS SERBES

fixe, en même temps qu'enracinée dans le passé, et qui représentent incontestablement une supériorité culturelle et matérielle manifeste¹, ce serait donner une sanction posthume aux actes de gouvernement immoraux dont elle est le produit; néanmoins, la méconnaître totalement, ce n'est pas possible non plus. Nous reconnaissons, même à ces éléments magyars, le droit de se prononcer dans le litige en question.

Mais ce n'est pas le Torontal seulement, que les Serbes convoitent; ils veulent aussi le comitat de Temisioara. Premièrement, parce qu'ils ont grand besoin de la ville de Temisioara, la capitale du « Banat Occidental » où, ethniquement, ils représentent le taux considérable de 4 pour 100! Secondement, parce qu'ils ont besoin de Versetz, ville « presque » complètement serbe, « presque », certainement, puisque Allemands, Magyars, Roumains n'y représentent que 70 pour 100! Et troisièmement, parce qu'ils ont besoin de Biserica-Alba, étant donné que cette ville — faisons-leur grâce ici de leur argument ethnique — a vu naître le maréchal Putnik². Et maintenant, écoutons le plaidoyer des chiffres : dans le comitat de Temisioara, il y a 69905 Serbes en face de 430930 non-Serbes, dont 169030 Roumains. Inutile d'ajouter quoi que ce soit à cette éloquence!

Il existe aussi cependant, parmi les Serbes, il faut le reconnaître, un courant plus modéré, qui, se rendant compte, paraît-il, de l'énormité des prétentions intégrales, se laisse concilier par un esprit plus pratique, en formulant des prétentions plus modestes, pour les rendre plus possibles. Ces modérés ne demandent qu'un hinterland straté-

1. Ces Allemands du Banat ont donné à la littérature allemande le grand poète lyrique Nicolaus Lenau, qui est né à Csata, près de Versetz.

2. Mémoire présenté par les Serbes dans la question du Banat.

LA QUESTION DU BANAT

gique au service de Belgrade¹. Leur demande a pourtant besoin de certaines précisions, d'autant que, après l'apparition de la « Grosse Bertha » à longue portée, nous pourrions voir la frontière des modérés quelque part comme à Lugoj! Dans leur interprétation de 1916, il était question, que nous sachions, d'un triangle en face de Belgrade, d'une profondeur de 30 à 35 kilomètres.

Mais, par malheur pour les plans serbes, le principe ethnique ne les sert pas ici non plus; au contraire, il les dessert. Car la population qui se trouve en face de leur capitale — capitale qui, à cause de sa situation excentrique, ne sera certainement plus la capitale de la Yougo-Slavie — n'est pas serbe, mais roumaine. La première commune devant Belgrade — et qui demeure là, sur le Danube, comme une sentinelle daco-romaine — c'est la commune Ofcea qui est purement roumaine. Dans ce triangle, ensuite, se trouve un fort puissant groupe ethniquement roumain. Il y a là les communes : Satu-Nou, avec 10 000 Roumains; Petrovoselo, avec 6 000 Roumains; Doloavele, avec 2 500 Roumains; Alibunarul, avec 3 000 Roumains; Cubinul, avec 1 500 Roumains;

1. C'est, du reste, la demande originelle des Serbes. Lors des négociations de M. Bratiano avec les Puissances de l'Entente, où le Gouvernement de Petrograd, se croyant plus directement intéressé, envisageait la question du Banat à un point de vue plutôt slave que serbe, on ne réclamait que cet hinterland en face de Belgrade. Mais avec le temps et, surtout, avec l'encouragement que les Serbes, par une fausse interprétation, ont tiré de l'enthousiasme français qui s'enflamme pour une idée, leurs ambitions se sont accrues. Ils se croient assez forts depuis, pour provoquer des conflits de frontières, et avec les Italiens, et avec les Bulgares, et avec les Grecs, et avec les Roumains, et pour prendre toujours des attitudes menaçantes. Tout récemment encore, ils ont rédigé une note énergique, pour protester devant le fait que les troupes italiennes ont osé pénétrer sur un territoire (Serbenico) qu'ils disputent aux Italiens; mais cela ne les a pas empêchés de trouver naturelle leur entrée dans le Banat, quoiqu'ils aient eu connaissance d'un traité qui ne le leur accorde pas et qui, même injuste comme ils veulent le nommer, n'a encore été aboli en leur faveur par aucun Congrès. Seulement, amateurs de gestes héroïques, ils se donnent raison eux-mêmes, sans pourtant se résigner à ne pas se plaindre lorsque de plus forts qu'eux en font autant.

LE FONDEMENT ETHNIQUE DES PRÉTENTIONS SERBES

Nicolintzul, avec 4 000 Roumains; Deliblata, avec 3 000 Roumains; etc. Nous connaissons par nous-mêmes toutes ces communes florissantes, qui représentent une des plus conscientes parties de la population roumaine. Notre presse recrute ici son plus grand nombre de lecteurs : il n'y a pas un paysan qui n'ait pas son journal. Et ils sont les serviteurs dévoués, en même temps que les contribuables empressés, de toutes nos causes nationales.

Qu'est-ce qui pourrait donc, aujourd'hui, séparer ces Roumains de leur mère patrie, qui, après des siècles d'injustice, retrouve enfin ses frontières. Un principe stratégique?... Mais, même au point de vue stratégique, que nous acceptons à discuter ici en passant, est-il admissible que, pour protéger une ville — laquelle, à l'avenir, ne sera plus la capitale, nous le répétons, l'agrandissement de la Serbie a déplacé vers l'ouest l'axe de gravité du nouvel État yougoslave — on arrive à priver un État de toute sa base de défense? Car, si la Roumanie permettait aux Serbes de passer le Danube, qui constitue justement sa base stratégique, elle laisserait du coup la porte ouverte à l'armée ennemie; et, non seulement le Banat, mais la Transylvanie elle-même, seraient à chaque instant menacés. C'est si évident! Rien que la formulation de prétentions pareilles, constitue un aveu d'intentions ennemies. Autrement, comment comprendre tant de persistance, sur des revendications qu'on sait pertinemment impossibles à satisfaire, sans sacrifier réellement les intérêts supérieurs de l'État voisin.

Si, toutefois, on écarte le Danube et l'on pose, entre Serbes et Roumains, *comme principe de frontière*, le principe ethnique, alors il est tout naturel que son application ne soit pas bornée, comme le désirent égoïstement les Serbes, au Banat seulement, mais qu'elle soit intégrale. Car, en effet, ce n'est pas seulement les Serbes qui ont des leurs

LA QUESTION DU BANAT

dans le Banat; les Roumains aussi ont des frères en Serbie, et même très nombreux, malheureusement, pour que le titre de compensation puisse donner des résultats justes pour eux. Entre les vallées de la Morava et du Timoc, vivent en masses compactes 300 000 Roumains¹. Ils occupent notamment les départements de Craïna, Cerna-Réca et Pojorovatz, avec, comme centres, Negotin, Zaičiar, Pojorovatz. Historiquement, cette région qui se trouve en face du Banat et de l'Oltenie (Petite Valachie), c'est la Dacie Aurélienne, ainsi dénommée parce que, en 274 après Jésus-Christ, l'empereur Aurélien, devant les Barbares, a retiré ici ses légions de Dacie. Les Roumains du Timoc ne sont donc, ethniquement, que les descendants de ces légions romaines. L'identité des caractères morphologiques confirme l'hypothèse, que ces résidus ont été constamment rafraîchis et entretenus par le réservoir ethnique du Banat et de l'Oltenie, d'au-delà du Danube. C'est le même type physique qu'on trouve, chez les Roumains du Timoc comme chez ceux du Banat et de l'Olténie, ainsi que les mêmes caractères moraux. Dans les faits d'armes de ces fameux « régiments du Timoc », qui continuellement revenaient dans les communiqués officiels du G. Q. G. serbe, quelque jaloux que soient les Serbes pour un certain prestige guerrier comme caractérisant leur race, se manifestaient, par leur tranquille ténacité, des caractères de race, non pas serbes, mais roumains. Eh bien, le sort de ces Roumains du Timoc, en ce qui concerne leur liberté nationale, est des plus déplorables. Trois cent mille êtres n'ont pas une école, pas une église, en leur langue. Un journal roumain, s'il passe de Turnu-

1. M. Seton-Watson, bien connu comme ami des Yougo-Slaves, fixe le nombre des Roumains du Timoc à 200 000 (*Roumanien and the war*). — M. C. Weigand le fixe au même chiffre de 200 000 (*Die Rumänisch Dialekte*, Leipzig). — Mais les auteurs roumains, M. Vilsan, professeur universitaire, M. le Dr Popovici, originaire du Timoc, et M. Giugla, fixent leur nombre à un minimum de 300 000.

LE FONDEMENT ETHNIQUE DES PRÉTENTIONS SERBES

Severin à Cladova, est confisqué comme « *corpus delicti* » et son possesseur puni. Les prêtres serbes refusent, à l'occasion du baptême, de donner aux enfants des noms historiquement roumains¹. Quoi dire de plus enfin, puisque les Serbes ne les mentionnent même pas dans leurs statistiques.... Le gouvernement et la société roumaine se sont toujours désintéressés de ces Roumains du Timoc. Sans leur en faire un mérite, cela prouve toutefois, et jusqu'à l'évidence, la loyauté de la politique roumaine au delà du nécessaire vis-à-vis de la Serbie. Ces Roumains du Timoc, puisqu'ils se trouvent au delà du Danube, sur le territoire de la race serbe, ne servaient à aucune visée, ni proche ni lointaine, de la politique roumaine. Instinctivement, d'autre part, on sentait qu'ils devaient être considérés comme une compensation pour les Serbes qui se trouvent en terre roumaine dans le Banat. Mais si les Serbes aujourd'hui, par-dessus le Danube, veulent passer dans le Banat, alors les choses changent quant aux Roumains du Timoc aussi. Regardons la carte² : si l'on supprime le Danube, c'est d'eux-mêmes que les Roumains du Timoc tombent dans les bras de leur mère patrie.

Mais le nombre des Roumains de Serbie ne se borne pas aux Roumains du Timoc. Il y a encore des Roumains, 50 à 60 000, sur tout le parcours du Danube, de Belgrade à Timoc³. Et il y a encore : les « Aroumains ». Pour leur grand malheur, les Aroumains sont passés en majorité, après l'écroulement de l'Empire Turc, sous la domination serbe. Velesh, Monastir, Prilep, Crushova, Ochrida, Melenii, tous ces nids d'aigles qui, pendant des siècles, ont abrité cette population latine, ont été pris par les Serbes. Le nombre

1. Emile Giuglea (en roumain) : *Les Roumains du Timoc*, Sococ, Bucarest.

2. Voir, ci-annexée, la carte des Roumains du Timoc.

3. Ar. Densusianu : *Istoria Limbei si Literaturii Române* Jassy, 1885).

LA QUESTION DU BANAT

de ces Aroumains est de 150 000 au moins. Et quel essor avait pris, chez eux, la culture roumaine ! Nous assistions, ces derniers temps, à une vraie renaissance de cette branche latine des Balkans, qui a toujours été une admirable pépinière de personnalités à rôle déterminant dans la vie générale roumaine. Le grand archevêque Saguna était d'origine macédonienne. Le philanthrope Gozdu, la famille Mocsonyi, etc., sont des Aroumains. M. Také Ionesco lui-même, de par sa mère, est Aroumain aussi. L'État Roumain entretenait 5 à 600 écoles parmi les Aroumains. A Monastir, un lycée roumain propageait la culture en langue nationale.

Dans le budget de l'État, chaque année, figurait une somme de 600 000 francs pour la culture des Aroumains¹. Mais cette œuvre culturelle fut brusquement arrêtée, par le passage des Aroumains sous les Serbes. On a senti, immédiatement, et à Bucarest et en Macédoine, que, dorénavant... « lasciate ogni speranza » ! Dans le traité de paix de Bucarest, en 1913, on a prévu certaines garanties pour eux : un évêché, des écoles, etc. ; mais, sans qu'on ait sérieusement cru en ces garanties même à ce moment-là, elles sont restées sans suites. Avant même l'entrée des Roumains en guerre, les cris désespérés des Aroumains demandant secours à Bucarest, emplissaient les âmes de chagrin. Mais pas de remède, aucun. Et les Serbes commencent déjà à leur sonner le glas². Alors, peut-il y avoir encore une lueur d'espoir

1. La grande conception ethnique qu'exprime l'action d'État de la Roumanie dans la Macédoine, en faveur des Aroumains, est due, comme paternité, à M. Také Ionesco. C'est lui qui, le premier, comme ministre de l'Instruction Publique, a inscrit dans le budget de l'État cette somme, pour la réalisation de tout un programme culturel roumain en Macédoine.

2. J. Cvijic, dans *La Péninsule Balcanique* : « Aromuns, c'est un peuple qui disparaît... » (p. 162) ; « La transformation des Aromuns en Slaves, qui s'est faite dans de fortes proportions, est très remarquable... » (p. 597) ; « Après la libération de la Serbie, les Aromuns, pour la plupart aisés, se sont rendus compte des besoins de l'avenir... Leurs enfants avaient fréquenté les écoles plus que les enfants serbes. » (p. 401).

LE FONDEMENT ETHNIQUE DES PRÉTENTIONS SERBES

pour eux? Les garanties internationales wilsoniennes, peut-être, les arracheraient-elles à la mort. Nous doutons, cependant, de leur efficacité. Sans vouloir faire aucune injure aux Serbes, nous nous bornons à rappeler leur chauvinisme de race bien connu et, plus ou moins, avoué par eux-mêmes. Ils ressemblent aux Magyars d'une manière frappante. Le même orgueil, le même esprit de bravade, le même tempérament violent, amèneront forcément chez eux le même effet psychologique¹ : l'intolérance, une grande dose de mépris pour les autres, l'impossibilité organique d'admettre l'égalité. Nous voudrions bien nous tromper, mais nous ne le croyons pas : les impulsions psychologiques ont toujours été plus fortes que toutes les barrières des lois et des institutions. Par contre, s'il peut y avoir encore, d'une manière générale, un frein, il n'y en a qu'un : celui qui résulte de la réciprocité. Si les Roumains ont des sujets serbes, l'État Serbe sera forcé, dans un esprit de réciprocité, d'accorder aux Roumains se trouvant sous sa domination une certaine liberté. C'est pourquoi les Roumains, dans la tendance des Serbes de démembrer à tout prix le Banat, entrevoient encore ce côté noir : l'asservissement complet de l'élément roumain de Serbie.

En résumé, la répartition ethnique des Serbes dans le Banat ne leur offre aucune base de revendications territoriales, puisqu'ils constituent sur l'ensemble du territoire une minorité d'à peine 17 o/o. Même sur le territoire du Torontal, auquel ils semblent avoir réduit leurs prétentions, ils n'arrivent qu'à 30 o/o, ayant par conséquent contre eux

1. M. J. Cvijic nous donne la caractérisation psychologique suivante : « Chaque Serbe est pénétré de quelques pensées claires comme le cristal : il veut la liberté et l'indépendance de toutes les contrées qu'il sait, d'après la tradition, avoir fait partie de son État... Il doit les affranchir par son courage, par son sang. La faiblesse, les demi-mesures, le souci d'opportunité ne conviennent pas à un peuple fier. » (*Op. cité*, p. 291).

LA QUESTION DU BANAT

toute cette majorité de 70 o/o, composée d'allemands, roumains et hongrois, qui sont tous pour l'intégrité du Banat. D'autre part si, au nombre déjà existant des Roumains en Serbie, on ajoutait encore les 100 000 Roumains du Torontal, le peuple roumain tomberait, pour environ 600 000 des siens, sous l'esclavage des Serbes, avec, en plus, sa frontière du Sud-Ouest compromise, et carrément ouverte à cet impérialisme serbe mal dissimulé. Le principe ethnique refuse donc aux Serbes sa complicité.

La population du Banat d'après la statistique officielle hongroise de 1910 :

Comitat.	Km.	Roumains.	Allemands.	Serbes.	Magyars.	Autres.	Total.
Carash-Severia.	11.074	336.082	53.883	14.674	33.787	25.721	466.147
Timish.	7.433	169.030	165.883	69.905	79.960	15.357	500.835
Torontal	10.016	86.937	167.779	199.750	128.405	34.980	615.151
	28.523	592.049	387.545	284.329	242.152	76.058	1.582.133

CHAPITRE III

LE POINT DE VUE GÉOGRAPHIQUE

Le Banat est une unité géographique; et cela n'est pas seulement une banalité scientifique. Entouré de trois côtés par des rivières, et du quatrième côté par un relief, il constitue un corps géographique presque complètement isolé. A l'Ouest, c'est la Theiss qui le ferme et, au Sud, le Danube, deux de ces grands obstacles formidables qui barrent la route des peuples et tirent les limites des races. Au Nord, enfin, le Muresh. La ligne septentrionale ne coïncide pas avec une diversité ethnographique, mais elle constitue néanmoins une barrière, qui sépare et différencie le caractère et de la région et de la race. Les Roumains du Banat varient, avec des notes régionales prononcées, le caractère de la race. Ils ont l'imagination bien vive, l'âme sensible et lyrique, et des penchants spéciaux pour la musique et la poésie, pour une conception généralement plus artistique de la vie. Ils sont nos méridionaux.

La liaison terrestre de la région se fait seulement à l'Est, par le relief qui la met en continuité géographico-historique avec l'Oltenie et avec le Pays du Hatzeg. Toute une série de montagnes se détachent des Carpathes de Transylvanie et s'en vont vers le Danube. La contrée est divisée en deux massifs, l'un à l'Est et l'autre à l'Ouest, par le cours supérieur du Timish, qui va au Nord, et par la Belareca, qui va au Sud.

LA QUESTION DU BANAT

Cette région montagneuse, qui s'interpose entre deux grandes plaines, a été le lieu naturel du refuge des habitants. Voici l'image que nous présente Karl Freiner von Zörnig, sur l'exode des populations vers la montagne, dès que des troupes turques passaient le Danube : dans le district de Cenad, il y avait 34 communes totalement abandonnées, et 13 communes partiellement abandonnées; dans le district de Becicherec, 40 totalement et 16 partiellement; et dans le district de Panciova, 30 totalement et 22 partiellement.

Et cet exode vers la montagne a duré jusqu'au début, presque, du XIXe siècle. Dans un intervalle de quarante ans, les populations roumaines se sont enfuies sept fois dans la montagne¹.

Ce qui donne surtout à la région son caractère d'unité, c'est son système hydrographique. Pas une rivière, pas un canal, qui traversent d'autres régions : leurs sources et leurs embouchures se trouvent toutes à l'intérieur. La rivière principale est le Timish, qui prend naissance dans le relief carpathique (le mont Semenik), se dirige du Sud-Est vers le Nord et oblique ensuite vers le Sud-Ouest, arrose tous les trois comitats (Carash, Temisoara, Torontal), reçoit comme affluents Sebès, Bistra, Birsava, traverse les villes de Caransebès, Lugoj, Temisoara, Panciova, et se jette dans le Danube au-dessus de cette dernière ville, après un parcours de 440 Km. Comme artères secondaires, qui entrecoupent la région, il y a le Carash, la Nera et la Cerna, cette dernière toute proche de la frontière, recevant Craïova et Belareca comme affluents et se jetant dans le Danube tout près d'Orsova. Toutes ces rivières sont des voies de communication, qui portent vers le Danube, non seulement des produits agricoles, mais aussi les produits industriels des

1. I. Barbulesco : *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, etc.*, Jassy, 1912.

LE POINT DE VUE GÉOGRAPHIQUE

régions métallurgiques et minières de Resitza et Anina. D'une importance économique toute particulière, il y a le canal de la Béga, qui met en communication les régions de Temisoara et Becicherec avec la Theiss. Le trafic sur ce canal est plus que considérable.

Le démembrement de ce système orographique et hydrographique unitaire, constituerait un véritable contresens géographique. Qui pourrait comprendre le caprice humain, qui se mettrait à couper en deux toutes ces rivières, voies de communication, ainsi que les lignes de chemin de fer, les canaux, etc., ou, du moins, élever volontairement des obstacles au milieu de leur parcours. La nature s'y oppose fermement, par sa tendance d'unification, de consolidation. Voilà pourquoi l'histoire n'a jamais enregistré ici un pareil conflit avec cet ordre immuable de la nature. Des temps immémoriaux, le Banat constitue un corps unitaire. Qu'il soit possédé par les Daces, les Roumains, les Turcs ou les Hongrois, il est possédé toujours en entier. En couper une partie seulement, ce serait lui faire une amputation physique qui paralyserait la force vitale de tout le pays. A ce point de vue, les Serbes seraient mieux en harmonie avec la réalité des choses, s'ils réclamaient le Banat entier. Leur prétention ne serait pas plus immodeste (si les 260 000 Serbes peuvent annexer 1 000 000 non-Serbes, pourquoi ne pourraient-ils pas annexer 1 300 000) et elle serait en tout cas plus logique. Il n'est pas moins vrai que, en formulant leurs revendications, les différentes publications serbes réclament le Banat d'une manière générique, comme n'importe quelle autre province yougo-slave, la Croatie, le Srem, la Bosnie, etc. Mais, qu'une si étrange violation de la géographie soit demandée par ceux qui ont pour les unités géographiques un sens si aigu, puisque toutes leurs prétentions en Macédoine (où, de leur propre aveu, ils con-

LA QUESTION DU BANAT

stituent ethniquement des minorités) ne reposent que sur ces théories, c'est là une contradiction qui n'entre que dans la psychologie inévitable de la mentalité impérialiste.

A l'heure actuelle même, M. Cvijic, dans sa « Péninsule Balkanique », plaide contre les Bulgares de la sorte : « La Bulgarie et la vallée du Vardar ne constituent pas une unité géographique; elles ne peuvent former un État que par un concours de circonstances qui ne sauraient se prolonger » (p. 98). Et plus loin il conclut : « Pour arriver à une solution garantissant la paix, il faudra s'inspirer des réalités géographiques, ethnographiques et économiques de la Péninsule, et renoncer aux petites combinaisons artificielles » (p. 99).

Mais de quelles « réalités géographiques » s'inspirent les Serbes, lorsque, à propos du Banat, ils veulent remplacer la frontière naturelle du Danube par une tortueuse et impossible géométrie ethnique ?

1. En politique, la reconnaissance n'existe pas, nous le savons. Nous tenons néanmoins à rappeler aux Serbes, qu'au traité de paix de Bucarest, en 1913, les Serbes ont obtenu la Macédoine grâce seulement à l'appui de la Roumanie, qui avait épousé le point de vue serbe, celui justement de la géographie et de l'histoire, en opposition avec le point de vue bulgare qui s'appuyait sur le droit ethnique. C'est ce qui nous a attiré la haine des Bulgares, plus peut-être que ce bout de terre qui nous a été donné pour assurer notre frontière et le port de Constantza. N'estiment-ils donc pas, les Serbes, qu'ils ont contracté par là certains devoirs moraux, non pas envers nous qui les avons soutenus, mais envers ce principe géographique? Comment peuvent-ils, aujourd'hui, méconnaître toutes les démonstrations évidentes de ce principe? L'amputation d'un corps géographique si unitaire comme le Banat ne serait qu'une « petite combinaison artificielle », contre laquelle la géographie proteste et la nature s'insurge.

CHAPITRE IV

LE POINT DE VUE ÉCONOMIQUE

Une unité géographique si bien caractérisée comme celle du Banat, donne par elle-même une unité économique équivalente. Le Danube, la Theiss, et même le Muresh, ainsi qu'à l'Est la muraille des montagnes, sont, fatalement, facteurs d'isolement économique aussi.

Les énergies collectives n'entrent en lutte avec de pareils facteurs que sous la poussée irrésistible de certains mobiles biologiques supérieurs. Comme exemple classique à cet égard, on peut citer le grand pont sur le Danube, en Dobroudja, par lequel les Roumains, dans leur inexorable besoin d'atteindre la mer, ont assujéti la nature, en surmontant des difficultés de terrain énormes. Ce pont, digne de celui du monde romain, le pont de Trajan à Turnu-Severin, est une des plus grandes œuvres de la technique moderne. Mais des efforts pareils ne se produisent pas, sans nécessités péremptoires. Pourquoi, du côté du Banat, aucun grand pont ne traverse, ni le Danube, ni la Theiss? C'est parce que, économiquement, le besoin ne s'en est fait sentir nullement. Si une ligne de chemin de fer, parallèle à la Theiss, en partant de Szoreg (près de Segedin) et reliant Chichinda, Becicherec et Panciova, descend au Danube, aucune autre voie ferrée, par contre, ne passe la Theiss. Et pourquoi cela? Parce que, entre Bacica et Torontal, rives opposées de la Theiss, les relations économiques sont

LA QUESTION DU BANAT

presque inexistantes. La volonté ferme de détruire tous les caractères séparatistes des provinces, n'a pas manqué aux gouvernements magyars. Là, pourtant, où la nature ne les a pas aidés, ils n'ont rien réussi. Ils n'ont donc pas pu créer des relations factices entre l'Outre-Theiss et le Banat, qui, économiquement, est resté absolument unitaire, indépendant, et indifférent à toutes les combinaisons artificielles magyares ou serbes.

Cet isolement économique est favorisé, en second lieu, par l'abondance et la diversité des produits dans ces provinces. Plaine et montagne se complètent ici, avec toute la variété des produits nécessaires à la vie. Aux grands et riches marchés de Temisoara, Lugoj, Becicherec, Versetz, se donne rendez-vous toute cette population, de races et de pays variés. Mais ni le Roumain ne descend le long versant occidental de l'Oltenie, ni le Serbe ne passe la Theiss. Ces villes ont, presque toutes, le caractère germano-magyar; seules Chichinda, Becicherec, Versetz et Panciova comptent des minorités serbes quelque peu importantes. La cause réside dans les privilèges dont ont joui ces populations de colons, par opposition avec le peuple autochtone auquel, pendant longtemps, on avait interdit l'accès des villes. Ce n'est qu'après l'abolition des privilèges, que les Roumains ont commencé à pénétrer, lentement, dans les villes; et, à l'heure actuelle, il n'y a plus une ville où l'élément roumain ne soit pas représenté. Ainsi, à Temisoara par exemple, capitale du Banat, les Roumains sont déjà arrivés à dépasser de beaucoup les Serbes, puisque, en plus de la banlieue qui est purement roumaine, ils y représentent 16 pour 100, tandis que les Serbes 4 pour 100 seulement.

La plaine est éminemment productrice de blé. Les grains de Torontal jouissent d'une grande renommée. Par le canal de la Béga, on exporte du Torontal et du Timish, en 1904

LE POINT DE VUE ÉCONOMIQUE

par exemple : 1450000 quintaux de blé. Pour leur retour, les chalands reçoivent les produits manufacturés d'Occident. Le Torontal cultive 545000 hectares de blé, le Timish 212000 ; on y cultive également le maïs : 250511 h. dans le Torontal et 161095 dans le Timish. Les céréales sont écoulées sur le Timish aussi, ainsi que sur les nombreuses ramifications des voies ferrées conduisant au Danube. Il y a ensuite, en second lieu comme importance, la viticulture des régions de Panciova, Biserica-Alba et Versetz. Le Banat donne 203300 hectolitres de vin (la Transylvanie 112600 seulement). Les vins de Biserica-Alba et Versetz sont fort appréciés en Autriche. Le raisin de table va à Vienne et à Budapest. La culture du tabac, enfin, occupe de grandes étendues dans le Torontal et le Timish.

De Lipova (sur le Muresh), la porte d'Ouest de la Transylvanie, comme on l'appelait dans l'histoire, se profilent vers l'Est les collines, qui s'étendent en ligne presque droite jusqu'au Danube, entre Moldova et Palanca-Noua. Cette région est riche en vergers et prairies. On y trouve aussi du bétail, de grands haras et, surtout, des troupeaux de porcs dans les régions à grandes forêts de glands¹. L'État Roumain se fournit régulièrement ici, pour ses chevaux d'artillerie et de cavalerie. Selon la dernière statistique, le nombre des chevaux était dans le Banat de 318059 (en Transylvanie 185891 seulement) ; le nombre des porcs, 648698 (en Transylvanie 601876). Le jambon de Temisoara fait concurrence à celui de Prague. Mais la région est très riche aussi en arbres frui-

1. Les forêts occupent : dans le Carash-Severin 517071 hectares, dont 24478 seulement appartenant à des particuliers et le reste à l'État ; dans le Timish, 75500 hectares, dont seulement 4500 à des particuliers ; dans le Torontal, 9977 hectares, dont 541 particuliers. Toutes ces forêts sont administrées par une direction sylvique siégeant à Lugoj, un office sylvique supérieur à Lipova, et un office sylvique à Orsova. L'exportation du bois se fait, surtout, vers l'Italie et l'Espagne.

LA QUESTION DU BANAT

tiers. On cultive surtout le prunier, dont la fabrication d'eau-de-vie constitue une source considérable de revenus et d'exportation. Toute la contrée, en automne, est une marée de fumée et une senteur d'alcool, que donne la fabrication domestique de la prune. Et, dans certaines villes — Temisoara, Becicherec, Chichinda, Versetz, etc. — il y a de grandes fabriques d'alcool et d'engrais pour le bétail. A Temisoara, Versetz, Lipova, etc., de grandes fabriques de bière travaillent pour l'exportation dans les Balkans.

Cette région centrale du Banat est traversée par une ligne de chemin de fer, de la plus grande importance incontestablement par son trafic, la ligne : Arad-Temisoara-Versetz-Biserica-Alba-Bazias-Danube. Devant cette ligne, même la ligne internationale de l'Express-Orient, qui traverse le Banat par Seghedin-Temisoara-Lugoj-Caransebès-Orsova, reste d'une importance secondaire, au point de vue local.

A l'est de cette ligne Arad-Temisoara-Bazias, commence le terrain accidenté des Carpathes : le Banat minier et industriel. C'est là que se trouvent les fameux gisements de fer, cuivre, plomb, zinc, le district minier d'Oravitza, celui de la Sasca Montana, les mines de charbon et de fer de Resitza, et celle de Bersasca dans le Carash. La production métallurgique d'Anina et de Resitza était l'une des plus considérables de la Monarchie. Il y a là les grandes fonderies de fer et d'acier des Entreprises-Réunies des Chemins de fer autrichiens. Les mines de houille, de cuivre et de lignite de Carash, sont aussi des plus importantes. Rappelons encore les sources thermales et minérales de la région : les « Bains d'Hercule » à l'Est de Mehadia, fameux lieu de cure et de villégiature du monde Romain ; et les eaux ferrugineuses de Bazias, ainsi que la station Marilla au Nord d'Oravitza.

A ce vaste système économique dans le Banat, correspond

LE POINT DE VUE ÉCONOMIQUE

une organisation financière des plus solides. Les banques d'ici ont été, parmi celles des provinces hongroises, les institutions financières les plus grandes et les plus prospères. Quoique jeunes, la plus ancienne d'entre elles n'ayant que trente-cinq ans d'âge, les banques roumaines tiennent en général la place d'honneur. Ces banques, comme par exemple : « Temisana » à Temisoara, « Luceafarul » à Versetz, « Lugojana » à Lugoj, « Oraviciana » à Oravitz, « Progresul » à Panciova, etc., ont donné une impulsion considérable, ces dernières années, au progrès économique des Roumains du Banat. C'est pourquoi, presque partout, et — chose caractéristique — autour de Panciova justement, les Roumains sont arrivés à disputer la primauté matérielle, non pas seulement aux Serbes, mais aux Allemands eux-mêmes.

Comment pourrait-on maintenant imaginer, raisonnablement, un découpage de cet enchevêtrement organique d'intérêts économiques, commerciaux et industriels ? Que les chalands sur le canal de la Béga, par exemple, qui portent les céréales vers la Theiss, soient, quelque part comme à Mihaiul-Nemtzesc, obligés de décharger, ainsi que de subir le tarif douanier d'un autre État. Que, par exemple, la ligne Arad-Temisoara-Versetz-Bazias s'arrête quelque part à 10 kilomètres de Versetz, en plein champs, devant un système douanier et les formalités vexantes des passeports. Et que pourraient valoir par la suite les richesses industrielles et minières des montagnes, si elles ne disposaient plus de cette seule voie ferrée Temisoara-Bazias, ni des voies fluviales du Timish et de la Béga ? Elles resteraient complètement renfermées et à la discrétion des Serbes.

Dans les deux parties amputées, la paralysie de la vie économique et la ruine de la population ne tarderaient pas à venir. D'une province florissante, on en ferait deux, mais sans

LA QUESTION DU BANAT

pulsation suffisante, végétant seulement et agonisant. Y aurait-il au moins une catégorie quelconque de la population à avoir intérêt à ce démembrement? Aucune. Pas même les Serbes! Matériellement, le Versetz et le Becicherec, tomberaient vite en décadence sans l'arrière-pays roumain. Mais enfin, supposons que les Serbes aient une satisfaction d'ordre moral et que, matériellement même, l'État Serbe trouverait moyen de les dédommager. Seulement, les Allemands, les Roumains, les Magyars, en quoi ont-ils péché pour que l'ère nouvelle de la liberté dans le monde ne leur apporte, à eux, que la ruine économique? À eux qui, en échange, n'ont aucune compensation sentimentale, au contraire! Bref, le luxe de l'impérialisme dans le Banat, ne toucherait-il qu'un bout du territoire, aurait pour prix la décadence et la ruine matérielles de la population entière.

Bien plus, cette amputation chirurgicale du Banat ne bornerait pas ses effets désastreux au Banat seulement. La Transylvanie, aussi, en souffrirait autant. Jetons un coup d'œil sur la carte. La seule voie fluviale de toute la Transylvanie, c'est le Muresh, par où s'écoulent tous ses produits vers la Theiss et le Danube. Quelle valeur pourrait encore avoir cette voie commerciale — la seule que possède toute la partie occidentale de la Roumanie de demain — si les deux rives vont se trouver entre les mains exclusives des Serbes? Pour nous, peuple appartenant éminemment aux vallées de la Theiss et du Danube, ce serait simplement la confiscation de toutes les rivières¹. Et c'est là un fait, qui attaquerait même notre raison d'État. Que signifierait, en effet, dans de pareilles conditions, toute notre liberté écono-

1. L'internationalisation des rivières ne changerait pas les choses dans leur essence. Aucun État ne peut, tant qu'il ne renonce à son indépendance réelle, abandonner à un autre État la garde de ses propres rivières.

LE POINT DE VUE ÉCONOMIQUE

mique et même la liberté politique ? C'est pendant des siècles, que les peuples se sont bousculés ici entre eux pour la possession des rives de ces fleuves. Leur convoitise ne date pas d'hier ; elle est vieille comme l'Histoire. Nos efforts, durant ce temps, ont été plus que surhumains pour garder notre place sur la Theiss, d'où jadis les flottilles romaines se jetaient sur le Danube. Et ce qui, à travers les siècles, n'a pas réussi par la force, réussira demain par la simple sophistication des principes ? Y a-t-il donc des hommes d'État, qui puissent méconnaître à tel point les impulsions éternelles des races dans ces fertiles vallées de la Theiss et du Danube ? Si oui, ils préparent alors, inévitablement, entre les deux races, Roumains et Serbes, l'irréconciliable conflit.

CHAPITRE V

HISTOIRE

De toutes les provinces roumaines, le Banat est le plus riche en vestiges romains. Et avec quelle prestigieuse éloquence parlent ces vestiges à l'imagination du peuple roumain. La conquête de la Dacie, c'est par ici qu'elle a été faite. Le Banat a été la première province qu'a occupée Trajan. A Tibiscum, Temisoara d'aujourd'hui, il avait laissé une garnison dès sa première expédition; les aigles romaines planaient déjà sur les eaux de la Theiss. Ensuite, Tibiscum fut le centre d'où l'on a dirigé toute la colonisation de la Dacie. On reconnaît très bien, même de nos jours, les chemins qu'ont suivis les deux expéditions. De la Cerna, qui garde aujourd'hui encore à son embouchure les ruines d'une cité garnison, une large route, solidement empierrée, mène dans la direction Nord-Ouest vers Temisoara. C'est par là qu'a passé une partie de l'armée. D'autres colonnes remontaient la vallée de la Cerna, faisant leur jonction à la confluence du Timish avec la Bistra et tournant ensuite à l'Est vers le massif des montagnes, pour s'engager dans le défilé des Portes-de-Fer¹. Ces chemins, routes admirables de communication aujourd'hui, portent tous le nom de Chemins de Trajan. Le théâtre des luttes entre les Daces et les Romains, qui se trouve au-dessus de la Bistra vers le

1. Table de Peutinger, segm. VI et VII (Ed. QUINET : *Les Roumains*).

HISTOIRE

Muresh, les paysans l'appellent, aujourd'hui encore, le Champ de Trajan. Et, ainsi de suite, tout ce qui est mysticisme historique, toute ruine, toute inscription, prend le nom de Trajan. Une vieille monnaie, que la charrue a tirée de ce sol des souvenirs, le paysan la secoue, la regarde, l'examine et, à la fin — quoiqu'illettré bien entendu — il la classe, du ton assuré du numismate : ça date de Trajan. Si on lui demande qui est ce Trajan, il répond de la même naïve certitude : celui-là a été notre père !

Cette conscience de son origine latine, qui traverse dix-huit siècles de nuit historique, n'a en réalité jamais quitté le peuple roumain. Quoique obscure, elle est néanmoins restée vivace par la légende et, incontestablement, par l'infini récit de ces vestiges romains, qui en ont toujours dit long à l'imagination du peuple roumain. Aux colons, par contre, ces ruines n'ont jamais rien dit. Bien plus, lorsqu'ils se sont aperçus de la complicité de ces ruines à l'œuvre de réveil et de renaissance du peuple autochtone, ils ont commencé à voir en elles de vrais ennemis et se sont donnés toutes les peines pour les anéantir. Par la même aversion atavique, les Hongrois de nos jours n'aiment citer que les Huns, qui firent trembler le monde romain. En réalité, leur domination parmi ces reliques romaines, symbolisait à chaque pas cette grande catastrophe dans l'Histoire : la chute des Romains sous le choc des Barbares.

Le caractère purement roumain du Banat est attesté dès le Ve siècle par le chroniqueur bysantin Priscus, qui mentionne même les termes d'origine latine dont se servait la population. Vers l'an 900, les Magyars trouvent dans le Banat, selon le récit même du « notaire anonyme du roi Bela », un duc roumain, Glad, qui, « sorti de Vidin » à « Urscia » (Orsova), se soumet, mais conserve quand même l'administration de son pays. Des voïvodes et des cnezi roumains, sont

LA QUESTION DU BANAT

fréquemment cités dans les actes de donation de la chancellerie royale magyare jusqu'au XIIIe siècle. L'importance des Roumains fut en ce temps si grande, que toutes les administrations sont en leurs mains. Aussi le Banat occidental est-il appelé la « Valachie Citérieure. »

Il est donc manifeste que, durant toute cette période de temps, la mission historique du peuple roumain a seule agi ici. Il n'y avait pas un Slave dans le Banat. La conscience historique des Serbes a agi, tout d'abord, sur les rives de l'Adriatique. Ce n'est que plus tard, qu'ils se sont étendus sur la Serbie rascienne de Novi-Bazar, pour pousser surtout vers la Macédoine, avec tendances vers la Thessalie et Salonique. Le grand ouvrage historique de Jirecek, n'a pas une page sur les Serbes du Banat jusqu'à la mort du tzar Dushan. Tard seulement, après la catastrophe de Cossovo (1389) notamment, les Serbes se retirent vers le Danube, en y cherchant un dernier abri. Belgrade lui-même, jusqu'au XVIIIe siècle, n'est qu'une forteresse avancée de la Hongrie. D'une histoire serbe dans cette région, on ne peut guère parler. Tard toujours, à une époque relativement récente, aux XVIIIe et XIXe siècles, le centre culturel serbe est transplanté pour quelque temps au-dessus du Danube, favorisé par les privilèges qu'il y trouve. Mais, même à ce moment-là, ce centre n'est pas dans le Banat. Les foyers de vie intellectuelle sont Novi-Sad et Carlovitz.

Au XVe siècle, apparaissent sur la scène de l'histoire universelle les Hunyade, Jean et Mathieu, qui constituent deux des plus grandes illustrations de la race roumaine. Leur rôle se joue dans ce Banat surtout, qui devient le théâtre des grandes luttes avec les Turcs et qui peut les revendiquer. Car c'est d'ici en quelque sorte qu'ils tirent leur origine : la famille des Hunyade est de la proximité

HISTOIRE

du Banat, de Hunyadioara, qui porte même leur nom, près de Sarmiségétusa. Au début de sa carrière, Jean Hunyade a été le maître d'un petit pays dans le Banat, le Comiat, près de Lipova; ensuite, « span » de Temisoara et voïvode de Transylvanie, pour devenir à la fin roi non couronné de Hongrie qui joue avec les couronnes des rois¹.

Vers 1440, lors de la défense du Banat par Jean Hunyade contre les Turcs, arrivent les premiers fuyards serbes devant l'invasion. Mais sous Mathieu, vers 1459, ils viennent plus nombreux et s'installent près de Palanca, Cubin et Versetz. Les Serbes soutiennent que, à partir même de cette date, ils auraient eu leurs évêques. On sait positivement pourtant, que Georges Brancovici n'a été installé comme évêque du Srem, qu'après la mort de Mathieu. Quant aux Roumains, ils sont restés dans la cure du Métropolit de Alba-Julia, en continuant à recevoir leurs prêtres de Transylvanie, de Moldavie et de Valachie. Les chroniques parlent d'un des lieutenants de Hunyade, Jean Chenderès, qui défend les Portes-de-Fer, ainsi que de deux autres braves du Banat, Dej et Ladislau, qui prennent part sous le commandement de Hunyade à la grande bataille de Varna².

En 1479, un autre héros qui apparaît, Paul Chinezul, est encore une grande figure représentative de la race roumaine et fils du Banat, resté légendaire dans la mémoire du peuple. Il bat les Turcs sur le Champ-du-Pain; et il emmène aussi 50.000 Serbes dans le Banat. Et puisque les Turcs, qui possédaient déjà la Serbie, faisaient leurs irruptions par le Banat, on établit, aux Portes-de-Fer et dans le pays du Hatzeg, des districts roumains guerriers, « districtus olachales », qui avaient la mission spéciale de défendre la frontière.

1. N. JONGA : *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, Bucarest, 1915. Vol. I, p. 96.

2. *Ibid.*, p. 94.

LA QUESTION DU BANAT

En 1514, lorsqu'on proclame la croisade contre les Turcs, on voit des guerriers roumains du Banat s'y engager, avec Doja à leur tête. La révolte de Doja est enfreinte par Zapolya, Prince de Transylvanie, sous les murs de Temisoara.

La catastrophe de Mohacz, en 1526, permet aux Turcs de s'emparer du Banat, qu'ils divisent en sangiacs et qu'ils possèdent près de deux siècles. Mais en 1716, le Prince Eugène de Savoie bat les Turcs à Peterwardein, conquiert Temisoara et le Banat entier, et s'empare même de Belgrade. Par la paix de Passarovitz (1718) qui suit, l'Autriche annexe le Banat, en même temps que la Serbie septentrionale avec Belgrade, ainsi qu'une partie de l'Oltenie jusqu'à l'Olt.

Lorsque les Turcs furent chassés, le Banat est resté dépeuplé. Les Habsbourg ont alors emmené des colons allemands d'Alsace, de Lorraine, des rives du Rhin, de Suède, de Bavière, de Baden, du Luxembourg, de Basse-Autriche, de Bohême, de Moravie, et en si grand nombre que, si les fièvres ne les avaient pas décimés, le Banat sera aujourd'hui une province purement allemande.

Sous Léopold Ier, a eu lieu la grande colonisation avec des Serbes, sous la conduite du patriarche d'Ipek, Arsenie Cernovici. Environ 36 000 familles des pays serbes et albanais, y compris aussi des familles macédo-roumaines, furent installées dans Bacica, le Sermin et la Slavonie. Le diplôme du 20 Août 1691 assure aux nouveaux venus les droits suivants : « qu'il soit permis, à ceux de race rascienne, d'élire leur métropolitain, que celui-ci puisse disposer de toutes les églises de rite oriental, nommer les prêtres serbes dans les villes et les villages, et administrer tous ceux qui confessent la religion gréco-orientale ». Et c'est en vertu de ces privilèges octroyés à la métropole de Carlovitz, que les Roumains appartenant à la métropole d'Alba-

HISTOIRE

Julia tomberont, insensiblement, sous la maîtrise de l'Église illyrienne.

En 1770, sont formés les régiments des confins militaires : le régiment roumain à Caransebès, le serbe à Biserica-Alba, l'allemand à Panciova. En 1770, également, voyage à Pétrograd un roumain du Banat, Michel Popovici, originaire de Saint-Miclausul-Mare, pour y chercher l'appui de la métropole de l'orthodoxisme russe contre l'union de l'église roumaine de Transylvanie avec Rome. La mission de Popovici, dit notre grand historien N. Jorga, peut être considérée comme la première manifestation nationale des Roumains du Banat.

L'an 1780, Marie-Thérèse ordonne l'annexion du Banat à la Hongrie et, sauf les confins militaires, elle y introduit l'administration par comitats. Joseph II qui suit, manifeste aux Roumains de bonnes intentions et cela fait éclater la révolution de Horéa. Les ondes de cette révolution s'étendent jusqu'au Banat. Ce Habsbourg philosophe qui, le premier, prend parmi ses titres celui de « Rex Daciae », dit à l'égard des Roumains, dans les instructions qu'il donne sur l'administration du Banat, textuellement : « Les Valaques du Banat sont encore très barbarement traités, on ne les reconnaît même pas propriétaires de leurs propres terres. C'est une grande faute *que de leur avoir pris, pour d'autres colons, leurs terres les meilleures et de les avoir ensuite, quoiqu'ils fussent les habitants les plus anciens du pays, poussés dans d'autres endroits* ».

Sous Léopold II, les Serbes des comitats de Timish, Torontal et Bacica, obtiennent la concession de tenir un « congrès national » à Temisoara, où, entre autres, ils demandent un Voïvodat serbe; mais ils obtiennent seulement une « chancellerie aulique illyrienne », que la Diète Magyare supprime du reste en 1791.

LA QUESTION DU BANAT

En 1871, l'empereur François Ier et l'Impératrice voyagent dans la partie méridionale du Banat, accompagnés par le général roumain Pierre Duca, commandant suprême du Banat.

Dans le congrès national ecclésiastique de Néoplanta en 1837, Maxim Pascou, député roumain, demande qu'on remplace l'intitulé de « national illyrique » par « national illyrique serbe et roumain » ; mais les Serbes n'acceptent pas.

Le 9 février 1838, Ferdinand V crée le régiment roumain du Banat.

Il y a, dans le mémoire présenté par les Serbes sur la Question du Banat, un passage, qui, malgré le caractère pamphlétaire de l'ouvrage, mérite d'être examiné de près. Il y est dit : « Les Serbes ont joué un rôle spécialement important, surtout les Serbes du Banat, lors de l'insurrection hongroise de 1848-49, tandis que les Roumains sont restés parfaitement tranquilles ». Dire cela des Roumains, dont on connaît le rôle autrement important que celui des Serbes dans la révolution de 1848, c'est mettre en défi les choses les plus notoires. Dans la révolution des Roumains en 1848, conduite par Avram Ianco, Simeon Barnutz, Axente Sévéru, Papiu Ilarian, c'est plus de 40 000 roumains qui se sont immolés. Nous, qui avons appris l'histoire dans les écoles magyares, nous savons justement que le rôle des Serbes est à peine cité, puisqu'il fut d'une importance minime, pendant que celui des Roumains, par contre, constitue la page la plus pathétique dans l'histoire de la révolution magyare. Mais il y a autre chose à dire des Roumains du Banat. Ils n'ont pas participé, en effet, au mouvement révolutionnaire de la Transylvanie ; mais, sans rester tranquilles comme prétend le mémoire serbe, ils ont pris les armes ; seulement, non pas contre les Hongrois, mais à côté de ceux-ci — contre les Serbes. Car les Roumains du Banat étaient plus qu'exas-

HISTOIRE

pérés par le joug religieux des Serbes. Vainement des émissaires de Transylvanie ont essayé de les faire marcher contre les Hongrois. Des deux jougs qu'ils portaient, hongrois et serbe, ils préféraient secouer d'abord ce dernier. Dans leur assemblée du 27 juin 1848 au champ de Lugoj, les Roumains du Banat décident leur union à la Hongrie et leur *séparation d'avec les Serbes*. Et la même assemblée désigne Petrovici, protopope de Lipova, comme évêque suppléant de Temisoara, et Ignatie Vuia, protopope d'Oravitza, comme évêque suppléant de Versetz, évêques qui furent tous les deux confirmés par Kossuth et qui fonctionnèrent même quelque temps.

Ce sont les souffrances morales pendant une centaine d'années, qui ont poussé les Roumains du Banat à cette décision. Pendant une centaine d'années, le peuple roumain n'a pu, dans ses églises, entendre résonner sa langue, mais seulement la langue serbe. Jusqu'au « pater noster » que les Roumains du Banat devaient apprendre en serbe ! A leur baptême, les Roumains ne pouvaient recevoir des prêtres serbes ou serbisés que des noms serbes. C'est pourquoi, dans le Banat, on trouve aujourd'hui tant de noms roumains terminés à la serbe en « ici » : Petrovici, Iorgovici, Popovici, etc. Combien d'amertume, à cause de tout cela, dans toutes les âmes roumaines ! Et cette serbisation de l'église et de l'école roumaines dans le Banat, a duré dans certains endroits jusqu'à nos jours même. Dans notre ville natale, par exemple, à Lipova (comitat de Temisoara), où il y avait 5 000 roumains et seulement 5 familles bourgeoises serbes, et celles-là à moitié magyarisées, les rites étaient célébrés à l'église dans les deux langues, serbe et roumaine, jusqu'à ce qu'un dimanche — je m'en souviens, étant enfant — les Roumains, pour en finir avec la langue serbe, ont amassé les livres serbes dans la cour de l'église et y ont mis le feu.

LA QUESTION DU BANAT

Et combien de persécutions, de la part de l'Eglise Serbe, eurent à subir les Roumains! C'est pourquoi, du reste, la renaissance nationale du Banat s'est faite dans le signal de la lutte contre le serbisme, de même qu'en Transylvanie dans le signal de la lutte contre le magyarisme. A la fin du XVIIIe siècle — concomitants presque avec Sincai, Klein, Petru Major, en Transylvanie — trois grands apôtres de notre renaissance nationale apparaissent, malgré que le mémoire serbe ose dire que cette terre n'a jamais donné de personnalités roumaines marquantes, dans le Banat. Mais tous ces trois apôtres tombent martyrs des persécutions serbes. Et leur vie symbolise tout le calvaire des Roumains du Banat.

Voici, par exemple, le grand maître et grammairien Paul Jorgovici. Né en 1764 à Varadia (cercle du Versetz) de parents paysans roumains quelque peu aisés, il fréquente les écoles serbes et allemandes, à Versetz, jusqu'à l'âge de 12 ans; après, il s'en va à Seghedin pour y faire le gymnase hongrois, et ensuite à Budapest pour étudier le Droit. De là, il passe à Vienne pour connaître aussi le Droit autrichien. Et enfin, cédant à une sorte d'attraction, il s'amène à Rome, où, après beaucoup de difficultés étant orthodoxe, il est reçu à la « Propagande Fide ». C'est là que s'éveille en lui la conscience de la latinité qui, par la suite, sera la source de tous les malheurs de sa vie. En 1790, poussé par l'idée latine, il passe à Paris pour apprendre le français. Il assiste à l'exécution de Louis XVI. Il fuit les désordres de Paris et s'en va à Londres, où il séjourne 11 mois. Là, il apprend aussi l'anglais. Finalement, il retourne dans le Banat, se fait nommer prêtre et commence la propagande, par la parole et par l'écrit, de la latinité des Roumains. Mais cette propagande ne tarde pas à lui attirer la haine du clergé serbe, qui le dénonce aux Magyars comme poursui-

HISTOIRE.

vant le dessein de *réveiller* et révolter les Roumains. Par deux fois, il est jeté en prison et ses écrits brûlés. Ses parents lui conseillent, pour éviter une persécution acharnée, de cesser la propagande. « Cela m'est impossible, répond-il, endolori, dans une de ses lettres; l'étincelle qui s'est allumée en moi, à Rome, je ne puis l'éteindre!... » Et il meurt d'une mort suspecte, empoisonné « par l'erreur » du pharmacien qui lui prépare une ordonnance. Le deuxième apôtre est Démètre Tzichindeal, le fabuliste du Banat, « Tzichindeal bouche d'or » comme l'appellera plus tard notre grand Eminesco. En 1802, il est « maître d'école national » à Becicherecul-Mic. En 1814, il publie un recueil de fables très en vogue parmi les Roumains, et tout particulièrement parmi ceux du Banat. Au frontispice de son livre, il met ces mots générateurs de confiance : « Du Savoir ! Précieuse race roumaine du Banat, de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie ! Du Savoir ! Quand tu seras éclairée par le Savoir, il n'y aura pas de race qui te devance sur terre ! Du Savoir ! » Mais ses fables dénoncées par l'évêque serbe Stratimirovici comme subversives, on le chasse de sa paroisse de Becicherecul-Mic, dont il était le prêtre, et on le met en prison. Plus tard, il devient professeur à l'institut pédagogique d'Arad ; mais de là aussi il est chassé, pour ses sentiments nationalistes. Et il meurt à Temisoara vers 1818. Le troisième, enfin, est Constantin Diaconovici Loga, l'immortel organisateur des écoles nationales du Banat.

L'influence de ces apôtres du Banat est immense. En peu de temps, elle conquiert l'unanimité des Roumains à la religion de leur origine retrouvée dans le Collège de la Propagande à Rome. Désormais, toute la nation se laissera guider par cette étoile que lui ont fait voir les érudits de Transylvanie et du Banat : la reconstitution de la Dacie dans ses

LA QUESTION DU BANAT

anciennes limites, que la race a su ne pas perdre même à travers les épreuves les plus rudes.

En 1849, les Roumains protestent solennellement contre l'annexion du Banat à la Voïvodine serbe, qu'on vient de créer et qui n'a d'ailleurs qu'une vie éphémère. La protestation est signée par les grands roumains du Banat à l'époque : André Mocsonyi de Foen, Alois de Vlad, I. Missici, V. Babès, etc. Et au juste, cette Voïvodine dont les Serbes font aujourd'hui un droit quasi-historique dans leurs revendications, qu'est-ce qu'elle est ? A l'occasion de la révolution magyare de 1848, les Roumains du Banat, pour des motifs que nous avons vus, ont marché à côté des Hongrois contre les Habsbourg, qui ne s'appuyaient que sur les Serbes. Pour les en récompenser, les Habsbourg leur ont donné l'hégémonie dans la Bacica et dans le Banat, en créant cette voïvodine avec siège à Témisoara. Mais elle n'a pu vivre. Car, en 1860, n'ayant plus besoin des Serbes, les Habsbourg l'abolissent eux-mêmes, en vertu de leur traditionnelle reconnaissance, d'abord, et à cause de son inanition ensuite. Éphémère, elle ne fut donc qu'un des expédients de la politique des Habsbourg et rien de plus.

En 1850, on crée « l'évêché roumain uni » à Lugoj.

Et au congrès national de Carlovitz enfin, en 1865, on décide la séparation de la hiérarchie roumaine d'avec la hiérarchie serbe. Jean Popasu, protopope de Brasov, est, le premier, nommé évêque de Caransebès. Par là, l'hégémonie religieuse des Serbes sur les Roumains du Banat prend définitivement fin. Tout un épanouissement national roumain dans le Banat s'ensuit, parallèle au déclin manifeste de l'influence serbe, qui, par l'émancipation des Roumains, subit le plus grand coup.

C'est de cette expansion culturelle serbe, antérieure donc

HISTOIRE

à la séparation, que parlent si fréquemment les Serbes, pour étayer leurs prétentions sur le Banat. Et pourtant, au point de vue du progrès général humain, le souvenir de ces tristes temps devrait être plutôt à tout jamais effacé !

Comme suite de la séparation, les Roumains intentent des procès aux Serbes, pour la part leur revenant dans les immenses fortunes des monastères. Au commencement, ils gagnent deux de ces procès : l'un pour le monastère de Hodos-Bodrog et l'autre pour le monastère de Bezdin. Mais les Hongrois ensuite, inquiétés par le progrès des Roumains, prennent parti pour les Serbes et leur donnent régulièrement gain de cause dans ces procès. Les temps derniers, se préparait même, d'une manière évidente, l'alliance des trois nations, magyaro-germano-serbe¹, contre les Roumains qui, sans disposer du pouvoir, conquéraient — disaient les autres — du terrain à leur détriment. Le fait est que, grâce aux banques qu'ils ont fondées, ainsi qu'à l'argent qui parvient des émigrés roumains d'Amérique, les Roumains sont arrivés à acheter de plus en plus des terres dont ils restent toujours assoiffés.

La lutte nationale politique s'intensifie dans le Banat tous les jours davantage. Deux grandes personnalités se forgent un prestige qui dépasse le cadre de la province : Alexandre Mocsonyi et Coriolan Brediceanu. Alexandre Mocsonyi fonde à Temisoara un grand quotidien roumain : *Dreptatea*, mais qui ne peut pas durer au delà de trois ans, sous l'amas des procès politiques que lui fait le gouvernement magyar. Les Roumains du Banat fondent en outre deux journaux de caractère provincial : le *Drapelul* à Lugoj et un autre à Oravitza. Le clergé, enfin, fait paraître trois publications périodiques, de caractère religieux et scolaire. Et, de toutes les

1. Elle correspond à la fameuse « Unio Trium Nationum » des Magyars, Saxons et Szeklers en Transylvanie.

LA QUESTION DU BANAT

provinces roumaines, ces Roumains du Banat donnent en général, pour toute la presse nationale, le plus fort contingent de lecteurs; le grand journal *Tribuna*, d'Arad, appuyait son existence surtout sur le Banat. Lorsque l'activité parlementaire des Roumains commence, elle réserve une prépondérance au Banat, car il envoie au Parlement de Budapest : Coriolan Brediceanu, Dr. Stefan Petrovici, Dr. Aurel Novac, des Roumains qui posent leur candidature dans tous les cercles électoraux, engagent des batailles ardentes avec le gouvernement magyar. Les Serbes ne comptent plus. La lutte de résistance dans le Banat, ce n'est que les Roumains qui la mènent. Les Serbes envoient aussi, dans le Parlement, leur vaillant lutteur Michel Polyt, mais du cercle électoral de Bacica, outre Theiss, et non pas du Banat. L'avalanche des persécutions magyares grandit. Le journal *Drapelul* de Lugoj est amené à la barre de la justice à Temisoara, où trois vaillants des nôtres, Dr. St. Petrovici, Corneliu Jurca, Joandrea le Diacre, sont condamnés à un an et un an et demi de prison.

En 1905, a lieu la première assemblée générale de l'Association culturelle des Roumains de Hongrie à Temisoara. La capitale du Banat lui fait un accueil ostensiblement grandiose. Pour la première fois, les progrès immenses que les Roumains du Banat ont faits en un temps relativement court, apparaissent dans toute leur étendue.

Malgré l'affirmation contraire du mémoire serbe, qui ne peut prouver tout au plus que l'ignorance de son auteur, le Banat est une pépinière des plus fécondes des représentants du progrès général roumain. En plus des personnalités sus-nommées, toute une série de célébrités roumaines sont originaires du Banat. En passant seulement, nous citerons : le Dr. Victor Babès, le savant bactériologue bien connu, élève de Pasteur; le Dr. I. Serbu, l'auteur du plus grand

HISTOIRE

ouvrage sur Michel le Brave; Georges Popovici, l'historien du Banat; les éminents compositeurs roumains, I. Vidu et T. Brediceanu; les philologues Joseph Popovici et E. Traila; le poète Victor Vlad de la Marina; le nouvelliste Popovici-Banatzeanu et le publiciste politique roumain fort apprécié Aurel C. Popovici, pour ne parler que de ceux dont la renommée a dépassé les frontières du Banat. Nous pouvons mentionner encore le philanthrope très connu Emmanuel Ungureanu. Et nous devons même nous excuser si, arbitrairement peut-être, nous avons omis de cette galerie bien des noms — car nous n'avons pas la prétention d'être complet — qui auraient droit d'y figurer. Mais, faute de sources roumaines, ici à Paris, nous ne citons que de mémoire.

Ce n'est pas d'aujourd'hui que l'Europe connaît nos aspirations territoriales. Du jour même où le peuple roumain a pris conscience de lui-même, ces aspirations n'ont plus été un secret pour personne. Lors du Congrès de Paris en 1856, le baron Prokesch-Osten, représentant de l'Autriche-Hongrie à Constantinople, communiquait que : « Les Roumains aspirent à un État indépendant, embrassant la Bucovine, la partie roumaine de Transylvanie, *le Banat avec les Balkans pour frontière*¹. » Depuis, cette idée daco-romaine compte des proscrits, dont la liste commence dans le Banat avec les idéalistes de la fin du XVIIIe siècle. Qui pourrait donc se charger de dire à l'heure actuelle au peuple roumain que, à une partie de son patrimoine national que tous ses penseurs lui ont enseigné et que tant de martyrs lui ont rendu sacré, il doit aujourd'hui renoncer à tout jamais ? !...

1. Emile Bourgeois : *Politique étrangère*, t. III, p. 425 (Paris, 1915, Belin frères.)

CHAPITRE VI

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

Dans le traité d'alliance de la Roumanie avec la France, l'Angleterre, l'Italie et la Russie, on reconnaît à la Roumanie ses droits sur le Banat entier. La Russie, il est vrai, avait, en tant que chef des États Slaves, demandé à ce moment-là le Torontal pour les Serbes; mais, à la fin, elle se contentait d'un simple hinterland en face de Belgrade. La Roumanie a cependant fait, de la question du Banat, une condition sine qua non de son entrée en guerre. La Russie ayant cédé, le traité a été signé. Le lendemain, la Roumanie jette dans la balance toute sa destinée. Et 800 000 vies¹ scellent de leur sang ce traité.

Aujourd'hui, néanmoins, on en dit de toutes sortes sur ce traité. On dit, entre autres, qu'il serait périmé. Nous ne comprenons pas bien ce que cela veut dire. Les droits moraux qu'il contient ne se périment jamais. La France, l'Angleterre et l'Italie — de la Russie n'en parlons plus, puisque, après la triste expérience faite au Congrès de Berlin en 1878, les Roumains n'auraient certainement pas sacrifié un seul de leurs « dorobantzi » pour sa signature — ont, en 1916, reconnu à la Roumanie ses droits sur le Banat. Pourquoi,

1. D'après la statistique dressée par le Gouvernement, la Roumanie compte, après la guerre, plus de 800.000 âmes en moins.

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

en 1918, cette reconnaissance serait périmée? Hélas, si elle pouvait se périmer, aussi, la mort de ces 800 000 qui se sont immolés pour ce traité! Le traité dans ce cas-là, comme tout contrat juridique quelconque, pourrait être simplement annulé, réciproquement.

On a encore dit, que la Roumanie aurait abusé de la situation militaire des Alliés en 1916 — et, dans cette interprétation, l'idée de la périmation revêt un certain sens — pour extorquer ce traité. Mais, poser la question de la sorte, ce serait avant tout blesser les Alliés. Cela signifierait, en effet, qu'ils n'ont signé ce traité avec la Roumanie que sous la pression de la situation militaire et avec la réserve mentale de ne pas le respecter. Est-ce qu'on peut dire cela de l'Angleterre, de la France et de l'Italie?... Et alors, où y a-t-il abus?... Mais, c'est qu'on oublie si vite!...

La Roumanie, on le sait, avait, avant guerre, deux « irrédenta » : l'une en Bessarabie, province arrachée par les Russes; et l'autre en Transylvanie, province assujettie aux Austro-Hongrois. La guerre éclatée, le Roi Charles, allemand d'origine, réunit le Conseil de Couronne à Sinaïa et demande que la Roumanie mobilise, car, dit-il, le jour est arrivé pour reprendre la Bessarabie. En même temps, il sort du tiroir un traité d'alliance, vieux de 30 ans, entre la Roumanie et les Puissances Centrales, dont l'exécution est exigée aujourd'hui. Et enfin, le Roi ajoute l'argument péremptoire : la victoire des Puissances Centrales ne fait pas de doute!

Mais la Roumanie a hésité!... La Roumanie a refusé!... Ce dont, à cette époque-là, les Alliés lui en savaient déjà gré.... Et refusé pourquoi? — C'est qu'il y avait la France! Le peuple roumain ne pouvait pas être emmené à la guerre contre la France! Certes, ceux qui connaissent l'histoire de la Roumanie, savent bien que le passé ne pouvait donner aux Roumains qu'un seul conseil, une seule

LA QUESTION DU BANAT

consigne : à aucun prix avec les Russes ! Car, depuis Cantemir jusqu'à la guerre de 1877, les Roumains ont été, dans tous leurs traités avec les Russes, immanquablement trahis. Seulement, cette fois-ci, il était question de la France ; et guerroyer contre elle, cela semblait un acte fratricide. — C'est qu'il y avait l'Angleterre, aussi !... Notre peuple a toujours eu, sur le sentiment de l'honneur chez la grande nation britannique, la conception la plus haute. Plutôt dans la compagnie de l'Angleterre vaincue, disait-on, qu'avec les Germains victorieux ! L'Angleterre était une garantie morale en plus contre un éventuel renouvellement du perpétuel abus des Russes. — Et il y avait l'Italie, enfin !... L'adhésion de ce pays latin à l'alliance anglo-franco-russe, classait d'une manière définitive l'attitude de la Roumanie.

Peut-on donc dire, si l'on veut être juste, que la Roumanie a calculé son attitude ? Mais tous les calculs, au contraire, la poussaient dans le camp adverse. Les partisans d'une action à côté des Puissances Centrales avaient, nous le sentions tous, un point de vue théoriquement bien argumenté. L'exemple douloureux de l'écrasement de la Belgique et de la Serbie, en plus, offrait à la Roumanie des indications trop sérieuses, pour le cas où elle aurait voulu s'orienter selon les calculs. Non. Les partisans d'une collaboration avec les Centraux abondaient en arguments ; mais il leur manquait, à ceux-là, une chose, une seule, il leur manquait l'âme !

L'âme du peuple roumain tout entier frémissait d'angoisse pour le sort de la France. C'est avec la respiration coupée, qu'on enregistrait à Bucarest l'avance teutonne vers le cœur de la France, vers Paris. Et les victoires des Allemands, claironnées avec tant de brio par les journaux à leur solde, provoquaient chez les Roumains des sentiments justement contraires : douleur, indignation, révolte. La conscience du pays demandait avec plus de force encore, l'entrée en action

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

contre les Allemands. A un moment donné, M. Bratiano annonce à l'opinion publique qu'il ne peut entrer en action, parce que l'Entente se refuse à reconnaître les droits de la Roumanie sur le Banat intégral. On douta de sa sincérité et on crut même qu'il n'y avait là qu'un prétexte d'ajournement. Les masses de nouveau s'agitent dans la rue et exigent l'entrée en action, indifféremment des conditions. Il s'est trouvé alors des Roumains, oui, notre grand patriote Jean Cantacuzène entre autres, qui ont déclaré, en effet, que, si le Torontal seul est la cause qui nous empêche de partir, qu'on renonce au Torontal ! Il s'en est trouvé même qui, dans l'excès de style de ces moments-là, ont écrit chez nous que le devoir de la Roumanie est de se donner en holocauste pour la France, qui représente mieux qu'elle l'idéal latin dans le monde et qui est plus indispensable au progrès général humain. Mais tout cela signifie que ces Roumains ont renoncé au Torontal, comme l'affirment aujourd'hui les Serbes, en exploitant ces déclarations inspirées par un idéalisme supérieur ? De cette manière-là, on pourrait dire qu'ils ont renoncé à la Roumanie elle-même !

Entre temps, on a reconnu les prétentions de la Roumanie sur le Banat ; et la Roumanie est entrée en guerre. A-t-elle calculé égoïstement ce moment de son entrée en guerre, au moins ? On l'a dit.

Le terme choisi par les Roumains pour leur entrée en guerre, on le sait, a été le plus malheureux pour eux, mais c'était le dernier. Ils ne l'ont donc pas choisi ; mais, les yeux fermés, ils se sont jetés dans la mêlée avec un élan et une abnégation d'eux-mêmes qui devraient imposer le respect de leur geste jusqu'aux ennemis. Deux grandes armées allemandes, celle de Falkenheyn et celle de Mackensen, l'une avec destination contre Broussiloff, l'autre avec destination contre Sarrail, changent leur plan initial et se dirigent con-

LA QUESTION DU BANAT

centriquement sur la Roumanie. La coopération promise à la Roumanie, d'autre part, de l'armée des Balkans et de l'armée russe, ne peut plus, à cause d'insuffisance pour la première et à cause d'épuisement et de trahison pour la seconde, avoir lieu. En Occident, tous les fronts entrent dans l'accalmie, réconfortante pour les Alliés, mais pour les Roumains sombre et angoissante. Les Empires Centraux ont largement la possibilité de concentrer toute leur formidable force contre la Roumanie, qui, durant six mois, lutte homériquement, comme David avec Goliath, contre ces forces disproportionnées ¹.

Par surcroît, la trahison la guette. Cinq jours après son entrée en guerre, M. Panas, ministre de Grèce à Petrograd, avertit son gouvernement à Athènes, télégraphiquement, qu'il ne faut pas que la Grèce parte, *car la Roumanie sera écrasée*. Sturmer s'était en effet engagé à compléter ce qui, éventuellement, aurait manqué aux Allemands pour atteindre ce résultat.

Sa destinée, dans des circonstances telles, ne pouvait que s'accomplir. D'un État florissant — auquel on ne pouvait certainement comparer en Orient ni la Bulgarie ni la Serbie — elle est devenue une ruine. Une hécatombe de 800 000 vies — autant presque que la France et davantage que l'Angleterre² — fait son martyrologe. De Jassy à Severin, les chemins de la retraite sont tous parsemés de

1. La Mission Transylvaine, à l'occasion de la remise de l'acte de l'Union au Gouvernement de Bucarest le 20 décembre dernier, s'est présentée également à M. de Saint-Aulaire, ministre de France, pour lui apporter les hommages de la Transylvanie. Dans sa réponse, M. de Saint-Aulaire dit entre autres :

— La France n'oubliera jamais que, lors du bombardement des forts de Verdun par les Allemands, la Roumanie, par son entrée en guerre, a obligé ces derniers à retirer de Verdun 20 divisions; et que, par ce fait, elle a rendu un immense service à la France. (L'agence *Dacia*).

2. Le nombre officiel des tués à la guerre est de : 1 071 000 pour la France, 658 000 pour l'Angleterre (Voir le *Temps* du 28 décembre 1918).

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

cadavres. Oh, hiver terrible de 1917! Les souffrances prennent en toi des proportions dantesques! Rien que des médecins, il en tombe à Jassy plus de 300, sous le fléau des épidémies terribles. Il y a des villages où il ne reste plus que des chiens, les quelques 10-15 enfants survivants ayant été recueillis à leurs foyers vides par la Reine. L'Occident ne pourra pas se faire de ces souffrances l'image exacte. Nous sommes venus en Occident, après 4 ans de guerre, et nous avons visité l'Angleterre et la France. Nous étions donc à même d'en faire la comparaison. Et lorsque, à Londres, nous avons vu les convalescents promenés en automobiles spéciales, nous nous sommes rappelé que notre soldat n'avait même pas de chemise sur lui¹. Nous nous sommes alors dit : ces pays ont sacrifié beaucoup, la Roumanie a sacrifié tout; c'est là la différence!

Nous ne voulons certes pas déprécier les sacrifices des Serbes : tout le monde sait combien ils ont souffert. Nous croyons, cependant, qu'ils ne supportent pas la comparaison. La Serbie a été attaquée, les sacrifices lui étaient imposés. La Roumanie, par contre, a été ménagée : on lui offrait

1. Nous ne pouvons pas oublier une petite scène émouvante. Les représentants de la presse étrangère à Bucarest, anglais, américains, français, etc., étaient venus visiter le front roumain sur le Jiul, où les troupes roumaines avaient remporté une récente victoire sur les Allemands : ils avaient anéanti la 11e division bavaroise. Ils y virent des soldats qui, 40 jours durant, n'avaient pas été relevés dans leurs tranchées; leurs vêtements étaient tout boueux, mais leur tension physique ne se laissait pourtant pas voir sous le moral radieux qu'avait produit la victoire. Au moment où nous retournions des tranchées, à quelques mètres seulement de l'ennemi qui commençait un bombardement fort dangereux, nous aperçûmes au sommet d'une colline une sentinelle roumaine. Un pâle rayon de soleil de décembre tombait sur son visage, dans un cadre de neige. Tiens — fit le collègue anglais — une apothéose! Notre groupe se dirigea vers lui. Mais, en approchant, l'impression poétique diminua un peu. Le manteau du pauvre soldat était tout en loques couvertes de boue et reliées autour du corps avec de la ficelle. — Comment vas-tu, lui demanda-t-on. Il nous répond radieusement : « Très bien, maintenant que nous avons battu les Boches! » Un de nos collègues, intrigué de voir au soldat le haut de sa poitrine tout nu, lui ouvre légèrement le manteau. Nous fûmes alors tous douloureusement surpris : le soldat roumain, qui venait de battre des Allemands, n'avait pas de chemise sur lui!

LA QUESTION DU BANAT

des prix fantastiques, des territoires même, rien que pour sa neutralité, et on faisait, à cet effet, couler l'or à flots. Les sacrifices, c'est elle-même qui se les est imposés, bénévolement, et c'est avec une résignation stoïque ensuite qu'elle les a supportés; le tout, pour un idéal, pour l'idéal suprême de ses fils en même temps que de l'humanité. Mr. Adrien Veber synthétise bien ce fait, il nous semble, lorsque, dans la « France Libre » du 29 décembre dernier, il dit : « Un autre secret de polichinelle, c'est que la Serbie n'est pas gentille avec la Roumanie et que l'Entente hésite à rappeler à la Serbie que, pourtant, la guerre est née d'elle, et que la Roumanie a été une nation belligérante, et qu'elle se sacrifia à la cause commune et fut martyre »

L'inévitable défaite a lieu. Car, l'« alliée » ayant donné la main à l'ennemi, l'armée roumaine qui, bondissante, battait les Allemands à Marashesti et prenait son élan vers Bucarest et la Transylvanie, s'est vue tout à coup paralysée, les armes figées à la main. Derrière elle, il n'y avait ni Corfou, ni Paris, mais le spectre vil de l'anarchie bolchévique. Quelles heures terribles que celles que l'État Roumain allait traverser après ! On amena les canons du front et, en toute hâte, on fit des tranchées autour de Jassy, pour défendre le Roi et le Gouvernement, ce qui restait encore, comme symbole plutôt, de l'État Roumain. Il semblait qu'ils avaient eu vraiment raison, ceux qui avaient averti la nation de ne point s'allier aux Russes.

Suit alors la phase des souffrances morales, la phase des humiliations par l'ennemi et que les Serbes n'ont pas eu à connaître. Oh ! celles-là furent encore plus douloureuses que les souffrances physiques ! L'ennemi brutal, qui n'avait pourtant pas vaincu l'armée roumaine, nous imposa toutes les humiliations. Nous vîmes personnellement comment, Roi, Gouvernement, Armée, ont été obligés dans la cathédrale de

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

Jassy, de plier les glorieux drapeaux. Les héros qui n'avaient pas connu les pleurs, avaient les yeux pleins de larmes. Le malheur semblait consumé. Le lendemain, le Roi partait dans les montagnes de l'Oituz, pour ne plus en sortir jusqu'à la paix générale. Mais la dignité nationale était souffletée à chaque pas. Les ministres qui avaient déclaré la guerre, trainés dans la prison. Les traîtres qui avaient été condamnés à mort par les cours martiales, installés dans les sièges des députés. Plus rien qui ne fût profané!... Et les Serbes pensent qu'il leur est permis, sans offenser le bon sens et le malheur immérité, de trivialiser tant de tragique par des allusions à la « paix séparée », comme l'a fait Mr. Jaksitch dans le *Temps*?

Nous comprenons leur orgueil. La chance les a rendus confiants. Nous avons vu cette séance mémorable, où la Chambre Française, tout entière debout, rendait hommage à la Serbie pendant de longues minutes. C'était la première séance où l'on fêtait la Victoire. A l'adresse de la Roumanie, pas une parole. Elle aussi, pourtant, avait fait quelque chose pour cette victoire; car elle a, au moins, tué 200 000 (pour prendre le chiffre avoué par l'adversaire lui-même) des ennemis de la France! Mais tout cela était déjà oublié, de même que son tricolore était ôté des drapeaux alliés. Au banquet de la Victoire, aujourd'hui, qu'elle soit contente, si elle peut encore trouver quelque part, près de la porte, une place. Après avoir bu jusqu'au fond l'amertume de la défaite, elle ne devait avoir sa part de joie pas même dans la Victoire.

C'est de cet état d'esprit, que sort l'attitude plus récente des Serbes dans la question du Banat. Bon nombre d'écrivains français d'autre part, et parmi eux des plus brillants, ont sans doute donné un prestige en quelque sorte scientifique à cet impérialisme serbe. Et pourquoi? La bonne foi de ces hommes est au dessus de tout soupçon, bien

LA QUESTION DU BANAT

entendu. Mais cette question n'est pas en fonction de simple justice seulement, mais, comme toute question politique, d'opportunisme aussi. Peut-être encore, leurs moyens d'investigation n'ont pas été complètement suffisants ; car, après tout, ils n'ont été informés qu'unilatéralement par les Serbes. Une volumineuse littérature serbe tendancieuse, a préparé l'opinion publique française méthodiquement dans cette direction. Sans quoi, voici par exemple les idées que M. Gauvain, grand champion des questions nationales, exprime dans le *Journal des Débats*¹, à l'occasion des Tchèques : « Quant à la volonté des habitants, elle doit être examinée sous deux aspects. En premier lieu, il faut considérer un pays historique *comme un ensemble*. Dans le cas qui nous occupe, la Bohême est un très vicil État parfaitement délimité, qu'on ne peut découper en bannières suivant des lignes linguistiques. C'est ce pays tout entier qui doit faire connaître sa volonté, et la minorité doit suivre la majorité... ». Ne dirait-on pas que ces lignes sont écrites exprès pour le Banat ? Néanmoins, en face des prétentions serbes sur le Banat, M. Gauvain est disposé à un esprit de conciliation, qui, certes, serait à notre détriment en même temps que contraire à ses idées ci-dessus énoncées.

La Roumanie, consciente de ses lourds sacrifices, se fie entièrement à la sainteté de son traité. Il ne s'agit pas tant de la puissance formelle de ce traité, périmée ou non périmée, mais de sa force morale. Ce traité exprime les revendications pragmatiques de la nation roumaine. Personne ne pourrait abdiquer, non pas un homme, mais pas même une génération, à ce qui durant deux mille ans a fait sans interruption le *credo* de la nation. L'Assemblée d'Alba-Julia est toute pénétrée de cette vérité, lorsque, en pro-

1. Voir le n° 339 (décembre 1918).

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

clamant le 1er décembre 1918 l'union à la Roumanie, elle met en premier lieu :

« L'Assemblée Nationale des Roumains de Transylvanie, de Hongrie et du Banat, réunie le 1er décembre 1918, proclame l'union de tous les Roumains et l'adjonction à la Roumanie de tous les territoires habités par les Roumains. *L'Assemblée Nationale affirme les droits imprescriptibles de la Nation Roumaine sur le Banat, inclus entre le Muresh, la Theiss et le Danube.* »

Cette décision est prise à l'unanimité des 100 000 délégués. Elle contient aussi les suffrages unanimes et démonstratifs des socialistes roumains. N'ont manqué à cette unanimité, justement, que les suffrages des délégués roumains et allemands du Torontal, lesquels, au nombre de 200, furent arbitrairement arrêtés en gare de Temisoara, sur leur chemin vers Alba-Julia, par les troupes d'occupation serbes¹.

Derrière le traité d'alliance de la Roumanie, il y a donc la volonté ferme et intégrale de toute la Nation Roumaine de 15 millions. Il y a la volonté expresse et ferme de la grande majorité, non pas roumaine seulement, mais étrangère aussi, de la population du Banat. Il y a la promesse solennelle faite aux 800 000 morts par les Alliés. Il y a enfin le Droit et la Justice.

Car rien ne caractérise mieux le point de vue roumain autant que le point de vue serbe, que le rapport, justement, où l'un et l'autre se trouvent en face des principes de droit et de justice. Le point de vue roumain, en effet, se trouve en parfaite concordance avec tous les principes de la démocratie moderne. Mais le point de vue serbe ? Peut-on proposer un démembrement territorial du Banat — ne serait-ce que sur la plus petite unité — sans violer les grands prin-

1. Voir le journal *Filäg*, de Budapest (du 5 déc. 1918).

LA QUESTION DU BANAT

cipes de la liberté des peuples? Nous venons de voir qu'on ne le peut pas. Pour y faire donc une concession aux Serbes, il faut inévitablement violer les principes sur lesquels doit se fonder la paix. Ce sont des annexions et non pas des adhésions, que les Serbes visent; et cela met en pleine lumière le caractère impérialiste de leurs prétentions.

On connaît la genèse de la guerre roumaine. La guerre roumaine à côté de l'Entente, c'est le peuple roumain qui l'a faite; et, pour cela, il lui a fallu d'abord vaincre la résistance de ses classes dominantes, qu'une affinité naturelle rattachait au militarisme prussien. Le peuple sentait instinctivement, qu'à côté de l'Entente, il y avait, et son union et son affranchissement du servage. Lorsque la trahison russe l'a livré pieds et poings liés aux Allemands, ces derniers n'ont pas fait la paix avec le peuple roumain, mais avec les éléments de son oligarchie sortis de l'ombre. Et leur premier acte fut justement de punir le peuple roumain pour avoir guerroyé à côté de l'Entente. Ils lui confisquèrent les libertés et la terre qu'il s'était données et l'asservirent de nouveau. Terrassé, écrasé, humilié, le peuple roumain ne gardait plus que l'espoir dans ses grands Alliés. Il serait sur sa poitrine un parchemin — chiffon de papier?... — son traité d'alliance. Resteront-ils fidèles envers lui, modeste paysan du Danube, ses grands Alliés d'Occident? C'est là la question décisive pour lui. Voudra-t-on bien tenir compte, ou on l'a déjà oublié, que la civilisation occidentale n'eut à un moment donné, dans cet Orient de contradictions barbares, un point d'appui qu'en lui justement, représentant de la petite ile latine tant de fois oubliée. Abandonné, il reste de nouveau isolé et seul en face de ses classes dominantes, qui, au premier bon moment, vont encore s'emparer de lui. Déçu, il perd de nouveau la boussole de son

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

âme. N'a-t-il pas encore une fois été jeté de la sorte en 1877 — lorsque, comme aujourd'hui, après avoir versé son sang dans une guerre victorieuse, l'allié reniait ses engagements et lui arrachait une partie de son territoire national en Bessarabie — dans une alliance contre nature qui devait durer près d'un demi-siècle? Il lui a fallu cette confiance inébranlable dans les nations de l'Occident, pour pouvoir guérir de cette déception-là. Car le peuple roumain n'oublie pas : « *Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriarum memor esse solet* » !

CHAPITRE VII

CONCLUSIONS

A la suite de cette étude un peu longue, nous jugeons utile de résumer, pour le lecteur empressé, pourquoi les Roumains restent intransigeants devant les prétentions serbes. Et c'est :

1° En vertu du *principe ethnique*. — Devant les 592 000 Roumains, la minorité de 284 000 Serbes doit s'incliner. Et ces 284 000 Serbes, qu'il est impossible d'ailleurs de délimiter territorialement dans le Banat, sont suffisamment rachetés par les 500 000 Roumains qui se trouvent en Serbie. Sans quoi, augmenter encore le nombre de ces Roumains de Serbie, en leur ajoutant des Roumains du Banat, ce serait violer le principe ethnique ;

2° En vertu du *Droit des Peuples de disposer d'eux-mêmes*. — Quelle mine peuvent faire les prétentions serbes devant ce desideratum de la démocratie moderne : 284 000 Serbes, en face de la volonté expresse de 1 300 000 non-Serbes, qui demandent à rester dans le cadre du Banat et de l'État Roumain ? Et cette proportion de 1 à 4 reste vraie, même pour le plus petit fragment du territoire. Les Roumains, d'ailleurs, acceptent volontiers le plébiscite ;

CONCLUSIONS

3° En vertu du *principe géographique*. — Ce principe a consacré l'unité du Banat, depuis que l'histoire le connaît. Beaucoup de maîtres y ont passé — Daces, Romains, Roumains, Hongrois, Turcs, encore Hongrois — mais ils l'ont possédé sans jamais le partager. La géographie, plus vieille que les peuples eux-mêmes, l'a donc de tout temps sauvé de mutilation. Le Danube et la Theiss sont, entre les Roumains et les Serbes, des frontières naturelles. Qui veut les franchir, commet une provocation;

4° En vertu du *principe historique*. — Il a fait partie de la Dacie Trajane, dont nous sommes les héritiers : les suffrages des morts sont avec nous. Il n'y a pas d'autre histoire ici ; durant les oppressions même, seule la mission du peuple roumain a agi ici et sans interruption ;

5° En vertu du *principe économique*. — Tout naturellement, l'unité géographique a produit ici l'unité économique. Entre les différentes parties du Banat, les intérêts économiques s'enchevêtrent et se tiennent solidaires. Une amputation territoriale amènerait, fatalement, la paralysie économique et la ruine dans les deux parties séparées. En plus, ce serait priver la Transylvanie même de toute sa base fluviale, que d'éloigner de la Theiss les Roumains ; et ce serait aussi compromettre notre raison d'État même, sur la Theiss et sur le Danube ;

6° En vertu de la *garantie du droit et de la liberté*. — Dans ce coin à population entremêlée, seule la Roumanie peut donner cette garantie. Puisque, dans le libre développement de toutes les facultés des peuples cohabitants, elle ne voit aucun danger pour sa race, elle seule est à même d'y créer un état de droit, de justice et de liberté ;

7° En vertu du *traité d'alliance*, enfin, conclu entre la Roumanie et les Grandes Puissances Alliées. — Quelque idée qu'on se fasse sur les traités — et la vie en commun

LA QUESTION DU BANAT

des peuples ne serait plus possible du jour où la confiance dans les traités serait ébranlée — une chose est indiscutable : 800 000 Roumains ont donné généreusement leur sang pour sceller intégralement ce traité.

Silviu Dragomir

LE BANAT
ROUMAIN

SILVIU DRAGOMIR*

BANATUL ROMÂNESC

Schiță istorică

* Istoric, om politic, membru titular al Academiei Române. Până la Marea Unire a activat în Partidul Național Român, Partidul Poporului, Partidul Național Agrar și Partidul Național Creștin. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, în calitate de secretar, fiind ales membru al Marelui Sfat Național Român. A fondat, în 1934, revista „Revue de Trransylvanie”. Ministru secretar de stat în guvernul prezidat de Octavian Goga (28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938), apoi ministru de stat pentru minorități, în regimul autoritar instaurat de Carol al II-lea, secretar general al Frontului Renașterii Naționale începând cu 20 ianuarie 1939. S-a opus, în cadrul Consiliului de Coroană din 30 august 1940, cedării fără rezistență în fața Dictatului de la Viena. În anii 1944-1945, activitate didactică și științifică la Universitatea „Ferdinand I” din Cluj. A intrat în atenția autorităților comuniste în timpul grevelor studențești din Cluj din anul 1946, manifestatie împotriva iredentismului maghiar, dar și a autorităților supuse Moscovei. Pensionat forțat din învățământ, exclus din Academia Română (1948) și arestat din același an. A fost închis în penitenciarul din Caransebeș, inițial, apoi la Sighet, fiind eliberat în 1955. A murit la București și este înmormântat la Cluj. (n. 13 martie 1888, Gurasada, județul Hunedoara – d. 23 februarie 1962, București).

INTRODUCERE

Teritoriul din sud-vestul României, care continuă în mod natural bazinul carpatic și face parte integrantă din unitatea poporului român, poartă, de mai multe secole, numele *Banat*. Fără îndoială, această denumire are o bază istorică, deși la origine termenul *banat* nu a desemnat o unitate teritorială, ci o instituție regală, menită să apere granița, fiind condusă de un înalt demnitar, *banul de Severin*. Când, în urma evoluției interne a regatului Ungariei și, mai ales, a amenințării tot mai categorice din partea cuceritorilor turci, *banii* s-au deplasat din ce în ce mai mult spre nord, autoritatea lor s-a extins și asupra regiunilor centrale ale cadrilaterului delimitat de Mureș, Dunăre și Tisa. Pentru austriecii care l-au preluat de la turci, *Banatul de Timișoara* a rămas, mult timp, o unitate politică și administrativă distinctă, a cărei înfăptuire răspundea unor scopuri la care imperialismul maghiar a fost, de altfel, constrâns să renunțe.

Tratatele de pace de la Paris, care au divizat acest teritoriu în două părți, au atribuit jumătatea orientală României, în timp ce regiunea occidentală a fost anexată regatului iugoslav. Această împărțire viza crearea unui echilibru între cele două state, cu toate că numărul românilor înglobați în Iugoslavia (82.000) a fost de două ori mai mare decât cel al sârbilor rămași între granițele României (43.000).

De abia în secolul al XIII-lea, adică relativ târziu, Banatul este menționat în documentele istorice. Cu un secol înainte, ungurii ajunseseră, în sfârșit, după lupte interminabile cu

Bizanțul, să-și consolideze granița de la Dunăre. Dominarea lor politică, ce se întindea până la Orșova, este atestată de Constantin Porfirogenetul și de numeroase legende târzii. Dacă ar fi să dăm crezare acestor mărturii legendare, primul rege al Ungariei, Ștefan, a trebuit să dobândească prin luptă dreptul de a stăpâni teritoriul situat la sud de Mureș. Relațiile sale cu bizantinii par să confirme o influență politică maghiară, dar documentele istorice din următoarele două secole nu sunt deloc elocvente în privința regiunilor care ne interesează. O asemenea tăcere ne face să credem că, la fel ca în regiunile învecinate, Arad și Zarand, aici ar fi vorba mai degrabă de o dominare nominală decât de o puternică expansiune etnică. De altfel, chiar mai târziu, ungurii nu au putut să se stabilească într-un număr considerabil în aceste regiuni, care și-au continuat existența până în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, fără a suferi, în mod efectiv, influența perturbatoare a regatului Ungariei.

ROMÂNII DIN BANAT ȘI REGALITATEA MAGHIARĂ

Încă din cele mai îndepărtate timpuri, Banatul, provincie scăldată de Timiș și Caraș, de Bârzava și Beghei, ne apare, în lumina documentelor istorice, ca un pământ românesc. Toponimia sa, ca și cea din oricare altă regiune românească, se recunoaște după pecetea specifică ce i-a fost pusă de îndelungata comuniune politică și socială a românilor și slavilor. *Bârlad, Boroslavița, Cernești, Bistrița, Rudăria, Glâmboaca, Mătnic, Ohaba, Seliște, Presaka, Slatina, Topleț etc.* sunt, în pofida originii lor slave, nume care se pot întâlni pe întregul teritoriu românesc, precum și autentică terminologie românească, ce apare în provincia respectivă în aceeași epocă:

Corbul, Lupul, Mesteacăni, Făget, Cornet, Dăniliești, Costănești, Frătești, Viădești, Pădureni, Săcel, Săvoiu, Vălișoara etc., care sunt consemnate în documentele de la sfârșitul secolului al XV-lea. Dar acestea sunt atinse de o maladie frecventă în cancelariile maghiare: nu pot fi reproduse nume românești fără ca acestea să fie alterate. În general, ele sunt stâlcite sau traduse, atunci când sensul o permite: uneori, sunt create, din părțile componente, toponime maghiare, dintre care unele au sens, dar majoritatea sunt absurde. S-au transformat, astfel, pentru a nu cita decât câteva exemple: *Mărul* în *Almafa*, *Var* în *Mészfalva*, *Mesteacăni* în *Nyires* sau *Masztakon*, *Cornia* în *Somfalu*, *Găvoșdia* în *Kövesd*. Unele documente maghiare indică în mod clar modificările suferite

de nume: *Wozesti* alio nomine *Libanmezeye* (1404) aproape de Caransebeș, *Lópataka* alio nomine *Mihelencz* (1406), în aceeași regiune. Adăugând adesea *falva* sau *háza* numelor românești, cancelariile au încercat să le dea un caracter maghiar: *Branfalva*, *Baliczafalva*, *Bukurfalva*, *Stancsafalva*, *Dragoslavfalva*¹. Dar numele slave și românești astfel maghiarizate sunt ușor de recunoscut, fiindcă ele variază de la o epocă la alta, potrivit capriciilor și cunoștințelor scribilor, în timp ce numele românești sunt stabile și sfârșesc prin a se impune în mod oficial.

Satele din Banat, a căror vechime este atestată în izvoare istorice, au, și din punct de vedere etnografic, aspectul specific al așezărilor românești autentice. Nu au nimic din ce ar putea indica o origine străină, chiar și atunci când poartă un nume slav sau maghiar. Ele sunt construite după un model românesc și, în cea mai mare parte a timpului, toponimia lor nu prezintă nici o influență străină; aspectul lor antropologic nu are nimic maghiar, iar arta populară a românilor din această regiune, de o finețe și de o varietate extraordinară, nu presupune nicio trăsătură turanică. Sângele însuși, a cărui analiză a fost făcută pe un eșantion larg, dovedește că românii din această regiune reprezintă tipul cel mai pur al rasei lor, pe care niciun amestec asiatic nu l-a alterat².

Bazându-se pe toponimia păstrată în documentele maghiare, numeroși istorici maghiari au afirmat, totuși, că începând cu secolele al XIII-lea și al XIV-lea a existat în Banat o numeroasă populație maghiară. Nimic mai inexact ca această afirmație. Documentele, foarte numeroase în a doua jumătate a

¹ Dr. Csánki, Deszö, *Magyarország történelmi foldrajza a Hunyadiak korában*, vol. II, Budapest, 1894. Denumirile sunt ușor de găsit deoarece sunt grupate pe comitate și în ordine alfabetică.

² Dr. Manuilă S., *C.R. Société de Biologie*, 1924, p. 1071; Dr. P. Râmneanțu, *Zeitschrift für Rassenphysiologie*, Bd. 9, H. 3/4.

secolului al XIV-lea și în secolul următor, în timpul huniazilor³, dovedesc, fără îndoială, că populația autentică a Banatului este formată din elementul românesc, cel care pretutindeni, în sate și în împrejurimile cetăților, apare sub conducerea cnejilor ca element autohton. De abia în epoca Angevinilor, sub domnia cărora acest teritoriu a jucat un rol politic foarte important, ungurii au venit să se stabilească în Banat într-un număr mult mai mare ca înainte. De altfel, chiar în această epocă, ei nu au venit să îl populeze, ci pentru a-l exploata. Până la o dată înaintată din secolul al XV-lea, domeniile cele mai întinse din comitatele Caraș și Timiș aparțineau coroanei, adică regelui. Dar ele se reduceau tot mai mult, pe măsură ce regele făcea donații fidelilor săi, unguri, în marea lor majoritate.

Se cunoaște exact numărul proprietarilor de la sfârșitul secolului al XV-lea din cele patru comitate ale Banatului (Timiș, Caraș, Cuvin, Torontal). Erau 549, dar, deși un număr considerabil dintre acești nobili era format din cneji români, ei purtau deja, cu rare excepții, nume și prenume maghiare. Astfel, de exemplu, în comitatul Timiș, din cei 390 de proprietari care trăiau în acea epocă, 104 erau de origine românească, după cum recunoaște Csanki⁴ însuși, iar unii dintre acești nobili români aveau nume bine cunoscute în istoria Banatului: *Bizerel, Csornai, Dési, Gámán, Gerlisteyi, Hollödi, Macskási, Rakoviczai, Zajk* etc. Ei și-au uitat de mult timp originea și au devenit, ca și nobilii unguri, heralzi ai regalității maghiare. Cnejii patriarhali de altădată au fost, astfel, transformați de către statul maghiar în reprezentanți fideli al tendințelor sale imperialiste.

Dar, cu excepția noilor proprietari și a suitei lor, ca și a căpitanelor care comandau cetățile veghind la granița deja

³ Pesty Fr., *A szörényi bánság; Krassómege története*, ortvay T., *Temesmegye és Temesvárváros története*, vol. IV.

⁴ Csánki, *op. cit.*, p. 5.

amenințată, întreaga populație a Banatului era românească. În toate donațiile regale, unde populația este menționată, aceasta este reprezentată numai de români. Iată de ce se întâlnesc atât de frecvent expresii ca *possessio valachica* pentru a desemna satele românești, iar pentru orașe se menținează *oppidum regis desertum valahicale*, *Köszeg apellatum in dlstrictu de Haram* (1444), orașel situat în extremitatea vestică, aproape de Palanca⁵. Ceea ce dovedește rolul important, jucat de către elementul autohton din Banat până la invazia turcilor, este organizarea acestei provincii în *districte românești*, răspândite în cele trei comitate (Caraș, Timiș, Cuvin)⁶. Aceste districte, în număr de opt, la care se vor adăuga mai târziu încă trei sau patru (*districtus Valachorum*), ocupă cea mai mare parte a teritoriului provinciei, cunoscut în secolele al XIV-lea și al XV-lea. Unitatea lor, recunoscută de regele Ungariei în 1457, în virtutea identității lor etnice, este un bun mult mai prețios decât privilegiile rar respectate de către un regim arogant, dar incapabil să apere granițele meridionale ale regatului. Dacă documentele care menționează aceste districte nu sunt falsificate – originalele ne lipsesc, din păcate! – ele constituie dovada clară a caracterului românesc al acestei regiuni, până în epoca huniazilor. Vechile *cnezate*, organizate în comune, se grupează în unități mai mari, având drepturi autonome și fiind conduse de un șef unic, obhgar să se conformeze dispozițiilor vechiului *drept românesc*. Regii Ungariei, cărora le-au urmat principii Transilvaniei, nu și-au respectat cuvântul dat, însă reprezentanții *districtelor românești* s-au impus prin merite dobândite în timpul războaielor, obținând, de nenumărate ori din partea suveranilor, confirmarea privilegiilor care le-au fost recunoscute.

⁵ Csánki, *op. cit.*, p. 97.

⁶ Pesty Fr, *A szörényi bánság; Krassómegeye története*, ortvay T., *Temesmegye és Temesvárváros története*, vol. IV.

În timp de un secol s-a văzut așadar manifestându-se dorința fermă de a menține anticul caracter al acestei provincii și forma sa de viață cu adevărat românească⁷, deși din cele 8 districte, 7 purtau nume maghiare. Această toponimie străină, impusă, în mod evident, de administrație și de o nobilime nou creată, nu a reușit niciodată să schimbe caracterul etnic al Banatului, nici înainte de ocupația turcească, nici după venirea austriecilor. Cei care îndrăznesc totuși să conteste vechimea elementului românesc din Banat (Szentkláray, Borovszky, Turcsányi, Bodor, Lukiniæ⁸ etc.) nu țin seama nici de izvoarele istorice, nici de configurația geografică și politică a Banatului din epoca despre care vorbim. Comitatul Timiș, cel mai mare dintre toate, era situat atunci pe cursul râului cu același nume, una dintre extremitățile sale fiind mărginită de munții Transilvaniei, pe când cealaltă atingeia ținuturile Tisei. Mai la sud, comitatul Caraș avea aproape aceeași întindere și aceeași direcție, în timp ce Torontalul nu cuprindea decât cetatea Beceiu și împrejurimile sale, pe o arie foarte restrânsă; cât despre comitatul Cuvin, situat la sud de actualul Torontal și unde se aflau localitățile Cuvin, Panciova și Dubovăț, avea o suprafață foarte redusă. Comitatul Arad cuprindea o parte destul de întinsă pe malul stâng al Mureșului și se constată pretutindeni prezența unei populații exclusiv românești, chiar și pe cursul inferior al Mureșului unde, spre mijlocul secolului al XV-lea, comandantul sârb Jakčić obține, odată cu Nădlacul, un număr considerabil de sate românești⁹.

Aceste constatări sunt confirmate și de mărturia numeroaselor documente contemporane de care dispunem. Nu există, totuși,

⁷ Gh. Vinulescu, *Privilegiile românilor din cele opt districte bănățene*, în „Omagiul fraților Al. și I.I. Lăpedatu”, București, 1936, p. 869-876.

⁸ Szentkláray, *A szerb monostoregyházak Délmagyarországon*; Borovszky S., *Csánadv. tört.*; Turcsányi T., *Krassöszörénymegye története*; Bodor Antal, *Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közsallapotokra*.

⁹ Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, p. 11 și 16.

documente istorice maghiare care să menționeze prezența românilor în Banatul secolului al XIII-lea. Printr-o veritabilă ironie a sorții, această circumstanță contrazice teoria maghiară a infiltrării lente a elementului *pastoral* românesc de pe malul drept al Dunării, în provinciile de sud și sud-est ale vechiului regat maghiar. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut conform acestei teorii, absența românilor în aceste regiuni ar fi inexplicabilă. Într-adevăr, de-a lungul întregului Ev Mediu, Dunărea avea, în drumul său prin Banat, numeroase vaduri care nu puteau fi ignorate de păstorii români, când se îndreptau spre platoul occidental al munților Transilvaniei. Dacă admitem ipoteza atât de puțin fondată a istoriografiei maghiare, ei ar fi trebuit să formeze un convoi care nu putea să scape observatorilor Imperiului Bizantin sau cancelariei maghiare. Or, nicio mișcare de această natură nu a fost înregistrată, cum este cazul, de exemplu, în Dalmația și în Serbia, unde ocupația otomană din secolele al XVI-lea și al XVII-lea pune în mișcare grupuri mult mai reduse de români din Serbia, Muntenegru și Herțegovina. Aceasta dovedește că Banatul, departe de a fi pentru români o simplă regiune de trecere, reprezintă încă din timpurile cele mai îndepărtate o vatră, unde populația românească poate fi considerată autohtonă și de unde s-a răspândit în regiunile învecinate. În această provincie, dominația maghiară nu se afirmă decât în momentul în care regele încearcă să-și transforme autoritatea, până atunci pur formală, într-o cucerire efectivă. Reușește doar în secolul al XIV-lea, când românii s-au răspândit în toate regiunile din Banat, nu ca o populație instabilă, ci ca un element de bază căruia îi revine sarcina de a apăra granițele, întreținerea fortărețelor și munca istovitoare pentru crearea lentă a noii lumi feudale.

Două *conscriptii* din secolul al XIV-lea ne permit să tragem concluzii de cea mai mare importanță. Primul dintre aceste

documente este o listă cuprinzând dijmele papale care au fost percepute în Banat între anii 1333-1335, în urma unei dispoziții a papei Ioan al XXII-lea. Acesta i-a însărcinat pe Jacob de Berengar și pe Remondo Bonofato să perceapă, timp de trei ani, a zecea parte din venitul fiecărui preot¹⁰. Deoarece dijma a fost percepută fără milă în cursul acestor trei ani și nu i-a vizat decât pe preoții catolici, listele, ce s-au păstrat aproape intacte, ne informează despre numărul parohiilor catolice, care erau, probabil, în totalitate ungurești și, fapt de o importanță capitală, ele ne dau, în același timp, numărul enoriașilor catolici. Or, istoricii maghiari recunosc, în unanimitate, situația lamentabilă în care se afla dioceza catolică de Cenad. Această situație era lamentabilă din două motive: 1. Dioceza avea un număr foarte redus de enoriași în raport cu numărul mare de orașe și sate din Banatul acelei epoci și 2. Parohiile existente erau, cu câteva excepții, atât de mici, încât nu puteau avea decât puțini credincioși. Astfel¹¹, în timp ce comitatul Timiș număra atunci 30 de fortărețe, 22 de orașe și 990 de sate, perceptorii nu au găsit decât 94 de parohii mici, iar în comitatul Caraș, ce dispunea de 13 fortărețe, 10 orașe și 200 de sate, nu s-au găsit decât 22 de parohii catolice. În comitatul Cuvin, al cărui teritoriu aparține astăzi, în marea lui majoritate, de Torontal și care avea 3 fortărețe, 3 orașe și 66 de sate, nu existau decât 16 parohii catolice. Disproporția dintre densitatea populației și numărul mic de parohii maghiare din Banat se explică prin faptul că restul populației era de naționalitate română și de religie ortodoxă. Ceea ce confirmă justetea acestor concluzii este faptul că regiunea de nord-vest a Banatului, unde ungurii au reușit să pătrundă, parohiile vecine cu Tisa sunt mult mai întinse și mai bogate. Dar în Banat, unde

¹⁰ *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae Illustrantia* Series I, Tomus I, Budapest, 1887

¹¹ A se vedea numărul cetăților, oașelor și satelor la Csánki, *op. cit.*, tablou creat pe baza informațiilor din secolele al XIV-lea și al XV-lea.

ele nu aveau rădăcini și unde, în calitatea lor de instituție strâns legată de sistemul feudal maghiarizant, îndeplineau o funcție bine definită în politica statului maghiar, aceste parohii catolice rămân ne semnificative în timpul primelor infiltrări ale ungarilor. Dacă, pe de altă parte, am schița o comparație cu situația dintr-o altă dioceză catolică din mijlocul românilor, am observa aceleași fenomene: extraordinara întindere a arhiepiscopiilor, marea depărtare dintre parohii și numărul mic de credincioși, acestea fiind și trăsăturile unei dioceze catolice din Transilvania secolului al XIV-lea¹².

În urma interpretării cifrelor din listele privind dijma papală, s-a făcut o observație care nu poate să ne schimbe concluziile. Într-adevăr, dacă în secolul al XIV-lea, perioadă în care fusese percepută dijma, numărul fortărețelor, al orașelor și satelor din Banat fusese mult mai redus decât cel dat de noi, ar trebui să existe documente privind crearea de noi așezări românești începând cu anul 1340. Or, nu a ajuns până la noi niciun document de această natură, deși Banatul a fost bine cunoscut de către cancelaria regilor angevini, Carol Robert și Ludovic I.

A doua conscripție, care s-a păstrat din secolul al XIV-lea, are în vedere exclusiv populația românească din Banat. Ea datează din anii 1371-1372, adică din timpul luptelor pe care Ludovic Angevinul le-a purtat împotriva românilor conduși de voievodul Vlaicu și împotriva bulgarilor. Astfel se relevă, mai bine ca niciodată, importanța strategică a fortăreței de la Orșova, pe care regele intenționează să o consolideze din nou. Mai mult de 60 de cneji români au fost obligați să dea trei sute de muncitori pentru terminarea lucrărilor. Acești cneji și muncitorii lor au fost recrutați din toate regiunile Banatului¹³. Desigur, lista întocmită nu prezintă, nici pe departe, tabloul complet al

¹² Cf. Conscripția privind Transilvania, în *Monumenta Vaticana Hungariae*, t. 1

¹³ Száázadok, 1900, p. 610-612.

cenejilor din toate satele românești ale acestei regiuni. Anumite considerente l-au determinat pe banul de Severin să nu îi aleagă decât pe cei notați în această listă. Dar importanța ei rezultă din faptul că ea confirmă caracterul românesc al câtorva sate, pe care adversarii noștri le declară maghiare ori slave. Astfel, cu excepția unui mare număr de localități ca: Sinersig, Hodoș, Lugoj, Visag, ce și-au păstrat până în zilele noastre vechiul caracter, găsim enumerate comunele: Dolaț, Ujudvar¹⁴, Ivanda, Sarad¹⁵ (spre nord-vestul Timișoarei), Macedonia, Bykamezö¹⁶ (comună care nu mai există sub această denumire), Bikacs¹⁷, Vasvar, care sunt, fără îndoială, aceleași cu localitățile existente, în prezent, în județul Torontal. Așadar, această conscripție confirmă, cu certitudine, existența satelor românești și în jumătatea occidentală a Banatului.

¹⁴ Localitate dispărută pe lângă Banloc, jud. Timiș, unde pusta *Idvor* îi păstrează amintirea (Suciu, *Dicționar*, vol. II, p. 426)

¹⁵ Oraș întărit, între Giarmata și Pișchia, jud. Timiș, azi dispărut (Suciu, *Dicționar*, vol. II, p. 399).

¹⁶ Localitate dispărută lângă Parța, jud. Timiș (Suciu, *Dicționar*, vol. II, p. 299).

¹⁷ Localitate dispărută lângă Parța, jud. Timiș (Suciu, *Dicționar*, vol. II, p. 299).

ROMÂNII ȘI SÂRBII DIN BANAT

De asemenea, au existat și învățați sârbi care au considerat că pot să reproducă întocmai aceste opinii. Domnul Iovan Radonić, profesor la Universitatea din Belgrad, și-a însușit concluziile istoricilor maghiari în *Le Banat* (Paris, 1919) și în *Histoire des Serbes de Hongrie* (Paris, 1919).

Principalul argument invocat de teza sârbească este toponimia slavă din Banat. Domnul Radonić merge până acolo încât afirmă că această nomenclatură este *iugoslavă* și că s-a păstrat și în regiunile unde nu mai există nicio urmă a slavilor. Dar o asemenea afirmație se bazează pe o greșeală capitală: ea nu recunoaște condițiile în care s-a format poporul român. Or, nimeni nu ar trebui să recunoască mai bine decât un savant slav contribuția adusă de către slavi, între secolele al VI-lea și al X-lea, la formarea poporului român. În prezent, se știe foarte bine că, prin secolul al V-lea, slavii s-au răspândit în nordul Dunării, pe teritoriul unde românii erau autohtoni. De abia în secolul al VI-lea și în prima jumătate a secolului următor, ei au traversat fluviul în mase compacte. Deci, din anul 650 până în anul 1000, insulițele de slavi rămase pe malul stâng au avut, din plin, timpul necesar pentru a fi asimilate de elementul autohton care, aici, era românesc. Toponimia slavă, răspândită pe întregul pământ românesc este tocmai dovada conviețuirii slavo-române, în care elementul slav a dominat numeric o anumită perioadă. Dar, pe când în sudul Dunării elementul românesc, atât de puternic altădată, a fost învins după o rezistență care s-a prelungit aproape o mie de ani, procesul de asimilare a slavilor

a fost la noi mult mai rapid astfel încât, la venirea lor în Banat, ungurii nu au mai găsit niciun slav.

Însă Radonić comite și o altă eroare privind toponimia slavo-română: emite concluzii fără a consacra un studiu prealabil despre nomenclatura topică a acestei regiuni. În realitate, toponimia slavă din întregul Banat este de același tip cu numele slave pe care le întâlnim în restul teritoriului locuit de români, de exemplu, în Transilvania sau în Oltenia. În munții și văile situate între Caraș și Orșova, numele slave se datorează unei populații de tip bulgar: *Luncavița*, *Goleț*, *Topleț*, *Cerna*, *Crușovăț*, *Criva*, *Teregova*, *Sadova*, *Nouă*, *Ilova*, *Bolvașnița*, *Borlova* etc. Dar și pe Valea Bistrei, la nord-est de Caransebeș, se întâlnesc nume slave de același tip: *Bistra*, *Obreja*, *Glâmboca*, *Voislova*, *Bucova* etc. Fenomenul se repetă în alte regiuni ale Banatului: *Slatina* (1444), *Seliște* (1444), *Bezna*, *Grădiște* (lângă Bârzava), *Moișa* (1483) lângă Timișoara, toate în fostul comitat Timiș, *Bruznuț* (1437), *Cerneț* (1354), *Reșița* (secolul al XV-lea), *Târgoviște* (secolul al XV-lea), *Zagorian* (1366), în comitatul Caraș. Trebuie să recunoaștem, totuși, că Banatul a suferit și o influență sârbească: *Dubova*, *Cutina*, *Predel*, *Jupa* (*Zupa*), *Jupani* (*Zupani*), nume strâns legate de fosta organizare socială sârbească, *Lescovăț*, *Starnic* (din sârbescul *starinik*), în comitatul Timiș, *Miloș*, *Neg*, *Ugrinocz* (1421), în comitatul Caraș, și *Dobravicză*, în comitatul Cuvin (1425)¹⁸. Analizând toponimia slavă din nordul județului Severin, profesorul Petrovici conchide că trebuie să presupunem existența, în această regiune, a două straturi de populație slavă: una mai veche, de origine bulgară, și alta mai nouă, formată din sârbii refugiați din Peninsula Balcanică în Banat începând cu secolul al XV-lea.

¹⁸ Dacoromania, X, Sibiu, 1943, Emil Petrovici, *Daco-slava*, p.250, 255. Idem, *Ibidem*, p. 521-522. Pentru toponimele vechi din Banat, cf. Dr. Csánki Deszö, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, kötet, Budapest, 1894, s.v. la comitatele respective.

Din punct de vedere istoric, această concluzie nu ar putea fi verificată în mod exact, pentru că numele slave de origine sârbească, citate mai sus, sunt cu mult mai vechi decât emigrația sârbilor în Banat, iar în secolele al XIV-lea și al XV-lea nu există niciun indiciu al penetrării sârbești, spre exemplu, al traversării Dunării în regiunea situată în văile Cernei, Belarecăi sau Bistrei. Cele două straturi de populație slavă, care au lăsat urme în toponimia Banatului, sunt aproape sau la fel de vechi și reprezintă, probabil, rămășițele valului care, în urmă cu câteva secole, a pătruns, trecând prin vadurile Dunării¹⁹, în Peninsula Balcanică.

Această constatare poate fi valabilă pentru întregul Banat, dacă mai adăugăm și faptul că analiza obiectivă a toponimelor slave din Banat dovedește, în mod incontestabil, o simbioză slavo-română, care nu a putut să se producă decât înaintea cuceririi maghiare.

Pe lângă toponimie, o serie de instituții păstrate în obiceiurile juridice ale românilor din Banat pledează în favoarea unei foarte vechi simbioze slavo-române, care a dobândit un caracter aparte în această regiune. Au existat, cu siguranță, trupe destinate apărării frontierei și în alte puncte ale Regatului Maghiar, dar *bănia* de Severin era o instituție locală, ce s-a impus în fața noilor stăpâni datorită importanței politice și numerice a

¹⁹ Această argumentare contrazice opinia bine cunoscută a lui Lubomir Niederie (*Manuel de l'Antiquité slave*, t. 1, Paris, 1923, p. 76-77), potrivit căreia sârbo-croații și slovenii au venit din nord, prin Panonia și prin regiunea Alpilor și, în niciun caz, urmând sub presiunea avarilor, cursul Dunării mijlocii. C. Jireček nu a adoptat, totuși, teoria lui Niederie (*Geschichte der Serben*, Gotha, 1913, B.I., p. 101, 103) și a continuat să susțină opinia mai generală (Roesler, Miklosich, Stan, Stanojević), potrivit căreia sârbii, stabiliți în Peninsula Balcanică, sunt aceiași cu cei care trăiau, din timpul domniei lui Iustinian până la cea a lui Mauricius, în România, în Transilvania și în regiunile vecine Ungariei (adică în Banat). „Cercetările lingvistice moderne confirmă această opinie” (p.103), conchidea savantul ceh, iar noi putem adăuga că și toponimia slavo-română o confirmă, fără nicio îndoială.

populației românești autohtone, care a transmis-o. Pe malul stâng al Dunării, *cnezatul* este forma de organizare patriarhală a românilor, de aceea în secolele al XIV-lea și al XV-lea se întâlnește și în Banat un număr atât de mare de cneji români. Este semnificativă absența *voievozilor* în această regiune, care nu sunt menționați decât o singură dată. După ce au reușit să asimileze ultimele rămășițe de slavi cu care conviețuiau, românii din Banat au urmat o evoluție proprie, distinctă de cea a românilor din alte regiuni: ei au păstrat *ohabele* sau satele scutite de impozite ruinătoare (acest termen de origine slavă nu mai există decât la românii din Banat și dintr-o regiune învecinată). Banatul este singurul teritoriu românesc unde s-au menținut câteva urme ale vechii *jupe* slave și unde s-a împământenit instituția *crainicilor*, împrumutată de la slavii de nord, care s-a menținut aici până la sfârșitul Evului Mediu. Mai târziu, aceste influențe slave și-au pierdut orice importanță, din momentul în care populația slavă, complet asimilată de români, a dispărut.

Obiecția cea mai gravă care poate fi adusă prietenilor noștri, istoricii sârbi, este că în niciunul din comitatele Timiș, Caraș, Cuvin sau vechiul Torontal nu s-a făcut vreo simplă menționare a sârbilor în secolele al XIII-lea sau al XIV-lea. Numai pe la mijlocul secolului al XV-lea, regii Ungariei îi vor coloniza în aceste regiuni.

Primul sârb pe care îl întâlnim la noi este Dimitrie, fiul regelui Vucașin; între anii 1404 și 1407 el devine conte de Zarand și *pârcălab* sau prefect de Șiria. Fără îndoială, înaintarea turcilor l-a obligat să fugă, iar regele Ungariei i-a oferit adăpost. Puțin mai târziu, despotul sârb Ștefan Lazarević a obținut domenii întinse în Ungaria: Sătmăr, Baia Mare și Baia Sprie, care trebuiau să-i servească drept refugiu în caz de nevoie și, în afara domeniilor situate pe teritoriul maghiar, alte două proprietăți în Torontal, Bečikerek și Becej. Urmașul său, Gheorghe Brancović, a primit

în 1439 impozanta cetate regală de la Șiria, situată dincolo de Mureș, cu orașele și satele care depindeau de ea, împreună cu nobilii români²⁰. Dar este evident că posedarea acestor domenii nu implică, după cum au susținut în mod greșit istoricii sârbi, colonizarea lor cu o populație sârbească. Dimpotrivă, dieta maghiară a interzis noilor veniți să se înconjoare, în fortărețele lor, de prefecți și de alți funcționari străini. Probabil că trebuie să-i considerăm refugiați sârbi pe acești *barones rasciani*, menționați în 1438 ca proprietari ai satului Saruld²¹, situat nu departe de comunele Tolvădia și Partoș.

Primele grupuri importante de emigranți sârbi nu s-au stabilit în Banat decât prin a doua jumătate a secolului al XV-lea. În 1464, regele Mathias oferă domeniul Nădlacului familiei Jakšić, refugiată din lagodina sârbească. Acestui domeniu i se adaugă opt sate din comitatul Timiș și 43 de sate din Caraș, toate locuite de români. În noile sale teritorii, familia Jakšić a adus aproximativ 1200 de soldați sârbi care s-au stabilit cu familiile lor. În 1478 au mai obținut trei sate românești pe malul stâng al Mureșului: Fenlac, Șerfești și Lupești, unde au instalat coloniști sârbi.

În această perioadă, Peninsula Balcanică a fost teatrul unor transformări politice, etnice și sociale de importantă deosebită. În 1459, Semendria²² a căzut în mâinile turcilor și, odată cu ea, s-au prăbușit ultimele vestigii ale statului sârbesc independent.

De acum înainte, luptele continue ale turcilor împing spre nord noi valuri de emigranți, care se refugiază în Bosnia, Croația, Slovenia, la Sirmium și, în cele din urmă, în Banat. Într-o scrisoare particulară, regele Mathias evalua la aproximativ 200.000 numărul acestor dezrădăcinați care și-au abandonat

²⁰ „Transilvania”, 1917, Studiul *Cele mai vechi știri cu privire la românii din eparhia Aradului*

²¹ Csánki, *op. cit.*, p. 60.

²² Azi Smederevo

vetrele situate dincolo de Dunăre. Un fapt deosebit de important este menționat de către regele Mathias într-o scrisoare adresată papei Sixtus al IV-lea (1480): „Când a invadat regiunea cuprinsă între Semendria și Kruševac, Paul Kinizsi²³ a luat cu el în jur de 60.000 de sârbi, dintre care marea lor majoritate s-a stabilit în Sirmium, iar un alt număr s-a așezat în Banat. După expediția din 1502, când voievodul Transilvaniei și banul Croației au cucerit Cladova, Vidinul și Nicopole, ei au colonizat numeroase grupuri de sârbi²⁴ în Banat, între Timișoara și Panciova.

Banatul din secolul al XVI-lea nu mai avea fizionomia românească de altădată. Pe lângă țărani români, au venit să se stabilească aici și coloniști sârbi. Ultimii, care nu ocupau, la început, decât regiunea occidentală a Banatului și, în special, împrejurimile Becicherecului, s-au răspândit mai târziu pe malul stâng al Mureșului, la sud de Arad și Cenad, pătrunzând puțin câte puțin în alte regiuni, situate mai la est. Dar nimic nu dovedește că aceste colonii au avut un caracter definitiv și masiv. De abia cucerirea otomană, care a îngroșat rândurile lor, i-a determinat să se fixeze în aceste regiuni. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sârbii s-au instalat în Timișoara, s-au răspândit până la Lugoj și Caransebeș, au dominat Valea Lipovei și au căutat un adăpost pe malul drept al Mureșului, la Arad și în câteva comune învecinate. Spre sfârșitul secolului, ajung să aibă chiar și un rol politic datorită revoluției pe care o organizează în 1594. Doar jumătatea orientală a comitatului Caraș-Severin, care nu aparținuse turcilor, a fost cruțată de noii veniți. Pentru a ne face o idee clară despre regiunile care au fost ocupate de sârbi în cei 150 de ani, cât a durat dominația turcească, trebuie să consultăm tabloul care prezintă populația din Banat la începutul secolului al XVIII-lea, după retragerea

²³ Paul Chinezu.

²⁴ Studiul din “Transilvania”, 1917, deja citat

turcilor. Acest tablou, care se află în statisticile întocmite de administrația austriacă, ne interesează din mai multe motive. El prezintă rezultatul definitiv al tuturor *emigrațiilor sârbești*, la care se adaugă grupurile de sârbi aduși de patriarhul Arsenie Černojević care însoțea armatele imperiale dincolo de Tisa. *Defterile* sau registrele cu impozite pentru turci, care prezintă lista contribuabililor, nu sunt complete decât în districtul Cenad²⁵. Numai coloniile sârbești, așezate de către Ali-Bei pe cele două maluri ale Mureșului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, pot forma o idee despre continua mișcare a populației care a avut loc sub dominația otomană²⁶. Concluzia esențială, ce se impune după un studiu atent al tabloului menționat, este menținerea elementului românesc care constituie, deși slăbit, majoritatea covârșitoare a populației pe întregul teritoriu al Banatului. Și dacă ar fi necesar să opunem un ultim argument tezei maghiare, l-am afla tot în acest tablou: el dovedește, într-adevăr, că în această epocă nu a mai existat niciun singur sat maghiar în Banat, pe malurile Tisei, în împrejurimile Cenadului sau între Mureș și Tisa. Așa cum uraganul rupe, fără cel mai mic efort, arbuștii exotici, plantați de mâna omului, și distruge din temelii civilizațiile care nu au rădăcini înfipite în pământ, la fel au fost șterse puținele vestigii ale cuceririi maghiare, iar proprietarii și nobilii unguri de odinioară s-au împrăștiat fără nicio urmă.

²⁵ Velicz-Kammerer, *Török kincstári defterek*.

²⁶ Borovszky S., *Egy alajbég telepítése Delmagyarországon*.

BANATUL ȘI POLITICA DE COLONIZARE AUSTROUNGARĂ

Statisticile întocmite de generalul Mercy în 1717, adică de îndată ce Banatul a fost recucerit, cuprind lista completă a comunelor, locuințelor și locuitorilor grupați pe naționalități, pentru cele 11 districte ale Banatului. Dar noi suntem în posesia unui număr mai mare de statistici, fapt ce ne permite să constatăm anumite diferențe privind numărul comunelor locuite și al celor nelocuite, cât și numărul total al caselor și al locuitorilor în general, ele păstrează aceeași proporție numerică între elementul național românesc și elementul sârbesc și tocmai acesta este, în cazul de față, meritul lor. Astfel, dacă statistica din 1717 prezintă în Banat 21.500 de case în 688 de comune, o alta, care datează din anul 1725, nu mai conține decât 560 de comune, cu 120 mai puține decât în prima statistică, ea înregistrând, în schimb, 343 de localități nelocuite²⁷. Aceste diferențe importante, pe care le constatăm și între alte recensăminte din epocă, se explică prin politica de colonizare a administrației austriece din Banat. *Beamterii*, care le redactau pentru autoritățile centrale de la Viena, se gândeau astfel să determine Curtea să grăbească transportul coloniștilor spre terenurile nepopulate. În aceste condiții, hărțile desenate în epocă de către specialiști indică un mare număr de *praedia* nelocuite. Publicând rezultatul acestor statistici, istoricii maghiari au omis însă date importante care ne interesează în mod deosebit: este vorba despre cifrele care indică proporția dintre cele două naționalități, română și sârbă, care populau vechiul teritoriu al Banatului.

²⁷ Szentkláray I., *Száz év Délmagyarország újabb történetéből*, I, p. 20 și urm.

Potrivit unui recensământ din anul 1743, păstrat în arhivele fostului minister de război din Viena și publicat de istoricul român N. Dobrescu în 1905, configurația etnică a Banatului se prezenta în felul următor:

	District	Sate românești	Sate sârbești	Sate diverse
1	Timișoara	19	17	7germane
2	Palanca	42	8	-
3	Panciova	-	12	1 german
4	Caransebeș	75	-	-
5	Ciacova	49	11	1german
6	Bečkerek	-	28	1 srb.-german
7	Cenad	1	14	1 german
8	Lipova	22	14	3 germane
9	Lugoj	96	-	-
10	Orșova	37	-	-
11	Vârșeț	40	16	2 germane

Ceea ce se desprinde, în primul rând, din statistica de mai sus este numărul restrâns de comune din cele trei districte situate în imediata vecinătate a Tisei. Nu găsim decât 54 de comune locuite de sârbi. Or, acest număr reprezintă echivalentul comunelor românești dintr-un singur district, spre exemplu, Ciacova. Restul teritoriului și-a păstrat caracterul românesc până și sub dominația turcească. De altfel, districtele sârbești sunt în general slab populate: de abia dacă au 1789 de case, în timp ce în districtele românești se află, la Vârșeț, de exemplu, 3501 de case, la Ciacova 3492, la Caransebeș 3915 și la Palanca 2377. Dacă s-ar evalua la aproximativ 100.000 de suflete populația Banatului, la data retragerii turcilor, românii reprezentau cel puțin 80% din această populație.

Tabloul prezentat ne permite să facem și alte constatări. Mai întâi, nu se poate afirma în mod serios, așa cum fac istoricii sârbi, Zeremskij, Radonić și, mai recent, Dušan Popović, că

jumătatea din Banat, situată la vest de o linie ce unește Aradul cu Biserica Roșie (Crvena Crkva), trecând prin Timișoara și Vârșet, a constituit în 1720, dată când a scăpat de sub dominația otomană, ca și în timpul acestei dominații (1580), un teritoriu populat în întregime de sârbi.

În realitate, există mai multe comune pur românești (150) în patru districte ale acestui teritoriu (Palanca, Vârșet, Ciacova, Timișoara), iar numărul comunelor sârbești din întregul Banat se ridică la 120. În al doilea rând, dacă se examinează o hartă a așezărilor din Banat, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, se observă că acestea sunt rare într-o zonă ce se întinde la sud-vest de Timișoara. Acest fapt se explică prin prezența terenurilor inundabile în această regiune, care fac de nelocuit suprafețe întise²⁸. Elementul românesc venind dinspre est, a pătruns până la aceste diguri naturale, în timp ce sârbii nu au trecut peste Tisa și nu au putut să intre în legătură cu așezările slave din nord decât datorită colonizărilor din secolul al XVIII-lea. A vorbi, deci, de un teritoriu etnic sârbesc în aceste regiuni înseamnă a ignora realitățile istorice. Sub ocupația turcească, regiunea situată în jurul Timișoarei a fost numită *Vlaška* sau *Țara Românească*, în opoziție cu *Rácság*, care desemna teritoriul din Banatul occidental. Termenul *Vlaška* sau *Nahija Vlaška* a fost folosit în jurul anului 1660 și de patriarhia sârbească, iar în anul 1652, un episcop al Timișoarei era numit *vlaškozemskij* (din Țara Românească). Este clar că un astfel de titlu nu a putut să fie folosit în Banat decât atunci când, în urma cuceririlor turcești, grupuri mai mult sau mai puțin numeroase de coloniști sârbi și-au făcut apariția pe malul stâng al Dunării. Deoarece au găsit aici o populație românească foarte compactă, termenul *Vlaška* a ajuns să desemneze și această regiune. Celebrul călător turc Evlia Čelebi, care a trăit pe la mijlocul secolului

²⁸ Laurian Someșan, *Câmpia Tisei ca barieră etnică*, București, 1943, p. 27.

al XVII-lea, a denumit și el Banatul prin echivalentul turc de *Țara Românească*. Termenii *Rascia*, *Rácság* sau, după Dušan Popović, *Rácország*, vizau regiunea vecină cu râul Tisa, adică Torontalul și Bačka, la care s-ar adăuga, poate, și partea de sud-vest a Banatului cu centrul la Panciova²⁹.

Acest raport de forțe dintre românii și sârbii din Banat s-a menținut, de altfel, de-a lungul întregului secol al XVIII-lea³⁰. În anul 1797, cele două diocenze ortodoxe din Banat au făcut recensământul credincioșilor grupându-i pe naționalități: în dioceza Timișoarei existau 196.211 români față de 147.140 sârbi, ceea ce reprezintă 57,05% și 42,05%, iar dioceza Vârșetului conținea 198.017 români față de 26.513 sârbi (88,2% și 11,8%). Superioritatea evidentă a elementului românesc rezultă din aceste cifre, care s-au menținut până în zilele noastre într-un raport aproape constant.

Nu putem vorbi, așadar, despre existența în Banat a unui teritoriu etnic sârbesc care are drept granițe Aradul, Timișoara și Vârșetul, decât făcând abstracție de restul populației care era autohtonă și mult mai numeroasă decât sârbii. Și niciodată grupurile dispersate de populații străine nu au putut să transforme caracterul autentic al teritoriilor unde autohtonii trăiau în masă compactă. Soarta acestor insulițe a fost întotdeauna pecetluită dinainte: ele au fost puțin câte puțin asimilate de mediul străin și au sfârșit prin a dispărea. Gruparea etnică sârbească din Banat și din județul Arad conține, potrivit recensământului din 1930, un total de 2060 de membri, atât de răspândiți prin comunele românești, încât nu pot constitui și întreține o singură comunitate bisericească.

Pentru a ne convinge de importanța pe care o are elementul românesc, chiar și la Timișoara, este suficient să-l

²⁹ D.I. Popović și Sv Matić, *O Banatu i stanovnistvu Banatu u 17 veku*, Sr, Karlovci, 1933, p. 4 și 17.

³⁰ Dr. Dušan, L Popović, *Vojvodina*, I, Beograd, 1925, p. 57-66.

citam pe Mathias Bel, un cunoscut istoric maghiaro-slovac, care vizitând Banatul prin anii 1720-1730 mărturisește³¹: „hinc est ut nihil sermone valahico Temesvarini sit vulgatus” sau „Valachi incolunt potissimum provinciam”³².

În anul 1716, când cetatea Timișoara a fost cucerită de turci, cartierul cu populația cea mai numeroasă, Palanca Mare, care număra mai multe mii de locuitori, era într-adevăr locuit de români și sârbi, în timp ce Palanca Mică, situată la sud-est de cetate, era locuită doar de români. În 1718 se construiește din nou un cartier numit *Maierul Vechi* sau *Maierul Valah* - devenit astăzi *Elisabetin*, care a fost locuit aproape în exclusivitate de români, timp de mai multe decenii. Un recensământ din anul 1754 arată că acest cartier, denumit, în general, prin termenul *rascian*, adică *Auswärtige Fabrik*³³ era locuit în majoritate de români. Lista cu numele lor dovedește că, din cele 670 de familii, 300 erau românești. Dacă adăugăm și întreaga populație românească din *Maierul Valah*, care nu figurează în această listă, putem conchide că după patruzeci de ani de la recucerirea Banatului, românii constituiau o majoritate dacă nu absolută, cel puțin relativă (dintr-un total de 1100 de familii). Comunitatea bisericească sârbo-română și mai ales intoleranța conducătorilor politici sârbi, ca și permanenta ostilitate manifestată de administrația austriacă față de români au condus la un regres al acestora din urmă, oprindu-le evoluția firească în acest oraș³⁴. În anul 1817, repartitia pe naționalități a locuitorilor Timișoarei era modificată după cum urmează: 8775 germani, 3807 români, 2346 unguri și 1770 sârbi.

Dacă dominația maghiară și cea turcească nu au reușit să înlăture caracterul exclusiv românesc al acestei provincii,

³¹ *Történelmi és Régészeti Értesítő*, Temesvár, 1892, VIII, p. 205.

³² “Nimic nu este mai răspândit decât vorbirea valahică (românească) timișoreană”; “Valahii locuiesc, în cea mai mare măsură, în provincie”.

³³ “Fabricul de la periferie”

³⁴ I. Stoia-Udrea, *Studii și documente bănățene*, Timișoara, 1943; p. 35-45

administrația austriacă a ajuns, dimpotrivă, să o altereze, datorită unei intense politici de colonizare, care a introdus în masele compacte de români un număr considerabil de elemente străine. Curtea de la Viena, care în toamna anului 1716 s-a instalat în Banat după ce turcii au fost alungați, a considerat că acest teritoriu este un excelent câmp de exploatare pentru fisc. În secolul al XVIII-lea, administrația austriacă nu s-a condus deci după principii de drept public, cum ar fi dorit patrioții maghiari, care cereau revenirea la vechea situație; mai mult, ea nu urmărea, în mod gratuit, atracția unei regiuni care a avut mult de suferit de pe urma dominației turcești. Egoistă și lipsită de scrupule, această administrație nu avea decât un scop: să-i stoarcă de bani pe oamenii nevoiași. De îndată ce a devenit conștientă de bogățiile acestui pământ, ca și de importanța deosebită a elementului românesc, ea a adus coloniști germani în Banat în urma vânzării unor vaste proprietăți în regiunile cele mai fertile. Totuși, trebuie să recunoaștem că administrația austriacă, dispunând de mijloace tehnice, s-a străduit, în secolul al XVIII-lea, să dreneze întinsele mlaștini care reduceau considerabil suprafața terenurilor productive. *Banatul de Timișoara*, cum l-au numit în mod oficial austriecii, a fost împărțit apoi în 13 districte administrative, 6 circumscripții militare și *Clisura*. Dar aceste districte și conducerea lor nu erau altceva decât principalii factori însărcinați să execute ordinele puterii centrale. S-a căutat zadarnic o formulă de guvernare mai accesibilă decât cea a regimului absolutist și militar din Banat³⁵.

Ceea ce a fost fatal pentru poporul român din această provincie este faptul că, în epoca respectivă, Curtea de la Viena avea convingerea că dominația sa asupra regiunilor recent cucerite nu ar putea fi consolidată decât printr-un număr considerabil de supuși catolici și de germani. Fiindcă românii nu erau catolici,

³⁵ Vezi și Szentkláray I., *Mercy Cl. Florimund kormányzata a temesi bánságban*.

generalii austrieci îi considerau ostili intereselor statului și îi supuneau la nenumărate umilințe pentru a-i determina să plece din Banat.

Ca urmare, colonizarea Banatului, începută în anul 1718 și continuată timp de 200 de ani, a adus un prejudiciu unității etnice a teritoriului și intereselor materiale pe care le aveau locuitorii autohtoni. În decursul primului secol care a urmat retragerii turcilor, colonizarea a fost dirijată de Curtea de la Viena, iar timp de o jumătate de secol, cât a durat așa-numitul regim *constituțional*, ungurii au dus și ei, sub steagul național, o politică identică în scopul de a face să triumfe interesele maghiare.

Primele colonii de șvabi s-au făcut fără un plan de ansamblu. De abia mai târziu, în timpul domniei împărătesei Maria-Thereza, principiile de guvernare au fost grupate într-un sistem. Dar populația Banatului nu a crescut, până la mijlocul secolului al XVIII-lea, decât cu aproximativ 35.000 de coloniști, care erau în cea mai mare parte germani (șvabi) catolici. Printre ei se aflau însă și italieni, spanioli, francezi, adunați din toate țările Europei de către agenți, care îi atrăgeau aici prin promisiuni mincinoase. Numărul coloniștilor s-a dublat în timpul domniei împărătesei Maria-Thereza și a lui Iosif al II-lea. Cunoaștem în detaliu acțiunea întreprinsă, originea, numele coloniștilor, suprafețele de teren pe care aceștia le-au obținut, privilegiile de care se bucurau. Dacă nu s-ar fi urmărit prin această colonizare decât creștere rațională a populației, necesară pentru eliberarea bugetului de stat, nu s-ar fi ajuns la mutarea elementului românesc și la înlocuirea lui cu indivizi fără căpătâi, aduși din străinătate. Dacă cei colonizați au fost scutiți, încă de la început, de plătirea impozitelor pe timp de câțiva ani, populația autohtonă a trebuit să plătească atâtea contribuții și să presteze atâtea munci, încât s-a văzut obligată să-și părăsească vetrele

strămoșești. Încă din anul 1718, locuitorii mai multor sate din jurul Caransebeșului au fost siliți să plece în Țara Românească, deoarece erau copleșiți de impozite (o povară suprasolicitantă pentru contribuabili), după cum se constată într-un act oficial. Ca să oprească acest curent periculos care amenința să disloce întreaga populație românească din sudul Banatului, ca și de pe malurile Mureșului, generalul Mercy a trebuit să scutească de impozite, timp de doi ani, populația românească din satele ale căror locuitori păăsiseră Banatul³⁶. În alte regini, abuzurile făcute de administratorii districtelor, precum și brutalitatea ofițerilor și a soldaților austrieci nu mai cunoștea limite. Populația autohtonă era chiar obligată să suporte cheltuielile de călătorie ale coloniștilor, mai ales în prima jumătate a secolului al VIII-lea. Acesta este motivul pentru care, în anul 1719, populația din valea Timișului a refuzat să continue plata contribuțiilor ce i-au fost impuse; motivul pentru care între anii 1724-1725 românii din regiunea Moldovița și din Caransebeș au organizat o răzvrătire sângeroasă³⁷ împotriva noului regim austriac; și, în sfârșit, motivul pentru care întreaga populație românească i-a întâmpinat pe turci cu brațele deschise, când aceștia au recucerit Banatul pentru scurt timp, fiind dispusă să lupte alături de ei.

În cursul anilor 1738-1739, administrația austriacă a fost obligată să organizeze o adevărată expediție militară împotriva românilor care s-au revoltat aproape în întregul Banat. Ea s-a dedat la represiuni sângeroase împotriva unei populații complet lipsite de arme, ceea ce ne face să credem că adevăratul scop urmărit de această administrație era exterminarea elementului românesc. Un istoric bănățean, care se arată în general foarte rezervat în aprecieri³⁸, descrie în următorul mod *execuția* căreia

³⁶ Szentkláray I., *Mercy Cl. Fl.*, p. 34-35,

³⁷ Vezi Baróti, *Adattár Delmagyarország történetéhez*, pentru anii respectivi.

³⁸ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin*, vol. III, p. 210. Vezi și dr. Antoniu Mărchescu, *Grăniceri bănățeni și Comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, p. 60 și urm.

românii i-au fost victime: „Mișcarea românilor s-a extins în întregul județ Caraș-Severin și într-o bună parte din Timiș. Putem spune că porțile capitalei Banatului au fost zguduite de strigătele de răzbunare ale unui popor asuprit. Revolta a fost înecată în sânge. Năvălind în mod laș asupra românilor, cavaleria imperială a străbătut într-o lună distanța care separă *porțile de fier transilvane* de Dunăre și Timișoara de Slatina, a transformat în cenușă majoritatea satelor, i-a masacrat pe notabili și pe fruntașii satelor lăsându-i, în plină iarnă, fără adăpost, pradă foamei și gerului, pe bătrânii neputincioși, pe mame, femei și copii”.

Represiunea, căreia i-au căzut victime zeci de mii de români bănățeni, urmași ai locuitorilor de altădată din districtele privilegiate, a pus capăt protestului ferm al populației autohtone împotriva colonizării Banatului. Deși românii au fost învinși, iar literatura epocii i-a numit *rebeli* și *hoți*, protestul lor rămâne, totuși, un fapt istoric. Colonizarea Banatului de către administrația austriacă nu a constituit doar proba cea mai umilitoare la care au fost supuși românii, ci și o dreptate făcută cu atâta cinism și cu atâta cruzime, încât nicio realizare de ordin fiscal, nicio pretenție de progres nu ar putea să o șteargă.

Ceea ce i-a adus la culmea disperării pe români este faptul că administrația nu îi stabilea pe coloniștii șvabi decât în satele românești, unde le acorda toate facilitățile necesare pentru ca ei să-și poată construi case, mergând până la alungarea vechii populații românești, pe care o deposeda de pământuri, ca să-i instaleze, în loc, pe noii veniti. Desigur, avea grijă ca numărul coloniștilor din satele românești să fie cât mai mare, fiindcă, altfel, aceștia riscau să fie alungați de populația românească. În sfârșit, un ordin al împărătesei Maria-Thereza, dat la 14 iulie 1765, informa administrația din provincie despre decizia luată de către Curtea de la Viena, de a muta în alte regiuni comunele

românești din Banat³⁹. Deoarece administrația de la Timișoara a elaborat un proiect detaliat privind executarea acestui plan, în luna martie a anului 1767, contele Rialph Perlas a prezentat împărătesei un memoriu în care arăta clar că „mutarea populației românești este necesară mai ales pentru a asigura colonizarea nemților. Coloniștii nemți tremură de frică atunci când află că se vor așeza printre români”. De asemenea, acest înalt demnitar conchide afirmând că planul împărătesei poate fi realizat prin evacuarea românilor care se află între Arad și Timișoara, urmând apoi să fie aplicat pe scară largă. În aceste condiții, putem deci considera un noroc extraordinar faptul că evacuarea nu a fost executată și că, cu excepția a trei comune care au fost strămutate în Torontal în condiții dramatice, majoritatea românilor au rămas la casele lor⁴⁰. Împăratul Iosif al II-lea, care cunoștea bine Banatul, unde a făcut trei călătorii de studii⁴¹ și a putut să se convingă, după cum arată în memoriile, „că românii sunt schingiuiți și adesea obligați să-și părăsească vetrele și să cedeze pământurile, preferând să emigreze”, a susținut, totuși, evacuarea tuturor românilor de la Căpâlnaș până la Orșova⁴². Deci, după ce românii au fost deposedați de toate pământurile fertile de la câmpie, se voia alungarea lor și din regiunile muntoase. În anii 1797-1798, sub domnia împăratului Francisc al II-lea, problema evacuării populației românești din împrejurimile Caransebeșului a stat din nou în atenție, dar ea a rămas la stadiul de proiect și de această dată.

Întrucât împăratul Iosif al II-lea considera că formarea marilor proprietăți din Banat ar putea spori veniturile statului,

³⁹ „Invocând *ratio status militaris et politici*, au pretins ca în districtele situate în nord-vestul Timișoarei, între râurile Mureș, Tisa și Bega, să se stabilească noi comunități germane”.

⁴⁰ Szentkláray I., *Oláhok költöztetése Délmagyarországon a mult században*.

⁴¹ Czoernig, *Ethographie von Oesterreich, I-II*.

⁴² Valahii trebuie neapărat îndepărtați de lângă păduri și colonizați de la Căpâlnaș până la Caransebeșul German, altfel pădurile vor fi distruse.

numeroase domenii au fost vândute, la licitațiile din Viena și Timișoara, unor amatori recrutați mai ales din rândul comercianților îmbogățiți în timpul ultimelor războaie și dintre funcționari, cărora li se acordau facilități de plată. Noii veniți s-au instalat în Banat, iar locuitorii autohtoni, adică românii, trebuiau să-i servească în calitate de iobagi.

În timp ce populația românească era mai asuprită decât sub jugul turcesc, administrația provinciei îi primea pe toți străinii și le acorda numeroase privilegii. Astfel, în anul 1737, la Vinga și în împrejurimi, s-au instalat bulgari refugiați din Oltenia, în timp ce un alt grup s-a stabilit în Carașova și în comunele românilor, cunoscut sub numele de crașovani. Și elementul sârbesc a fost întărit în cursul secolului al XVIII-lea prin emigrații și colonizări. Valul de refugiați, conduși de patriarhul Arsenie Ioanović Sakabent, le sporește numărul, mai ales în districtele Pančova, Bečkerek și Biserica Albă (Biela Crkva). Dacă răsfoim *Etnografia* lui Czoernig⁴³, celebrul purtător de cuvânt al imperialismului austriac, ne dăm seama de numărul mare al comunelor întemeiate și colonizate de sârbi în această regiune, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Astfel, teritoriul etnic românesc al Banatului a fost metodic redus și dezmembrat de către administrația austriacă, iar când provincia a fost din nou încorporată Ungariei (1788), administrația comitatelor a adus aici, pe lângă șvabi, care nu încetau să vină, și cehi, slovaci, precum și un număr important de maghiari. Oare nu am văzut noi cum s-au creat, în zilele noastre, în județele Caraș-Severin, Timiș și Torontal, pe baza legilor constituționale, cele câteva sate de *ceangăi* al căror unic rol era să facă o breșă în blocul românesc și să unească grosul populației maghiare cu secuii din Transilvania.

⁴³ Czoernig, *Ethographie von Oesterreich, I-II*.

Ca urmare, de abia în secolulul XVIII-lea și în secolul următor au putut fi întemeiate, în Banat, 20 de comune cu coloniști maghiari, majoritatea în regiunea de vest, aproape de Tisa; numărul lor s-a dublat după anul 1873. Legea colonizării din 1894 a inaugurat apoi politica de reducere a populației românești, în județul Severin fiind create 7 colonii maghiare⁴⁴. Numai în felul acesta se explică prezența maghiarilor în mediul rural din Banat.

⁴⁴ Hitel, *Nemzetpolitikai Szemle*, VIII, nr. 3, Cluj, p. 158-163.

BANATUL, PARTE INTEGRANTĂ DIN UNITATEA ROMÂNEASCĂ

Politica habsburgilor a făcut deci din Banat un refugiu pentru diversele elemente etnice, care i-au modificat fizionomia seculară, în cursul ultimelor două secole. Dar perseverența tenace a unui regim care dispunea de cele mai variate mijloace pentru a anihila opoziția popoarelor oprite nu a reușit să fărâmițeze populația românească a cărei formare trebuie căutată în timpurile cele mai îndepărtate. Fie că avem în vedere repartitia populației între frontierele care au existat până în anul 1940, fie că luăm drept bază a aprecierilor demografice situația din Banat înainte de 1918, se impune o constatare: aceea că românii dețin majoritatea absolută în Banatul românesc și majoritatea relativă pe întregul teritoriu curpins între munți, Mureș, Tisa și Dunăre. Cu siguranță că, pe măsură ce se înainta spre vest, populația românească, compactă până atunci, se rarește, în timp ce insulițele alogene se înmulțesc. Dar dacă examinăm mai îndeaproape tabloul etnografic al regiunii, constatăm că doar elementul românesc este prezent pretutindeni, în toate județele, în toate circumscripțiile administrative, în timp ce ungurii au grupuri importante doar în orașe, iar sârbii nu sunt întâlniți decât în vestul Banatului. Și unii, și alții sunt aproape complet absenți în centru și în est. Grupul nemților colonizați pe teritoriul ce se întinde între Lipova și Arad, Timișoara și Chichinda formează, este adevărat, o *zonă mixtă*, dar superioaritatea etnică a românilor nu este niciunde mai puțin evidentă. Așezările românești ocupă însăși

inima Banatului și sunt străbătute de toate drumurile esențiale, de toate pasajele importante. Doar românii își pot impune astfel dominația politică în acest teritoriu strâns legat de alte regiuni pur românești, de pe malul drept al Mureșului și din Hunedoara

Românii din Banat au fost întotdeauna conștienți de apartenența la unitatea etnică și politică a națiunii lor și acest lucru a constituit un factor decisiv în evoluția teritoriului. Primii patrioți români din această provincie Dimitrie Țichindeal, Damaschin Bojincă și Eftirnie Murgu au observat, pe bună dreptate, că Banatul reprezintă continuarea, în mod natural, a bazinului carpatic și că el constituie un element indispensabil desăvârșirii unității românilor. Pe de altă parte, știința obiectivă a stabilit că această provincie, departe de a fi fost ocupată târziu de către români, este, dimpotrivă, leagănul românismului și că formează, de secole, pentru întreaga populație românească, un minunat bastion de apărare.

Ar fi fost natural ca după prăbușirea Imperiului Austro-Ungar Banatul să fie reintegrat în unitatea politică de care îl leagă caracterul său etnic. Dar s-a preferat să fie împărțit pentru a satisface interese diferite și, mai ales, pentru a permite stabilirea relațiilor de bună vecinătate între popoare, care după secole de lupte și-au obținut, în sfârșit, frontierele naționale.

Expunerea de mai sus permite să se deducă în ce măsură aceste noi frontiere se justifică din punct de vedere istoric. De altfel, discuția propriu-zisă dintre foștii și noii претенdenți ai Banatului are rădăcini adânci.

Ungurii au fost primii care l-au reclamat austriecilor și au reușit să-l anexeze Regatului Maghiar în 1778, cu toate că ei nu reprezentau decât o proporție infimă din populația provinciei. Dominația lor, care s-a menținut până în anul 1918, nu are altă justificare decât imperialismul națiunii maghiare și prezumția unui drept istoric. Acesta este motivul pentru care ei susțin că,

din secolul al XI-lea până în secolul al XVI-lea, majoritatea populației din Banat era maghiară, motivul pentru care ei pun la îndoială dovezile istorice ale existenței elementului românesc și nu încetează să minimalizeze rolul pe care românii l-au avut întotdeauna în această provincie.

În aceeași perioadă, sârbii au ridicat și ei pretenții asupra Banatului. Congresul lor național, întrunit la Timișoara în anul 1790, a cerut, în scris, să li se dea Banatul ca *teritoriu propriu* cu atribuții autonome. Deși favorabilă, în principiu, concesiunii unui astfel de teritoriu, Curtea de la Viena și-a rezervat dreptul de a aprecia momentul oportun creării acestei *corporații morale* și regiunea în care sârbii ar urma să fie evacuați în acest scop¹. Putem vedea astfel că, deși i-a invitat pe sârbi printr-un comisar special să-și exprime doleanțele și revendicările, Curtea însăși considera că Banatul nu poate fi reședința unei *voivodine* sârbești. Potrivit mărturiei lui Vladimir lakšić, demograf sârb din secolul trecut, sârbii care ridicau pretenții asupra Banatului nu constituiau decât 22% din populația acestui teritoriu². În acea epocă, românii erau de trei ori mai numeroși decât petiționarii Congresului de la Timișoara, iar coloniștii șvabi, de soarta cărora Curtea se interesa în primul rând, nu puteau fi sacrificați pretențiilor sârbești.

De altfel, aceste revendicări nu au fost satisfăcute deoarece, între timp, Curtea de la Viena s-a reconciliat cu ungurii, dar trebuiau să fie reluate în anul 1848 și reprezentau, la acea dată, un prețios atu în jocul politic al habsburgilor. Congresul de la Karloviț limitează revendicările lor asupra Banatului în regiunile locuite de sârbi, între Mureș și Timișoara, care trebuia să devină reședința *voivodinei*. O astfel de pretenție putea să dea naștere unui grav conflict cu românii, care căutau, pe bună dreptate, să se emancipeze de sub jurisdicția ierarhiei sârbești, pe care o considerau intolerabilă. Când

s-au văzut supuși și unei administrații sârbești, disperarea lor nu a mai cunoscut margini, iar ostilitatea dintre cele două popoare s-a manifestat în timpul revoluției. Fiecare dintre ele și-a urmat propriul drum, fără a înceta să lupte împotriva celuilalt și să faciliteze astfel jocul Vienei. În noiembrie 1849, sârbii au obținut o *voivodină* ale cărei granițe erau cerute de interesele guvernului, în timp ce românii trebuiau să se mulțumească doar cu un *căpitanat*, având o existență tot atât de efemeră ca cea a provinciei sârbești.

Românii nu au încetat să protesteze împotriva revendicărilor ce continuau să uzurpe, fără motiv, teritorii etnic românesc. Încă în iulie 1848, o mare adunare populară, care a avut caracterul unui adevărat congres național, a formulat, la Lugoj, revendicările legitime ale românilor din Banat și protestul lor categoric împotriva pretențiilor sârbești. După crearea *voivodinei* în decembrie 1849, un memoriu, semnat de 600 de notabili din Banat, cuprindea din nou protestul plin de amărăciune al românilor, întrucât în loc să-și vadă îndeplinită dorința legitimă de a forma o unitate națională (*Vereinigung zu einem nationalen Ganzen*”), elementul românesc din Ungaria a fost dislocat, iar românii din Banat, supuși unei națiuni străine care nu putea invoca pentru a se justifica decât propria ambiție. De asemenea, ei cer⁴⁵ ca regiunile locuite de români în județele Timiș și Caraș, ca și o bună parte din Torontal să fie separate de *voivodină*.

Izvoarele contemporane (1849), care abundă în informații prețioase, arată în ce măsură este justificat acest protest. Astfel, când s-a propus să se acorde sârbilor un teritoriu propriu, Ladislau Szögyeny, președintele administrației civile din Ungaria, evalua populația *Banatului de Timișoara* cu cele trei județe, Timiș, Caraș și Torontal, la mai mult de 800.000

⁴⁵ *Die Romanen der österreichischen Monarchie*, III, Wien, 1851, p. 22-23, 61-62.

de locuitori, din care 425.000, adică majoritatea absolută, erau români, 150.000 nemți, 50.000 unguri și 175.000 sârbi și alți slavi. Pe de altă parte, un consilier al Curții, baronul Ludwig Ambrozy constata că, dacă s-ar crea *voivodina* în Banat, toate celelalte popoare care locuiau în provincie s-ar fi simțit lezate, întrucât pe acest teritoriu nu erau decât 180.000 iliri sau sârbi, față de 200.000 nemți, 600.000 români și 80.000 unguri. Cifrele, bazate cel mai adesea pe calcule aproximative, variază, după cum se observă, dar faptul că românii constituiau încă majoritatea absolută nu poate fi ignorat de nimeni. Acesta este argumentul pe care îl invocă românii când încearcă să combată proiectul de anexare a Banatului românesc la *voivodină*. Episcopul Andrei Șaguna își exprimă teama că încorporarea unui număr atât de mare de români ar avea consecințe regretabile, iar Petre Mocioni, unul dintre conducătorii românilor din Banat, observă, pe bună dreptate, că sârbii ar trebui să-și formeze *voivodina* în teritoriile care prezintă cu adevărat un caracter sârbesc, în Ungaria meridională, în Slovenia și Croația, și că unirea lor cu croații le-ar aduce avantaje importante⁴⁶.

Șvabii au protestat împotriva revendicărilor cerute de sârbi la un congres din anul 1848 în comuna Bulgăruș. Când au cerut însă autonomia sub conducerea unui *conte german*, înțelegeau să se alipească unei Austrii mari, ca pionieri „ai germanismului în spațiul dunărean”. Prea slabi pentru a se afirma într-o astfel de orientare politică și aflați curând după aceea sub influența decisivă a curentului de maghiarizare, ei nu au revenit la această idee decât după prăbușirea monarhiei austro-ungare (1918). *Consiliul național șvab* a fuzionat atunci cu organizația unitară a germanilor din întreaga Ungarie și a cerut, din nou, autonomie administrativă și culturală. De această dată, frontierele politice stabilite la Versailles au făcut să nu se realizeze revendicările

⁴⁶ „Balcania”, VI, București, 1944, p. 560, 561.

lor. Banatul a fost împărțit între cele trei state succesoare: România, Iugoslavia și Ungaria, cu toată intervenția delegației șvabe pe lângă Conferința de pace. Această delegație insista să fie menținută unitatea Banatului și dorea ca teritoriul locuit de șvabi să fie atașat, în întregime, României. În luna august 1919, reprezentanții șvabilor din Banat au hotărât, în unanimitate, să ceară alipirea la Regatul României, convinși că pot rămâne în noul stat ca un popor liber din punct de vedere național (ein national freies Volk). Într-adevăr, statul român le-a oferit toate posibilitățile de a se dezvolta liber și de a scăpa de sub jugul maghiarizării. Totuși, după anul 1940, în timpul celor mai dificile momente pe care le-a cunoscut România, unele voci ale șvabilor n-au renunțat să ceară o colaborare directă cu germanismul sud-oriental al Reichului. În anul 1941, revista *Das Reich* preconiza transformarea forțelor latente ale nemților de aici într-un „stat cu o conducere adevărată”.

Este clar însă că o astfel de revendicare nu s-ar fi putut sprijini pe forța Imperiului german⁴⁷. Șvabii din Banat nu constituie decât o insulă destul de mică și puțin compactă între Arad, Timișoara și Becicherec. Ei nu sunt în legătură directă nici cu infiltrațiile germane din Transilvania, nici cu coloniile mai numeroase din Panonia (Schwäbische Türkei). În întregul Banat sunt de două ori mai puțin numeroși decât românii.

Dacă românii din Banat au protestat întotdeauna ferm împotriva pretențiilor străine față de teritoriul lor, ei au făcut-o întrucât erau conștienți că în momentul delimitării unui teritoriu național între Mureș, Tisa și Dunăre, acesta nu ar putea aparține decât românilor, care sunt cei mai vechi și reprezintă majoritatea absolută a populației, în cea mai mare parte a provinciei. Ei cereau deci, încă din anul 1849, să fie atașați unei provincii românești pe care guvernul de la Viena, dacă voia să fie echitabil, trebuia

⁴⁷ Hans Herrschaft, *Das Banat*, Berlin, 1942, p. 141-146, 195-196, 327.

să o creeze din toate regiunile locuite în majoritate covârșitoare de români și în fruntea căreia să numească un conducător civil de naționalitate română. Numai această formațiune politică, pe care românii din Banat o denuceau, în ianuarie 1849, *România*, cu o administrație românească și cu limba română ca limbă oficială, corespundea atunci idealului pe care și l-a înfăptuit generația de la 1848.

În aprilie 1849, delegația națională a sârbilor a avut o întrevedere cu banul croat Jelačić, pentru a stabili atitudinea care trebuia adoptată de către conducătorii slavi privind revendicările românilor. Unul din demnitarii sârbi a întrebat²: „Guvernul are intenția să-i organizeze pe români pe baza egalității în drepturi? În acest caz românii din Transilvania, Bucovina, Ungaria și Banat vor fi uniți așa cum cer în petiția înaintată împăratului?” La aceasta, banul a răspuns clar: „Aceste revendicări trebuie să fie satisfăcute în virtutea principiului echității”.

Deși Curtea de la Viena a reușit să se sustragă obligațiilor elementare ce îi reveneau față de poporul român, revendicările politice ale românilor din Banat nu au fost niciodată abandonate, iar în perioada dintre 1867 și 1917, ele au continuat să se bazeze pe principiul echității și al dreptului pe care îl are fiecare popor de a-și organiza propria existență, în limitele teritoriului său național. În prima fază a disputelor parlamentare care s-au desfășurat în Camera Deputaților de la Budapesta, reprezentanții Banatului, Vincențiu Babeș și Alexandru Mocioni, au fost purtătorii de cuvânt ai tuturor românilor din Transilvania, iar în a doua fază a acestor dispute, Coriolan Brediceanu și Valeriu Braniște (ultimul, după ce a stat ani grei în închisorile maghiare) au proclamat, în același timp cu alte oficialități din provincie, încrederea în triumful principiului de unitate națională, triumf care a fost consfințit la 1 decembrie 1918, la memorabila Adunare Națională de la Alba Iulia.

Sârbii din Banatul românesc 1919-1940

I

Prin frontiera trasată în tratatul de la Sèvres, teritoriul Banatului a fost împărțit între români, iugoslavi și unguri. Noua frontieră convențională tăia de acum fatalmente în două nu numai blocul etnic românesc, dar despărțea, deolaltă, și comunele sârbești răsfirate pe un teritoriu întins, fără puțința de a constitui nicăieri o masă compactă. Ea lăsa deci, de o parte și de alta a frontierei, minorități care erau izolate și osândite a-și organiza o viață nouă în cadrul statelor naționale constituite în baza principiului etnic.

Numărul românilor din Banatul iugoslav era însă aproape de două ori mai mare decât al sârbilor din Banatul românesc. Recensământul unguresc din 1910 arată pe teritoriul Banatului, atribuit Iugoslaviei, cu totul 82.000 de români, iar pe sârbi din Banatul românesc îi cifrează la 43.000 de suflete. Recensămintele oficiale mai noi, anume cel iugoslav din 1921 și cel românesc din 1930, nu mai constată în Banatul iugoslav decât 73.938 de români, iar în Banatul românesc 40.500 de sârbi.

O privire sumară aruncată pe hartă ne arată însă că așezările sârbești dinăuntrul frontierei române sunt difuze, dispersate pe o suprafață întinsă și amestecate între comunele românești, covârșitoare ca număr, sau în vecinătatea

șvabilor, mult mai tari și ei sub raport etnic. Într-adevăr, din 53 de comune în care locuiesc sârbii, ei dețin numai în 22 majoritatea absolută.

Tabloul ce urmează cuprinde toate localitățile cu populație sârbească, alături de cifra românilor, germanilor, ungarilor și evreilor.

Nr. crt.	Comuna	Județul	Total	Sârbi	Ro-mâni	Germani	Maghiari	Evrei	Slovaci
1	Arad	Arad	77181	1323	30370	6130	29978	7057	-
2	Nădlac	„	12467	154	3699	51	503	108	7754
3	Pecica	„	8625	89	6197	66	1698	90	338
4	Turnu	„	2081	258	607	29	1182	1	-
5	Belobreșca	Caraș	1071	997	56	4	-	-	-
6	Divici	„	650	572	78	-	-	-	-
7	Câmpia (Lugareț)	„	1402	829	544	2	-	-	-
8	Lescovița	„	1015	853	154	-	-	-	-
9	Liubcova de Jos	„	1642	1156	368	16	7	4	-
10	Măcești (Macevici)	„	764	721	43	-	-	-	-
11	Moldova Veche	„	2113	1645	363	33	36	-	-
12	Pojejena de Sus	„	650	434	197	-	6	1	-
13	Radimna	„	832	701	76	1	-	-	-
14	Socol(ovaț)	„	1747	1256	264	38	20	2	-

15	Zlatița	„	1387	317	717	9	-	-	192
16	Svinița	Severin	1477	1381	59	12	2	-	-
17	Timișoara	Timiș-Torontal	91580	2156	24217	27807	27652	7161	-
18	Becicherecul Mic	„	3318	461	431	2294	35	-	-
19	Pața	„	2633	194	1498	527	367	-	-
20	Ciacova	„	3744	207	1136	1759	467	63	-
21	Diniaș	„	1656	1636	7	6	7	-	-
22	Foeni	„	1938	441	1332	20	135	-	-
23	Gad	„	1227	507	403	194	74	-	-
24	Giera (Gjira)	„	1245	309	129	551	243	1	-
25	Ivanda	„	1456	975	56	318	97	-	-
26	Rudna	„	2144	954	859	102	958	3	-
27	Sânnmartinul sârbesc	„	1639	1589	9	8	7	3	-
28	Tolvădia	„	1916	272	908	607	109	-	-
29	Dejan	„	918	195	106	72	541	-	-
30	Denta	„	2979	613	1160	582	231	-	-
31	Deta	„	4056	136	538	2334	971	25	-
32	Sângeorge	„	809	525	273	1	1	-	-
33	Soca	„	968	853	30	17	17	-	-
34	Beregsăul Mic	„	1023	787	138	43	45	-	-

35	Cenei	„	2661	1185	82	1033	184	3	-
36	Checea	„	3045	748	1509	221	392	6	-
37	Jimbolia	„	10873	191	660	7640	2097	65	-
38	Felnac	„	2895	537	2142	34	50	-	-
39	Munar	„	627	173	327	2	123	2	-
40	Satu Mare	„	1451	821	94	455	64	5	-
41	Sânpetru Mare	„	2493	1716	99	416	72	-	-
42	Variaș	„	4233	1575	108	2361	69	6	-
43	Cralovăț	„	690	668	17	2	3	-	-
44	Petrovaselo	„	819	754	33	2	26	-	-
45	Recaș	„	4210	690	378	1687	1315	13	-
46	Stanciova	„	1959	927	433	23	575	1	-
47	Cenadu Mare	„	5594	1206	2085	1547	602	7	-
48	Saravale	„	3714	990	2087	377	80	7	-
49	Sânnicolaul Mare	„	9107	799	4173	2362	1089	362	-
50	Gelu	„	1565	1110	72	321	26	2	-
51	Mănăștur	„	1740	256	985	241	242	4	-
52	Satchinez	„	2666	148	1342	974	32	-	-
53	Lucareț	„	399	93	250	8	20	4	-

Dintre cele 11 comune din județul Caraș în care se găsesc sârbi, ei dețin majoritatea absolută în 10 și numai în Zlatița numărul românilor îi covârșește. Nouă din aceste comune sunt situate în plasa Moldova Nouă, constituind așa-zisa regiune a Clisurii de Sus. Totuși, aceeași plasă mai are 10 comune cu majorități zdrobitoare românești și trei cu majorități formate din coloniști ceho-slovaci. Numărul românilor din întreaga plasă se evaluează la 15.699, iar al sârbilor la 8.739, dintr-un total de 28.588.

Așezările sârbești din județul Timiș-Torontal sunt, ce-i drept, mai numeroase, dar și mult mai slabe sub raport etnic. Dintr-un total de 37 de comune, numai 11 au majorități sârbești, iar restul de 26 cuprind fragmente de populație sârbească, neînsemnate față de numărul românilor și al sârbilor, reprezentați prin sate neobișnuit de bine populate. Raportul de forțe se vede mai clar din cifrele aplicate pe județul întreg: la un total de 499.433 de locuitori, românii au 188.020, germanii 174.395, iar sârbii numai 28.766. În această cifră din urmă e cuprinsă și populația urbană a Timișoarei și diasporele neînsemnate din o serie întreagă de comune. Din cele 10 plăși ale județului, sârbii numai în două depășesc proporția de 10%: Ciacova 15,8% și Periam 11,6%. Prima din acestea e situată la frontiera iugoslavo-română și mai are, în ciuda colonizării sistematice a Austriei, încă tot o majoritate românească, deși numai relativă (40,9%). Plasa Deta, care se întinde de-a lungul frontierei iugoslavo-române, nu deține decât 6,6% sârbi, alături de 40,2% români, 31,7% germani și 14,8% unguri. Acest procent (6,6%) îl reprezintă sârbii, raportați la totalitatea populației rurale din județul Timiș-Torontal.

Disparent este și numărul sârbilor așezați în nordul Mureșului, în orașul Arad și în alte trei comune din același județ. Izolați cu totul de celelalte colonii sârbești, aceștia se găsesc în

continuă scădere; sub regimul ungar, o bună parte dintre ei au căzut pradă politicii de maghiarizare. Aceeași soartă îi amenința și pe sârbii din Timișoara, care astăzi nu mai reprezintă decât 2,2% din populația orașului, dacă organizația bisericească, cu un episcop și apoi cu un vicar episcopesc în frunte, nu ar fi susținut o acțiune permanentă pentru menținerea naționalității.

Această configurație etnică a sârbilor din Banatul românesc nu este un fenomen nou, produs de lupta acerbă care s-a dat pentru stăpânirea acestui teritoriu între neamurile amestecate, în ultimele două veacuri, cu o diabolică artă, de politica Casei de Habsburg. Ea constituie o moștenire mult mai veche, a epocii care a premers ocupației sârbilor din Peninsula Balcanică, în regiunile bogate din câmpia Tisei și din valea Mureșului. De aceea, dacă admitem că într-un anume moment raportul numeric al populației sârbești din Banat a putut fi mai favorabil, niciodată nu se poate vorbi, cel puțin pentru partea Banatului românesc, de un teritoriu etnic sârbesc. Superioritatea elementului românesc este atât de categorică, oriunde în județele și plășile (circumscripțiile) de dincoace de frontieră, încât întreg teritoriul acesta trebuie considerat ca făcând parte din spațiul etnic românesc, iar grupul sârbesc, drept element străin, fără continuitate cu masa proprie și izolat etnicește.

II

O cercetare istorică, cât de cât obiectivă, trebuie să constate, în temeiul documentelor din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, că nici în Timiș, nici în Caraș, nici în Cuvin și nici măcar în vechiul Torontal nu se face vreo mențiune despre sârbi. Ei apar numai înspre mijlocul secolului al XV-lea, colonizați de regii ungari.

Cel dintâi sârb pe care-l găsim la nordul Dunării a fost, între anii 1404 și 1407, Dimitrie, fiul regelui Vukašin, care a ajuns comite în Zarand și pârcălab al Șiriei. El era desigur primul refugiat dinaintea turcilor, care a fost primit într-un adăpost pașnic de către regele ungar. Ceva mai târziu, despotul sârbesc Ștefan Lazarević obținut feude întinse în Ungaria, pentru a-i servi ca refugiu în caz de nevoie: Sătmarul, Baia Mare și Baia Sprie și, în afară de alte domenii pe teritoriul unguresc, încă două proprietăți din Torontal: Becicherec și Beceiu. Urmașul său, Gheorghe Brancović, obținut în 1439 și vasta cetate regală a Șiriei, dincolo de Mureș, cu orașele și satele ce-i aparțineau și cu nobilii săi români. Dar evident că posesiunea acestor feude nu implică și *colonizarea* lor cu populație sârbească, după cum afirmă istoricii sârbilor. Dimpotrivă, dieta ungurească îi opri să țină în cetățile lor pârcălabi și alți oficianți străini. Asemenea refugiați sârbi vor fi fost și acei *barones rasciani* care se menționează în anul 1438 ca proprietari ai satului Saruld, situat în preajma comunelor Tolvădia și Partoș.

Cele dintâi cete de emigranți sârbi s-au așezat în Banat abia în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În anul 1464, regele Matia dăruie posesiunea din Nădlac familiei Jakšić, care se refugiase din Jagodina Serbiei. La această posesiune aparțineau și 8 sate din județul Timiș și 43 de sate din județul Caraș, toate locuite de români. Aici, pe teritoriul posesiunii lor, membrii familiei Jakšić au adus vreo 1200 de soldați sârbi, așezându-i împreună cu familiile lor. În 1478, ei au mai obținut pe malul stâng al Mureșului trei sate românești: Felnac, Șerfești și Lupești, unde, de asemenea, au colonizat cete de sârbi.

După războaiele întinse cu turcii, au venit apoi în Ungaria noi și noi cete de emigranți sârbi, care se oploșesc în Bosnia, Croația, Slavonia, Sirmiu⁴⁸ și, în cele din urmă, și în Banat.

⁴⁸ Azi *Sremska Mitrovica*, în Iugoslavia, vechea capitală a Panoniei Inferioare.

Regele Matia evalua, într-o scrisoare particulară, cam la 200.000 de suflete numărul acestor pribegi, care și-au părăsit locașurile vechi de peste Dunăre. Pe noi ne interesează îndeosebi faptul, pe care-l povestește tot regele Matia într-o scrisoare adresată papei Sixt al IV-lea (1480), că Paul Kinizsi a adus din Serbia, cu prilejul unei invazii pe care a făcut-o în ținutul de la Semendria până la Kruševac, circa 60.000 de sârbi, pe care i-a așezat mai ales în Sirmiu, dar o bună parte și în Banat. După expediția din 1502, când voievodul ardelean și banul croat cuceriră Cladova, Vidinul și Nicopole, ei transportară mai multe cete de sârbi, pe care îi colonizează în Banat, între Timișoara și Panciova.

Astfel, în secolul al XVI-lea, teritoriul bănățean nu mai prezintă fizionomia de mai înainte. Alături de țărani români se așază acum și noii coloniști sârbi. Ei ocupă, la început, numai regiunea sud-vestică a Banatului, mai ales regiunea Becicherecului, fixează apoi câteva colonii sârbești și pe malul stâng al Mureșului, din jos de Arad și Cenad și, încetul cu încetul, pătrund și în alte regiuni, mai înspre răsărit. În jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, ei se încuibă în Timișoara, înaintează până la Lugoj și Caransebeș, domină *orașul* Lipova și se aciuiază și pe malul drept al Mureșului, în Arad și într-alte câteva comune învecinate. La sfârșitul aceluiași veac, ei izbutesc a juca și un oarecare rol politic, prin cunoscuta revoluție pe care au înscenat-o în anul 1594. Numai jumătatea estică a județului Caraș-Severin, care n-a aparținut turcilor, fu scutită de acești oaspeți.

Ca să ne facem însă o idee clară despre ținuturile pe care le-au ocupat sârbii în răstimpul celor trei jumătăți de veac de stăpânire turcească, trebuie să consultăm tabloul pe care-l înfățișează populația Banatului, la începutul veacului al XVIII-lea, după retragerea turcilor. Acest tablou ne-a rămas zugrăvit în statisticile redactate de administrația austriacă și ne interesează din mai multe puncte de vedere.

Listele statistice compuse îndată după ce a fost luat în stăpânire Banatul, încă în anul 1717, de către generalul Mercy, cuprind înșirarea completă a comunelor, caselor și a locuitorilor după naționalitate, din cele 11 districte bănățene. Dar avem mai multe liste de acestea și trebuie să observăm că între ele există oarecari deosebiri, atât în ce privește numărul comunelor locuite și nelocuite, cât și în ceea ce privește numărul caselor și al locuitorilor. În general, însă, ele păstrează aceeași proporție numerică între naționalitatea română și cea sârbească și aceasta constituie, pentru problema noastră, meritul lor de căpetenie.

După un recensământ făcut în anul 1743, care se află în arhiva fostului minister de război din Viena și publicat încă în 1905 de istoricul român N. Dobrescu, configurația etnică a Banatului se prezintă în chipul următor:

	District	Sate românești	Sate sârbești	Sate mixte româno-sârbe	Sate cu diferite minorități
1	Timișoara	19	17	4	7 germ
2	Palanca	42	8	-	-
3	Panciova	-	12	-	1 germ.
4	Caransebeș	75	-	-	-
5	Ciacova	49	11	4	1 germ.
6	Becicherec	-	28	-	1 srb.-germ.
7	Cenad	1	14	-	1 germ.
8	Lipova	22	14	4	3 germ.
9	Lugoj	96	-	-	-
10	Orșova	37	-	-	-
11	Vârșeț	40	16	7	2 germ.

Din această statistică, ceea ce remarcăm, înainte de toate, numărul restrâns de comune din cele trei districte situate în imediata apropiere de Tisa. Abia găsim atâtea comune: 54 locuite firește de sârbi, câte comune românești erau, spre pildă, în districtul Ciacovei. Restul teritoriului și-a păstrat, sub turci, caracterul românesc. Districtele sârbești mai erau, în afară de acestea, și foarte slab populate: abia existau în districtele sârbești 1798 de case, în vreme ce în districtele române erau, spre pildă, la Vârșeț 3503 de case, la Ciacova 3492, la Caransebeș 3915 și la Palanca 2377 de case. Evaluând deci la circa 100.000 de suflete locuitorii Banatului, în momentul când s-au retras turcii, românii formau un contingent de cel puțin 80% al populației întregi. Și ca să ne convingem de importanța elementului românesc chiar în Timișoara, ajunge să cităm pe Matias Bel, cunoscutul istoric ungur, care a umblat prin 1720-1730 în Banat și care mărturisește că „Nihil sermone valachico Temesvarini est vulgatus” și că „Valachi incolunt potissimum provinciam”.

Dar tabloul acesta ne permite să facem și alte constatări. Mai întâi, nu se poate susține în mod serios, cum fac istoricii sârbi Zeremskij, Radonić și acum, mai nou, Dušan Popović, că întreaga jumătate vestică a Banatului, demarcată de o linie ce ar merge de la Arad prin Timișoara și Vârșeț până la Biserica Roșie, ar fi constituit la 1720, în momentul eliberării de sub turci, ca și sub dominația turcească (1580), un teritoriu etnic pur sârlesc. În realitate, numai în patru districte, Palanca, Vârșeț, Ciacova și Timișoara, din același teritoriu, se găsesc mai multe comune pur românești (150), decât există sârbești în tot Banatul (104). În rândul al doilea, dacă privim o hartă a așezărilor omenești din Banat, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, vom observa că ele sunt deosebit de rare pe o zonă ce se întinde la sud-vest de Timișoara. Aceasta, din pricina terenurilor inundate, care

faceau nelocuibile mari întinderi. Elementul românesc a pătruns din răsărit până la aceste diguri naturale, câtă vreme sârbii au rămas fixați de-a lungul Tisei și numai datorită colonizărilor din secolul al XVIII-lea au putut face legătura cu așezările de la nord. A vorbi, prin urmare, despre un teritoriu etnic sârbesc în această regiune înseamnă a nesocoti realitățile istorice. Teritoriul situat în jurul Timișoarei e denumit tocmai în epoca turcească *Vlaška* (Țara Românească), în opoziție cu *Rácság*, sub care se înțelege teritoriul din vestul Banatului (districtele Cenad și Becicherec). Însăși patriarhia sârbească numește, pe la 1660, ținutul de care e vorba *Vlaška* sau *Nahija Vlaška*, iar un episcop din Timișoara se intitulează, în 1652, *vlaškozemskij* („din Țara Românească”). Evident că pe teritoriul Banatului o asemenea denumire nu s-a putut împământenii decât numai după ce, în urma cuceririi turcești, pâlcuri tot mai dese de coloniști sârbi au apărut dincoace de Dunăre. Găsind aici o populație în majoritate românească, ce era mai firesc decât să denumească *Vlaška* întreg acest ținut. Cunoscutul călător turc de la mijlocul veacului al XVII-lea, Evlia Celebi, numește și el, în turcește, ținutul Banatului drept „Țara Românească”. *Rascia*, *Rácság* sau, după Dušan Popović, *Raczország* era ținutul de lângă Tisa, adică Torontalul și Backa, cuprinzând poate și partea de sud-vest a Banatului, cu centrul în Pančova.

De altminteri, raportul acesta de forțe între românii și sârbii din Banat s-a menținut în tot cursul secolului al XVIII-lea. La 1797, două eparhii ortodoxe din Banat și-au numărat credincioșii după naționalitate: în eparhia Timișoarei s-au găsit 196.211 români, față de 147.140 sârbi, adică 57,05% față de 42,05%, iar în cea a Vârșetului, 198.017 români, față de 26.513 sârbi (88,2% și 11,8%). Superioritatea elementului românesc reiese destul de convingător din aceste cifre, care se repetă categoric și consecvent până în epoca modernă.

Prin urmare, de un teritoriu etnic sârbesc în Banat, cu frontiera la Arad, Timișoara și Vârșet, nu se poate vorbi decât dacă se face abstracție de restul populației, care era autohtonă și mult mai numeroasă. Nicăieri și niciodată însă fragmentele dispersate de neamuri străine nu au putut despuia, de caracterul lor autentic, teritoriile masive ale băștinașilor. Dimpotrivă, soarta acestor diaspore e pecetluită din capul locului: ele se asimilează încetul cu încetul în mediul străin lor și dispar apoi definitiv. Gruparea etnică sârbească din Banatul român și din județul Arad are, după recensământul din 1930, în total 2060 de membri împrăștiați în comune românești și în număr atât de disparent, încât ei nu pot constitui și întreține nici măcar o comunitate bisericească.

III

Sârbii din Banatul românesc și din județul Arad locuiesc în covârșitoare majoritate în mediul rural, adică 37.929; numai un mic număr e reprezentat de populația urbană, în orașele Timișoara și Arad, în număr de 2.574. După delimitarea frontierei care a împărțit Banatul, o bună parte din intelectualii sârbi au părăsit teritoriul românesc, pentru a căuta o ocupație în statul iugoslav, care le oferea posibilități de existență mult mai satisfăcătoare. Au rămas numai puțini preoți și învățători și câțiva liber-profesioniști, legați prin interese personale de așezările bănățene. Datorită atmosferei de toleranță a statului român, în cursul celor două decenii următoare s-a refăcut, încetul cu încetul, mai întâi cadrul clerului și al corpului didactic primar, apoi s-au consolidat și celelalte ramuri de ocupație. În 1940, după un recensământ al vicariatului sârbesc din Timișoara, sârbii dispun de:

medici	2
avocați	6
preoți	42
profesori	1
învățători	30
învățătoare	18
Total	99

Ceva mai bine dezvoltată e tagma negustorilor și îndeosebi a industriașilor: 155 negustori sârbi cu firme înscrise, cei mai mulți practicând micul comerț mixt (129) și 891 mici industriași (meseriași) reprezentând aproape toate ramurile micii industrie. Fabrici au cu totul 6.

Grosul grupării etnice sârbești din Banatul românesc îl constituie însă țăranii agricultori, cei mai mulți, mici proprietari. După un tablou întocmit de Vicariatul sârbesc din Timișoara, proprietatea funciară se împarte în modul următor:

Proprietari sârbi sub trei iugăre	2767	(28%)
“ de la 3-10 “	3087	(31,2%)
“ de la 10-30 “	1711	(17,3%)
“ de la 30-50 “	317	(3,2%)
“ peste 50	166	(1,7%)
Sârbi fără proprietate	1840	(18,6%)
Total	9888	

Întinderea proprietății funciare, deținută de sârbi în Banatul românesc, este, în 58 de comune, de 93.707 iugăre,

ceea ce se cifrează la 23,6% din totalul proprietății particulare (397.626 iugăre), care există în comunele respective. Raportat la numărul populației sârbești, acest procent poate fi considerat favorabil, mai ales că, exceptând doar satele sârbești din Clisură, ei dețin terenuri arătoare de cea mai bună calitate. Buna stare materială se vede și din numărul de vite pe care le posedă sârbii din aceste 58 de comune:

<i>Cai</i>	<i>Vaci</i>	<i>Oi</i>	<i>Porci</i>	<i>Boi</i>
9310	7627	36175	23.237	740

Case de locuit posedă sârbii în total 10.434, adică, în medie, fiecare familie are cel puțin o casă.

Într-un singur domeniu ei nu s-au putut reface după anul 1918, cel al organizației financiare și cooperatiste. O bancă pe care au avut-o în Timișoara a fost nevoită a-și închide ghișeele din pricina unor operațiuni nesocotite de devize. Cooperativele pe care le-au avut, în majoritate constituite între țărani, nu au reușit să le adapteze noilor împrejurări, mai ales din cauza numărului redus de intelectuali de la sate, între anii 1919-1930 și astfel ele s-au desființat rând pe rând.

IV

Meritul de căpetenie pentru organizarea și conducerea grupului etnic sârbesc din Banatul românesc îl are clerul lor și Vicariatul ortodox din Timișoara. Îndată după stabilirea frontierei, noua episcopie sârbească din Timișoara a fost mutată la Kikinda Mare, pe teritoriul iugoslav, croindu-se pentru

credincioșii sârbi, rămași în hotarele României, un vicariat dependent de episcopul din Kikinda. Crearea acestui vicariat a fost recunoscută de organele guvernului român, Consiliul Dirigent din Sibiu, în 20 decembrie 1919. În 1932, părțile dezlipite ale vechii eparhii sârbești din Timișoara au fost reunite, pe teritoriul iugoslav, cu eparhia Vârșetului, sub denumirea de *Eparhia Banatului*. Episcopul din Kikinda, mutat la Vârșet ca episcop sârbesc al Banatului, a exercitat și jurisdicția asupra bisericii din România până în anul 1935. Începând cu acest an, funcționează, ca administrator al Episcopiei din Timișoara, episcopul sârbesc din Novisad. În realitate, însă, reînființarea episcopiei din Timișoara nu a fost recunoscută de statul român, care a făcut-o pendentă de reușita negociațiunilor întreprinse în felurite rânduri cu guvernul iugoslav, pentru stabilirea unui regim bazat pe principiul reciprocității, și în ce privește biserica românească din Banatul iugoslav. Organul provizoriu de conducere a bisericii sârbești din Banatul românesc a rămas, prin urmare, Vicariatul ortodox, anexându-i-se, din decembrie 1919, și comunele bisericești (14), care mai înainte au aparținut eparhiei sârbești din Vrșac (Vârșet).

Vicariatul ortodox sârbesc din Timișoara și-a păstrat până astăzi organizația episcopală de mai înainte, cu un consistor și cu o adunare eparhială, constituite după regulamentul din 1872. Statul român nu a pus nicio piedică la menținerea legăturii spirituale cu biserica mamă sârbească și a admis ca episcopii din Kikinda, Vrșac și Novisad să exercite jurisdicție și asupra comunelor bisericești din România, să-și ia reședința temporară în palatul Episcopiei din Timișoara, să prezideze consistorul, să sfințească preoți și să facă vizite canonice. În chipul acesta, biserica sârbească din Banatul românesc a rămas, de fapt, ca parte integrantă a Patriarhiei sârbești din Karlovci și Belgrad.

Vicariatul ortodox sârbesc din Timișoara are trei protoprezbiterate: Timișoara, Arad, Socol; celui din Timișoara îi aparțin 21 de comune bisericești, celui din Arad 20, iar celui din Socol 11. Toate comunele bisericești au biserici și case parohiale, precum și sesiuni de terene, care servesc pentru întreținerea preotului. Reforma agrară a atins numai câteva din aceste averi, reducând întinderea lor, dar, în general, ele au rămas stăpâne pe patrimoniul anterior (din 3024 de iugăre s-au expropriat 434 iugăre). Reducerile privesc mai ales sesiunile parohiale cu o întindere mai mare de 100 de iugăre. Există însă parohii sârbești care prin împrăștiere au obținut sesiuni parohiale. Dar cu toate pierderile suferite din pricina reformei agrare, situația materială a clerului sârbesc este cea mai favorabilă în comparație cu celelalte culte și îndeosebi cu clerul românesc. Statul român a acordat permanent o sumă însemnată pentru întreținerea Vicariatului și pentru completarea salariilor preoțești.

În Vicariatul sârbesc din România se află și 5 mănăstiri: Bezdin, Sf. Gheorghe, Zlatița, Kusici și Baziaș. Unele din ele reprezintă însemnate centre de viață monahală ortodoxă, deși nu sunt așezate în mediul sârbesc, ci în mijlocul populației românești. Aceste mănăstiri au fost însă lovite mai greu de reforma agrară, fiind instituții obligate în primul rând a ceda țăranilor terenurile cultivabile. I s-a lăsat însă fiecareia minimul prevăzut de lege și trebuie remarcat, îndeosebi, că exproprierea lor s-a făcut perfect legal, ca și a fundațiilor românești. În aceleași condiții s-a efectuat și exproprierea altor trei fundații bisericești, de importanță mult mai redusă.

Aceste exproprieri sunt, de altminteri, singurele gravamine pe care le-a ridicat biserica sârbească din Banatul românesc, în cursul celor două decenii de stăpânire românească. Dar ele nu au avut caracter de agresivitate împotriva bisericii sârbești sau

împotriva patrimoniului altor neamuri, ci, consimțite de toată opinia democratică a țării, au fost suportate de toți, în egală măsură și cu egale jertfe.

Statul român nu a pierdut nicio ocazie să acorde, îndeosebi bisericii sârbești, toată bunăvoința sa. A îngăduit să fie aplicați călugări și preoți sfințiți fără o pregătire prealabilă suficientă, în locul clericilor îndepărtați îndată după definitivarea graniței; le-a dat lefuri de stat, a tolerat ca creșterea viitorilor preoți să se facă în institutele teologice și în seminariile din Iugoslavia, a admis instituirea de preoți a unor cetățeni străini în parohiile din Banatul românesc și așezarea de călugări în mănăstirile lor, fără niciun control. Nicio observație nu s-a făcut privitor la exercitarea jurisdicției spirituale, cu toate că noua patriarhie sârbească, modificându-și statutele, s-a transformat într-o organizație pur națională.

Atitudinea aceasta de toleranță și răbdătoare înțelegere a fost determinată de dorința exprimată permanent de toate guvernele române de a consolida legăturile de prietenie cu statul iugoslav, eliminând conflictele și încercând să lichideze diferendele de orice natură. De aceea, România a insistat în deosebite rânduri să fie convocate comisiile asupra cărora s-a convenit îndată după semnarea tratatului de la Sèvres, pentru a stabili, de comun acord și cu concesiuni reciproce, regimul bisericesc al celor două fragmente, rupte de masa conaționalilor, adică al sârbilor din Banatul românesc și al românilor din Banatul iugoslav. Comisiunile mixte s-au întrunit în mai multe rânduri, în anii 1923, 1929 și 1933, au discutat amănunțit toate problemele puse și au izbutit în trei rânduri să se pună de acord asupra unui statut bisericesc. Guvernul iugoslav însă nu a ratificat niciunul din aceste acorduri și nici nu a îngăduit ca bisericile românești din Banatul iugoslav să-și înjghebeze o oarecare organizație, măcar provizorie. În contrazicere cu propria sa practică, patriarhia

sârbească refuză adică să recunoască o autonomie deplin asigurată pe seama bisericii românești din Iugoslavia, pretinzând înglobarea ei în unitatea bisericii naționale sârbești, chiar cu riscul ca același tratament să fie aplicat și bisericii sârbești din Banatul românesc. În aceeași vreme, însă, Patriarhia sârbească continuă să exercite jurisdicția nu numai asupra Episcopatului sârbesc din Buda (Ungaria) și a celui ucrainean din Praga și Muncaci (Ceho-Slovacia), dar și asupra sârbilor ortodocși din Zara (Italia), în temeiul unei convenții speciale, și chiar asupra numărului redus al sârbilor din Albania. În asemenea condițiuni, această problemă bisericească a rămas nerezolvată. Guvernele române au stăruit pentru a menține neștirbit principiul bisericii naționale, care a fost recunoscut chiar de guvernele ungurești, ca unică formulă potrivită a înlăturării din jurul bisericii conflictele de ordin național. Separarea de ierarhia sârbească a Bisericii Ortodoxe Române din fostele teritorii ungare s-a făcut, după lupte înverșunate, încă în anul, 1864 și revenirea la aceeași formulă ar fi însemnat noi lupte naționale, o nouă încordare între cele două biserici și, foarte probabil, un conflict nedorit între cele două state.

V

Regimul școlilor sârbești din Banatul românesc a fost reglementat definitiv prin Convenția încheiată între România și Iugoslavia, în anul 1933. Tratatul premergător a fost și în acest domeniu lungi și anevoioase, izbindu-se necontenit de dificultățile ridicate de guvernul iugoslav, cu toate că, încă în 1920, miniștrii de externe ai celor două state conveniseră să rezolve problemele bisericești și școlare, de comun acord,

în baza principiului de reciprocitate. Dar în timp ce guvernul român a lăsat școala confesională sârbească, moștenită din fosta Ungarie, să se dezvolte liber, fără a-i impune obligațiuni inexecutabile, guvernul iugoslav a desființat școala confesională a românilor din Iugoslavia încă în anul 1921 și, statificând toate școlile românești, le-a impus limba de predare sârbească și un corp didactic compus aproape numai din sârbi.

În Banatul românesc, regimul școlar al sârbilor nu a fost unitar în primii 15 ani, deci până la 1934. În județele Timiș, Torontal și Arad existau școli sârbești întreținute de biserică în 40 de comune. În județele Caraș și Severin însă, în 11 comune, școlile sârbești erau întreținute de comunele politice respective. Acestea din urmă, odată cu organizarea învățământului public, au trecut în proprietatea statului, fiind tratate în conformitate cu dispozițiunile legii învățământului primar. Lovitură grea a primit însă școala sârbească din România prin faptul că, îndată după încheierea războiului, majoritatea învățătorilor sârbi calificați au trecut în Iugoslavia. În 1925, școlile sârbești nu mai dispuneau decât de 15 învățători cu diplomă, 42 nu aveau calificarea cerută de lege, iar 5 școli au rămas fără nici un învățător. Pentru a completa numărul necesar de învățători, Vicariatul sârbesc a trimis un număr mai mare de elevi la școlile normale din Iugoslavia, a înscris pe câțiva candidați la cursurile speciale de pregătire ale statului român și a aplicat în măsură largă preoți și călugări fără calificarea cerută, pentru ca să nu se întrerupă învățământul. Organele de control ale statului au trecut cu vederea abaterile de la lege și deficiențele învățământului sârbesc și i-au acordat tot sprijinul pentru a-și reface cadrele. Până în 1930, de fapt, numărul învățătorilor confesionali s-a urcat la 62, dintre care acum numai trei nu aveau cetățenia română, o condiție indispensabilă pentru oricine îndeplinește o funcție publică în statul românesc. O serie de manuale școlare,

tipărite în Iugoslavia, au fost în fine aprobate de Ministerul Instrucțiunii Române pentru școlile primare sârbești.

O singură problemă mai rămânea să fie rezolvată de autoritățile bisericești, sub a căror conducere erau puse școlile primare sârbești din Banat: crearea fondurilor pentru întreținerea lor și plata corpului didactic. Ele au făcut față acestei îndatoriri, grație spiritului de jertfă a populației sârbești și mai ales grație bunăstării materiale de care se bucură.

Când, în 1933, s-a reușit totuși a încheia o convenție între Iugoslavia și România pentru stabilirea regimului școlar al celor două minorități, școala sârbească din România era acum înzdrăvenită și capabilă a-și îndeplini funcțiunea sa normală. Convenția școlară, încheiată la 10 martie 1933 și publicată, după ratificare, în Monitorul oficial din 25 septembrie 1933, rezolvă toate problemele puse în legătură cu organizarea școlii sârbești, deși ea rămâne așezată pe același temelii pe care e constituit, în general, învățământul particular în România. Două tipuri de școli primare se asigură pe seama sârbilor, de stat și particulare. Cele dintâi se înființează la cererea părinților, în oricare localitate, dacă există un număr de cel puțin 20 de copii obligați a cerceta școala. Școlile particulare cuprind grupa școlilor denumite mai înainte confesionale, sunt întreținute de comitetele locale, care au obligația de a plăti și salariile corpului didactic. Cu toată sarcina grea pe care o reclamă întreținerea școlilor cu fonduri proprii, sârbii s-au declarat pentru acest tip de școli și au organizat aproximativ 100 de școli primare, înființând asemenea școli și în comunele unde ele nu au existat niciodată. Convenția prevede dreptul acesta al minorității sârbești din Banatul românesc, pe care apoi Vicariatul a izbutit să-l valorifice în întregime, nu însă fără oarecare luptă. Această luptă s-a dat în regiunea numită *Clisura* din județul Caraș, unde în

cele 11 comune sârbești există și o minoritate apreciabilă de români. Cum însă aceștia fac parte încă din comunitatea Bisericii Ortodoxe Sârbești, ar fi urmat să fie îndrumați și copiii lor a cerceta școala particulară sârbească. În unele comune sărace, sârbii au refuzat chiar a suporta sarcinile de întreținere, ce li se păreau prea grele. Toate dificultățile au fost, mai pe urmă, înlăturate și statul român și-a îndeplinit prompt obligația ce și-a luat-o prin semnarea Convenției, deși în Banatul iugoslav nu s-au creat pe seama românilor decât școli de stat, puse sub directa conducere a organelor școlare iugoslave. Convenția a adus și o surpriză pe seama guvernului român, prin descoperirea în Banatul românesc a două fragmente de populație slavă, *șocații* (croaiți din comunele Checea și Recaș, în județul Timiș-Torontal) și așa-ziii *crașovani* din comunele Iabalcea, Carașova, Lupac, Rafnic, Clocotici, Vodnic și Nermet, toate în județul Caraș. Cei dintâi sunt imigranți în secolul al XVIII-lea; ei au trăit izolați și au izbutit să-și salveze limba până în zilele noastre; sunt romano-catolici și nu au întreținut nicio legătură cu sârbii ortodocși. Totuși, o interpretare *ad litteram* a Convenției trebuie să-i înglobeze și pe ei între beneficiarii protecției, fiind incontestabil de origine sârbo-croată. Guvernul român s-a executat și le-a înființat școli minoritare în sensul acordului. Școli asemănătoare li s-au acordat și crașovanilor din cele șapte sate pomenite mai sus, deși, de origine, ei nu sunt sârbocroaiți, ci bulgari emigrați din patria lor prin secolul al XIV-lea, care vorbesc încă și astăzi unul din dialectele limbii bulgare. Învățătorii sârbocroaiți, care au fost instituiți în satele crașovanilor, au întâmpinat rezistența populației și nici până astăzi nu au reușit a crea o solidaritate cu ideea iugoslavă. Guvernele române au renunțat a se interesa de evoluția acestui experiment, cu toate că nu au

lipsit nici protestele Episcopului Catolic din Timișoara, sub a cărui jurisdicție aparțin crașovanii, nici protestele populației înseși care refuză a se serbiza.

În sensul Convenției, s-a întemeiat, pe lângă Liceul de Stat din Timișoara, o secție de gimnaziu, în care toate materiile se propun în limba sârbească. Un număr de profesori sârbi din Iugoslavia au fost aplicați ca profesori. O secție sârbească există și pe lângă Școala Normală din Timișoara, pentru a crește pe viitorii învățători din școlile primare ale sârbilor.

Luând în considerare toate aceste dovezi de toleranță și înțelegere ale statului român, Vicariatul ortodox din Timișoara s-a simțit obligat a face, în 1937, declarația publică răsunătoare „că sârbii și croații din România posedă o puternică bază pentru dezvoltarea credinței și a culturii lor naționale”.

VI

Statul român a oferit, prin urmare, mănunchiului de sârbi rămași în hotarele Banatului toate condițiile necesare pentru a-și asigura existența națională și a-și cultiva în chip pașnic particularitățile etnicului lor. Dacă ei nu au realizat mai mult, faptul se explică prin numărul prea neînsemnat, care nu poate produce și susține o clasă intelectuală mai capabilă de acțiune și care în raportul de forțe politice reprezintă o cantitate într-adevăr neglijabilă. De aceea, manifestațiunile lor în domeniul cultural se mărginesc la întreținerea societăților de lectură, organizate solid în 11 comune mai mari, la asociații corale, foarte frecvente în regiunea bănățeană, dintre care sârbii au 21, la cercuri tinerești, societăți filantropice conduse de femei

și, în Timișoara, la o asociație cu caracter de binefacere, *Soga*, care urmărește cultivarea sentimentului de solidaritate între sârbi.

Politicește, gruparea etnică sârbească nu s-a impus. Ea nu a luat parte ca grupare independentă la alegerile parlamentare, ci aproape în toate ocaziile s-a atașat partidelor de la guvern. Programul ei politic l-a formulat, în 1930, Vicarul episcopesc din Timișoara în aceste cuvinte: „Poporul nostru cere libertatea credinței ortodoxe sârbești sub scutul bisericii-mame, a Patriarhiei Ortodoxe Sârbești, libertatea învățământului confesional sârbesc pe baza legilor țării, cere libertatea vieții sale culturale și economice”. Din cele expuse mai sus apare limpede că minoritatea sârbească din Banat a fost tot timpul în posesiunea acestor libertăți și că guvernele române au făcut tot posibilul pentru a o întări în dezvoltarea sa liberă. De aceea, același reprezentant autorizat al sârbilor, făcând bilanțul primei decade de la fixarea noilor frontiere, constată că „poporul sârbesc din Regatul României a rămas credincios țărnei de pământ în care s-a născut, tot așa de puternic în număr ca înainte cu zece ani; și-a menținut credința ortodoxă sârbească; și-a păstrat cu prețul unor mari sacrificii materiale școala confesională sârbească; a rămas stăpân pe libertatea sa economică, religioasă și culturală”.

Aceste constatări ale vicarului sârbesc ilustrează îndeajuns și politica statului român față de una din grupările sale minoritare, într-o regiune în care elementul românesc continuă să fie stăpânitor nu numai prin numărul său, ci și prin munca stăruitoare pentru progres și mai ales prin concepția sa înaltă despre drepturile naționalității.

Silviu Dragomir

LE BANAT ROUMAIN

INTRODUCTION

Le territoire qui constitue au sud-ouest de la Roumanie, la continuation naturelle du bassin carpathique et fait partie intégrante de l'unité du peuple roumain porte, depuis plusieurs siècles, le nom de Banat. Cette désignation repose sans conteste sur une base historique, bien qu'à l'origine le terme de *banat* ait désigné, non une unité territoriale, mais une institution royale, ayant en vue la défense de la frontière et placée sous les ordres d'un haut dignitaire, le ban de Severin. Lorsque, par suite de l'évolution intérieure du royaume de Hongrie et surtout de la menace toujours plus précise que constituaient les conquêtes des Turcs, les *bans* se sont déplacés de plus en plus vers le nord, leur autorité s'est étendue également aux régions centrales du quadrilatère délimité par le Mureș, le Danube et la Tisa. Pour les Autrichiens qui l'avaient repris aux Turcs, le *Banat de Timișoara* est longtemps resté une unité politique et administrative bien distincte dont la fondation répondait à des buts que l'impérialisme hongrois devait d'ailleurs les contraindre à abandonner.

Les traités de paix de Paris qui ont divisé ce territoire en deux parties, en ont attribué la moitié orientale à la Roumanie, alors que la région occidentale était annexée au royaume yougoslave. Ce partage visait à créer un équilibre entre les deux États, encore que le nombre des Roumains englobés dans la Yougoslavie (82.000), fût deux fois plus grand que celui des Serbes (43.000) restés entre les frontières de la Roumanie.

C'est au XIIIe siècle seulement, c'est-à-dire relativement tard, que le Banat est mentionné dans les documents historiques.

Au siècle précédent, les Hongrois étaient enfin parvenus, après d'interminables luttes contre Byzance, à consolider leur frontière danubienne. Leur domination politique qui s'étendait jusqu'à Orșova est attestée par Porphyrogénète et par de nombreuses légendes, à vrai dire tardives. Si l'on ajoute foi à ces témoignages légendaires, le premier roi de Hongrie, Étienne, dut reprendre les armes pour affirmer ses droits sur le territoire situé au sud du Mureș. Ses relations avec les Byzantins paraissent confirmer une influence politique hongroise, mais les documents historiques des deux siècles suivants ne sont guère éloquents au sujet des régions qui nous intéressent. Ce silence est bien de nature à nous faire penser qu'ici comme dans les régions voisines d'Arad et de Zarand, il s'agissait plutôt d'une domination nominale que d'une vigoureuse expansion ethnique. D'ailleurs, même plus tard, les Hongrois n'ont jamais pu s'établir en nombre considérable dans ces régions qui ont poursuivi de la sorte leur existence propre jusqu'à la seconde moitié du XIII-ème siècle, sans subir de façon effective l'influence perturbatrice du royaume de Hongrie.

LES ROUMAINS DU BANAT ET LA ROYAUTÉ HONGROISE

Ainsi, depuis les temps les plus reculés, le Banat, cette province que baignent le Timiș et le Caraș, la Bârzava et le Begheiu, nous apparaît, à la lumière des documents historiques, comme une terre roumaine. Sa toponymie, comme celle de toute autre région roumaine est reconnaissable au cachet spécifique que lui a valu la longue communauté politique et sociale des Roumains et des Slaves. *Bârlad, Boroslavița, Cernești, Bistrița, Ruda, Rudăria, Glâmboaca, Mătnic, Ohaba, Seliște, Presaka, Slatina, Topleț* etc., en dépit de leur origine slave, sont des noms que l'on rencontre sur tout le sol roumain, aussi bien que l'authentique nomenclature roumaine qui apparaît, elle aussi, dans cette province, à la même époque: *Corbul, Lupul, Mesteacăni, Făget, Cornet, Dănilăști, Costănești, Frățești, Vlădești, Pădu-reni, Săcel, Săvoiu, Vălișoara* etc., que l'on rencontre dans les documents de la fin du XV-ème siècle. Mais ceux-ci sont atteints de la maladie qui sévissait dans les chancelleries hongroises: ils ne peuvent reproduire, sans les altérer, les noms roumains. En général, ils les écorchent ou les traduisent, quand le sens le permet; parfois ils forgent de toutes pièces des toponymes hongrois dont certains ont un sens mais dont la plupart sont absurdes. Ils ont fait ainsi, pour ne citer que quelques exemples, de *Mărul-Almafa*, de *Var-Mészfalva*, de *Mesteacăni-Nyires* ou *Masztakon*, de *Cornia-Somfalu*, de *Găvoșdia-Kövesd*. Quelquefois les documents hongrois

indiquent clairement les modifications subies par les noms: *Wozesti* alio nomine *Libanmezeye* (1404) près de Caransebeș, *Lópataka* alio nomine *Mihelencz* (1406), dans la même région. Parfois, ajoutant „falva” ou „háza” aux noms roumains, ils se sont efforcés de leur donner un caractère hongrois: *Branfalva*, *Baliczafalva*, *Bukurfalva*, *Stancafalva*, *Dragoslav-falva*¹. Mais les noms slaves et roumains magyarisés de la sorte sont faciles à reconnaître car ils varient d’une époque à l’autre suivant les caprices et les connaissances des scribes, tandis que les noms roumains sont stables et finissent par s’imposer officiellement.

Les villages du Banat dont l’ancienneté est attestée par des témoignages historiques ont, au point de vue ethnographique également, l’aspect particulier aux établissements roumains authentiques. Ils ne présentent rien qui plaide en faveur d’une origine étrangère même lorsqu’ils portent un nom slave ou hongrois. Ils sont construits suivant un type purement roumain et, la plupart du temps, leur toponymie ne présente aucune influence étrangère; leur aspect anthropologique n’a rien de hongrois, quant à l’art populaire des Roumains de cette région, d’une finesse et d’une variété extraordinaire, il n’accuse aucun trait touranique. Le sang lui-même, dont l’analyse a été faite sur une large échelle, prouve que les Roumains de cette région représentent le type le plus pur de leur race, que n’altère aucun mélange asiatique².

De nombreux historiens hongrois, se basant sur la toponymie conservée par les documents hongrois, ont cependant affirmé qu’a dater des XIII-ème et XIV-ème siècles, il a existé, dans le Banat, une nombreuse population hongroise. Rien de plus inexact que

¹ Dr. Csánki, Deszö, *Magyarország történelmi foldrajza a Hunyadiak korában*, vol. II, Budapest, 1894. Les dénominations y sont faciles à trouver car elles sont groupées par comitats et dans l’ordre alphabétique.

² Dr. Manuila S., C.R. *Société de Biologie*, 1924, p. 1071; Dr. P. Râmneanțu, *Zeitschrift für Rassenphysiologie*, Bd. 9, H. 3/4.

cette affirmation. Les documents, particulièrement abondants au cours de la seconde moitié du XIV-ème siècle et pendant le siècle suivant, à l'époque des Hunyades², prouvent, sans doute possible, que la population authentique du Banat est formée par l'élément roumain qui, partout, dans les villages et aux alentours des cités apparaît sous la direction de ses cnèzes. comme l'élément autochtone. C'est seulement à l'époque des Angevins, sous le règne desquels ce territoire a joué un rôle politique particulièrement que les Hongrois sont venus s'établir dans le Banat en départements de Caraș et de Timiș appartenant à la couronne, c'est-à-dire au roi. Mais ils se réduisaient sans cesse, au fur et à mesure que le roi octroyait des donations à ses fideles, hongrois pour la plupart. On connaît exactement le nombre des propriétaires qui existaient à la fin du XV-ème siècle dans les quatre départements du Banat (Timiș, Caraș, Cuvin, Torontal). Il y en avait 549, mais bien qu'un nombre considérable de ces nobles fût constitué par les cnèzes roumains, ils portaient déjà, à part de rares exceptions, des noms et des prénoms hongrois. C'est ainsi, par exemple, que dans le département de Timiș, sur 390 propriétaires qui existaient à l'époque, 104 étaient d'origine roumaine, comme le reconnaît Csánki³ lui-même et parmi ces nobles roumains, certains portent des noms bien connus dans l'histoire du Banat: *Bizerei, Csornai, Dési, Gámán, Gerlistyei, Hollödi, Macskási, Rakoviczai, Zajk etc.* Ils avaient depuis longtemps oublié leur origine et étaient devenus, au même titre que les nobles hongrois, les hérauts de la royauté hongroise. Ainsi les cnèzes patriarcaux d'autrefois, ont été transformés par l'État hongrois en représentants fidèles de ses tendances impérialistes.

Mais en dehors des nouveaux propriétaires et de leur suite, ainsi que des capitaines qui commandaient les citadelles veillant sur la frontière déjà menacée, toute la population de

³ Csánki, *op. cit.*, p.5

Banat était roumaine. Dans toutes les donations royales où la population est mentionnée, celle-ci n'est représentée que par des Roumains. C'est pourquoi l'on rencontre si fréquemment des expressions comme *possessio valachica* pour désigner les villages roumains et pour les villes on a l'exemple d'un *oppidum regis desertum valahicale*, *Köszeg apellatum in districtu de Haram* (1444), petite ville située à l'extrême ouest, près de Palanca⁴. Ce qui prouve le rôle important joué par l'élément autochtone du Banat jusqu'à l'invasion des Turcs c'est l'organisation de cette province en *districts roumains* répandus dans les trois départements (Caraș, Timiș, Cuvin)⁵. Ces districts, au nombre de huit, auxquels viendront s'en ajouter plus tard trois ou quatre autres (*districtus Valachorum*), occupent la plus grande partie du territoire de la province connu au XIV-ème et au XV-ème siècles. L'unité qui leur a été reconnue par le roi de Hongrie en 1457, en vertu de leur identité ethnique, est un bien plus précieux que les privilèges rarement respectés par un régime plein de présomptions vaniteuses, mais incapable de défendre les frontières méridionales du royaume. Si les documents qui mentionnent ces districts ne sont pas falsifiés – leurs originaux nous font, hélas! défaut – ils constituent la preuve péremptoire du caractère roumain de cette région jusqu'à l'époque des Hunyades. Les anciens *cnèzats* organisés en communes se groupent en unités plus grandes dotées de droits autonomes et placées sous la direction d'un chef unique qui se conforme aux dispositions de l'ancien *droit roumain*. Les rois de Hongrie, auxquels succédèrent les princes de Transylvanie, n'ont pas respecté la parole donnée, mais les représentants des *districts roumains* se sont imposés par leurs mérites guerriers et ont maintes fois arraché à leurs

⁴ Csánski, *op. cit.*, p. 97.

⁵ Pesty Fr., *A szörényvármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876.

suzerains, la confirmation des privileges qui leur avaient été reconnus. On a donc vu se manifester pendant un siècle une volonté décidée à maintenir l'antique caractère de cette province et sa forme de vie bien roumaine⁶, encore que sur les 8 districts, sept portent des noms hongrois. Cette toponymie étrangère imposée, de toute évidence par l'administration et par une noblesse de fraîche date, n'a jamais réussi à changer le caractère ethnique du Banat, ni avant l'occupation turque, ni après le retour des Autrichiens. Ceux qui osent cependant contester l'ancienneté de l'élément roumain dans le Banat (Szentkláray, Borovszky Turcsányi, Bodor, Lukinich, etc.)⁷ ne tiennent compte ni des témoignages historiques ni de la configuration géographique et politique du Banat à l'époque dont nous parlons. Le département de Timiș, le plus étendu de tous, était alors situé sur le cours du fleuve de ce nom et l'une de ses extrémités s'appuyait sur les monts de Transylvanie, tandis que l'autre atteignait les parages de la Tisa. Plus au sud, le département de Caraș avait à peu près la même étendue et la même direction, alors que le Torontal ne comprenait que la citadelle de Beceiu et ses environs dans un rayon très court; quant au département de Cuvin situé au sud du Torontal actuel et où se trouvaient Cuvin, Panciova et Dubovăț, il était, lui aussi, d'une superficie très réduite. Le département d'Arad empiétait assez profondément sur la rive gauche du Mureș et partout on y constate la présence d'une population exclusivement roumaine, même sur le cours inférieur du Mureș où, vers le milieu du XV-ème siècle, le chef serbe

⁶ Gh. Vinulescu, *Privilegiile românilor din cele opt districte bănățene (Les privilèges des Roumains dans les 8 districts du Banat)*, „Omagiul fraților Al. și I.I. Lăpedatu”, Bucarest, 1936, p. 89-876

⁷ Szentkláray I. , *A szerb monostoregyházak Délmagyarországon*; Borovszky S., *Csanádv. tört.*; Turcsányi T., *Krassösörénymegye története*; Bodor Antal, *Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra*.

Iakchitch obtient, en même temps que le Nădlac, un nombre considérable de villages roumains⁸.

Ces constatations sont également confirmées par le témoignage des nombreux documents contemporains qui nous sont parvenus. Il n'existe cependant pas de documents historiques hongrois qui mentionnent la présence des Roumains dans le Banat au XIII-ème siècle. Par une véritable ironie du sort, cette circonstance contredit la théorie hongroise sur l'infiltration lente de l'élément *pastoral* roumain de la rive droite du Danube dans les provinces du sud et du sud-est de l'ancien royaume hongrois. Car si les choses s'étaient passées comme l'affirme cette théorie, l'absence des Roumains, dans ces régions justement, serait inexplicable. En effet, pendant tout le moyen âge, le Danube présentait, dans sa traversée du Banat de nombreux gués que n'auraient pu ignorer les pâtres roumains se dirigeant vers le plateau occidental des monts de Transylvanie. Si l'on admet l'hypothèse si peu fondée de l'historiographie hongroise, ils ont dû former un convoi massif qui ne pouvait manquer d'être remarqué, soit par les observateurs de l'empire byzantin, soit par la chancellerie hongroise. Or, aucun mouvement de cette nature n'est enregistré, comme c'est le cas par exemple en Dalmatie et en Serbie, où l'occupation ottomane des XVI-ème et XVII-ème siècles mit en mouvement les groupes beaucoup plus réduits des Roumains de la Serbie, de Monténégro et de l'Herzégovine. C'est que le Banat, loin de constituer pour les Roumains une simple région de passage représente depuis les temps les plus reculés un foyer où la population roumaine peut être considérée comme autochtone et d'où elle a rayonné sur les régions voisines. La domination hongroise ne s'affirme, dans cette province, qu'au moment où le roi s'efforce de transformer sa domination, jusqu'alors purement nominale, en conquête

⁸ Borovsky S., *A nagylaki uradalom története*, p. 11 et 16.

effective. Il ne devait y parvenir qu'au XIV-ème siècle, à une date où les Roumains sont répandus dans toutes les régions du Banat, non comme une population flottante, mais bien comme l'élément de base auquel incombent la défense des frontières, l'entretien des forteresses et l'écrasant labeur que nécessite la lente élaboration du nouveau monde féodal.

Deux *conscriptons* du XIV-ème siècle nous permettent d'établir des conclusions de la plus haute importance. Le premier de ces documents est une liste de dîmes papales qui ont été perçues au cours des années 1333--1335 dans le Banat sur les ordres du pape Jean XXII. Ce dernier avait chargé Jacob de Berengar et Remondo Bonofato de prélever pendant trois ans la dixième partie du revenu de chaque prêtre⁹. Comme la dîme fût prelevée sans pitié au cours de ces trois ans et comme elle ne frappait que les prêtres catholiques, les listes qui se sont conservées presque intactes nous renseignent sur le nombre des paroisses catholiques, qui étaient probablement toutes hongroises, et, fait d'une importance capitale, elles nous donnent également le nombre des paroissiens catholiques. Or les historiens hongrois sont unanimes à reconnaître la situation lamentable dans laquelle se trouvait le diocèse catholique de Cenad. Lamentable, cette situation l'était pour deux motifs: 1. il disposait d'un nombre très réduit de paroisses par rapport au grand nombre de villes et de villages que le Banat comptait vers cette époque et 2. les paroisses existantes étaient, à quelques exceptions près, si petites qu'elles ne comptaient que quelques fi-dèles. Ainsi¹⁰, tandis que le département de Timiș comptait alors 30 cita-delles, 22 villes et 990 villages, les dîmeurs n'ont trouvé que 94 petites paroisses, et dans le département de Caraș

⁹ *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae Illustratia*, Series I, Tomus I, Budapest, 1887.

¹⁰ A se vedea numărul cetăților, oășelor și satelor la Csánki, *op. cit.*, tablou creat pe baza informațiilor din secolele al XIV-lea și al XV-lea.

qui disposait de 13 citadelles, 10 villes et 200 villages, ils ne trouvèrent que 22 prébendes catholiques. Dans le département de Cuvin dont la majeure partie du territoire appartient de nos jours au Torontal, et qui possédait 3 citadelles, 3 villes et 66 vil-lages, il n'existait que 16 paroisses catholiques. La disproportion entre la densité de la population et le petit nombre de paroisses hongroises du Banat s'explique par le fait que le reste de la population était de nationalité roumaine et de religion orthodoxe. Ce qui confirme la justesse de ces conclusions c'est que dans la région nord-ouest du Banat où les Hongrois ont réussi à pénétrer, les paroisses voisines de la Tisa sont plus étendues et plus riches. Mais dans le Banat, où elles n'avaient pas de racines et où cependant, en leur qualité d'institution étroitement liée au système féodal magyarisant, elles remplissaient une fonction bien définie dans la politique de l'État hongrois, ces paroisses catholiques restent anémiques pendant tout le cours des premières infiltrations hongroises. Si, d'autre part, en esquissait une comparaison avec la situation d'un autre diocèse catholique établi au milieu des Roumains, on observerait les mêmes phénomènes: l'extraordinaire étendue des archevêchés, le grand éloignement entre les diverses paroisses et le petit nombre des fidèles, car tels sont également les caractères d'un diocèse catholique de Transylvanie au XIVe siècle¹¹.

Il a été fait, à cette interprétation des chiffres compris dans les listes de la dîme papale, une observation qui ne saurait ébranler nos conclusions. En effet, si au XIVe siècle, à l'époque où fut prélevée la dîme, le nombre des citadelles, des villes et des villages du Banat avait été beau-coup plus réduit que celui donné par nous, il devrait exister des documents relatifs à la fondation de nouveaux établissements roumains depuis 1340. Or, Il ne nous est parvenu aucun document de cette nature,

¹¹ Századok, 1900, p. 610-612.

encore que le Banat ait été fort bien connu par la chancellerie des rois angevins Charles Robert et Louis I-er.

La deuxième conscription qui nous soit restée du XIV-ème siècle concerne exclusivement la population roumaine du Banat. Elle date des années 1371-1372, c'est-à-dire de l'époque des luttes que le roi Louis l'Angevin a dû soutenir contre les Roumains du voivode Vlaïco et contre les Bulgares. On se rend compte alors, mieux que jamais, de l'importance stratégique de la forteresse d'Orșova que le roi projette de fortifier de nouveau. Plus de 60 cnèzes roumains ont été obligés de donner les trois cent ouvriers nécessaires à l'achèvement des travaux. Ces cnèzes et leurs ouvriers ont été recrutés dans toutes les régions du Banat¹². Certes, la liste qui en a été faite est loin de présenter le tableau complet des cnèzes de tous les villages roumains de la région. Certaines considérations ont dû inciter le ban de Severin à ne choisir que ceux qui sont notés sur cetteliste. Mais l'importance de celle-ci vient du fait qu'elle confirme caractère roumain de quelques villages que nos adversaires déclarent hongrois ou slaves. C'est ainsi qu'en dehors d'une foule de localités comme Sinersig, Hodoș, Lugoj, Visag, qui ont conservé jusqu'à ce jour leur ancien caractère, nous trouvons énumérées les communes de Dolaț, Ujudvar, Ivanda, Sarad (vers le nord-ouest de Timișoara), Macedonia, Bykamezö (commune n'existant plus sous cette dénomination) Bikacs, Vasvar, qui sont, à n'en pas douter, les mêmes que des communes existant de nos jours encore dans le département de Torontal. Cette conscription confirme donc pleinement l'existence des villages roumains dans la moitié occidentale du Banat également.

¹² Századok, 1900, p. 610-612.

LES ROUMAINS ET LES SERBES DANS LE BANAT

Mais il s'est également trouvé des savants serbes qui ont jugé bon de reproduire ces opinions sans y changer un iota. M. Iovan Radonitsch, professeur à l'université de Belgrad, a fait siennes, dans *Le Banat* (Paris, 1919) et dans *l'Histoire des Serbes de Hongrie* (Paris, 1919), les conclusions des historiens hongrois.

Le principal argument allégué par la thèse serbe est la toponymie slave du Banat. M. Radonitsch va jusqu'à affirmer que cette nomenclature est *yougoslave* et qu'elle s'est conservée même dans les régions où il ne reste plus trace de Slaves. Mais une pareille affirmation repose sur une erreur capitale: elle méconnaît les conditions dans lesquelles s'est formé le peuple roumain. Or personne mieux qu'un savant slave ne devrait connaître la contribution apportée à cette formation par les Slaves des VI-ème au X-ème siècle. Aujourd'hui on sait fort bien que vers le V-ème siècle, les Slaves se sont répandus au nord du Danube, sur le territoire où les Roumains étaient autochtones. Mais ce n'est qu'au cours du VI-ème siècle et de la première moitié du siècle suivant qu'ils ont traversé le fleuve en masses compactes. Donc, depuis 650 jusqu'à l'an 1000, les îlots de Slaves restés sur la rive gauche ont eu largement le temps nécessaire pour s'assimiler à l'élément autochtone qui étaient ici l'élément roumain. La toponymie slave qui se retrouve sur toute l'étendue du sol roumain est justement une preuve de la

communauté slavo-roumaine dans laquelle l'élément slave a eu, pendant quelque temps, la prépondérance numérique. Mais, tandis qu'au sud du Danube, l'élément roumain, autrefois si puissant, a succombé après une résistance qui s'est prolongée pres de mille ans, le processus d'assimilation des Slaves a été, chez nous, beaucoup plus rapide, si bien que, lors de leur venue dans le Banat du moins, les Hongrois, ne trouvèrent pas un Slave.

Mais Radonitsch commet une autre erreur en ce qui concerne la toponymie slavo-roumaine: il émet des conclusions sans avoir consacré une étude préalable à la nomenclature topique de cette région. En réalité, la toponymie slave du Banat a partout le même caractère que les noms slaves que nous rencontrons dans le reste du territoire peuplé de Roumains, par exemple en Transylvanie ou en Olténie. Dans les monts et les vallées situés entre Caransebeș et Orșova, les noms slaves sont dûs à une population de caractère bulgare: *Luncavița, Goleț, Topleț, Cerna, Crușovăț, Criva, Teregova, Sadova Nouă, Ilova, Bolvașnița, Borlova* etc. Mais sur la vallée de la Bistra également, au nord-est de Caransebeș on rencontre des noms slaves de même caractère: *Bistra, Obreja, Glâmboca, Voislova, Bucova* etc. Le phénomène se répète dans les autres régions du Banat: *Slatina* (1444), *Seliște* (1444), *Bezna, Grădiște* (près de Bârzava), *Moișa* (1483) près de Timișoara, tous dans l'ancien département de Timiș, *Bruznuț* (1437), *Cerneț* (1354), *Reșița* (XV-ème siècle), *Târgoviște* (XV-ème siècle), *Zagorian* (1366), dans le département de Caraș. Il faut cependant recon-naître que le Banat a également subi une influence serbe: *Dubova, Cutina, Belareka, Predel, Jupa (Zupa), Jupani (Zupani)* nom étroitement lié à l'ancienne organisation sociale serbe, *Lescovăț, Starnic* (du serb *starinik*) dans le département de Timiș, *Miloș, Neg, Ugrinocz* (1421) dans le département de

Caraș et *Dobrovicza* dans celui de Cuvin (1425) 1. Analysant la toponymie slave dans le nord du département de Severin, le prof. Petrovici conclut que l'on doit supposer l'existence, dans cette région, de deux couches de population slave: l'une plus ancienne, d'origine bulgare et l'autre plus récente, formée de Serbes de la Péninsule Balkanique qui se sont réfugiés dans le Banat à partir du XV-ème siècle.

Mais historiquement, cette conclusion ne saurait être exactement vérifiée, car les noms slaves d'origine serbe, cités ci-dessus, sont tous plus anciens que l'immigration serbe dans le Banat, et aux XIV-ème et XV-ème siècle, il n'existe aucun indice de pénétration serbe, par exemple, du Danube dans la région située dans les vallées de la Cerna, de la Belareka ou la Bistra. Les deux couches de la population slave qui ont imprimé leur trace dans la toponymie du Banat sont aussi anciennes, ou presque aussi anciennes, l'une que l'autre et elles sont probablement des restes du flot qui, il y a quelques siècles, a pénétré dans la Péninsule Balkanique par les gués danubiens¹³.

Cette constatation peut s'appliquer à tout le territoire du Banat si l'on prend soin d'ajouter que l'analyse objective des toponymes slaves du Banat prouve incontestablement une symbiose slavo-roumaine que n'a pu se produire qu'avant la conquête hongroise.

¹³ Cette argumentation contredit l'opinion bien connue de Lubomir Niederie (*Manuel de l'Antiquité slave*, t.1, Paris, 1923, p. 76-77), selon laquelle les Serbo-Croates et les Slovènes sont venus du Nord, par la Pannonie et la région des Alpes et, en aucun cas, ensuivant la voie du Danube moyen, sous la pression des Avars. Cependant C. Jireček n'a pas adopté la théorie de Niederie (*Geschichte der Serben*, Gotha, 1913, B.I., p. 101, 103) et il a continué à soutenir l'opinion la plus générale (Roesler, Miklosich, Stan Stanojević), selon laquelle les Serbes, établis dans la Péninsule Balkanique, sont les mêmes qui, depuis Justinien jusqu'à Mauricius, vivaient en Roumanie, en Transylvanie et dans les régions voisines de la Hongrie (c'est-à-dire dans le Banat). „Les recherches linguistiques modernes confirment cette opinion” (p. 103), concluait le savant tchèque, et nous pouvons ajouter, que la toponymie slavo-roumaine le confirme aussi, sans aucun doute.

Outre la toponymie, toute une série d'institutions conservées dans les coutumes juridiques des Roumains du Banat plaident en faveur d'une ancienne symbiose slavo-roumaine qui a revêtu, dans cette région, un caractère particulier. Il a certes existé, sur d'autres points du royaume hon-grois, des gardes frontaliers, mais la *bania* de Severin était une institution locale qui c'est imposée aux nouveaux maîtres grâce à l'importance politique et numérique de la population roumaine autochtone qui l'a transmise. Le *cnézat* est, sur la rive gauche du Danube, la forme d'organisation patriarcale des Roumains, c'est pourquoi, aux XIV-ème et XV-ème siècles on rencontre un si grand nombre de cnézes roumains dans le Banat également. L'absence dans cette région des *voïvodes* qui ne sont mentionnés qu'une fois, est significative. Après avoir réussi à assimiler les restes de Slaves qui vivaient parmi eux, les Roumains du Banat ont suivi une évolution propre, distincte de celle des Roumains des autres régions; ils ont conservé les *ohabe*, ou villages privilégiés exemptés des impôts écrasants (ce terme d'origine slave n'existe plus que chez les Roumains du Banat et d'une région avoisinante). Le Banat est le seul territoire roumain où se soient maintenues quelques traces de la vieille *jupa* slave et où se soit acclimatée l'institution des *crainici* empruntée aux Slaves du nord et qui s'est maintenue ici jusqu'à la fin du moyen-âge. Plus tard, ces influences slaves ont perdu toute importance du moment où la population slave, complètement assi-milée par les Roumains, a disparu.

L'objection la plus grave qui puisse être adressée à nos amis les historiens serbes, c'est que ni dans le Timiș, ni dans le Caraș, ni dans le Cuvin, ni même dans l'ancien Torontal, il n'est fait la moindre mention des Serbes au XIII-ème ou au XIV-ème siècles. C'est vers le milieu du XV-ème siècle seulement que les rois de Hongrie les envoient coloniser ces régions.

Le premier serbe que nous rencontrons chez nous est Démètre fils du roi Voukachine, qui, entre le années 1404 et 1407, devint comte de Zarand et *pârcalab* ou préfet de Șiria. L'avance des Turcs l'avait sans doute obligé à s'enfuir et le roi de Hongrie lui avait offert un havre de paix. Un peu plus tard, le despote serbe Étienne Lazarević obtint en Hongrie de vastes fiefs: Sătmar, Baia Mare et Baia Sprie qui devaient lui servir de refuge en cas de besoin et, en dehors des domaines situés en territoire hongrois, deux autres propriétés dans le Torontal, Bečkerek et Bečej. Son successeur Gheorghe Brancovitch reçut en 1439 l'imposante citadelle royale de Șiria, située au-delà du Mureș, avec les villes et les villages qui en dépendaient et avec ses nobles roumains¹⁴. Mais il est évident que contrairement à ce qu'affirment les historiens serbes, la possession de ces fiefs n'implique pas leur colonisation par une population serbe. Au contraire, la diète hongroise interdit à ces nouveaux venus de s'entourer, dans leurs forteresses, de préfets et d'autres officiers étrangers. Il est probable qu'on doit également voir des réfugiés serbes dans ces *barones rasciani* mentionnés en 1438 comme propriétaires du village de Saruld¹⁵, situé non loin des communes de Tolvadia et de Partoș,

Les premiers groupes importants d'émigrants serbes ne se sont établis dans le Banat que vers la seconde moitié du XV-ème siècle. En 1464, le roi Mathias offrit la possession de Nădlac à la famille Jaksitsch réfugiée de Jagodina en Serbie. A cette possession se rattachaient huit villages du département de Timiș et 43 villages du département de Caraș, tous peuplés de Roumains. Sur leurs nouveaux territoires, les Jaksitsch amenèrent environ 1200 soldats serbes qui s'y établissant avec

¹⁴ „Transilvania” 1917, Étude: *Cele mai vechi știri cu privire la românii din eparhia Aradului* (Les plus anciennes documents relatifs aux Roumains du diocèse d'Arad)

¹⁵ Csánki, *o.c.*, p. 60.

leurs familles. En 1478 ils obtinrent encore sur la rive gauche du Mureș trois villages roumains: Fenlac, Șerfești et Lupești, où ils installèrent également des colons serbes¹⁶.

À cette époque la Péninsule Balkanique était le théâtre des transformations politiques, ethniques et sociales d'une importance considérable. En 1459 Semendria tomba aux mains des Turcs et, avec elle, s'effondrèrent les derniers vestiges de l'État serbe indépendant.

Désormais les combats incessants que leur livrent les Turcs repoussent vers le nord de nouvelles vagues d'émigrants qui se réfugient en Bosnie, en Croatie, en Slavonie, à Sirmium et finalement dans le Banat. Dans une lettre privée, le roi Mathias évaluait à 200.000 environ le nombre de ces déracinés qui avaient dû abandonner leurs foyers situés au-delà du Danube. Un fait particulièrement intéressant est mentionné par le roi Mathias dans une lettre adressée au pape Sixte IV (1480): Lorsqu'il envahit la région comprise entre Semendria et Kruševac, Paul Kinizsi amena de Serbie 60.000 Serbes environ dont la plupart s'établirent dans le Sirmium mais dont un certain nombre se fixa dans le Banat. Après l'expédition de 1502 lorsque le voïvode de Transylvanie et le ban de Croatie ont conquis Kladova, Vidin et Nicopole, ils colonisèrent dans le Banat de nombreuses bandes de Serbes entre Timișoara et Pančevo¹⁷.

Ainsi, au XVIe-ième siècle, le Banat ne présentait plus la physionomie roumaine qu'il avait naguère. À côté des paysans roumains étaient venus s'établir de nouveaux colons serbes. Ces derniers, qui n'occupaient, au début, que la région occidentale du Banat et en particulier les environs de Bečkerek, débordèrent ensuite sur la rive gauche du Mureș au sud d'Arad et de Cenad et envahirent peu à peu d'autres régions situées plus à l'est.

¹⁶ Ivitsch A., *Istorija Srba u Ugarskoj*, p. 6 et suiv.

¹⁷ Étude de „Transylvania”, 1917, déjà citée.

Mais rien ne prouve que ces colonies aient eu un caractère définitif et mas-sif. Ce fut la conquête turque qui, en grossissant leurs rangs, les détermina à se fixer dans ces régions. Au cours de la seconde moitié du XVI-ème siècle, ils s'installent à Timișoara, poussent jusqu'à Lugoj et Caransebeș, dominent la Ville de Lipova et cherchent un abri sur la rive droite du Mureș, à Arad et dans quelques communes avoisinantes. Vers la fin du siècle ils parviennent même à jouer un certain rôle politique grâce à la révolution qu'ils organisent en, 1594. Seule la moitié orientale du département de Caraș-Severin, qui n'appartint pas aux Turcs, a été épargnée par ces nouveaux venus. Pour se faire une idée nette des régions qui ont été envahies par les Serbes au cours des cent cinquante ans que dura la domination turque, il faut consulter le tableau qui présente la population du Banat au début du XVIII-ème siècle, après le retrait des Turcs. Ce tableau qui se trouve dans les statistiques rédigées par l'administration autrichienne nous intéresse à plusieurs titres. Il expose le résultat définitif de toutes les *immigrations serbes* auxquelles s'ajoutent les bandes de Serbes amenées par le patri-arche Arsenie Cernojevitch qui suivait les armées impériales au-delà de la Tisa. Les *defter* ou rôles d'impôts turcs qui présentent la liste des contri-buables ne sont complets que pour le district de Cenad¹⁸. Seules les colo-nies serbes établies par Ali-Bey sur les deux rives du Mureș pendant la seconde moitié du XVII-ème siècle peuvent donner une idée du continuel mouvement de population qui a eu lieu sous la domination turque¹⁹. La conclusion essentielle qui s'impose après une étude consciencieuse du tableau mentionné est la persistance de l'élément roumain qui, bien qu'affaibli, n'en constitue pas moins la majorité écrasante de la population sur tout le territoire du Banat. Et

¹⁸ Velicz-Kammerer, *Török kincstári defterek*.

¹⁹ Borovszky S., *Egy alajbég telepítései Delmagyarországon*.

s'il était nécessaire d'opposer un dernier argument à la thèse hongroise, c'est encore ce tableau qui nous le fournirait: il prouve en effet qu'à cette époque il n'existe plus un seul village hongrois dans le Banat, ni sur les bords de la Tisa, ni dans les environs de Cenad ni entre le Mureș et la Tisa. De même que l'ouragan brise sans effort les arbustes exotiques plantés par la main de l'homme et détruit de fond en comble les civilisations qui n'ont pas de racines dans le sol, de même ont été effacés les moindres vestiges de la conquête hongroise et se sont dispersés, jusqu'au dernier, les propriétaires et les nobles hongrois de jadis.

LE BANAT ET LA POLITIQUE DE COLONISATION AUSTRO-HONGROISE

Les tableaux statistiques composés par le General de Mercy en 1717, c'est-à-dire dès que fut reconquis le Banat, comprennent la liste complète des communes, des habitations et des habitants, groupés par nationalités, pour les 11 districts du Banat. Mais nous possédons plusieurs de ces tableaux et il convient d'observer qu'ils présentent certaines différences aussi bien en ce qui concerne le nombre des communes habitées et désertes qu'au sujet du total des maisons et des habitants. Mais ils conservent en général la même proportion numérique entre l'élément national roumain et l'élément serbe et c'est ce qui constitue, pour le problème qui nous intéresse, leur principal mérite. Ainsi, alors que la statistique de 1717 présente dans le Banat 21.500 maisons dans 688 communes, un autre recensement de 1725 ne compte plus que 560 communes, c'est-à-dire 120 de moins que dans le premier tableau, mais elle indique en revanche 343 localités désertes²⁰. Ces importantes divergences que l'on constate également entre d'autres recensements de l'époque, s'expliquent par la politique de colonisation de l'administration autrichienne du Banat. Les *Beamter* qui les rédigeaient pour les autorités centrales de Vienne pensaient ainsi déterminer la Cour à accélérer les transports de colons vers les terrains déserts. C'est pourquoi les cartes dessinées à l'époque par les spécialistes présentaient un nombre fantastique de *praedia* inhabitées. Mais les historiens hongrois qui ont publié le résultat

²⁰ Szentkláray I., *Száz év Délmagyarország újabb történetéből*, I, p. 20 et suiv.

de ces statistiques ont omis des données importantes qui nous intéressent particulièrement: il s'agit des chiffres qui indiquent la proportion numérique entre les deux nationalités, la roumaine et la serbe, les seules qui peuplent désormais l'ancien territoire du Banat.

D'après un recensement de 1743, conservé dans les archives de l'ancien ministère de la guerre de Vienne et qui a été publié en 1905 par l'historien roumain N. Dobresco, la configuration ethnique du Banat se présente comme suit:

	District	Villages roumains	Villages serbes	Villages mixte roum.-serbes	Villages divers
1	Timișoara	19	17	4	7 allemands
2	Palanca	42	8	-	-
3	Panciova	-	12	-	1 allemands
4	Caransebeș	75	-	-	-
5	Ciacova	49	11	4	1 allemands
6	Beckerek	-	28	-	1 serbo-all.
7	Cenad	1	14	-	1 allemands
8	Lipova	22	14	4	3 allemands
9	Lugoj	96	-	-	-
10	Orșova	37	-	-	-
11	Vârșeț	40	16	7	2 allemands

Ce qui ressort avant tout de cette statistique, c'est le nombre restreint de communes dans les trois districts situés dans le voisinage immédiat de la Tisa. On n'en trouve guère que 54, peuplées naturellement de Serbes. Or, ce nombre représente à

peine celui des communes roumaines d'un seul district, celui de Ciacova par exemple. Le reste du territoire a conservé, même sous les Turcs, son caractère roumain. D'ailleurs, les districts serbes sont en général faiblement peuplés: c'est à peine s'ils possèdent 1798 maisons, alors que dans les districts roumains on trouve à Vârșet, par exemple, 3501 maisons, à Ciacova 3492, à Caransebeș 3915 et à Palanca 2377 maisons. Si donc on évalue à 100.000 âmes environ la population du Banat au moment où se sont retirés les Turcs, les Roumains représentaient au moins 80% de cette population.

Mais ce tableau permet de faire encore d'autres constatations. La première c'est qu'on ne peut soutenir sérieusement comme le font les historiens serbes, Zeremskij, Radonitsch et plus récemment Dušan Popovitsch que la moitié du Banat située à l'ouest d'une ligne allant d'Arad à Biserica Roșie (Crvena Crkva), en passant par Timișoara et Vârșet ait constitué en 1720, date où elle échappa à la domination turque, de même que pendant cette domination (1580), un territoire uniquement peuplé de Serbes. En réalité, il existe plus de communes purement roumaines (150) dans quatre districts (Palanka, Vârșet, Ciacova, Timișoara) de ce territoire qu'il n'y a de communes serbes dans tout le Banat (120). En second lieu, si l'on examine une carte des établissements humains du Banat vers le milieu du XVIII-ème siècle, on observe qu'ils sont particulièrement rares dans une zone qui s'étend au sud-ouest de Timișoara. Ce fait s'explique par la présence, dans cette région, de terrains inondables qui rendent inhabitables de vastes étendues²¹. L'élément roumain, venant de l'est, a pénétré jusqu'aux ces digues naturelles, alors que les Serbes n'ont pas dépassé la Tisa et n'ont pu entrer en liaison avec les établissements slaves du nord que grâce aux colonisations du

²¹ Laurian Someșan, *Câmpia Tisei ca barieră etnică*, București, 1943, p. 27.

XVIII-ème siècle. C'est donc ignorer les réalités historiques que de parler d'un territoire ethnique serbe dans ces parages. Sous la domination turque, la région située autour de Timișoara est nommée *Vlaška* ou *Pays Roumain*, par opposition au *Rácság* qui désigne le territoire du Banat occidental. Ce terme de *Vlaška* ou *Nahija Vlaška* est également celui qu'emploie vers 1660 la patriarchie serbe elle-même et l'on voit, en 1652, un évêque de Timișoara s'intituler *vlaško--zemskij* (du Pays Roumain). Il est évident qu'une pareille dénomination n'a pu s'employer dans le Banat que lorsque, à la suite de la conquête turque, des groupes de plus en plus denses de colons serbes ont fait leur apparition sur la rive gauche du Danube. Comme ils ont trouvé ici une population roumaine très compacte, le terme de *Vlaška* leur est naturellement venu à l'esprit pour désigner toute la région. Le fameux voyageur turc Evlia Čelebi qui vécut vers le milieu du XVII-ème siècle, désigne lui aussi le Banat par l'équivalent turc de *Pays Roumain*. Les termes de *Rascia*, *Rácság* ou, d'après, Dušan Popovitsch *Ráczország* s'appliquaient à la région voisine de la Tisa, c'est-à-dire au Torontal et à la Bačka, auxquels s'ajoutait peut-être la partie sud-ouest du Banat dont le centre était Pančova²².

D'ailleurs, ce rapport de forces entre les Roumains et les Serbes du Banat s'est maintenu pendant tout le cours du XVIII-ème siècle. En 1797, les deux diocèses orthodoxes du Banat font le recensement de leurs fidèles en les groupant par nationalités: dans le diocèse de Timișoara on trouve 196.211 Roumains pour 147.140 Serbes ce qui représente des pourcentages respectifs de 57,05 et 42,05; et le diocèse de Vârșeț comprend 198.017 Roumains pour 26.513 Serbes (88,2% et 11,8%). La supériorité catégorique de l'élément roumain ressort de ces

²² D.I. Popovitsch et Sv. Matitsch, *O Banatu i stanovnistvu Banata u 17 veku*, Sr. Karlovci, 1933, p. 4 et 17.

chiffres qui se sont maintenus jusqu'à nos jours dans un rapport à peu près constant .

On ne saurait donc parler dans le Banat d'un territoire ethnique serbe ayant comme frontière Arad, Timișoara et Vârșeț, qu'en faisant abstraction du reste de la population qui était autochtone et beaucoup plus nombreuse que les Serbes eux-mêmes. Et jamais les groupes dispersés de peuples étrangers n'ont pu transformer le caractère authentique des territoires où les autochtones vivaient en masses compactes. Le sort de ces îlots a toujours été signé d'avance: ils sont peu à peu assimilés par le milieu étranger et finissent par disparaître. Le groupement ethnique serbe du Banat roumain et du département d'Arad comprend, d'après le recensement de 1930, un total de 2060 membres à tel point disséminés dans les communes roumaines qu'ils ne peuvent constituer et entretenir une seule communauté ecclésiastique.

Pour se convaincre de l'importance que présente, même à Timișoara, l'élément roumain, il suffit de citer Matias Bel, l'historien hongaro-slovaque bien connu qui a visité le Banat vers 1720-1730 et qui confesse²³: „hinc est ut nihil sermone valahico Temesvarini sit vulgatius” ou „Valachi incolunt potissimum provinciam”.

En effet, en 1716, date où la citadelle de Timișoara fut prise par les Turcs, le quartier le plus dense, Palanca Mare qui comptait plusieurs milliers d'habitations était peuplé de Roumains et de Serbes, tandis qu'au sud-est du château, Palanca Mică n'abritait que des Roumains. En 1718 on reconstruit un quartier dénommé *Maierul Vechiu* ou *Maierul Valah* – devenu aujourd'hui l'*Elisabetin* et qui lui aussi a été presque exclusivement peuplé de Roumains pendant plusieurs décades. Un recensement de 1754 montre que le quartier désigné en général par le terme de

²³ *Történelmi és Régészeti Értesítő*, Temesvár, 1892, VIII, p. 205.

rascian, c'est-à-dire *Auswärtige Fabrique* était peuplé d'une majorité de Roumains. La liste des noms prouve que sur 670 familles, 300 étaient roumaines. Si l'on ajoute la population entièrement roumaine du *Maierl Valah* qui ne figure pas sur cette liste, on a le droit de conclure que, Quarante ans après la reprise du Banat, les roumains disposaient encore dans Timișoara d'une majorité sinon absolue du moins relative (sur un total de 1100 familles). La communauté serbo-roumaine dans l'Église et surtout l'intolérance des chefs politiques serbes de même qui l'hostilité permanente manifestée par l'administration autrichienne à l'égard des Roumains a entraîné le recul progressif de ces derniers, tout en arrêtant leur évolution normalisée dans la ville²⁴. En 1817, la répartition par nationalités des habitants de Timișoara était modifiée comme suit: 8775 Allemands, 3807 Roumains, 2346 Hongrois et 1770 Serbes²⁵.

Alors que ni la domination hongroise, ni la domination turque *n'avaient* réussi à effacer le caractère exclusivement roumain de cette province, l'administration autrichienne au contraire est parvenue à l'altérer grâce à la persévérance de sa politique de colonisation qui a introduit dans les masses compactes de Roumains un nombre considérable d'éléments étrangers. La Cour de Vienne qui, en automne 1716, s'installa dans le Banat lorsque les Turcs en eurent été chassés considéra ce territoire comme un excellent champ d'exploitation pour le fisc. L'administration autrichienne n'a donc pas été conduite, au XVIII-ème siècle, par les principes de droit public comme l'auraient désiré les patriotes hongrois qui demandaient le retour à l'ancienne situation; elle ne poursuivait pas davantage, de

²⁴ Ion Stoia Udrea, *Studii și documente bănățene* (Études et documents du Banat), Timișoara, 1943, p. 35-45.

²⁵ Dr. C. Grofșoreanu, *Situația românilor bănățeni în decursul secolului al XVIII-lea* (La situation des Roumains du Banat au XVIII-ème siècle), Timișoara, 1944, p. 19, d'après la monographie de Johann N. Preyer.

façon désintéressée, l'intérêt d'une région qui avait eu beaucoup à souffrir de la domination turque. Égoïste et depourvue de scrupules, cette administration n'avait qu'un but pressurer d'impôts les pauvres gens. Dès qu'elle se fut rendue compte de la richesse de ce sol ainsi que de la redoutable importance de l'élément roumain, elle entreprit d'établir des colons allemands dans le Banat, tout en procédant à la vente de vastes propriétés dans les régions les plus fertiles. Il faut cependant reconnaître, à sa décharge que l'administration autrichienne, disposant de nombreux moyens techniques, s'est efforcée, pendant tout le XVIIIe siècle, de drainer les immenses marécages qui réduisaient considérablement l'étendue des terrains productifs. *Le Banat de Timișoara* comme le nommaient les officiels autrichiens a, par suite, été divisé en 13 districts administratifs, 6 circonscriptions militaires et la *Clisura*. Mais ces districts et leurs organes n'étaient autre chose que les principaux facteurs chargés d'exécuter les volontés de la puissance centralisatrice. On aurait, en vain, cherché une formule de gouvernement plus adaptée que celle-ci au régime absolutiste et militaire du Banat²⁶.

Ce qui a été fatal au peuple roumain de cette province, c'est le fait qu'à l'époque, la Cour de Vienne était persuadée que sa domination sur les régions nouvellement acquises ne serait consolidée que grâce à un nombre considérable de sujets catholiques et allemands. Les Roumains n'étaient même pas catholiques, les généraux autrichiens les considéraient comme nuisibles aux intérêts de l'État et les soumettaient à d'intolérables traitements afin de les obliger à quitter le Banat.

Aussi la colonisation du Banat, qui fut commencée en 1718 et se poursuivit pendant près de 200 ans, s'est-elle faite

²⁶ Voir également Szentkláray I., *Mercy Cl. Florimund kormányzata a temesi bánságban*

au préjudice de l'unité ethnique du territoire et à l'encontre des intérêts matériels des habitants autochtones. Au cours du premier siècle qui suivit le retrait des Turcs, la colonisation a été présidée par la Court de Vienne et pendant le demi-siècle que dura le soi-disant régime *constitutionnel*, les Hongrois ont poursuivi, eux aussi, sous l'étendard national, une politique analogue en vue de faire triompher les intérêts magyars.

Les premières Colonies de Souabes furent établies sans plan d'ensemble. C'est plus tard, au cours du long règne de l'imperatrice Marie Thérèse, que les principes de gouvernement ont été groupés en système. Mais, jusqu'au milieu du XVIII-ème siècle, la population du Banat ne s'accrut que de 35.000 colons environ, qui étaient pour la plupart des Allemands (Souabes) catholiques. Il y avait également parmi eux des Italiens, des Espagnols, des Français recrutés dans tous les pays d'Europe par des agents qui les attiraient ici par de fallacieuses promesses. Au cours des règnes de Marie-Thérèse et de Joseph II, le nombre des colons fut doublé. Nous connaissons dans tous ses détails l'action entreprise, l'origine, le nom des colons, l'étendue des terrains qu'ils ont obtenus, les privilèges qui leur furent conférés. Si cette colonisation n'avait poursuivi qu'un accroissement rationnel de la population, nécessaire à l'équilibre du budget de l'État, elle ne se serait pas acharnée à déplacer l'élément roumain pour le remplacer par des individus sans feu ni lieu, recrutés à l'étranger. Alors que dès le début les colons furent exemptés d'impôts pendant quelques années, la population autochtone dut payer tant de contributions et se plier à tant de corvées qu'elle se vit obligée d'abandonner les foyers de ses ancêtres. En 1718 déjà, les habitants de plusieurs villages des environs de Caransebeș furent contraints de passer en Valachie parce qu'ils étaient accablés d'impôts (wegen überspannter Contributionslast) comme le constate un acte officiel. Afin d'endiguer ce courant dangereux qui menaçait de changer

toute la population roumaine dans le sud du Banat comme sur les bords du Mureș, le général de Mercy dut exempter d'impôts, pendant deux ans, les populations roumaines des villages dont les habitants avaient quitté le Banat²⁷. Dans les autres régions, les abus des administrateurs de districts et la brutalité des officiers et des soldats autrichiens ne connaissaient plus de bornes. La population autochtone était même obligée de supporter, surtout pendant la première moitié du XVIII-ème siècle, les frais de voyage des colons étrangers. C'est pourquoi, en 1719, la population de la vallée du Timiș refuse de continuer à payer les contributions qui étaient exigées d'elle; c'est pourquoi également en 1724-1725, les Roumains de la région de Moldovița et de Caransebeș organisent un soulèvement sanglant²⁸ contre le nouveau régime autrichien, c'est pourquoi enfin, lorsque les Turcs reprennent pour un temps le Banat, toute la population roumaine les reçoit à bras ouverts et se montre prête à lutter dans leurs rangs.

Au cours des années 1738-1739, l'administration autrichienne fut obligée d'entreprendre une véritable expédition militaire contre les Roumains qui s'étaient révoltés sur tout le territoire du Banat. Elle se livra à une sanglante répression contre une population complètement dépourvue d'armes ce qui permet de croire que le véritable but poursuivi par cette administration était l'extermination de l'élément roumain. Un historien du Banat qui se montre en général très réservé dans ses appréciations²⁹ d'écrit de la façon suivante *l'exécution* dont les Roumains furent victimes: „Le soulèvement des Roumains

²⁷ Szentkláray I., *Mercy Cl. Fl.*, p. 34-35,

²⁸ Voir également Baróti, *Adattár Delmagyarország történetéhez*, pour les années en question.

²⁹ Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin* (Pages d'histoire du Banat de Severin), vol. III, p. 210. Voir en particulier dr. Antoniu Marchesco, *Grăniceri bănățeni și Comunitatea de avere* (Les frontaliers du Banat et la Communauté de biens), Caransebeș, 1941, p. 60 et suiv.

gagna tout le département de Caraș-Severin et même une partie considérable du Timiș. On peut dire que les portes de la capitale du Banat ont été ébranlées par les cris de vengeance d'un peuple opprimé. La révolte fut noyée dans le sang. La cavalerie impériale se jetant lâchement sur les Roumains, franchit en un mois les distances qui séparent *les portes de fer* transylvaines du Danube et Timișoara de Slatina, elle réduisit en cendres la plupart des villages, massacra dans les villages les notables et les hommes les plus vaillants et laissa, en plein hiver, les vieillards impuissants, les mères, les femmes et les enfants sans foyer, en proie à la faim et au gel”.

La répression dont furent victimes des dizaines de milliers de Roumains du Banat, descendants de ceux qui habitaient autrefois les districts privilégiés, a mis fin à la protestation obstinée que la population autochtone avait toujours élevée contre les colonisations du Banat. Mais, bien que ces Roumains aient été vaincus et que la littérature de l'époque les traitât de *rebelles* et de *voleurs*, leur protestation n'en reste pas moins un fait historique. La colonisation du Banat par l'administration autrichienne n'a pas été seulement l'épreuve la plus pénible infligée aux Roumains, mais encore une justice commise avec un tel cynisme et une telle cruauté que nulle réalisation d'ordre fiscal, nulle prétention de progrès ne sauraient l'effacer.

Ce qui a porté à son comble l'exaspération des Roumains, c'est le fait que l'administration n'établissait les colons suabes que dans les villages roumains où elle leur accordait toutes facilités nécessaires pour qu'ils puissent se construire des maisons, allant parfois jusqu'à chasser l'ancienne population roumaine qu'elle dépouillait de ses terres pour y installer les nouveau-venus. Elle prenait soin, bien entendu, que le nombre des colons dans les villages roumains aussi élève que possible, car sinon ils risquaient d'être chassés par la population roumaine. Finalement une ordonnance de

l'imperatrice Marie-Thérèse, en date du 14 juillet 1765, informa l'administration provinciale que la Cour de Vienne avait décidé en principe de transplanter les communes roumaines du Banat dans d'autres régions³⁰. L'administration de Timișoara ayant élaboré un projet détaillé pour l'exécution de ce plan, le comte Rialph Perlas presenta, en mars 1767, à l'imperatrice un mémoire où il était dit clairement que: „le déplacement de la population roumaine est nécessaire surtout pour assurer la colonisation des Allemands. Les colons allemands tremblent de frayeur lorsqu'ils apprennent qu'ils vont être établis parmi les Roumains”. Aussi ce haut dignitaire conclut-il en disant que le plan de l'imperatrice peut entrer dans la voie des réalisations par l'évacuation des Roumains qui se trouvent entre Arad et Timișoara et qu'il sera par la suite appliqué dans de plus vastes proportions. Dans ces conditions on peut donc considérer comme une chance extraordinaire le fait que l'évacuation n'ait pas été exécutée et qu'en dehors de trois communes qui ont été transportées dans le Torontal, dans des circonstances dramatiques, les autres Roumains soient restés dans leurs foyers³¹. L'empereur Joseph II qui connaissait cependant bien le Banat où il avait fait trois voyages d'étude³², et qui avait pu se convaincre, comme il le dit dans son mémoire, „que les Roumains sont maltraités et sont souvent obligés d'abandonner leurs foyers et de céder leurs terres, ce qui explique qu'ils préfèrent émigrer”, n'en projeta pas moins d'évacuer tous les Roumains de Căpâlnaș jusqu'à Orșova³³. Donc, après les avoir dépouillés de tous les terrains productifs de la plaine, on voulait encore chasser les Roumains des régions

³⁰ “Weilen *ratio status militaris et politici* erheischet, in denen rückwärts Temeswar situirten Districten, zwischen denen Flüssen Marosch, Theys un Pega, deutsche Dorfschaften anzulegen”

³¹ Szentkláray I., *Oláhok költöztetése* Délmagyarországon a mult században.

³² Czoernig, *Ethnographie von Oesterreich*, I-II.

³³ “Die Walachen müssen notwendig von denen Wäldern wegkommen und von Kaplnash aus bis gegen Karansebes Teutsche angesiedelt werden, sonst seynd die Wälder hin”

montagneuses. En 1797-1798, sous le règne de l'empereur François II, le problème de l'évacuation de la population roumaine des environs de Caransebeș fut envisagé de nouveau, mais, une fois de plus, il rest à l'état de projet.

Comme l'empereur Joseph II estimait que la constitution de grandes propriétés dans le Banat accroîtrait les revenus de l'État, de nombreux domaines furent vendus aux enchères à Vienne et à Timișoara à des amateurs recrutés surtout parmi les commerçants enrichis au cours des dernières guerres et parmi les fonctionnaires auxquels on accorda des facilités de paiement. Les nouveaux venus s'installèrent dans le Banat dont les habitants autochtones, c'est-à-dire les Roumains, devaient leur servir de serfs.

Tandis que la population roumaine était plus maltraitée que sous le joug si calomnié des Turcs, l'administration de la province accueillait tous les étrangers et leur accordait les faveurs les plus diverses. C'est ainsi qu'en 1737 s'installent à Vinga et dans ses environs, des Bulgares réfugiés d'Olténie, cependant qu'un autre groupe s'établit dans Crașova et dans les communes des Roumains désignés sous le terme de *Crasoviens*. L'élément serbe fut, lui aussi, renforcé au cours du XVIII-ème siècle par des immigrations et des colonisations. La vague des réfugiés, conduits par le patriarche Arsenie Ioanovitsch Sakabent, vint en accroître considérablement le nombre, surtout dans les districts de Pančova, Bečkerek et de Biserica Aibă (Bjela Crkva). Si l'on feuillette *l'Etnographie* de Czoernig³⁴, le fameux porte-parole de l'impérialisme autrichien, on se rendra compte du grand nombre de communes fondées et colonisées dans cette région par les Serbes, jusqu'à la fin du XVIII-ème siècle.

C'est ainsi que le territoire ethnique roumain du Banat a été méthodiquement réduit et démembré par l'administration

³⁴ Czoernig, *Ethnographie Oesterreich*, I-II.

autrichienne et, quand la province fut de nouveau incorporée à la Hongrie (1788), l'administration des comitats y introduisit, en dehors des Souabes qui ne cessaient d'affluer, des Tchèques, des Slovaques et un nombre particulièrement élevé de Hongrois. Et n'avons-nous pas vu créer, de nos jours, dans les départements de Caraș-Severin, de Timiș et de Torontal, à la faveur de lois constitutionnelles, les quelques villages de *Tsangós* dont le seul rôle était de pratiquer une brèche dans le bloc roumain et de rattacher le gros des masses hongroises aux Sicules de Transylvanie.

De sorte que, c'est à peine si, au cours du XVIII-ème siècle et durant le siècle suivant, on a pu fonder 20 communes de colons hongrois dans le Banat, la plupart dans la région de l'Ouest, près de la Tisa; leur nombre a doublé depuis 1873. La loi de colonisation de 1894 a inauguré ensuite la politique d'affaiblissement des masses roumaines et 7 colonies hongroises ont même été créées dans le département de Severin³⁵. C'est seulement ainsi que s'explique la présence des Hongrois dans le milieu rural du Banat.

³⁵ Hítel, *Nemzetpolitikai Szemle*, VIII, No. 3, Cluj, p. 158-163.

LE BANAT, PARTIE INTÉGRANTE DE L'UNITÉ ROUMAINE

La politique des Habsburg a donc fait du Banat un refuge pour les divers éléments ethniques qui en ont modifié, au cours des deux derniers siècles physionomie seculaire. Mais l'inlassable persévérance d'un régime qui, pour briser l'opposition des peuples opprimés, disposait des moyens les plus variés, n'a pas réussi à émietter le bloc roumain dont la formation remonte aux temps les plus reculés. Que l'on envisage la répartition de la population entre les frontières qui ont existé jusqu'en 1940 ou que l'on prenne comme base d'appréciations démographiques la situation du Banat avant 1918, une constatation s'impose: c'est que les Roumains détiennent encore la majorité absolue dans le Banat roumain et la majorité relative dans tout le territoire compris entre les monts, le Mureș, la Tisa et le Danube. Certes, au fur et à mesure que l'on avance vers l'ouest les masses roumaines jusqu'alors compactes se raréfient, tandis que les îlots allogènes se multiplient. Mais si l'on examine de plus près le tableau ethnographique de la région, on constate que l'élément roumain est le seul qui soit représenté partout dans tous les départements, dans tous les arrondissements, alors que les Hongrois ne possèdent des groupes importants que dans les villes, qu'on ne trouve des Serbes que dans l'ouest du Banat et que les uns et les autres sont presque complètement absents du centre et de l'est. Le groupe d'Allemands colonisés sur le territoire qui s'étend entre Lipova et Arad, Timișoara et Kikinda

forme, il est vrai, une *zone mixte*, mais la supériorité ethnique des Roumains n'en reste pas moins évidente partout. Les établissements roumains occupent le coeur même du Banat, ils en commandent toutes les voies essentielles, tous les passages importants. Seuls donc les Roumains peuvent imposer leur domination politique dans ce territoire qui est étroitement relié aux régions purement roumaines de la rive droite du Mureș et du Hunedoara.

Les Roumains du Banat ont toujours eu conscience d'appartenir à l'unité ethnique et politique de leur nation et ce fait a constitué un facteur décisif dans l'évolution de ce territoire. Les premiers patriotes roumains de cette province, Dimitrie Țichindeal, Damaschin Bojincă et Eftimie Murgu ont clairement discerné que le Banat représente la continuation naturelle du bassin carpathique et qu'il constitue un élément indispensable à l'achèvement de l'unité roumaine. D'autre part, la science objective a établi que cette province, loin de n'avoir été occupée que tardivement par les Roumains, est au contraire le berceau du roumanisme et qu'elle forme des siècles, pour toutes les masses roumaines, un merveilleux bastion de défense.

Après l'effondrement de l'empire austro-hongrois, il aurait été naturel que le Banat fût réintégré dans l'unité politique à laquelle le rattache son caractère ethnique. Mais on a préféré le partager pour satisfaire à des considérations diverses et surtout pour permettre l'établissement de relations de bon voisinage entre des peuples qui, après des siècles de luttes, ont enfin obtenu leurs frontières nationales.

L'exposé qui précède permet de déduire dans quelle mesure ces nouvelles frontières se justifient au point de vue historique. D'ailleurs la discussion proprement dite entre les anciens et les nouveaux compétiteurs du Banat a des racines anciennes.

Les Hongrois ont été les premiers à le réclamer aux Autrichiens et ils sont parvenus, en 1778, à le rattacher au royaume hongrois, en dépit du fait qu'ils ne représentaient à cette époque qu'une infime proportion de la population de la province. Leur domination qui s'est maintenue jusqu'en 1918, n'a d'autre justification que l'imperialisme de la nation hongroise et la présomption d'un droit historique. C'est la raison pour laquelle ils soutiennent que du XI-ème au XVI-ème siècle, la majorité de la population du Banat était hongroise, c'est pourquoi ils mettent en doute les preuves historiques de l'existence de l'élément roumain et ne cessent de déprécier le rôle que les Roumains ont toujours joué dans cette province.

Les Serbes ont élevé, vers la même époque que les Hongrois, des prétentions sur le Banat. Leur Congrès national, réuni à Timișoara, en 1790, demanda par écrit que le Banat leur fut accordé comme *territoire propre* doté d'attributions autonomes. Bien que favorable, en principe, à l'octroi d'une territoire de cette nature, le *Burg* de Vienne se réserve le droit d'apprécier le moment opportun à la création de cette *corporation morale* et la région où les serbes devraient être évacués dans ce dessein³⁶. On voit donc que la Cour elle-même, encore qu'elle eût, par l'entremise d'un commissaire spécial invité les Serbes à exprimer leurs doléances et leurs prétentions, ne considérait pas le Banat comme indiqué pour être le siège d'une *voïvodina* serbe. D'après le témoignage de Vladimir Iakšić, demographe serbe du siècle dernier, les Serbes, qui élevaient des prétentions sur le Banat, ne constituaient que les 22% de la population de ce territoire³⁷. Les Roumains étaient, à cette époque, trois fois plus nombreux que les pétitionnaires du Congrès de Timișoara et quant aux colons souabes, au sort desquels la Cour s'intéressait

³⁶ Dr. Dušan I. Popovitch, *Vojvodina*, Beograd, 1925, I, p. 23 et suiv.

³⁷ "Glasnik", 1872, nr. XXXIII, article *Disparition de la population serbe en Hongrie*.

particulièrement, on ne pouvait les sacrifier aux prétentions des Serbes.

Ces prétentions ne furent d'ailleurs pas satisfaites car, entre temps, la cour de Vienne se réconcilia avec les Hongrois, mais elles devaient être reprises en 1848 et constituaient, à cette date, un précieux atout dans le jeu politique des Habsbourgs. Le Congrès de Karlovitz limite d'ailleurs ses prétentions sur le Banat aux régions peuplées de Serbes entre le Mureș, ainsi qu'à Timișoara qui devait devenir la résidence de la: *voivodina*. Une prétention de cette nature ne pouvait manquer d'engendrer un grave conflit avec les Roumains qui cherchaient justement à s'émanciper de la juridiction de la hiérarchie serbe qu'ils jugeaient intolérable. Lorsqu'ils se virent également soumis à une administration politique serbe leur exaspération ne connut de bornes et l'hostilité entre les deux

(„ihre peuples se manifesta pendant tout le cours de la révolution: Chacun d'eux suivit sa voie sans cesser de combattre l'autre et de faciliter ainsi le jeu de Vienne. En novembre 1849, les Serbes obtinrent une *voivodina* dont les limites étaient d'ailleurs commandées par les intérêts du gouvernement, alors que les Roumains durent se contenter d'un *căpitănat* dont l'existence devait être aussi éphémère que celle de la province serbe.

Les Roumains n'ont cessé de protester contre les revendications qui continuaient à empiéter sans raison sur le territoire ethnique roumain. En juin 1848 déjà, une grande assemblée publique, qui eut le caractère d'un véritable congrès national, formula, à Lugoj, les justes revendications des Roumains du Banat et leur protestation catégorique contre les prétentions serbes. Après la création de la *voivodina*, en décembre 1849, un mémoire, signé par six cents notables du Banat, exposait de nouveau la protestation roumaine toute

empreinte d'amertume, car au lieu de voir exaucer son vœu légitime d'être réuni en une unité nationale („ihre Vereinigung zu einem nationalen Ganzen”), le bloc roumain de Hongrie a été disloqué et les Roumains du Banat ont été soumis à une nation étrangère qui ne peut invoquer pour se justifier que son ambition. Aussi demandent-ils³⁸ que les régions peuplées de Roumains dans les départements de Timiș et de Caraș, de même qu'une bonne partie du Torontal, soient séparées de *voïvodina*.

Les témoignages contemporains (1849) qui abondent en informations précieuses, montrent à quel point cette protestation était justifiée. Ainsi, lorsqu'il fut question d'accorder aux Serbes un territoire prop Ladislav Szögyény, président de l'administration civile de Hongrie, évaluait la population du *Banat de Timișoara* avec ses trois départements Timiș, Caraș et Torontal, à plus de 800.000 habitants, dont environ 425.000, c'est-à-dire la majorité absolue, étaient Roumains, 150.000 Allemands, 50.000 Hongrois et 175.000 Serbes et autres Slaves.

D'autre part, un conseiller de la Cour, le baron Ludwig Ambrozy, constatait que l'on fondait la *voïvodina* dans le Banat, tous les autres peuples qui habitaient la province se sentiraient lésés car il n'y avait dans ce territoire que 180.000 Illyriens ou Serbes, à côté de 200.000 Allemands, 600.000 Roumains et de 80.000 Hongrois. Les chiffres, fondés la plupart du temps sur des calculs approximatifs, varient comme on le voit, mais le fait que les Roumains constituaient encore la majorité absolue de la population n'était ignoré de personne. C'est l'argument qu'invoquent les Roumains lorsqu'ils s'efforcent de combattre le projet d'annexion du Banat roumain à la *voïvodina*. L'évêque

³⁸ *Die Romanen der österreichischen Monarchie*, III, Wien, 1851, p. 22-23, 61-62.

André Şaguna exprime la crainte que l’incorporation d’un si grand nombre de Roumains ait de regrettables conséquences, et Petre Mocioni, l’un des chefs des Roumains du Banat observe, avec raison, que les Serbes devraient constituer leur *voïvodina* dans les territoires qui présentent vraiment un caractère serbe, dans la Hongrie méridionale, en Slavonie et en Croatie, et que leur union avec les Croates leur vaudrait des avantages importants³⁹.

Les Souabes ont protesté contre les revendications des Serbes à un congrès reuni, en 1848, dans la commune de Bogaroš. Mais en demandant leur autonomie sous la conduite *d’un comte allemande*, ils entendaient se rattacher à une grande Autriche, comme pionniers “du germanisme dans l’espace danubien”. Trop faibles pour s’affirmer dans une telle orientation politique et, bientôt après, placés sous l’influence décisive du courant de magyarisation, ils ne sont revenus à leur idée qu’après la désagrégation de la monarchie austro-hongroise (1918). Alors *le conseil national souabe* a fusionné avec l’organisation unitaire des Allemands de toute la Hongrie et a demandé, de nouveau, son autonomie administrative et culturelle. Cette fois-ci ce sont les frontières politiques tracées à Versailles qui ont rendu ces revendications irréalisables. Le Banat a été partagé entre les trois États successeurs: la Roumanie, la Yougoslavie et la Hongrie, malgré l’intervention souabe auprès de la Conférence de la Paix. Cette délégation insistait pour que l’unité du Banat soit maintenue et désirait que le territoire habité par les Souabes soit, tout entier, rattaché à la Roumanie. Au mois d’août 1919, les représentants des Souabes du Banat prirent, à l’unanimité, la décision de demander leur rattachement au royaume de Roumanie, convaincus de pouvoir demeurer, dans le nouvel État, un

³⁹ “Balcanica”, VI, Bukarest, 1944, p. 560, 561.

peuple libre au point de vue national (ein national freies Volk). L'État roumain leur a, vraiment, offert toutes les possibilités pour se développer librement et pour s'émanciper du joug de la magyarisation. Cependant, après 1940, durant les moments les plus difficiles qu'ait connus la Roumanie, des voix souabes n'ont pas manqué de s'élever pour demander une collaboration direct avec le germanisme sud-oriental du Reich. En 1941 la revue *Da Reich* préconisait la transformation des forces latentes des Allemands d'ici en un "état de direction réelle". Mais il est évident qu'une telle prétention n'aurait pu s'appuyer que sur la force de l'empire allemand⁴⁰. Les Souabes du Banat ne constituent qu'un îlot assez petit et ethniquement peu compact entre Arad, Timișoara et Beckerek. Ils ne sont en liaison directe ni avec les infiltrations allemandes de Transylvanie, ni avec les colonies plus nombreuses de Pannonie (Schwäbische Türkei). Dans le Banat tout entier ils sont deux fois moins nombreux que les Roumains.

Si les Roumains du Banat ont toujours protesté avec vigueur contre les atteintes portées à leur territoire par les autres prétentions, c'est parce qu'ils avaient conscience que si l'on délimitait un territoire national entre le Mureș, Tissa et le Danube, ce territoire ne pouvait être dévolu qu'aux Roumains qui ont pour eux l'ancienneté et constituent dans la plus grande partie de cette province la majorité absolue de la population. Ils demandaient donc, dès 1849, à être rattachés à une province roumaine que le gouvernement de Vienne, s'il voulait être équitable, devait créer dans toutes les régions peuplées en majorité écrasante de Roumains et à la tête de laquelle serait placé un chef civil de nationalité roumaine. Seule cette formation que les Roumains du Banat dénommaient, en janvier 1849, *Romania*, qui devaient être dotée d'une administration roumaine

⁴⁰ Hans Herrschaft, *Das Banat*, Berlin, 1942, p. 141-146, 195-196, 37.

et dont la langue officielle serait le roumain, correspondait alors à l'idéal que s'était forgé la génération du 1848.

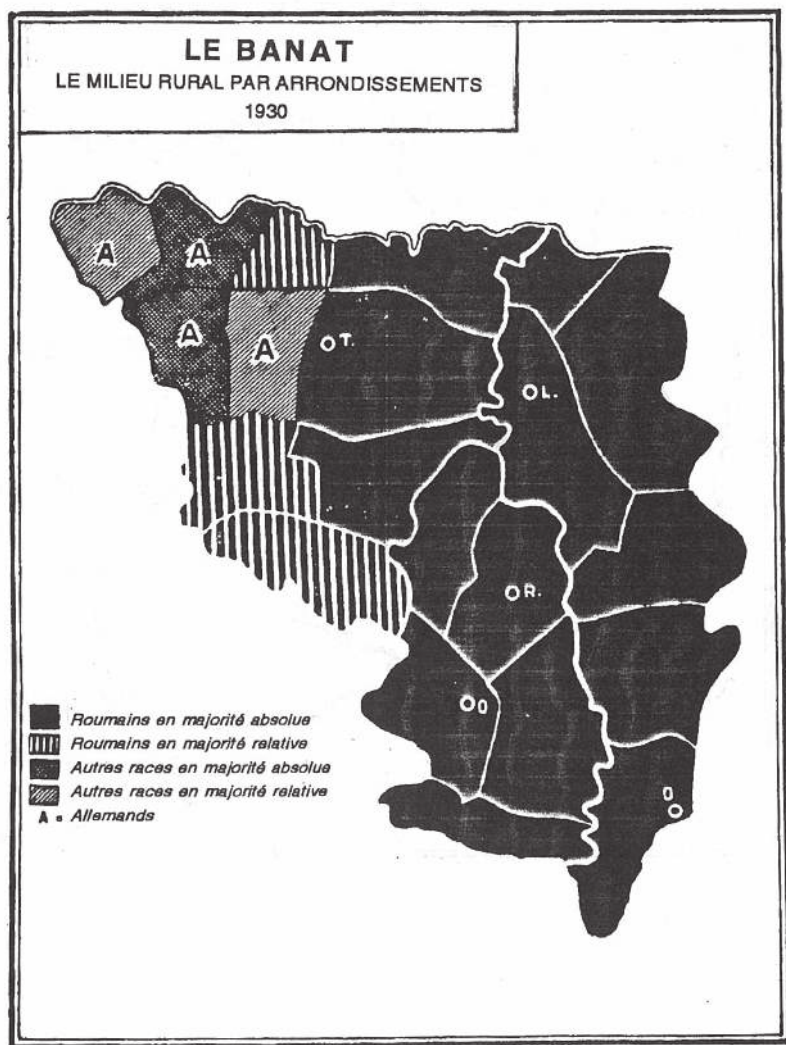
En avril 1849, la délégation nationale des Serbes tint conseil avec le ban croat Jelačić afin de fixer l'attitude que devaient adopter les chefs slaves à l'égard des revendications roumaines. Un des notables serbes demanda⁴¹: "Le gouvernement a-t-il l'intention d'organiser les Roumains sur la base de l'égalité des droits? Dans ce cas, les Roumains de Transylvanie, de Bukovine, de Hongrie et du Banat seront-ils réunis comme ils le demandent dans la pétition présentée à l'empereur?" Ce à quoi le ban répondit clairement: „Ces revendications doivent être satisfaites en vertu du principe de l'équité”.

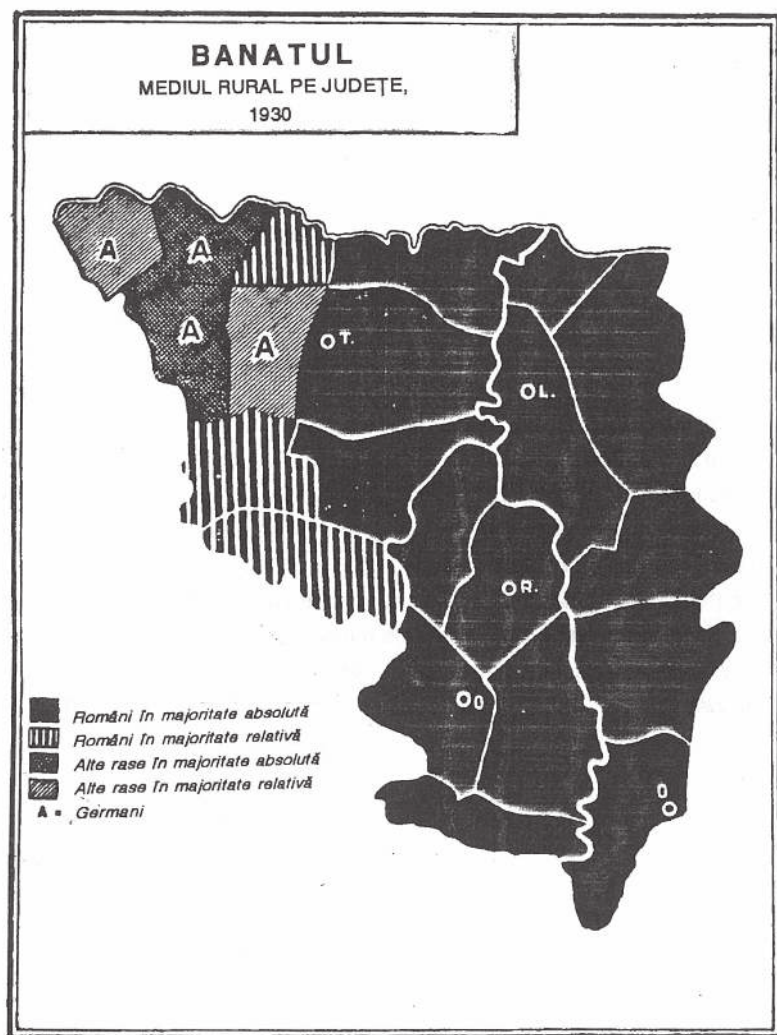
Bien que la Cour de Vienne ait alors réussi à se soustraire aux obligations élémentaires qui lui incombaient vis-à-vis du peuple roumain, les revendications politiques des Roumains du Banat n'ont jamais été abandonnées et, pendant la période qui s'étend de 1867 à 1917, elles ont continué à se baser sur le principe de l'équité et du droit que possède chaque peuple d'organiser son existence propre dans les limites de son territoire national. Dans la première phase des luttes parlementaires qui se sont déroulées à la Chambre des Députés de Budapest, les représentants du Banat, Vincent Babeş et Alexandre Mocioni ont été les porte-parole de tous les Roumains de Transylvanie et, dans la dernière phase de ces luttes, Coriolan Brediceanu et Valère Branişte (ce dernier après avoir languï dans les prisons hongroises) ont proclamé, en même temps que d'autres notables de la province, leur confiance dans le triomphe du principe de l'unité nationale, triomphe qu'ils ont contribué à assurer le 1-er decembre 1918 à la mémorable Assemblée Nationale d'Alba-Iulia.

⁴¹“Balcanica”, VI, p. 562.

LE BANAT (BANATUL)

UNIVERSITATEA TIMISOARA
BIBLIOTECA CENTRALA

140907

RAJAN LALESCO

Professeur à l'Université de Bucarest

LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE DU BANAT

Avec quatre tableaux statistiques
- et une carte du BANAT -

PARIS
IMPRIMERIE PAUL DUPONT
4, RUE DU BOULOI

1919

TRAIAN LALESCU

PROBLEMA ETNOGRAFICĂ A BANATULUI

* A studiat matematica la Iași și București, unde i-a avut profesori pe Gheorghe Țițeica, Spiru Haret, Emil Pangrati, Anton Davidoglu, Nicolae Coculescu. În 1905, pleacă la studii la Paris, unde, în 1908, susține, la Sorbona, teza de doctorat cu titlu: *Sur l'équation de Volterra*, lucrare ce va fi apreciată ca o contribuție de seamă în domeniul ecuațiilor integrale și îi va aduce stima marelui matematician Vito Volterra. Tot acum, la Paris, obține și diploma de inginer la Școala Superioară de Electricitate. A militat pentru înființarea Școlii Politehnicii din Timișoara al cărui prim rector (director) a fost în 1920. Deputat de Caransebeș. Domeniul preferat: teoria ecuațiilor integrale și aplicarea lor în rezolvarea unor probleme din teoria ecuațiilor diferențiale. A publicat cel dintâi tratat din lume asupra ecuațiilor integrale (1911). Din 1990, devine membru post-mortem al Academiei Române. (n. 12 iulie/24 iulie 1882, București – d. 15 iunie 1929, București).

PROBLEMA ETNOGRAFICĂ A BANATULUI

Problema Banatului aparține grupului de chestiuni litigioase pe care Congresul de pace din 1919 urma să le rezolve. Aliații și prietenii noștri sârbi au formulat, asupra unei părți din această provincie românească, pretenții, sprijinindu-se pe argumente istorice și etnografice. Acestor cerințe bazate, până la un anumit punct, pe adevăr, vine să li se alăture, ca de obicei, exagerarea subiectivă a șovinismului. Astfel, chestiunea se deformează în asemenea măsură încât oamenii de bună credință sfârșesc prin a-i pierde semnificația, văzându-se obligați să se mulțumească cu niște idei primitive care reprezintă adesea deformări grotești ale adevărului.

Scopul lucrării noastre este acela de a împiedica propagarea argumentelor hazardate, cu atât mai ușor de acceptat de către opinia publică, cu cât ele deformează mai mult realitatea.

Singurul mijloc util de a combate această situație îl reprezintă apelul la metoda științifică având ca instrumente, în domeniul nostru, istoria și statistica.

Argumentul istoric

Am realizat din prima clipă cât de dificilă este rezolvarea unui asemenea conflict folosind argumentul istoric. Aproape în orice moment pot apărea o serie întreagă de negări; negarea din incompetență, negarea prin interpretări tendențioase, negări

venite din partea altor autori și, în sfârșit, negarea prin nulitatea textelor invocate.

Aceste situații țin, până la un punct, de natura lucrurilor. Chiar admitând faptul că se cunoaște exact istoria unei provincii, o expunere istorică va rămâne întotdeauna doar o succesiune rapidă de imagini pe ecranul cinematografului, constând în perindarea unor chipuri umane.

Este suficient să iei două imagini dispartate pentru a încurca și a denatura lucrurile; dacă, în plus, fiecare vine cu propria sa interpretare, confuzia devine totală și discuțiile cad într-o nesfârșită controversă.

Or Banatul, prin poziția sa geografică, a fost provincia cu una dintre cele mai zbuciumate istorii.

Provincie-frontieră în timpul lungii perioade romane încheiată prin cucerirea Daciei, ea a suferit consecințele poziției sale geografice. Teatru de nesfârșite războaie și incursiuni, *Dacia riparia* a fost, prin forța lucrurilor, provincia dacică în care infiltrarea latină s-a produs cel mai rapid, cu mult înainte de colonizarea lui Traian, printr-un proces de osmoză socială incontestabil și necontestat.

Această lungă perioadă de patru secole este cea care a dat provinciei caracterul său definitiv latin, caracter pe care a știut să-l păstreze, în ciuda tuturor vicisitudinilor provocate de invaziile barbare, până în zilele noastre.

Ultimii doi cuceritori ai provinciei au fost maghiarii și germanii. Sub dominația acestora, Banatul a trebuit să facă față, ca ultimă frontieră, formidabilelor atacuri ale turcilor, și în această epocă a prins formă, puțin câte puțin, fizionomia etnică specială pe care o descoperim astăzi. *Timp de două secole, sângele românilor a curs în valuri pentru a apăra pământul strămoșilor lor și cauza creștinătății.* Având drept conducători militari pe marii generali de origine română, Ion

Huniade și Paul Kinezu, care au fost totodată și cei mai mari eroi ai istoriei ungare, românii au apărat, până la limita forțelor, Europa amenințată de hordurile turcești.

Aceste locuri goale lăsate în urmă de miile de eroi anonimi¹ au fost oferite mai apoi trupelor mercenare sârbești și familiilor lor, pentru a-i apăra de răzbunarea turcilor.

Susținute și întreținute de guvernele din Pesta și de la Viena, aceste noi colonii au prosperat rapid, alături de coloniile germane, care trăiau aici de mult timp, atrase de bogăția unui sol demn de Mesopotamia.

Concluzia capitală care se desprinde din această parte tragică a istoriei este *colonizarea forțată* a regiunilor la care românii au fost obligați să renunțe pentru un timp, de către străinii care s-au stabilit definitiv aici și împotriva cărora românii, decimați de războaie și de epidemii, au reacționat de data aceasta fără izbândă.

Astfel, partea bogată a Banatului a fost smulsă românilor de către stăpânii lor. Germanii și ungurii au acaparat aceste teritorii românești și au întemeiat aici sate noi; pentru a combate forța redutabilă a românilor care reușiseră nu o dată să reintre în stăpânirea vechilor drepturi de proprietate în mod pașnic, prin denaționalizare, germanii și ungurii vor găsi un aliat prețios în masele sârbe care fugeau înspăimântate din calea masacrelor turcești.

Aici se află originea chestiunii etnografice a Banatului. Guvernele de la Pesta și de la Viena nu au găsit alt mod de a recompensa sacrificiile românilor din Banat din timpul războaielor cu turcii decât prin a le sufoca provincia cu coloniști aparținând tuturor națiunilor lumii, transformând

¹ Iată ce notează, referitor la Banat, regele Matei Corvin în scrisoarea sa din anul 1482, adresată cardinalului de Aragon: „Sunt præterea nonnullæ regiones et provinciæ sub corona nostra adeo *per continuas Turcarum invasiones et rapinas desolatæ*, in quibus rarissima vel tuguria et inhabitores perpauci visuntur,„ (E. Caschoviae, 1743).

astfel fertila câmpie a Banatului în ceea ce abatele Griselini avea să numească încă în 1780 „*un complesso di dieci nazione*”.

Ei bine, în ciuda acestor eforturi germane și ungare, în ciuda vecinătății cu sârbii din munții meridionali care pândeau bogatele câmpii românești, în ciuda forței insinuante de infiltrare, armă specific slavă, pe care o exercita la frontiera occidentală populația din Syrmia și Bachka, rasa românească a rezistat și este capabilă astăzi să-și susțină cu curaj cauza în fața areopagului mondial și să-și afirme drepturile.

Pentru a-și păstra intacte naționalitatea, obiceiurile și limba, românii au rămas însă refractari tentațiilor vieții moderne, fiind chiar obligați să primească cu reținere binefacerile civilizației, într-atât sistemul perfid al deznaționalizării forțate transformase instruirea și orice fundament modern al vieții sociale în instrumente de asasinat național.

Au plătit astfel prin suferințe cumplite și situații umilitoare atașamentul lor la tradiția strămoșească; dar astfel au rezistat, limitându-se la acea viață patriarhală, suficientă sie însăși, izvor al unei vigori care le-a fost armă de apărare.

Elementul românesc își reia acum, din ce în ce mai mult, locul său dominant, în ciuda închipuirilor unei administrații superficiale de care forța suverană a naturii nu se sinchisește.

Asistăm în mod continuu la acest fenomen, înfricoșător pentru coloniile străine din Banat - ascuns de altfel cu grijă sub cifrele savante ale statisticii – numit românizare. M. Picot este cel care a făcut cunoscute în lumea științifică următoarele cuvinte care, în Banat, circulă sub forma unui proverb:

„De îndată ce o femeie valahă intră într-o casă, toată familia devine valahă.”

Un savant sârb, foarte erudit, îmi puna într-o zi următoarea întrebare:

- Cum vă explicați faptul incontestabil că sârbii din Banat se românizează atât de ușor?

I-am răspuns:

- Pentru că Banatul este provincie românească și de altfel, din același motiv aromânii din Serbia și din Macedonia se slavizează la rândul lor atât de ușor.

Nu găsesc niciun alt argument atât de semnificativ ca această mărturie unanimă a germanilor, ungurilor și sârbilor relativ la inferioritatea lor în privința rezistenței naționale în Banat. În ciuda unei coaliții care are în mâinile sale toate armele opresiunii și toate mijloacele deznaționalizării, românii nu numai că rezistă, dar ofensiva de îndată ce o perioadă de acalmie îi pune la adăpost de măceluri sau asasinate.

Iată deci prezentate, pe scurt, momentele esențiale din istoria Banatului, necesar a fi reamintite pentru ca cititorul să poată beneficia de această lucrare. Scopul ei esențial este de a face o analiză statistică a Banatului actual, pe care să o putem utiliza mai apoi ca bază de discuție pentru o analiză critică a diverselor argumente invocate de adversarii noștri.

Argumentul statistic

În acest domeniu trebuie să ne sprijinim pe statisticile ungurești, singurele surse disponibile în acest moment. Prima întrebare care se pune este cum vom putea deosebi realitatea? Este cunoscut șovinismul maghiar ca și larga interpretare pe care guvernul de la Pesta o acordă denumirii de *maghiar*, în detrimentul altor naționalități și în special al celei române. Putem fi siguri că cifrele furnizate de statistici pentru fiecare comună sunt *forțate* în avantajul elementului maghiar sau confuze, pentru a anihila naționalitatea dominantă, atunci când aceasta era posibil. Astfel, în această țară extraordinară, unde logica administrativă a creat o naționalitate în plus, cea a *surdo-mușilor* (aceștia neputând declara nicio limbă maternă,

criteriu al naționalității în Ungaria), putem găsi anumite sate în care *majoritatea* populației figurează la rubrica „diverși ...”, fiind astfel obligați să atribuim unei naționalități fictive *naționalitatea diversă*; este adevărat că proporția acestor cazuri este foarte mică (1%), fără nicio influență asupra concluziilor noastre, dar faptul este de reținut, fiind un exemplu în plus al *camuflajului* unguresc.

Pentru a descoperi realitatea și pentru a ne sprijini pe un teren cât mai solid, este necesar să căutăm elementul invariabil, de nealterat prin procedee de deformare „civilizate”, rezolvând astfel o adevărată problemă de *Analysis situs*.

Suntem astfel obligați să luăm, ca unitate a cercetării, celula socială, *comuna*. Metoda care mi s-a părut că ne aproprie cel mai mult de realitate este aceea de a examina întregul Banat, comună cu comună, căutând *majoritatea* și atribuind comunei naționalitatea care este predominantă în ea.

Cred că este de necontestat faptul că majoritatea unei comune nu poate fi falsificată prin niciun procedeu statistic civilizat. Într-un mare număr de cazuri, majoritatea este atât de evidentă, încât nu poate exista nici cea mai mică îndoială. Totuși, în anumite comune, populația este repartizată în grupe aproape egale de naționalități diferite, astfel că acestora li se poate atribui doar o majoritate relativă; aceste cazuri au fost evidențiate într-un mod aparte.

Procedând astfel, putem desprinde mai bine caracterul non național al comunelor germane, sârbe și maghiare din Banat, deoarece documentele oficiale ne permit să urmărim comună după comună și în ordine cronologică *epoca fondării* comunelor străine în Banat.

Putem evidenția astfel caracterul foarte recent al acestor colonii și, în consecință, lipsa totală a unei baze serioase în ceea ce privește revendicările istorice ale minorităților din Banat.

Nu cunoaștem o lucrare de sinteză referitor la acest subiect, dar publicăm un astfel de Tabel cronologic (după Czoernig) pentru perioada ce a urmat înfrângerii definitive a turcilor (1718); acesta ilustrează pe viu procesul de colonizare forțată al cărei brevet pleacă de la Sfântul Ștefan și din care Leopold, Carol VI și Maria-Tereza au făcut o adevărată industrie națională.

Detalii despre tabelul statistic

Referitor la alcătuirea tabelului statistic al Banatului întocmit de noi, precizăm următoarele:

1. Am ales ca bază a cercetării recensământul din anul 1900, la care am adăugat datele statistice din 1910 pentru fiecare comună, dând aceste ultime cifre în comparație cu precedentele. Am constatat astfel că majoritatea populațiilor comunale nu s-au schimbat, cu două-trei excepții datorate de altfel unor metamorfoze administrative; prin urmare punctul nostru de vedere este justificat.

2. Am clasificat și denumit comunele după numele lor românești, acestea fiind cele folosite de populație. Ar fi fost imposibil să le folosim pe cele maghiare oficiale, care *se schimbă la fiecare zece ani*. Voi oferi în această lucrare un extras, sub forma unui dicționar *maghiaro-maghiar*, din câteva asemenea schimbări oribile în care intenția de a traduce numele în maghiară și libertinajul filologic exagerat s-au aliat pentru a camufla sau a mutila numele unor comune românești sau sârbești. Voi cita ca exemplu, în acest context, cazul comunei *Cornea*, comuna natală a tatălui meu – unde în anul 1913 nu existau decât doi unguri, jandarmii – numită Kornya în 1900, și care acum se numește *Sonfa*!

Sunt, iată, procedee de maghiarizare fără scrupule care vor stigmatiza pe veci poporul maghiar și „misiunea sa civilizatoare”.

Am adăugat totuși și numele maghiar oficial conform ultimului recensământ, pentru a înlesni cercetările. Această muncă dificilă de identificare mi-a fost ușurată în mare măsură de Dicționarul lui Moldovan, dar adeseori am fost nevoit să recurg la cifrele referitoare la suprafețele comunale, pentru a putea stabili corespondența dintre numele românești și cele maghiare de la 1900, și apoi dintre acestea și cele din anul 1910. Pentru comunele colonii germane, maghiare și sârbe, am păstrat în cea mai mare parte numele oficiale maghiare.

3. În loc de a prezenta un tabel, în ordine alfabetică, al comunelor din Banat considerat în ansamblul său, am preferat, în perspectiva discuțiilor posibile, să respectăm separarea în comitate și chiar am adoptat pentru cele două comitate de câmpie, Timiș și Torontal, împărțirea în districte, cu scopul de a facilita cercetarea și pentru verificarea diverselor puncte de vedere ce se vehiculează de ceva timp.

Prima grupă cu două coloane de cifre ne dă *populația totală* a comunelor, după statistica din 1900, cu cifra, pozitivă sau negativă, a variației populației între 1900 și 1910.

În a doua grupă de coloane, este înregistrată populația *românească*, iar în coloana următoare, dăm indicații despre populația străină care locuiește în comună (dacă aceasta depășește în general 5% din numărul total de locuitori). Dacă străinii au majoritatea absolută sau relativă, indicăm de asemenea, între paranteze, cifra acestei majorități.

În fine, o ultimă coloană conține concluzia, adică numele națiunii predominante din fiecare comună. Dacă majoritatea este absolută, indicăm acest lucru prin majuscule; dacă, dimpotrivă, ea nu este decât relativă, folosim o literă mică.

CONCLUZII

Suntem în măsură acum să tragem concluziile privind starea actuală a populației din Banat, plasându-ne în diversele puncte de vedere adoptate până în prezent.

Putem formula următoarele concluzii:

1. *Majoritatea relativă a populației din Banat este românească.* Într-o populație de 1.582.133 de locuitori avem:

Români	592.049
Germani	387.545
Sârbi	284.329
Maghiari	242.152
Alții	75.058

2. Împărțit în *zone de munte și zone de câmpie* (sugestie sârbă), rezultatul este următorul:

Banatul montan (Caraș-Severin) are o *majoritate absolută românească*, cu următoarea repartitie:

Români	336.082 (cifre din 1910)
Germani	55.883
Maghiari	33.787
Sârbi	14.764

Banatul de câmpie (Timiș Torontal) are o *majoritate relativă germană*, cu următoarea repartitie:

Germani	355.103	(cifre din 1910)
Români	262.167	
Sârbi	256.759	

3. Luând ca unitate etnică *Comitatul*, găsim în Banat:

Comitatul *Caraș-Severin* (format prin unirea Carașului și Severinului, comitate altădată distincte), cu o *majoritate absolută românească*:

Populație totală	466.147	(cifre din 1910)
Români	336.082	
Germani	55.883	
Maghiari	33.787	
Sârbi	14.674	

Comitatul *Timiș* cu o *majoritate relativă românească* :

Populație totală	500.835	(cifre din 1910)
Români	169.030	
Germani	165.883	
Sârbi	69.905	
Maghiari	79.969	

Comitatul *Torontal* cu o *majoritate relativă sârbă*:

Populație totală	615.151	(cifre din 1910)
Sârbi	199.750	
Germani	165.779	
Maghiari	128.520	
Români	86.937	

4. Coborând la districte, obținem:

39 de districte repartizate astfel:

- 20 de districte românești, din care 1 cu majoritate numai relativă
- 12 de districte germane, din care 7 cu majoritate numai relativă
- 6 de districte sârbe, din care 3 cu majoritate numai relativă
- 1 de districte maghiar.

5. Ajungând în fine la comune, avem următorul rezultat:

Comitatul Caraș-Severin:

315 comune românești, din care 5 cu majoritate relativă
20 ----- germane , din care 6 -----
12 ----- sârbe
5 -----maghiare
8 -----diverse.

Comitatul Timiș:

124 comune românești, din care 8 cu majoritate relativă
58 ----- germane , din care 11 -----
33 -----sârbe, din care 4 -----
9 -----maghiare, din care 3 -----
1 ----- diverse.

Comitatul Torontal:

70 comune germane, din care 8 cu majoritate relativă
64 ----- sârbe , din care 7 -----
42 ----- maghiare, din care 7 -----
33 ----- românești, din care 3 -----
1 -----diverse.

În concluzie, Banatul are 795 comune, astfel distribuite între naționalități:

472 comune românești, din care 16 cu majoritate relativă
148 ----- germane , din care 25 -----
109 ----- sârbe, din care 11 -----
55 ----- maghiare, din care 10 -----
11 ----- diverse.

Aceste date exprimă, fără niciun fel de comentariu, justețea cauzei românești: în ciuda tuturor eforturilor asupritorilor, *Banatul a rămas provincie românească* căci, după părerea noastră, numărul grupurilor de oameni stabilite într-o provincie este cel care decide caracterul național al acesteia. Or, tocmai am constatat că **majoritatea absolută a acestor centre de populație** este românească.

TABLEAU

des

COMMUNES DU BANAT

LE BANAT

I. — LE COMITAT CARAS-SEVERIN

Notations abrégées :

R., r. Roumain.	Cr., cr. Croate.	I., i. Italien.
A., a. Allemand.	Ve., ve. Veude.	T., t. Tzigane.
S., s. Serbe.	Tc., tc. Tchèque.	Sl., sl. Slovaque.
M., m. Magyar.	Bu., bu. Bulgare.	D., d. Divers.

Notations abrégées pour les districts :

Bo. Bega.	J. Jam.	Ors. Orsova.
Bo. Bogsa.	Lu. Lugej.	Re. Resita.
Bz. Bozovici.	Mu. Mures.	Ti. Times.
Ca. Caransebes.	Mo. Moldova.	Te. Teregoval.
Fa. Faget.	O. Oravita.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ Prédominante (3)
N°.	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités (2)		
				1900	1910 (1)	1900	1910 (1)			
1	Agadici	Karasszegyész . .	O.	845	— 107	833	— 1	—		R.
2	Apadia	Apadia	Re	896	+ 44	886	+ 33	—		R.
3	Armenis	Ormenyes	Te	2.598	+ 416	2.529	+ 342	—		R.
4	Baile Herculane.	Herkulesfürdő . .	Ors	424	+ 88	438	+ 30	A. M.		a.
5	Bacaniezu . . .	Bakamező	Mu	652	+ 37	642	+ 32			R.
6	Balasessti . . .	Begabalmazd . . .	Fa	222	+ 22	222	+ 22			R.
7	Balint	Balincz	Be	915	+ 439	737	+ 23	A. M.		R.
8	Bara	Barafalva	Be	1.088	+ 9	1.063	+ 1	—		R.
9	Barbosu	Barbosu	Bo	869	— 4	837	—	—		R.
10	Barliste	Berlistye	J.	1.144	+ 6	1.106	— 12	—		R.
11	Bania	Banya	Bz	2.454	— 51	2.433	— 70	—		R.
12	Barna	Barnafalva	Lu	406	+ 33	404	+ 32			R.
13	Barza	Borzeny	Ors	455	+ 96	393	+ 61	A		R.
14	Bata	Batta	Mu	1.480	+ 149	1.380	+ 93	A. M.		R.
15	Batesi	Botyanfalva . . .	Fa	568	— 30	562	— 25			R.
16	Bethlenhaz . . .	Bethlenhaza . . .	Be	871	+ 149	23	+ 121	A. (609) M.		A.
17	Bichigi	Bikis	Fa	822	+ 64	820	+ 61			R.

(1) Les chiffres de ces colonnes représentent la différence entre le nombre des habitants de la commune en 1910 et 1900, c'est-à-dire l'accroissement algébrique de la population dans la décade 1900-1910.

(2) Dans cette colonne nous avons mentionné les autres nationalités habitant dans la commune, dès que le nombre dépasse généralement 5 %. Nous donnons le chiffre des habitants étrangers, s'ils forment la majorité.

(3) Les grandes lettres indiquent que la majorité est absolue; les petites lettres, la majorité relative.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ présentée
N°	NOM ROMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROMAINE		AUTRES nationalités (2)		
				1900	1910	1900	1910			
18	Belobresca . . .	Tcherdomb . . .	Mo	1.000	+ 47	11	— 4	S. (990)	S.	
19	Bierzasca . . .	Birzasca	Mo	2.251		1.515		A. M.	R.	
20	Binis	Benyes	Bo	1.887	— 49	1.761	+ 32		R.	
21	Birchis	Marosberkes . .	Mu	1.499	— 5	1.447	— 29	—	R.	
22	Bocsa rom . . .	Olah boksa . . .	Bogsa	2.985	+ 173	2.599	— 162	A. M.	R.	
23	Bocsa mont . .	Var boksan . . .	Bogsa	3.369	— 211	1.971	+ 466	A. M. S.	R.	
24	Bogodint . . .	Bogorfalva . . .	J.	900	— 55	893	— 58	—	R.	
25	Bogoltin . . .	Bogoltény . . .	Te	1.780	+ 76	1.780	+ 68		R.	
26	Bolvasnita . . .	Bolvas	Ca	801	+ 48	801	+ 46		R.	
27	Boldur	Boldor	Lu	1.094	+ 12	955	+ 35		R.	
28	Borlova	Borlo	Ca	1.588	+ 77	1.575	+ 69		R.	
29	Borloveni noi .	Ujborloveni . . .	Bz	664	+ 67	657	— 14	M.	R.	
30	Borloveni vechi	Oborloveni . . .	Bz	1.005	+ 12	1.004	+ 5		R.	
31	Bosnecuc	Bosnyak	Mo	3.202	+ 235	2.767	+ 164	A. S. M.	R.	
32	Botesti	Borzásfalva . . .	Lu	215	+ 22	215	+ 22		R.	
33	Bozovici	Bozovici	Bz	3.974	+ 269	3.557	— 231	A. M. S.	R.	
34	Braesti	Bazosd	Fa	579	+ 105	573	+ 94		R.	
35	Branesti	Alvasfalva . . .	Fa	673	+ 11	664	+ 3		R.	
36	Breazova	Beganyirest . . .	Fa	472	— 13	468	— 13		R.	
37	Brebul	Perlő	Re	1.211	+ 126	1.120	+ 32	A.	R.	
38	Brosteni	Krassoborostyan	O.	1.728	— 17	1.712	— 59		R.	
39	Bruznic	Marosbrosnok . .	Mu	970	+ 12	950	+ 1		R.	
40	Bulciu	Bules	Mu	446	+ 3	402	+ 12		R.	
41	Bulza	Bulza	Mu	571	— 122	571	— 157		R.	
42	Buchin	Bakeny	Ca	628	+ 104	618	+ 78		R.	
43	Bucosnita	Bokos	Ca	679	+ 147	675	+ 140		R.	
44	Bucovat	Bucovecz	Fa	814	— 27	806	— 32		R.	
45	Bujor	Bozsúr	Fa	632	+ 27	590	+ 40		R.	
46	Bunea rom . . .	Bunya	Mu	724	+ 66	718	+ 31		R.	
47	Bunyaseksard . .	Bonyaseksard . .	Mu	282	— 32	6	— 1	M. (670)	M.	
48	Cacova	Kakofalva	O.	1.917	+ 55	1.741	+ 21	A.	R.	
49	Calina	Galonya	O.	649	— 36	648	— 45		R.	
50	Calnie	Kolnik	Re	2.109	+ 91	2.014	+ 51	T. A.	R.	
51	Canicea	Szőrenykanizsa .	Te	474	+ 17	474	+ 17		R.	
52	Capalna	Kapolnas	Mu	1.506	+ 96	1.450	+ 26	M.	R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE			
				1900	1910	1900	1910		
53	Caprioara . . .	Kaprevar . . .	Mu	970	+ 16	923	— 3		R.
54	Caransebes . . .	Karansches . . .	Ca	6.494	+1502	3.365	+531	A. M.	r.
55	Caransebes nou.	Ujkaransebes . .	Ca	641	+111	39	29	A. (396)	A.
56	Carbunar . . .	Harampatak . . .	J.	1.550	—178	1.539	—180		R.
57	Carlsdorf . . .	Karolyfalva . . .	Mo	258	+149	254	+139		R.
58	Carnecea . . .	Kernyecsá . . .	O.	1 088	— 4	1.030	— 20	A.	R.
59	Carpa	Körpa	Ca	971	+ 86	965	+ 71		R.
60	Cavareni . . .	Kavaran	Ti	806	+ 56	723	+ 49	A.	R.
61	Cicleni	Csikleny	Ca	491	+ 23	491	+ 23		R.
62	Ciclova m. . .	Csiklovabanya . .	O.	2 305	—301	2.130	—254	A. M.	R.
63	Ciclova r. . . .	Csiklova	O.	3.149	+ 52	3 145	+ 19		R.
64	Cierda	Csorda	J.	652	+ 24	650	+ 11		R.
65	Ciresa	Bisztrocseres . .	Ca	538	+ 92	476	+ 66	A. M.	R.
66	Ciresul	Cserestemes . . .	Ti	521	+411	436	+ 12	T. V.	r.
67	Cinchi	Tyuko	J.	1.789	— 4	1.771	— 12		R.
68	Ciudanita . . .	Csudafalva	O.	586	+ 62	585	+ 17		R.
69	Ciuta	Csutta	Ca	705	+ 8	688	+ 17		R.
70	Cladova	Begkalodva . . .	Be	781	+ 10	740	+ 21	T.	R.
71	Cliciova	Klieso	Be	1.173	—128	980	— 19	T. M. A.	R.
72	Clocotici	Krascsoörgö . . .	Re	1.192	+ 7	19	— 11	Bu. (1146)	Bu.
73	Comoriste . . .	Komornok	O.	1.472	+ 81	1.351	— 11	A. M.	R.
74	Cornea	Somfa	Te	1.543	— 44	1.494	— 46		R.
75	Cornereva . . .	Somosreve	Te	4.499	—250	4.456	—253		R.
76	Coronini	Laszlovara	Mo	901	+ 82	872	+ 94		R.
77	Costeiu	Felsokastely . . .	Fa	608	+ 22	589	+ 23		R.
78	Costeiu mare . .	Nagykastely . . .	Lu	1.271	+ 32	1.251	— 17		R.
79	Costeiu mic . . .	Kiskastely	Lu	358	— 9	324	— 5	A. M.	R.
80	Coramnic	Koromnok	Ors	237	+ 29	235	+ 23		R.
81	Cosava	Kossovo	Fa	579	+125	533	+123		R.
82	Cosavita	Kiskosso	Fa	140	+ 12	140	+ 11		R.
83	Crasova	Krassova	Re	3.353	+158	57	— 7	Bu. (5119) A. M.	Bu.
84	Crasna	Koresona	Ca	701	+ 43	689	+ 8	A.	R.
85	Crivina	Krivina	Ti	509	+ 1	503	— 2		R.
86	Crivina	Felsögörbed . . .	Fa	367	— 31	360	— 21		R.
87	Criciova	Kricsova	Ti	992	+ 84	973	+ 7		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				NATIONALITÉ présent	
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE			AUTRES nationalités
				1903	1910	1900	1910		
88	Crusovat . . .	Kortvelypatak .	Te	615	+ 70	614	+ 44	R.	
89	Cutina	Gutonya. . . .	Be	923	+ 46	900	+ 63	R.	
90	Cuptoare . . .	Kuptorya . . .	Te	916	+ 81	915	+ 63	R.	
91	Cuptoare . . .	Kemencseszek .	Re	1.545	—138	572	+ 43	A (700) Tz. M. Sl.	a.
92	Curtea	Kurtya	Fa	1.306	+ 19	1.262	+ 2	R.	
93	Dalboset . . .	Dalbófalva. . .	Bz	2.379	+ 29	2.279	+ 53	R.	
94	Dalcu	Dalcz	Ca	536	+ 23	536	+ 20	R.	
95	Daruvar	Daruvar. . . .	Lu	1.482	+ 18	42	— 17	A (1365) M.	A.
96	Delinesti . . .	Delinyest . . .	Re	1.082	+ 74	1.027	+ 79	R.	
97	Dezesti	Dezest	Bo	841	+ 70	831	+ 73	R.	
98	Divici	Divecs	Mo	707	— 1	104	— 36	S. (638)	S.
99	Dobresti . . .	Dobrozd . . .	Be	611	+ 7	610	+ 7	R.	
100	Doclin	Dokleny. . . .	Bo	1.272	— 3	1.170	+ 19	R.	
101	Dognecea . . .	Dognácska. . .	Bo	3.525	—123	2.195	+125	A. M. Cr. S.	R.
102	Dolnia Iiupcova.	Alsólupko . . .	Mo	1.561	+ 77	246	+ 50	S. (1184)	S.
103	Doman	Domany	Re	1.000	+192	667	+ 8	A. I. Tc. M.	R.
104	Domajna . . .	Domesnia . . .	Te	2.072	+ 54	2.036	+ 19	R.	
105	Dragomiresti .	Dragomer . . .	Lu	661	+ 81	611	+ 24	M. A.	R.
106	Dragsinesti . .	Dracfalva . . .	Fa	315	— 28	314	— 36	R.	
107	Drinova	Derenyo. . . .	Lu	323	+ 73	323	+ 67	R.	
108	Dubesti	Dobozd	Mu	936	+118	924	+ 80	R.	
109	Dubova	Dunatölgyes. .	Ors	476	+ 28	473	+ 20	R.	
110	Duleu	Dullo	Bo	833	+ 53	726	+ 50	A. M. S.	R.
111	Eibental	Tiszafa	Mo	720	+128	22	78	D.	
112	Fadimac	Fagyinag . . .	Be	953	— 20	952	— 29	R.	
113	Faget	Facsad	Fa	2.479	+844	1.372	+ 95	M. A. Cr.	r.
114	Farasesti . . .	Forrasfalva . .	Fa	538	+ 59	521	+ 26	M.	R.
115	Fardia	Ferde	Fa	971	+ 45	953	+ 26	R.	
116	Farliuc	Furluk	Bo	2.474	+169	2.414	+123	R.	
117	Fenes	Fenyos	Te	907	+132	906	+ 76	R.	
118	Ferdinantberg .	Nandorhegy . .	Ca	1.407	+287	287	+131	A. (728) Sl. M.	a.
119	Fizes	Krassófüzes . .	Bo	2.003	+139	1.593	— 71	M. A. Sl. Tc.	R.
120	Forotic	Forotik	O.	1.682	—200	1.248	+ 95	A. M. T.	R.
121	Garboxat . . .	Gerboczvecz . .	Bz	1.821	+ 35	1.819	+ 24	R.	
122	Garliste	Gerlistye . . .	Re	1.692	— 60	1.657	— 64	R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE			
				1900	1910	1900	1910		
123	Gavojdia. . . .	Gavosdia. . . .	Ti	1.503	— 11	1.106	+ 50	M. A.	R.
124	Gladna m. . . .	Gladnabanya. .	Fa	341	+ 6	251	+ 14	A. M.	R.
125	Gladna r. . . .	Galadna. . . .	Fa	777	— 25	754	— 12		R.
126	Glanboara. . . .	Glimboka. . . .	Ca	2.017	+ 143	1.992	+ 86		R.
127	Ciucas.	Csukas.	Ti	957	— 16	8	— 1	A. (858)	A.
128	Globueraiova. .	Globukrajova. .	Ti	778		774			R.
129	Globureu. . . .	Golbor.	Ors	665	+ 20	664	+ 21		R.
130	Goizesti.	Gojesefalva. . .	Fa	175	+ 9	167	+ 14		R.
131	Golet.	Galacs.	Ca	720	+ 73	706	+ 48		R.
132	Gornealiupcom. .	Felsőlűpko. . .	Mo	862	+ 114	847	+ 103		R.
133	Gornia.	Gorony.	Re	878	— 69	856	— 68		R.
134	Greovat.	Gerőcz.	O.	1.585	+ 160	1.546	+ 113	A.	R.
135	Grosi.	Marosgoros. . .	Mu	396	+ 2	382	— 7		R.
136	Gruin.	Gruny.	Lu	877	+ 28	866	+ 31		R.
137	Harmadia. . . .	Harmad.	Ti	370	+ 26	367	+ 28		R.
138	Hauzesti.	Hegyeslak. . . .	Fa	314	+ 27	309	+ 24		R.
139	Herendesti. . . .	Heres.	Lu	971	+ 137	945	+ 85	A.	R.
140	Hezeres.	Lugosegres. . .	Be	564	563	561	—		R.
141	Hodos.	Krassohodos. .	Lu	635	+ 45	628	+ 24		R.
142	Homojdia. . . .	Homosdia. . . .	Fa	381	— 11	322	+ 48		R.
143	Honorici.	Honorios. . . .	Lu	825	+ 107	780	+ 8	A. M.	R.
144	Iablanita. . . .	Belajablancs. .	Ors	1.829	+ 124	1.795	+ 69	M. A.	R.
145	Jabalea.	Krassoamlas. .	Mo	422	— 26	8	— 6		D.
146	Jam.	Jam.	J.	1.136	+ 17	985	+ 10	M. A.	R.
147	Iaz.	Iasz.	Ca	826	— 11	809	— 15		R.
148	Iersnic.	Iercze.	Be	592	— 19	587	— 18		R.
149	Iersig.	Erszeg.	Bo	980	— 31	445	+ 9	M. A. Sl.	R.
150	Ieselnita. . . .	Dunaorbagy. .	Ors	1.062	+ 166	999	+ 131		R.
151	Iertof.	Hever.	J.	657	— 28	655	— 34		R.
152	Iezeris.	Ezeres.	Re	1.556	+ 2	1.506	— 8		R.
153	Igaz.	Igazfalva. . . .	Fa	1.881	+ 108	9	+ 11	M. (1805)	M.
154	Iadia.	Ilyed.	J.	2.144	— 98	2.120	— 125		R.
155	Ilova.	Ilopatak. . . .	Te	1.060	+ 121	1.060	+ 111		R.
156	Istvanhegy. . .	Istvanhegy. . .	Ti	71		49			R.
157	Izgar.	Izgar.	Bo	1.267	— 10	842	+ 6	M. A.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ proclamée
N°	NON ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1900	1910	1930	1910			
192	Marginea . . .	Marzsina. . . .	Fa	557	+ 428	502	+ 64	M.	R.	
193	Merul.	Almafa	Ca	1.832	+ 211	1.601	+ 68	A. M. V.	R.	
194	Mehadia . . .	Mehadia. . . .	Ors	2.497	+ 7	1.993	+ 78	A. M. S.	R.	
195	Mehadica . . .	Kisminhaid. . .	Te	2.181	+ 109	2.126	+ 121	T.	R.	
196	Moceris	Mocsaros. . . .	Bz	1.196	+ 133	1.190	+ 126		R.	
197	Moniom	Moniö.	Re	563	— 1	542	+ 2		R.	
198	Mutnic mare . .	Nagymutnik . .	Ti	921	+ 38	822	+ 32	A. M.	R.	
199	Mutnic mic. . .	Kismutnik . . .	Fa	351	— 8	343	— 10		R.	
200	Nadrag	Nadrag.	Ti	2.150	— 237	731	— 179	A. (1902) St. Te. M.	a.	
201	Nagybodofalva .	Nagybodofalva. .	Be	1.328	+ 248	10	— 3	M. (1304)	2 (1856)	
202	Naidas.	Neranadas. . . .	J.	2.674	+ 38	2.644	+ 21		R.	
203	Nemesesti . . .	Nemesö.	Fa	191	— 6	190	— 5		R.	
204	Nermed	Nermet	Re	745	— 72	—	—		D.	
205	Nevrincea . . .	Nörincse.	Be	372	+ 467	359	—		R.	
206	Nicolint. . . .	Miklohaza. . . .	J.	1.317	— 94	1.300	— 118		R.	
207	Obreja	Bisztanyes. . . .	Ca	1.984	+ 176	1.964	+ 114		R.	
208	Ocna de fer . .	Vaskö.	Bo	1.242	+ 90	1.072	+ 102	A. M.	R.	
209	Ogradna veche .	Oaszonyiret. . .	Ors	812	+ 42	776	+ 24		R.	
210	Ohaba-Bistra. .	Bistere	Ca	1.026	+ 195	844	+ 99	A. M.	R.	
211	Ohaba lunga. .	Hosszuszabadi .	Be	428	+ 136	397	— 62	M.	R.	
212	Ohaba mutnic .	Ohaba mutnik .	Ti	925	+ 200	882	— 61	M. A.	R.	
213	Ohaba serba. .	Racszabady . .	Mu	866	+ 65	843	+ 54	M.	R.	
214	Ohabita	Kiszabady . . .	Re	340	+ 5	336	—		R.	
215	Olosag.	Ollosag.	Lu	919	— 33	812	+ 2	M. A.	R.	
216	Oravita m. . . .	Oravicabanya .	O.	4.314	— 225	1.487	— 154	A. (2274) M. S. St.	A.	
217	Oravita r. . . .	Oravicafalva . .	O.	2.542	+ 294	1.659	+ 23	A. M. S.	R.	
218	Ogradna mica. .	Ujasszonyret. .	Ors	259	+ 22	46	+ 13		D.	
219	O moldova. . .	O moldova. . . .	Mo	2.170	— 19	96	— 20	S. (1939)	S.	
220	Orsova	Orsova	Ors	4.610	+ 1183	1.165	+ 295	A. (1835) M. J. S. etc.	a.	
221	Osupanec . . .	Naguszapany. .	Ors	1.732	— 76	981	+ 413		R.	
222	Ostrov	Marosziget. . .	Mu	626	— 27	620	— 30		R.	
223	Padurany . . .	Maroserdöd . .	Mu	498	+ 50	381	+ 164		R.	
224	Padina matei. .	Padinamatei. .	Mo	759	— 28	752	— 32		R.	
225	Pajoga	Pozsga	Mu	797	+ 58	779	+ 62		R.	
226	Parul	Begakortcs. . .	Bo	662	— 36	631	— 34		R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ Principale
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1900	910	1900	1910			
227	Parvova	Porko	Bz	1175	+ 55	1146	+ 33		R	
228	Patas	Nerapaltas . . .	Bz	1218	+ 70	1157	+ 85		R	
229	Pecesnica . . .	Csornabesenyó .	Ors	676	+ 26	644	— 2	A.	R	
230	Pestera	Krassóbarlang .	Ti	626	— 30	570	+ 16	Cr.	R	
231	Petnie	Petnik	Ors	1154	+ 81	1140	+ 69		R	
232	Petrila	Petrilova	J	938	— 61	935	— 70		R	
233	Petroasa	Kőfalu	Fa	597	— 20	570	— 33		R	
234	Petrosnita . . .	Petrősfalva . . .	Ca	1103	+ 134	1083	— 64	A.	R	
235	Plavicevita . . .	Názsados	Ors	457	+ 25	398	+ 38	Bu. A.	R	
236	Plugova	Ekes	Ors	1192	+ 103	1180	+ 99		R	
237	Poeni	Ruszcátó	Fa	636	+ 62	582	+ 68	M. A.	R	
238	Pogănești	Pogányfalva . . .	Lu ✓	491	+ 50	482	+ 42		R	
239	Poiana	Sebes mező . . .	Ca	1184	+ 128	1175	+ 111		R	
240	Pojejena r. . . .	Alsópozsgás . . .	Mo	782	+ 116	765	+ 94	S.	R	
241	Potoc	Szenesfalva . . .	J	1423	+ 50	1412	+ 37		R	
242	Povarnja	Porzson	Fa	441	+ 8	432	+ 12		R	
243	Prigor	Norahalmos . . .	Bz	1843	— 97	1824	— 137	A.	R	
244	Prilipet	Perebő	Bz	1744	+ 42	1713	+ 48		R	
245	Prisaca	Gyepesfalva . . .	Ti	875	— 163	839	— 164		R	
246	Prisian	Perestyen	Ca	425	+ 65	405	+ 59	M.	R	
247	Putna	Putna	Bz	414	— 4	398	— 6		R	
248	Racajdia	Racásdia	J	2975	+ 10	2910	+ 23	A.	R	
249	Rachita	Rekita	Be	1035	+ 602	1035	+ 564		R	
250	Rachitova	Rakitova	O	974	— 16	965	— 23		R	
251	Radimna	Radonya	Mo	804	+ 38	94	— 2	S. (714)	S	
252	Radmaniști . . .	Radmanyest . . .	Be	723	— 26	690	— 11		R	
253	Ramna	Raffna	Bo	2507	— 22	2437	— 84	A. S.	R	
254	Ravensca	Almasrona	Bz	386	— 31	—	+ 5		D	
255	Remetea lungă .	Remete lunka . .	Be	737	— 18	707	— 23	A.	R	
256	Remetea poganiei	Pogányremete . .	Lu	591	+ 68	547	+ 50	A. S.	R	
257	Resita mont . . .	Resicza banya . .	Re	11740	+ 3149	1840	+ 672	A. (7359) M. Tc. Sl.	A	
258	Resita r.	Roman resicza . .	Re	3165		1284		A. M. Tc. Sl.	r	
259	Romanesti	Rumunyst	Fa	681	+ 31	660	+ 21	M.	R	
260	Rudaria	Ogerlistye	Bz	2827	— 257	2801	— 261		R	
261	Rueni	Sebesron	Ca	687	+ 26	681	+ 39		R	

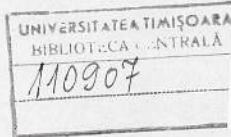
TRAJAN LALESCO

Professeur à l'Université de Bucarest

LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE

DU BANAT

Avec quatre tableaux statistiques
- et une carte du BANAT -

Biblioteca Centrală
Universitară
Timișoara

H2010236

PARIS
IMPRIMERIE PAUL DUPONT
4, RUE DU BOULOI

4205

LE
PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE
DU
BANAT

Le problème du Banat appartient au groupe des questions litigieuses que le Congrès de la paix de 1919 aura à résoudre. Nos alliés et amis serbes formulent, sur une partie de cette province roumaine, des prétentions appuyées par des arguments historiques et ethnographiques. Aux exigences basées jusqu'à un certain point sur la vérité vient s'ajouter, comme toujours, l'appoint passionné des chauvins. La question se déforme alors de telle façon que les hommes de bonne foi finissent par perdre le fil et sont obligés de se retrancher derrière leurs idées primitives qui sont parfois des déformations grotesques de la vérité.

Le but de ce travail est justement d'aider à empêcher la propagation des arguments de bonne fortune qui sont d'autant plus facilement acceptés par l'opinion publique qu'ils déforment davantage la vérité.

Le seul moyen à cet effet, c'est d'employer la méthode scientifique qui dans notre domaine a pour instruments, l'histoire et la statistique.

Sur l'argument historique.

Or, je me suis rendu compte immédiatement combien il est difficile de trancher pareil conflit par l'argument historique. A chaque instant, on vous oppose toute une gamme de réfutations ; réfutations de non compétence, réfutations d'interprétation tendancieuse, réfutations par autres auteurs et enfin réfutation par nullité pure et simple des textes invoqués.

Ces conditions sont, jusqu'à un certain point, dans la nature des choses. En admettant même que l'on connaisse exactement l'histoire d'une province, un exposé historique ressemble toujours à cette suite rapide de transformations que l'écran du cinéma nous a rendues maintenant familières et qui consistent à faire passer, dans un clin d'œil, d'une figure humaine à une autre.

Il suffit de prendre deux clichés à des instants différents pour embrouiller déjà les choses; si de plus, chacun vient avec son photographe, la confusion est alors complète et les discussions finissent par tomber dans le régime de la controverse permanente.

Or le Banat, par sa situation géographique, a été l'une des provinces dont l'histoire a été la plus mouvementée.

Province-frontière pendant la longue période de l'histoire romaine qui se termina avec la conquête de la Dacie, elle a subi les multiples effets de sa position géographique. Théâtre de guerres et d'incursions continuelles, *Dacia riparia* fut par la force des choses aussi la province dacique où l'infiltration latine s'effectua le plus rapidement, bien avant la colonisation de Trajan, par un procédé d'osmose sociale incontestable et incontesté.

C'est cette longue période de quatre siècles qui donna à la province son caractère latin définitif, caractère qu'elle sut garder à travers toutes les vicissitudes des invasions barbares, jusqu'à nos jours.

Les deux derniers conquérants de la province furent les Magyars et les Allemands. C'est sous leur domination que le Banat eut à soutenir, en dernier lieu, les formidables assauts des Turcs, et c'est de cette époque qu'il prit peu à peu la physionomie ethnique spéciale que nous lui découvrons aujourd'hui. *Pendant deux siècles, le sang roumain coula abondamment pour défendre la terre de leurs ancêtres et la cause de la chrétienté.* Ayant pour chefs militaires les grands généraux d'origine roumaine Ion Huniade et Paul Kinezu — qui furent aussi les plus grands héros de l'histoire hongroise, les Roumains défendirent, jusqu'à la limite de leurs forces, l'Europe menacée par les hordes turques.

Ce sont les places vides laissées par ces milliers et milliers de héros anonymes (1), qui furent offertes ensuite aux troupes mercenaires serbes et à leurs familles, pour les abriter à leur tour contre la vengeance des Turcs.

(1) Voici ce qu'écrivit, au sujet du Banat, le roi Matei Corvin dans sa lettre de 1482, adressée au cardinal d'Aragon :

« Sunt præterea nonnullæ regiones et provinciæ sub corona nostra adeo per continuas Turcaram invasiones et rapinas desolatæ, in quibus rarissima vel tuguria et inhabitores perpauci visuntur. » E. Caschoviae, 1743.

2° Séparé en *pays de montagne et pays de plaine* (suggestion serbe), le résultat est le suivant :

Le Banat montagneux (Caras Severin) a une *majorité absolue roumaine* avec la répartition suivante :

Roumains	336.082	(chiffres de 1910).
Allemands	55.883	
Magyars	33.787	
Serbes	14.764	

Le Banat de plaine (*Times Torontal*), a une *majorité relative allemande* avec la répartition suivante :

Allemands	355.103	(chiffres de 1910).
Roumains.	262.167	
Serbes	256.759	

3° En prenant comme unité ethnique le Comitat, nous trouvons en Banat :

Le Comitat *Caras-Severin* (formé par la réunion de Caras et Severin, Comitats autrefois distincts), avec une *majorité absolue roumaine* :

Population totale. .	466.147	(chiffres de 1910).
Roumains.	336.082	
Allemands	55.883	
Magyars.	33.787	
Serbes.	14.674	

Le Comitat *Times* avec une *majorité relative roumaine* :

Population totale. .	500.835	(chiffres de 1910).
Roumains.	169.030	
Allemands	165.883	
Serbes	69.905	
Magyars	79.969	

Le Comitat *Torontal* avec une *majorité relative serbe* :

Population totale. .	615.151	(chiffres de 1910).
Serbes	199.750	
Allemands	165.779	
Magyars	128.520	
Roumains.	86.937	

Soutenues et entretenues par les Gouvernements de Pest et de Vienne, ces nouvelles colonies prospérèrent rapidement, à côté des colonies allemandes, qui vivaient dans ces régions depuis longtemps, où elles avaient été attirées et fixées par la richesse d'un sol de Mésopotamie.

Le fait capital qui se dégage de cette partie tragique de l'histoire c'est la *colonisation forcée* des régions auxquelles les Roumains avaient été obligés de renoncer provisoirement, par des étrangers qui s'y fixèrent définitivement et contre lesquels les Roumains, décimés par la guerre et les épidémies, réagirent cette fois sans succès.

La partie riche du Banat fut ainsi arrachée aux Roumains par leurs maîtres. Allemands et Hongrois s'emparèrent des terres roumaines et y fondirent de nouveaux villages; ils trouvèrent dans les masses épouvantées serbes qui fuyaient les massacres turcs, un auxiliaire précieux pour combattre la force roumaine redoutable qui avait repris à plusieurs reprises, pacifiquement, par dénationalisation pure et simple, ses anciens droits de propriété.

C'est là l'origine de la question ethnographique du Banat. Les gouvernements de Pest et de Vienne ne trouvèrent pas autre chose pour récompenser les sacrifices des Roumains du Banat dans les guerres turques, qu'à inonder leur province par des colons appartenant à toutes les nations du monde et transformant ainsi la plaine fertile du Banat dans ce que l'abbé Grisellini appelait déjà en 1780 « *un complesso di dieci nazione.* »

Eh bien! en dépit de ces efforts allemands et hongrois, en dépit de la proximité méridionale des montagnards serbes qui guettaient les riches plaines roumaines, en dépit de la force d'infiltration insinuante, arme spécifique slave que la population de Syrmie et de Bachka exerçait sur la frontière occidentale, la race roumaine tint bon et elle peut maintenant, devant l'aréopage du monde entier, soutenir bravement sa cause et faire valoir ses droits restés dominants.

Pour garder intactes, nationalité, mœurs et langues, les Roumains restèrent réfractaires aux tentations de la vie moderne et furent même obligés de recevoir avec méfiance jusqu'aux bienfaits de la civilisation, tant le système perfide de dénationalisation forcée avait transformé l'instruction et toute l'assise moderne de la vie sociale, en instruments d'assassinat national.

Ils payèrent ainsi par des souffrances inouïes et par une situation humiliante, leur attachement à la tradition de leurs ancêtres; mais ils tinrent bon, limités à cette vie patriarcale, qui se suffisait d'eux-mêmes à elle-même, source d'une vigueur qui fut, en échange, leur arme de défense.

L'élément roumain reprend maintenant sa place dominante de plus en plus, malgré toute la fantaisie sans cesse en éveil d'une administration superficielle dont se moque la force souveraine de la nature.

Nous assistons continuellement à ce phénomène, angoissant pour les colonies étrangères du Banat — caché d'ailleurs avec soin, sous les plis savants de la statistique — et qui s'appelle la roumanisation. C'est M. Picot qui a rendu courantes dans le monde scientifique, ces paroles qui circulent en guise de proverbe, dans le Banat :

« Dès qu'une femme valaque pénètre dans une maison, toute la famille devient valaque. »

Un savant serbe, très érudit, me posait un jour cette question :

— Comment expliquez-vous ce fait indéniable que les Serbes de Banat se roumanisent si facilement ?

Je lui répondis :

— Parce que la province du Banat est roumaine et c'est d'ailleurs le même motif qui fait que les Aroumounes de Serbie et de Macédoine se slavisent à leur tour, tout aussi facilement.

Je ne trouve aucun argument à caractère général aussi significatif que cet aveu unanime des Allemands, Hongrois et Serbes, relatif à leur infériorité de résistance nationale dans le Banat. Malgré une coalition qui a en mains toutes les armes d'oppression et tous les moyens de dénationalisation, les Roumains non seulement résistent, mais prennent le dessus immédiatement qu'une période d'accalmie les met à l'abri de la boucherie et de l'assassinat.

Voilà donc en deux mots, les moments essentiels de l'histoire du Banat, qu'il était utile de rappeler pour que le lecteur puisse tirer profit de ce travail. Son but essentiel est de faire une analyse statistique du Banat actuel et de l'utiliser ensuite, comme base de discussion pour une analyse critique des divers arguments, invoqués par nos adversaires.

L'argument statistique.

A cet effet, nous devons nous appuyer sur les statistiques hongroises, seules sources actuelles disponibles. Mais la première question qui se pose est de savoir comment pourrions-nous en dégager la vérité ? On connaît le chauvinisme magyar, ainsi que la large interprétation que le Gouvernement de Pest accorde au nom

de magyar, au détriment des autres nationalités et surtout de la nationalité roumaine. On peut être certain que les chiffres donnés en chaque commune sont *forcés* à l'avantage de l'élément magyar, ou embrouillés pour annihiler la nationalité dominante, dès que cela était possible. C'est ainsi que dans ce pays extraordinaire où la logique administrative avait créé une nationalité de plus, celle des *sourds-muets* (puisque ceux-ci ne peuvent déclarer aucune langue maternelle, base de nationalité en Hongrie), on peut aussi trouver certains villages où la *majorité* de la population figure sous la rubrique « divers », et que nous sommes ainsi obligés d'attribuer à une nationalité fictive, la *nationalité diverse* ; il est vrai que la proportion en est extrêmement faible (1 0/0), sans aucune influence sur nos conclusions, mais le fait était à retenir, car c'est un exemple de plus du camouflage hongrois.

Pour déceler la vérité et s'appuyer fermement sur un terrain plus solide, il est donc nécessaire de chercher l'élément invariant, inaltérable par les procédés de déformation « civilisée » et de résoudre ainsi un véritable problème d'*Analysis situs*.

On est alors obligé de prendre, comme unité de recherche, la cellule sociale, la *commune*. Examiner commune par commune le Banat tout entier, en chercher la *majorité* et attribuer la commune à la nationalité qui y est prédominante, tel est le moyen qui m'a semblé nous rapprocher le plus près de la vérité.

La majorité d'une commune ne peut, dans aucun cas, être faussée par aucun procédé statistique civilisé, c'est, je crois, un point incontestable. Dans un très grand nombre de cas, la majorité en est tellement manifeste qu'on ne peut avoir le moindre doute. Pourtant, dans un certain nombre de communes, la population se répartit en groupes à peu près égaux, entre plusieurs nationalités, de sorte qu'elles ne sont pourvues que d'une majorité relative ; nous avons mis en évidence ces cas d'une façon spéciale.

En procédant de la sorte, nous pouvons aussi mieux dégager le caractère non national des communes allemandes, serbes et magyares dans le Banat, car les documents officiels nous permettent de suivre commune par commune et en ordre chronologique, l'époque de la fondation des communes étrangères en Banat et de mettre ainsi en pleine lumière le caractère tout récent de ces colonies et par conséquent, le manque complet de base sérieuse, quant aux revendications historiques des autres minorités du Banat. Nous ne connaissons pas un travail d'ensemble à ce sujet, mais nous publions d'après *Czoernig* (p. 46) un pareil tableau chronologique, pour l'époque qui suivit la défaite définitive des Turcs (1718) et qui

montre sur le vif le processus de colonisation forcée dont le brevet remonte à Saint-Etienne et dont Léopold, Charles VI et Marie-Thérèse en tirèrent une véritable industrie nationale.

Détails sur le tableau statistique.

Nous avons à présenter, au sujet de la composition de notre tableau statistique du Banat, les remarques suivantes :

1° Nous avons choisi le recensement de 1900 comme base de recherche, mais nous avons ajouté aussi les données statistiques de 1910 pour chaque commune, en donnant ces derniers chiffres, par différence avec les précédents. Nous avons ainsi constaté que *les majorités* des populations communales n'ont pas *changé* — à deux ou trois exceptions près, dues d'ailleurs à des métamorphoses administratives ; par conséquent notre point de vue est justifié.

2° Nous avons classé et nommé les communes par leur nom *roumain*. Ce sont les noms employés par la population. D'ailleurs il eût été impossible d'adopter les noms magyars officiels, *car ils changent tous les dix ans*. Je donne plus loin un extrait, sous forme de dictionnaire *magyar-magyar* (p. 45), de quelques-uns de ces horribles changements où l'intention de traduire en magyar jointe au libertinage philologique le plus effréné, se sont alliés pour camoufler ou mutiler les noms des communes, tout à fait roumaines ou serbes. Je citerai comme exemple à ce sujet, le cas de *Cornea*, la commune natale de mon père — où en 1913 il n'y avait que deux Hongrois, les gendarmes — *Kornyia* en 1900 et qui s'appelle maintenant *Sonfa* !

Ce sont des procédés de magyarisation sans scrupule qui, à eux seuls, stigmatiseront à jamais le peuple magyar et sa « mission civilisatrice. »

Nous avons ajouté pourtant aussi le nom officiel magyar du dernier recensement, pour permettre des vérifications. Ce pénible travail d'identification m'a été facilité, en grande mesure, par le Dictionnaire de Moldovan, mais très souvent j'ai été obligé de recourir aux chiffres des surfaces communales, afin de parvenir à identifier les noms roumains avec ceux magyars de 1900, et puis

ceux-ci avec ceux de 1910. Pour les communes, colonies allemandes, magyares et serbes, nous avons conservé, dans la plupart des cas, les noms officiels magyars.

3° Au lieu de présenter un tableau, par ordre alphabétique, des communes du Banat, considéré dans son ensemble, nous avons préféré en vue des discussions possibles, de respecter la séparation en Comitats et même, nous avons adopté pour les deux Comitats de plaine Times et Torontal, la division en districts afin de faciliter toute recherche et contrôler les divers points de vue auxquels on se plait depuis quelque temps.

Le premier groupe de deux colonnes donne la *population totale* des communes, d'après la statistique de 1900, avec le chiffre, positif ou négatif, de la variation de la population entre 1900 et 1910.

Dans le second groupe de colonnes, est enregistrée la population *roumaine* et dans la colonne suivante, nous donnons des indications sur la population étrangère qui habite la commune (si elle dépasse généralement 5 0/0 du nombre total d'habitants). Lorsque les étrangers ont la majorité absolue ou relative, nous indiquons aussi, entre parenthèses, le chiffre indiquant cette majorité.

Enfin une dernière colonne contient l'indication de conclusion, c'est-à-dire le nom de la nation prédominante dans chaque commune. Si la majorité est *absolue*, nous indiquons ce fait par une *grande lettre*; si au contraire, elle n'est que *relative*, nous employons une petite lettre.

Conclusions.

Nous sommes maintenant en mesure de tirer des conclusions concernant l'état actuel de la population du Banat, en nous plaçant aux divers points de vue adoptés jusqu'à présent.

On peut formuler les conclusions suivantes :

1° *La majorité relative de la population du Banat est roumaine.*
Dans une population de 1.582.133 habitants, nous avons :

Roumains	592.049
Allemands	387.545
Serbes	284.329
Magyars	242.152
Autres	75.058

4° Descendant au district, nous obtenons :

39 districts ainsi répartis :

20 districts roumains, dont 1 à majorité seulement relative.

12 — allemands, dont 7 — — —

6 — serbes, dont 3 — — —

1 — magyar.

5° Arrivant enfin aux communes, nous avons le résultat suivant :

Comitat de Caras-Severin :

315 communes roumaines, dont 5 à majorité relative.

20 — allemandes — 6 —

12 — serbes

5 — magyares

8 — diverses.

Comitat de Times.

124 communes roumaines, dont 8 à majorité relative.

58 — allemandes — 11 —

33 — serbes — 4 —

9 — magyares — 3 —

1 — diverses.

Comitat de Torontal.

70 communes allemandes, dont 8 à majorité relative.

64 — serbes — 7 —

42 — magyares — 7 —

33 — roumaines — 3 —

1 — diverse.

Donc en tout, le Banat a 795 communes, ainsi distribuées entre nationalités :

472 communes roumaines, dont 16 à majorité relative.				
148	—	allemandes	—	25
109	—	serbes	—	11
55	—	magyares	—	10
11	—	diverses.		

Ces faits expriment, sans avoir besoin d'aucun autre commentaire, la justice de la cause roumaine : malgré tous les efforts des oppresseurs, *le Banat est resté province roumaine*, car, à notre avis, c'est le nombre des groupements humains établis dans une province qui décide de son caractère national. Or, nous venons de constater que **la majorité absolue de ces centres d'habitation** est roumaine.

~~~~~

13

TABLEAU

des

COMMUNES DU BANAT

LE BANAT

I. — LE COMITAT CARAS-SEVERIN

Notations abrégées :

R., r.	Roumain.	Cr., cr.	Croate.	I., i.	Italien.
A., a.	Allemand.	Vc., ve.	Veude.	T., t.	Tzigane.
S., s.	Serbe.	Tc., tc.	Tchéque.	Sl., sl.	Slovaque.
M., m.	Magyar.	Bu., bu.	Bulgare.	D., d.	Divers.

Notations abrégées pour les districts :

Be.	Bega.	J.	Jam.	Ors.	Orsova.
Bo.	Bogsa.	Lu.	Lugej.	Re.	Resita.
Bz.	Bozovici.	Mu.	Mures.	Ti.	Times.
Ca.	Caransebes.	Mo.	Moldova.	Te.	Teregoava.
Fa.	Faget.	O.	Oravita.		

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante (3)
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités (2)	
				1930	1910 (1)	1900	1910 (1)		
1	Agadici	Karasszentgyörgy . .	O.	845	— 107	833	— 1	—	R.
2	Apadia	Apadia	Re	896	+ 44	886	+ 33	—	R.
3	Armenis	Ormenyes	Te	2.598	+ 416	2.529	+ 342	—	R.
4	Baile Herculane.	Herkulesfürdő . .	Ors	424	+ 88	438	+ 30	A. M.	a.
5	Bacamezeu . . .	Bakamező	Mu	652	+ 37	642	+ 32	—	R.
6	Balasessti . . .	Begabalmazd . . .	Fa	222	+ 22	222	+ 22	—	R.
7	Balint	Balinez	Be	915	+ 439	737	+ 23	A. M.	R.
8	Bara	Barafalva	Be	1.088	+ 9	1.063	+ 1	—	R.
9	Barbosu	Barbosu	Bo	869	— 4	837	—	—	R.
10	Barliste	Berlistye	J.	1.144	+ 6	1.106	— 12	—	R.
11	Bania	Banya	Bz	2.454	— 51	2.433	— 70	—	R.
12	Barna	Barafalva	Lu	406	+ 33	404	+ 32	—	R.
13	Barza	Borzeny	Ors	455	+ 96	393	+ 61	A	R.
14	Bata	Batta	Mu	1.480	+ 149	1.380	+ 93	A. M.	R.
15	Batesti	Botyanfalva . . .	Fa	568	— 30	562	— 25	—	R.
16	Bethlenhaz . . .	Bethlenhaza . . .	Be	871	+ 149	23	+ 121	A. (609) M.	A.
17	Bichigi	Bikis	Fa	822	+ 64	820	+ 61	—	R.

(1) Les chiffres de ces colonnes représentent la différence entre le nombre des habitants de la commune en 1910 et 1900, c'est-à-dire l'accroissement algébrique de la population dans la décade 1900-1910.

(2) Dans cette colonne nous avons mentionné les autres nationalités habitant dans la commune, dès que le nombre dépasse généralement 5 %. Nous donnons le chiffre des habitants étrangers, s'ils forment la majorité.

(3) Les grandes lettres indiquent que la majorité est absolue; les petites lettres, la majorité relative.

LOCALITES			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITE predominante
Nº	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GENERALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités (2)		
				1900	1910	1900	1910			
18	Belobresca . . .	Tcherdomb . . .	Mo	1.000	+ 47	11	— 4	S. (990)	S.	
19	Bierzasca . . .	Birzasca	Mo	2.251		1.515		A. M.	R.	
20	Binis	Benyes	Bo	1.887	— 49	1.761	+ 32		R.	
21	Birchis	Marosberkes . .	Mu	1.499	— 5	1.447	— 29	—	R.	
22	Bocsa rom . . .	Olah boksa . . .	Bogsa	2.985	+173	2.599	—162	A. M.	R.	
23	Bocsa mont . .	Var boksán . . .	Bogsa	3.369	—211	1.971	+466	A. M. S.	R.	
24	Bogodint . . .	Bogorfalva . . .	J.	900	— 55	893	— 58	—	R.	
25	Bogoltin . . .	Bogolteny . . .	Te	1.780	+ 76	1.780	+ 68		R.	
26	Bolvasnita . . .	Bolvás	Ca	801	+ 48	801	+ 46		R.	
27	Boldur	Boldor	Lu	1.094	+ 12	955	+ 55		R.	
28	Borlova	Borló	Ca	1.588	+ 77	1.575	+ 69		R.	
29	Borloveni noi .	Ujborloveni . .	Bz	664	+ 67	657	— 14	M.	R.	
30	Borloveni vechi	Oborloveni . . .	Bz	1.005	+ 12	1.004	+ 5		R.	
31	Bosnecae	Bosnyák	Mo	3.202	+235	2.767	+164	A. S. M.	R.	
32	Botesti	Borzasfalva . .	Lu	215	+ 22	215	+ 22		R.	
33	Bozovici	Bozovici	Bz	3.974	+269	3.557	—231	A. M. S.	R.	
34	Braesti	Bázosd	Fa	579	+105	573	+ 94		R.	
35	Branesti	Alvasfalva . . .	Fa	673	+ 11	664	+ 3		R.	
36	Brezova	Beganyirest . .	Fa	472	— 13	468	— 13		R.	
37	Brebul	Perlő	Re	1.211	+126	1.120	+ 32	A.	R.	
38	Brosteni	Krassoborostyan	O.	1.728	— 17	1.712	— 59		R.	
39	Bruznic	Marosbrosnok .	Mu	970	+ 12	950	+ 1		R.	
40	Bulcin	Bulcs	Mu	446	+ 3	402	+ 12		R.	
41	Bulza	Bulza	Mu	571	—122	571	—157		R.	
42	Buchin	Bakeny	Ca	628	+104	618	+ 78		R.	
43	Bucosnita . . .	Bőkos	Ca	679	+147	675	+140		R.	
44	Bucovat	Bucovecz	Fa	814	— 27	806	— 32		R.	
45	Bujor	Bozsúr	Fa	632	+ 27	590	+ 40		R.	
46	Bunea rom . . .	Bunya	Mu	724	+ 66	718	+ 31		R.	
47	Bunyaseksard .	Bunyaseksard .	Mu	282	— 32	6	— 1	M. (670)	M.	
48	Cacova	Kakofalva . . .	O.	1.917	+ 55	1.741	+ 21	A.	R.	
49	Calina	Galonya	O.	649	— 36	648	— 45		R.	
50	Calnic	Kolnik	Re	2.109	+ 91	2.014	+ 51	T. A.	R.	
51	Canicea	Szőrenykanizsa .	Te	474	+ 17	474	+ 17		R.	
52	Capalnaș	Kapolnás	Mu	1.506	+ 96	1.450	+ 26	M.	R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ principales
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1900	1910	1900	1910			
53	Caprioara . . .	Kaprevar . . .	Mu	970	+ 16	923	— 3		R.	
54	Caransebes . . .	Karansébes . . .	Ca	6.494	+ 1302	3.365	+ 551	A. M.	r.	
55	Caransebes nou.	Ujkaransebes . .	Ca	641	+ 111	39	29	A. (396)	A.	
56	Carbunar	Harampatak . . .	J.	1.550	— 178	1.539	— 180		R.	
57	Carlsdorf	Karolyfalva . . .	Mo	258	+ 149	254	+ 139		R.	
58	Carnecea	Kernyeosa	O.	1 088	— 4	1.030	— 20	A.	R.	
59	Carpa	Körpa	Ca	971	+ 86	965	+ 71		R.	
60	Cavareni	Kavaran	Ti	806	+ 56	723	+ 49	A.	R.	
61	Cicleni	Csikleny	Ca	191	+ 23	191	+ 23		R.	
62	Ciclova m. . . .	Csiklovabanya . .	O.	2 305	— 307	2.130	— 254	A. M.	R.	
63	Ciclova r.	Csiklova	O.	3.149	+ 52	3 145	+ 19		R.	
64	Ciorda	Csorda	J.	652	+ 24	650	+ 11		R.	
65	Ciresa	Bisztrócseres . .	Ca	538	+ 92	476	+ 66	A. M.		
66	Ciresul	Cserestemes . . .	Ti	521	+ 411	436	+ 12	T. V.	r.	
67	Ciuchici	Tyuko	J.	1.789	— 4	1.771	— 12		R.	
68	Ciudanita	Csudafalva	O.	586	+ 62	585	+ 17		R.	
69	Ciuta	Csutta	Ca	705	+ 8	688	+ 17		R.	
70	Gladova	Begkalodva . . .	Bo	781	+ 10	740	+ 21	T.	R.	
71	Gliciova	Klieso	Be	1.173	— 128	980	— 19	T. M. A.	R.	
72	Clocotici	Krasscsörgö . . .	Re	1.192	+ 7	19	— 11	Bu. (1146)	Bu.	
73	Comoristo	Komornok	O.	1.472	+ 81	1.351	— 11	A. M.	R.	
74	Cornea	Somfa	Te	1.543	— 44	1.494	— 46		R.	
75	Cornereva	Somosreve	Te	4.499	— 250	4.456	— 255		R.	
76	Coronini	Laszlovara	Mo	901	+ 82	872	+ 94		R.	
77	Costeiu	Felsokastely . . .	Fa	608	+ 22	589	+ 23		R.	
78	Costeiu mare . . .	Nagykastely . . .	Lu	1.271	+ 32	1.251	— 17		R.	
79	Costeiu mic	Kiskastely	Lu	358	— 9	324	— 5	A. M.	R.	
80	Ceramnic	Koromnok	Ors	237	+ 29	235	+ 23		R.	
81	Cosava	Kossovo	Fa	579	+ 125	533	+ 123		R.	
82	Cosavita	Kiskosso	Fa	140	+ 12	140	+ 11		R.	
83	Crasova	Krassova	Re	3.353	+ 158	57	— 7	Bu. (5119) A. M.	Bu.	
84	Crasna	Korcsona	Ca	701	+ 43	689	+ 8	A.	R.	
85	Crivina	Krivina	Ti	509	+ 1	503	— 2		R.	
86	Crivina	Felsögörbed . . .	Fa	367	— 31	360	— 21		R.	
87	Criciova	Kricsova	Ti	992	+ 84	973	+ 7		R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
				1900	1910	1900	1910		
88	Crusovat . . .	Kortvelypatak .	Te	615	+ 70	614	+ 44		R.
89	Cutina	Gutonya	Be	923	+ 46	900	+ 63		R.
90	Cuptoare . . .	Kuptorya	Te	916	+ 81	915	+ 63		R.
91	Cuploare . . .	Kemenscseszék .	Re	1.545	—138	572	+ 43	A (700) Tr. M. Sl.	a.
92	Curtea	Kurtya	Fa	1.306	+ 19	1.262	+ 2		R.
93	Dalboset . . .	Dalbofalva . . .	Bz	2 379	+ 29	2 279	+ 53		R.
94	Dalcu	Dalcz	Ca	536	+ 23	536	+ 20		R.
95	Daruvar	Daruvar	Lu	1.482	+ 18	42	— 17	A (1365) M.	A.
96	Delinesti . . .	Delinyest	Re	1 082	+ 74	1.027	+ 79		R.
97	Dezesti	Dezest	Bo	841	+ 70	831	+ 73		R.
98	Divici	Divecs	Mo	707	— 1	104	— 36	S. (638)	S.
99	Dobresti	Dobrozd	Be	611	+ 7	610	+ 7		R.
100	Doelin	Dokleny	Bo	1.272	— 3	1.170	+ 19		R.
101	Dognesca . . .	Dognácska	Bo	3 525	—123	2.195	+125	A. M. Cr. S.	R.
102	Dolnia Iiupcova.	Alsólupko	Mo	1.561	+ 77	246	+ 50	S. (1184)	S.
103	Doman	Domany	Re	1.000	+192	667	+ 8	A. I. Tc. M.	R.
104	Domajna	Domagnia	Te	2 072	+ 54	2.036	+ 19		R.
105	Dragomiressti .	Dragomer	Lu	661	+ 81	611	+ 24	M. A.	R.
106	Dragsinesti . .	Dracfalva	Fa	315	— 28	314	— 36		R.
107	Drinova	Derenyo	Lu	323	+ 73	323	+ 67		R.
108	Dubesti	Dobozd	Mu	936	+118	924	+ 80		R.
109	Dubova	Dunatoigyes . . .	Ors	476	+ 28	473	+ 20		R.
110	Duleu	Dullo	Bo	833	+ 53	726	+ 50	A. M. S.	R.
111	Eibental	Tiszafa	Mo	720	+128	22	78		D.
112	Fadimac	Fagyimag	Be	958	— 20	952	— 29		R.
113	Faget	Facsad	Fa	2 479	+844	1.372	+ 95	M. A. Cr.	r.
114	Farasesti . . .	Forrásfalva . . .	Fa	538	+ 59	521	+ 26	M.	R.
115	Fardia	Ferde	Fa	971	+ 45	953	+ 26		R.
116	Farluce	Furluk	Bo	2.474	+169	2.414	+123		R.
117	Fenes	Fenyés	Te	907	+132	906	+ 76		R.
118	Ferdinantberg .	Nandorhegy . . .	Ca	1.407	+287	287	+131	A. (728) Sl. M.	a.
119	Fizes	Krassofűzes . . .	Bo	2.003	+139	1.593	— 71	M. A. Sl. Tc.	R.
120	Forotic	Forotik	O.	1.682	—200	1.248	+ 95	A. M. T.	R.
121	Garbovat	Gerboczvecz . . .	Bz	1.821	+ 35	1.819	+ 24		R.
122	Garliste	Gerlistye	Re	1.692	— 60	1.657	— 64		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ présomue
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1930	1910	1900	1910			
123	Gavojdia. . . .	Gavosdia. . . .	Ti	1.503	— 11	1.106	+ 50	M. A.	R.	
124	Gladna m. . . .	Gladnabanya. .	Fa	311	+ 6	251	+ 14	A. M.	R.	
125	Gladna r. . . .	Galadna. . . .	Fa	777	— 25	754	— 12		R.	
126	Glamboaca. . .	Glimboka. . . .	Ca	2.017	+ 113	1.992	+ 86		R.	
127	Ciucas.	Csukas.	Ti	957	— 16	8	— 1	A. (858)	A.	
128	Globucraiova. .	Globukraiova. .	Ti	778		774			R.	
129	Globureu. . . .	Golbor.	Ors	665	+ 20	664	+ 21		R.	
130	Goizesti.	Gojsefalva. . .	Fa	175	+ 9	167	+ 14		R.	
131	Golet.	Galacs.	Ca	720	+ 73	706	+ 48		R.	
132	Gornealiupcom. .	Felsőlipkő. . .	Mo	862	+ 111	847	+ 103		R.	
133	Gornia.	Gorony.	Re	878	— 69	856	— 68		R.	
134	Greovat.	Gerőcz.	O.	1.585	+ 160	1.546	+ 113	A.	R.	
135	Grosi.	Marosgoros. . .	Mu	396	+ 2	382	— 7		R.	
136	Gruin.	Gruny.	Lu	877	+ 28	866	+ 31		R.	
137	Harmadia. . . .	Harmad.	Ti	370	+ 26	367	+ 28		R.	
138	Hauzesti.	Hegyeslak. . . .	Fa	314	+ 27	309	+ 24		R.	
139	Herendesti. . . .	Heres.	Lu	971	+ 137	945	+ 85	A.	R.	
140	Hezeres.	Lugosegres. . .	Be	564	563	561	—		R.	
141	Hodos.	Krassohodos. . .	Lu	635	+ 45	628	+ 24		R.	
142	Homojdia. . . .	Homosdia. . . .	Fa	381	— 11	322	+ 48		R.	
143	Honorici.	Honorios.	Lu	825	+ 107	780	+ 8	A. M.	R.	
144	Iablanita.	Belajablancs. . .	Ors	1.829	+ 124	1.795	+ 69	M. A.	R.	
145	Jabalcea.	Krassoamlas. . .	Mo	422	— 26	8	— 6		D.	
146	Jam.	Jam.	J.	1.136	+ 17	985	+ 10	M. A.	R.	
147	Iaz.	Iasz.	Ca	826	— 11	809	— 15		R.	
148	Iersnic.	Ierze.	Be	592	— 19	587	— 18		R.	
149	Iersig.	Erszeg.	Bo	980	— 31	445	+ 9	M. A. Sl.	R.	
150	Ieselnita.	Dunaorbagy. . .	Ors	1.062	+ 166	999	+ 131		R.	
151	Iertof.	Hever.	J.	657	— 28	655	— 34		R.	
152	Iezeris.	Ezeres.	Re	1.556	+ 2	1.506	— 8		R.	
153	Igaz.	Igazfalva. . . .	Fa	1.881	+ 108	9	+ 11	M. (1805)	M.	
154	Iladia.	Ilyed.	J.	2.144	— 98	2.120	— 125		R.	
155	Ilova.	Ilopatak.	Te	1.060	+ 121	1.060	+ 111		R.	
156	Istvanhegy. . . .	Istvanhegy. . . .	Ti	71		49			R.	
157	Izgar.	Izgar.	Bo	1.267	— 10	812	+ 6	M. A.	R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE			
				1900	1910	1900	1910		
158	Istvanfalva . .	Istvanfalva. . .	Lu	409	+ 26	1	—	A. (407)	A.
159	Jabar.	Zsabar.	Lu	986	— 41	979	— 34		R.
160	Jdioara	Zsidovar.	Ti	1.405	— 95	1.199	+ 32	A. M.	R.
161	Jena	Zsena.	Ti	587	+ 72	490	+ 57	A. S. M.	R.
162	Jidovin	Zsidovin.	Bo	1.808	— 21	1.336	— 35	Sl. A. M.	R.
163	Jitini	Dicseny.	O.	637	— 32	619	— 37		R.
164	Jupanesti . . .	Zsupanfalva . .	Fa	232	+ 107	232	+ 106		R.
165	Jupalnic. . . .	Nagyszupany .	Ors	1.732	— 76	981	+ 413	M. A. S.	R.
166	Jupany	Zsupany.	Be	607	+ 97	570	+ 74	M. A.	R.
167	Jupa	Zsuppa	Ti	519	+ 24	514	— 107	M. A.	R.
168	Juresti.	Györözd.	Lu	289	+ 19	283	+ 20		R.
169	Jurjova	Karaszentgyorgy	O.	773	— 35	773	— 41		R.
170	Kiralykegye. .	Kiralykegye. .	Bo	1.415	+ 7	12	— 4	A. (923)	A.
171	Lalasint. . . .	Lalan.	Mu	1.429	— 138	1.396	— 128		R.
172	Lapusnic. . . .	Lapusnik	Bz	2.108	+ 139	2.100	+ 97		R.
173	Langenfeld. . .	Neramező. . . .	Mo	1.416	+ 156	486	— 136	S. (1187)	S.
174	Lapusnicel. . .	Lapusnicel. . .	Ti	932	+ 43	921	+ 33		R.
175	Lescovita . . .	Neramogyoros .	J.	1.155	— 40	736	— 346		S.
176	Leucusesti. . .	Lökösfalva. . .	Be	757	+ 27	728	+ 45		R.
177	Lindenfeld. . .	Karanberek . .	Ca	231	— 1	—	—	A. (230)	A.
178	Lugoj.	Lugos.	Lu	16.126	+ 5.692	5.564	+ 623	A. (6241) M.	a.
179	Lugojel. . . .	Lugoshely. . . .	Ti	1.352	+ 64	1.289	+ 6	A. M.	R.
180	Luncani. . . .	Begalancas. . .	Fa	637	— 18	597	— 22	M.	R.
181	Luncavita . . .	Nagyancas. . .	Ti	1.321	— 21	1.308	— 40		R.
182	Lupac.	Kisskrasso. . .	Mo	878	— 24	16	— 9		D.
183	Muciova. . . .	Macsova.	Ti	628	+ 194	598	+ 19	M. A.	R.
184	Macevici. . . .	Matyasmező. . .	Mo	713	+ 18	24	+ 2	S (699)	S.
185	Macoviste . . .	Makovistie. . .	J.	703	— 14	703	— 14		R.
186	Maidan.	Majdan.	O.	1.265	— 50	1.226	— 135	A.	R.
187	Maguri	Sendlak-maguri .	Ti	432	— 197	223	— 22	T.	R.
188	Mal.	Mal.	Ca	538	+ 1	538	— 3		R.
189	Marcina	Mercsina.	J.	1.670	+ 29	1.607	— 3		R.
190	Marcovat. . . .	Mercocz.	J.	1.213	— 70	1.499	— 72		R.
191	Marga.	Marga.	Ca	1.800	+ 74	1.751	+ 1	M.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ PRÉVALENTE
N°	NON ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1900	1910	1900	1910			
192	Marginea . . .	Marzsina. . . .	Fa	557	+ 128	502	+ 64	M.	R.	
193	Merul.	Almafa.	Ca	1.832	+ 211	1.601	+ 68	A. M. V.	R.	
194	Mehadia . . .	Mehadia. . . .	Ors	2.497	+ 7	1.993	+ 78	A. M. S.	R.	
195	Mehadica . . .	Kismihald. . . .	Te	2.181	+ 109	2.126	+ 121	T.	R.	
196	Moceris	Mocsaros. . . .	Bz	1.196	+ 133	1.190	+ 126		R.	
197	Moniom.	Moniö.	Re	563	— 1	542	+ 2		R.	
198	Mutnic mare . .	Nagymutnik. . .	Ti	921	+ 38	822	+ 32	A. M.	R.	
199	Mutnic mic. . .	Kismutnik. . . .	Fa	351	— 8	343	— 10		R.	
200	Nadrag	Nadrag.	Ti	2.150	— 237	731	— 179	A. (1902) St. Te. M.	a.	
201	Nagybodofalva.	Nagybodofalva.	Be	1.328	+ 248	10	— 3	M. (1304)	11 (1559)	
202	Naidas.	Neranadas. . . .	J.	2.674	+ 38	2.644	+ 21		R.	
203	Nemesesti. . . .	Nemesö.	Fa	191	— 6	190	— 3		R.	
204	Nermed.	Nermet.	Re	745	— 72	—	—		D.	
205	Nevrincea. . . .	Nörincoe.	Be	372	+ 467	359	—		R.	
206	Nicolint.	Miklobaza. . . .	J.	1.317	— 94	1.300	— 118		R.	
207	Obreja.	Bisztanyes. . . .	Ca	1.984	+ 176	1.964	+ 114		R.	
208	Oena de fer . .	Vaskö.	Bo	1.242	+ 90	1.072	+ 102	A. M.	R.	
209	Ogradna veche.	Oaszonyiret. . .	Ors	812	+ 42	776	+ 24		R.	
210	Ohaba-Bistra. .	Bistere.	Ca	1.026	+ 195	844	+ 99	A. M.	R.	
211	Ohaba lunga. .	Hosszuszabadi. .	Be	428	+ 136	397	— 62	M.	R.	
212	Ohaba mutnic. .	Ohaba mutnik. . .	Ti	925	+ 200	882	— 61	M. A.	R.	
213	Ohaba serba. . .	Racszabady. . . .	Mu	866	+ 65	843	+ 51	M.	R.	
214	Ohabita.	Kiszabady. . . .	Re	340	+ 5	336	—		R.	
215	Olosag.	Ollosag.	Lu	919	— 33	812	+ 2	M. A.	R.	
216	Oravita m. . . .	Oraviczabanya. .	O.	4.314	— 235	1.487	— 154	A. (2274) M. S. St.	A.	
217	Oravita r. . . .	Oraviczafalva. .	O.	2.542	+ 294	1.659	+ 23	A. M. S.	R.	
218	Ogradna mica. .	Ujasszonyret. . .	Ors	259	+ 22	46	+ 13		D.	
219	O moldova. . . .	O moldova. . . .	Mo	2.170	— 19	96	— 20	S. (1939)	S.	
220	Orsova.	Orsova.	Ors	4.610	+ 1185	1.165	+ 295	A. (1835) M. J. S. etc.	a.	
221	Osupanec. . . .	Naguszupany. . .	Ors	1.732	— 76	981	+ 413		R.	
222	Ostrov.	Marosziget. . . .	Mu	626	— 27	620	— 30		R.	
223	Padurany. . . .	Maroserdöd. . . .	Mu	498	+ 50	381	+ 164		R.	
224	Padina matei. .	Padinamatei. . .	Mo	759	— 28	752	— 32		R.	
225	Pajoga.	Pozsga.	Mu	797	+ 58	779	+ 62		R.	
226	Perul.	Begakortcs. . . .	Be	662	— 36	631	— 34		R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				AUTRES nationalités	NATIONALITÉ Péloponnèse
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE			
				1900	910	1900	1910		
227	Parvova	Porko	Bz	1175	+ 55	1146	+ 33		R
228	Patás	Nerapattas . . .	Bz	1218	+ 70	1157	+ 85		R
229	Pecescnica . . .	Csernabesenyó .	Ors	676	+ 26	644	— 2	A.	R
230	Postera	Krassobarlang .	Ti	626	— 30	570	+ 16	Cr.	R
231	Petnic	Petnik	Ors	1154	+ 84	1140	+ 69		R
232	Petrila	Petrilova	J	938	— 61	935	— 70		R
233	Petroasa	Kőfalu	Fa	597	— 20	570	— 53		R
234	Petrosnita . . .	Petresfalva . . .	Ca	1103	+134	1083	— 64	A.	R
235	Plavicevita . . .	Nazsados	Ors	457	+ 25	398	+ 38	Bu. A.	R
236	Plugova	Ekes	Ors	1192	+103	1180	+ 99		R
237	Poeni	Ruszcátó	Fa	636	+ 62	582	+ 68	M. A.	R
238	Poganesti	Poganyfalva . . .	Lu ✓	491	+ 50	482	+ 42		R
239	Poiana	Sebes mező . . .	Ca	1184	+128	1175	+111		R
240	Pojejena r. . . .	Alsőpozsgas . . .	Mo	782	+116	765	+ 94	S.	R
241	Potoc	Szenesfalva . . .	J	1423	+ 50	1412	+ 57		R
242	Povarjma	Porzson	Fa	441	+ 8	432	+ 12		R
243	Prigor	Nerahalmos . . .	Bz	1843	— 97	1824	—137	A.	R
244	Prilipet	Perebő	Bz	1744	+ 42	1713	+ 48		R
245	Prisaca	Gyepesfalva . . .	Ti	875	—163	839	—164		R
246	Prisian	Perestyen	Ca	425	+ 65	405	+ 59	M.	R
247	Putna	Putna	Bz	414	— 4	398	— 6		R
248	Racajdia	Racasdia	J	2975	+ 10	2910	+ 23	A.	R
249	Rachita	Rekitta	Be	1035	+602	1035	+564		R
250	Rachitova	Rakitova	O	974	— 16	965	— 23		R
251	Radimna	Radonya	Mo	804	+ 38	94	— 2	S. (714)	S
252	Radmaniesti . .	Radmanyest . . .	Be	723	— 26	690	— 11		R
253	Ramna	Raffna	Bo	2507	— 22	2437	— 84	A. S.	R
254	Ravensca	Almasrona	Bz	386	— 31	—	+ 5		D
255	Remetea lunga .	Remete lunka . . .	Be	737	— 18	707	— 25	A.	R
256	Remetea poganici .	Poganyremete . .	Lu	591	+ 68	547	+ 50	A. S.	R
257	Resita mont . . .	Resicza banya . .	Re	11740	+ 3449	1840	+ 672	A. (7559) M. Te. Sl.	A
258	Resita r.	Roman resicza . .	Re	3165		1284		A. M. Te. Sl.	r
259	Romanesti	Rumunyst	Fa	681	+ 31	660	+ 21	M.	R
260	Rudaria	Ogerlistye	Bz	2827	—257	2804	— 261		R
261	Rueni	Sebesron	Ca	687	+ 26	681	+ 39		R

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
N ^o	NOM ROUMAINE	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE			
				1920	1910	1920	1910		
262	Rugi	Ruzs	Ti	932	— 1	928	— 4		R.
263	Ruginosu	Rugyncz	Ti	399	— 30	392	— 25		R.
264	Rusca	Ruska	Ti	1.598	—126	1.579	—123		R.
265	Rusca mont . . .	Ruszkabanya . .	Ca	2.946	—343	1.381	— 45	A. Sl. M. I.	R.
266	Rusova noua . . .	Ujruszoloz . . .	J.	419	— 3	419	— 8		R.
267	Rusova veche . .	Orusova	J.	380	— 18	375	— 24		R.
268	Saceni	Szecsény	Fa	240	+ 166	230	— 26	A. M.	R.
269	Sacu	Zsaku	Ti	1.198	+ 158	1.040	+ 34	A. M.	R.
270	Sadova noua . . .	Ujsagyva	Te	533	+ 10	533	+ 8		R.
271	Sadova	Osagyva	Te	589	+ 47	20	— 14	A. (606)	A.
272	Salbagel	Szilvashely . . .	Ti	1.003	—313	622	+ 17	A. Sl.	R.
273	Salciva	Szolcsva	Mu	684	+ 21	679	+ 18		R.
274	Santa Elena . . .	Duna Szentilona	Mo	766	+ 48	2	— 1		D.
275	Sasca mont . . .	Saszkabanya . .	J.	2.581	—693	1.958	—617	A. M. S.	R.
276	Sasca rom	Romansaszka . .	J.	1.447	— 41	1.425	— 21		R.
277	Sarazani	Szarazany	Lu	527	— 27	489	— 17	M. A.	R.
278	Satu mic	Lugoskifalu . . .	Lu	731	+ 239	663	+ 28	M. A.	R.
279	Scanius	Bojtorjanos . . .	Lu	1.635	— 9	914	+ 7	Ru. M. A.	R.
280	Schnellerruhe . .	Biger	Mo	325	+ 48	—	—		R.
281	Schinapar	Mariaschnec . . .	J.	700	— 8	687	— 8		R.
282	Secas	Krassoszekas . .	O.	1.512	— 4	1.479	— 42	A.	R.
283	Sichevita	Szikesfalu	Mo	2.424	+ 199	2.314	+ 194		R.
284	Silha	Szilba	Lu	1.150	+ 75	1.119	+ 77	A. M.	R.
285	Sintesti	Szintyest	Mu	927	+ 8	924	—		R.
286	Slatina	Neraszlatina . . .	J.	1.459	— 66	1.453	— 65		R.
287	Slatina mica . . .	Temeszlatina . . .	Te	2.115	+ 107	1.885	+ 105	A. M.	R.
288	Soceni	Szocsan	Re	1.143	+ 32	1.087	+ 26	T.	R.
289	Socoloviei	Nerasolymos . . .	Mo	1.782	+ 213	75	+ 13	S. (1753)	S.
290	Socular	Szokolar	J.	1.443	+ 74	1.435	+ 83		R.
291	Sopotu nou	Ujsopot	Bz	1.443	+ 48	1.441	+ 22		R.
292	Sopotu vechi . . .	Osopot	Bz	1.157	+ 124	1.156	+ 112		R.
293	Sputa	Begapatta	Be	434	— 13	416	— 15		R.
294	Steierlac anina	Steierlak anina .	O.	13.723	—1387	1.026	+ 251	A. (9165) Te.P.	A.
295	Subodica	Krassoszombat . .	J.	552	+ 39	4	+ 12	S. (324)	S.
296	Sudrias	Begaszederejcs . .	Be	572	+ 62	535	+ 41	M.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉ présédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1900	1910	1900	1910			
297	Surduca mare . . .	Nagyszurduk . . .	Bo	1.004	+ 115	706	+ 46	A. Tc. M.	R.	
298	Surduca mic. . .	Kisszurduk. . .	Fa	808	— 17	802	— 19		R.	
299	Sumita	—	Bz	376	+ 51	—	—	Celi	Dr.	
300	Susani.	Bégaszussany. .	Be	717	+ 223	685	+ 53	M. Cr. A.	R.	
301	Susca.	Sisak	Mo	657	+ 68	588	+ 56	S.	R.	
302	Svinita	Szinicze.	Ors	1.419	+ 29	22	+ 11	S. (1314)	S.	
303	Tapia.	Tapya.	Ti	558	— 45	478	+ 21		R.	
304	Targoviste. . . .	Vasaros.	Be	667	+ 368	661	— 13	M.	R.	
305	Tarnova.	Torno.	Re	3.269	+ 190	3.181	+ 236		R.	
306	Temeresti	Temerest	Mu	842	+ 44	839	+ 47		R.	
307	Teregoia	Teregoia	Te	3.156	+ 383	2.920	+ 324	A. M.	R.	
308	Tievanu mare . .	Nagytievany . . .	O.	1.832	— 148	1.761	— 172		R.	
309	Tievanu mic. . . .	Kistievany	O.	1.511	— 103	1.494	— 117		R.	
310	Tincova.	Tinkova.	Ti	748	+ 45	734	+ 36		R.	
311	Tisovita.	Tiszovicza	Ors	271	+ 30	256	+ 22		R.	
312	Tomesti.	Tamaszd.	Fa	696	+ 3	471	—	A. Sl. M.	R.	
313	Topla.	Topla.	Mu	238	+ 1	223	+ 8		R.	
314	Toplet.	Csernaheviz . . .	Ors	1.748	+ 372	1.572	+ 301	A. M.	R.	
315	Tuferiu.	Tuffier.	Ors	880	+ 9	817	— 113	A. M. J.	R.	
316	Turnu.	Sebestorony . . .	Ca	472	+ 23	471	+ 24		R.	
317	Tala.	Csella.	Mu	1.266	+ 88	1.209	+ 55	M. A.	R.	
318	Tupar.	Szaparyfalva. . .	Be	1.548	+ 193	92	— 47	M (1410) S.I.A.	M.	
319	Tarova.	Krassocer.	Re	834	+ 46	759	+ 41	T. A. (318)	R.	
320	Udvarsalas. . . .	Udvarszalas . . .	J.	468	— 6	59	+ 20	M. (328)	M.	
321	Valea Bolvasnita .	Valea Bolvasniera .	Ors	1.262	+ 41	1.245	+ 39		R.	
322	Valea Boul. . . .	Okerputak.	Ti	838	+ 51	824	— 14		R.	
323	Valea deni.	Valdeny.	Re	1.035	+ 26	1.027	+ 20		R.	
324	Valea lunga. . . .	Begahoszupatak .	Be	467	+ 97	362	— 27	M.	R.	
325	Valea mare	Bizhanagyvolgy . .	Ca	473	+ 37	473	+ 31		R.	
326	Valea mare	Valea mare	Mu	570	— 41	519	— 20	M.	R.	
327	Valea mare	Poganyosvolgy. .	Bo	648	+ 28	627	+ 27		R.	
328	Valea Pahu. . . .	Valepaj.	Bo	1.122	+ 77	1.084	+ 25	A.	R.	
329	Valiug.	Ferenczfalva. . .	Re	2.481	— 284	1.301	— 45	A. Tc. M.	R.	
330	Valisoara	Valisoara		1.012	+ 97	990	+ 94	A.	R.	
331	Vama marga. . . .	Vamasmarga. . . .	Ca	102	— 6	94	— 3		R.	

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION						NATIONALITÉS prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
				1900	1910	1900	1910			
332	Var.	Var.	Ca	1.077	+ 50	1.077	+ 39		R.	
333	Varciorova. . .	Varcsaro . . .	Ca	1.373	— 23	1.356	— 11		R.	
334	Vasiova	Vassafalva . .	Bo	1.327	+ 101	879	— 64	A. M. S.	R.	
335	Vecsehaz	Vecsehaze . . .	Lu	1.130	+ 78	7	+ 1	A. (1.137)	A.	
336	Verendin	Verend	Te	1.941	+ 96	1.921	+ 90		R.	
337	Veresmort. . . .	Vörösmart. . .	Mu	279	+ 10	278	+ 8		R.	
338	Vermes	Vermes	Bo	2.067	+ 24	1.836	+ 200	M. Sl. A.	R.	
339	Visag.	Krassoviszag. .	Lu	1.891	+ 193	1.805	+ 124	A. M.	R.	
340	Vodnic	Vizes	Re	461	+ 17	1	+ 1		D.	
341	Voislova. . . .	Bisztracgyvoly. .	Ca	562	— 52	539	— 35	A.	R.	
342	Vranii	Alsóvarany. . .	J.	1.872	+ 3	1.863	— 47		R.	
343	Vraniut	Felsővarany. . .	J.	1.598	— 51	1.580	— 81		R.	
344	Weidental. . . .	Temesfo. . . .	Te	937	+ 108	1	—	A. (1.033)	A.	
345	Weizenried . . .	Szőrenyibuzas .	Mo	1.155	+ 111	1	+ 5		D.	
346	Wolfsberg	Zsonenyordas .	Te	882	+ 79	1	—	A. (961)	A.	
347	Zabar.	Zsabar	Lu	986	— 41	979	— 34		R.	
348	Zabalt.	Zsabalcz. . . .	Mu	730	+ 16	683	+ 27	M. A.	R.	
349	Zagujeni. . . .	Zaguzseny. . .	Ti	566	+ 18	494	+ 12	M. A.	R.	
350	Zavoiu	Zavojly	Ca	456	+ 43	454	+ 42		R.	
351	Zervest	Eszervesdtye. .	Ca	682	+ 60	677	+ 48		R.	
352	Zgribesti	Krassogombas .	Ti	1.107	+ 897	971	+ 58	M. A.	R.	
353	Zlatita.	Neraaranyos. .	Mo	1.267	+ 94	534	— 84	S. (764)	S.	
354	Zlagna	Szalakna. . . .	Ca	501	+ 50	501	+ 50		R.	
355	Zolt.	Zold	Fa	391	+ 23	349	+ 43	M. A.	R.	
356	Zorany	Zorany	Fa	295	— 11	295	— 11		R.	
357	Zorlent mare . .	Nagyzorlencz. .	Re	2.902	+ 107	2.756	+ 47	A.	R.	
358	Zorlent mic . .	Felsőzorlencz. .	Ti	596	— 9	571	+ 14		R.	

II. — LE COMITAT DE TİMES

N ^o	LOCALITÉS		POPULATION						NATIONALITÉ réclamée
	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1901	1910	1901	1910			
Aradul nou									
1	Aradu nou	Ujarad	6.139	— 133	210	+ 11	A. (5034) M.	A.	
2	Bodrogu nou	Ujbodrog	315	— 66	277	— 31	A.	R.	
3	Cherestes.	Temes keresztes. .	1.123	— 17	56	— 27	A. (986)	A.	
4	Chisfaluda	Angyalgut	1.580	+ 122	74	+ 14	A. (1593)	A.	
5	Fenlac	Fonlak	2.970	+ 125	1.720	+ 254	S. A. M.	R.	
6	Firiteaz.	Feregyhaz.	1.264	— 134	865	— 71	M. A.	R.	
7	Fibis.	Fibis (Temesfüves)	2.346	+ 94	1.354	+ 13	A. M.	R.	
8	Fiscut	Temesfuzkut	875	+ 21	759	— 4		R.	
9	Munar	Munar	634	— 1	376	— 84	S. (222) M. (165) A.	r.	
10	Nagifola	Temesnagyfalu . . .	1.568	— 69	104	— 43	S. (896) A. (485)	S.	
11	Nemeciag.	Nemetsag.	1.986	+ 39	69	— 16	A. (1881) M.	A.	
12	Secusigiu.	Szekeszut.	2.652	— 206	2.149	— 200	A. M.	R.	
13	Rethat	Rethat	997	— 12	32	+ 3	A. (946)	A.	
14	S. Miclaus mic. . .	Kiszentmiklos. . . .	2.684	+ 187	1.097	+ 13	A. (1359) M. S.	a.	
15	S. Petre nemtese. .	Nemetszentpeter. .	2.801	— 182	121	— 48	A. (1966) M.	A.	
16	Sepfalu.	Szepfalu	2.538	— 250	89	— 12	A. (2073) M.	A.	
17	Zadartac	Zadorlak	2.339	— 212	180	— 16	A. (1860) M.	A.	
Biserica Alba									
18	Biserica alba	Fehertemplom . . .	10.849	+ 405	869	+ 937	A. (6245) S. M.	A.	
19	Carlsdorf.	Karoly falva.	3.512	+ 328	94	+ 11	A. (3497) M. S.	A.	
20	Cseh.	Cseh falva	182	+ 34	—	—	M. (72)	m.	
21	Cusici	Kussics.	2.547	+ 276	128	— 6	S. (2151) A.	S.	
22	Crusita.	Crusita.	2.317	+ 3	10	+ 15	S. (1805) A. M.	S.	
23	Furics	Furjes	1.402	+ 143	129	— 92	S. (1146)	S.	
24	Gaitsol.	Gajtasol	407	+ 87	63	— 35	S. (459)	S.	
25	Grebenat	Gerebenez	2.260	+ 183	2.152	+ 140	S. A. M.	R.	
26	Iasenova	Körtedkarasjeszeno.	2.162	+ 251	84	— 77	S. (1764) Te. A. M.	S.	
27	Isbiste	Isbiste	2.613	+ 104	38	+ 48	S. (2546) A.	S.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ prévalante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1909	1910	1900	1910			
28	Nicolint mare . . .	Temes miklos . . .	3.462	+ 21	3.355	— 107	A. S.	R.	
29	Oresat	Homokdiod	682	+ 84	436	+ 17	S.	R.	
30	Palanca	Palank	1.268	+ 73	3	+ 2	S. (1311)	S.	
31	Parta	Parta	667	+ 82	412	— 47	S. (677) A.	S.	
32	Ulma	Homokszil	3.572	+ 315	413	+ 53	S. (3364) A.	S.	
33	Rebenberg	Szoloshegy	769	— 51	17	— 2	S. (694)	S.	
34	Straja	Temestrasza	1.606	+ 72	1.537	+ 7	S. A.	R.	
35	Varulia	Temesvaralja	1.153	+ 89	60	— 28	S. (1174) A.	S.	
36	Vracevgaj	Varaszliget	2.439	+ 124	13	+ 2	S. (2438) A.	S.	
37	Vorostemplom . . .	Vorostemplom . . .	1.008	+ 89	4	+ 9	S. (1001)	S.	

Buzias

38	Bacova	Bakovar	2.099	— 62	39	+ 8	A. (1895) M.		A.
39	Blajova	Balazsd	528	— 19	458	— 2	A. M.		R.
40	Buzias	Buzias furdo	2.852	+ 71	889	+ 11	A. (1045) M. 1912		a.
41	Cadar	Kadar	813	— 65	587	— 6	M. A. S.		R.
42	Capat	Keped	691	+ 68	583	—	M.		R.
43	Cheveresul mare . .	Nagy koveres	1.995	— 64	1.692	— 60	M. A. S.		R.
44	Dragsina	Temes falva	896	+ 28	561	+ 44	M. A.		R.
45	Dragoesti	Dragony falva	955	— 13	914	— 11	M.		R.
46	Duboz	Temes doboz	735	+ 41	669	+ 80	A.		R.
47	Ficatar	Feketeer	945	+ 6	898	+ 47	M. A.		R.
48	Hiltas	Hatyias	1.789	— 23	1.664	— 31	M. A.		R.
49	Icloda	Iklod	719	+ 3	637	+ 60	A. M.		R.
50	Niczky falva	Niczky falva	2.131	+ 39	14	+ 7	A. (2089) U.		A.
51	Racovita	Rakovicza	1.859	— 134	1.755	— 96	M. A.		R.
52	Ohaba forgaci . . .	Temes forgaci	1.676	— 30	1.639	— 39	A.		R.
53	Sacos ture	Törökszakos	1.408	— 131	1.196	— 77	M. A.		R.
54	Otvosd	Otvosd	552	+ 264	—	—	M. (791)		M.
55	Sacos ungar	Magyarsakos	3.067	+ 216	2.971	+ 238			R.
56	Silaj	Nagyszilas	2.240	— 59	2.027	— 2	M. A.		R.
57	Sinersig	Szinerszeg	924	+ 48	605	— 11	M. A.		R.
58	Serbova	Szirbo	866	+ 42	837	— 27	A.		R.
59	Tormac	Vegvar	2.494	+ 390	70	+ 2	M. (2659) A.		M.

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1903	1910	1900	1910			
60	Unip	Tèmes ujnep . . .	742	— 53	654	— 59		R.	
61	Uliug	Temes ujlak . . .	963	— 2	949	— 43	A. M.	R.	
62	Vucovar	Temes vakovar . .	1211	— 44	610	— 10	Sl.	R.	
Central									
63	Beregsau	Berekszo	2210	+ 104	1981	— 83		R.	
64	Becicherec mic . .	Kisbecsekerk . . .	3738	+ 72	422	— 1	A. (2531) S.	A.	
65	Cerneghihaz	Csernegyhaz . . .	1454	— 122	1275	— 124		R.	
66	Besenova noua . . .	Ujbessenyo	2857	— 316	78	— 64	A. (2535) M.	A.	
67	Covaci	Temes kovacs . . .	957	— 9	14	+ 15	A. (913)	A.	
68	Ghiroda	Gyored	1184	+ 235	774	+ 77	M. A.	R.	
69	Ghiarmat	Temes gyarmata . .	5322	+ 55	295	+ 23	A. (4287)	A.	
70	Ghiroci	Gyureg	2215	+ 146	1979	+ 31	A. M.	R.	
71	Kissoda	Tesold	1688	+ 1319	1216	+ 7	A. M.	r.	
72	Medves	Magyarmedves . .	1241	+ 21	484	— 10	M. (626) A.	m.	
73	Mehala	Mehala	6196	—	2284	—	A. (2563)	a.	
74	Mosnita	Mosnicza	1180	+ 716	1026	— 8	M. A.	R.	
75	Parta	Paracs	2813	+ 74	1444	— 111	A. M. S.	r.	
76	Remetea t.	Temesremete . . .	1352	+ 39	1099	— 5	M. A.	R.	
77	Sacalhaz	Szakahaza	4136	— 481	71	+ 21	A. (3435) M.	A.	
78	Sabadfalu	Szabadfalu	1322	+ 126	14	+ 13	A. (1319)	A.	
79	Sag	Felsoszek	2564	— 143	808	— 55	G. (1335) M.	A.	
80	Temisoara	Temesvar	53.033	+ 19524	4014	+ 3532	G. (31644)	a.	
81	Utvini	Otvény	1537	— 97	1248	— 77	A. M.	R.	
82	St-Andrei	Szent andras . . .	3011	— 275	418	+ 27	A. (2175) M.	A.	
83	S. Mihail	Nemet St Mihaly . .	1453	— 291	15	— 6	A. (1111) M.	A.	
84	S. Mihail	Begast mihaly . . .	2021	+ 103	1666	+ 52	M. A. S.	R.	
Ciacova									
85	Berini	Bereny	1184	— 13	1090	— 55	M.	R.	
86	Ciacova	Csak	4601	— 197	1090	— 158	A. (2233) V. S.	a.	
87	Cerna	Temescserna	749	+ 80	683	+ 35	M. A.	R.	
88	Folia	Folya	1452	— 146	799	+ 36	A. M. S.	R.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ proclamée
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
89	Ghilad	Gilad	3785	+ 117	2492	+ 137	M. A. S.	R.	
90	Libling	Liebling	4174	+ 175	73	+ 10	A. (4153) M.	A.	
91	Lighet	Temesliget	1873	— 51	1696	— 85	A. M. S.	R.	
92	Obad	Obad	1003	— 12	534	— 4	A. (387)	R.	
93	Petromani	Petromany	2084	— 78	1888	— 92	M. A.	R.	
94	Sipet	Sebed	2805	— 310	2447	— 143	A. M.	R.	
95	Stamora rom	Felsősziamora	1043	+ 60	941	+ 70	A. M.	R.	
96	Voiteg	Vejte	1893	+ 17	700	+ 4	A. (992)	a.	
97	Zabala	Szephely	3993	+ 132	3088	+ 74	M. A.	R.	
Cubin									
98	Bavaniste	Homok balványos	6683	+ 157	58	— 8	S. (6115) A.M.	S.	
99	Cubin	Kevevara	5853	+ 1582	1291	+ 435	A. (2650) S.M.	a.	
100	Delibata	Deliblat	4729	— 18	2116	+ 23	S. (2232)	s.	
101	Dubova	Dubovacs	1069	+ 437	212	+ 9	S. (1034)	S.	
102	Galia	Galia	2027	+ 298	298	— 37	S. (1715)	S.	
103	Mramorac	Homokos	4458	+ 205	1261	— 5	A. (2156) S.M.	a.	
104	Plosici	Kevepallos	2092	+ 10	5	— 3	S. (1116) A.	S.	
105	Sekelikeve	Szekelykeve	3399	+ 1143	2	+ 15	M. (3869)	M.	
106	Temessziget	Temessziget	1408	+ 40	28	+ 9	S. (1300)	S.	
Detta									
107	Berecuta	Borkucs	299	+ 3	290	+ 9		R.	
108	Beresti	Beresty	1010	— 6	13	+ 7	S. (889)	S.	
109	Birda	Birda	1142	+ 181	495	+ 15	A. (593) M. S.	a.	
110	Butin	Temesbutyin	1065	+ 6	178	+ 15	Sl. (417) M.	Sl.	
111	Detu	Detta	3997	+ 206	222	+ 115	A. (2802) M. S.	A.	
112	Denta	Denta	3220	+ 268	1217	+ 42	S. A. M.	r.	
113	Gataia	Gattalja	3437	+ 66	1049	+ 170	M. (1883) A.	M.	
114	Ghertenis	Gertenyes	1480	+ 40	1157	+ 70	M. A.	R.	
115	Morifeld	Moricsfold	2529	— 62	13	+ 4	A. (2184)	A.	
116	Omor	Omor	1401	+ 98	329	+ 15	M. (585) A.	m.	
117	Onalita	Magyarapacza	953	— 9	764	+ 30	A.	R.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ préséance
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
118	Percosova	Berkesfalu	1.027	+ 22	480	+ 54	A. M.	r.	
119	Sculea	Szigetfalu	1.324	+ 139	633	+ 77	M.	r.	
120	Semlac mare	Mező somlyó	1.076	+ 39	823	+ 45	M. A. S.	R.	
121	Semlac mic	Varsomlyó	674	+ 37	10	+ 2	A. (683)	A.	
122	Sosdia	Sosd.	1.529	+ 264	1.211	+ 55	A.	R.	
123	S. Giorgiu man	Monostorszentg	434	+ 5	264	— 153	S. (307)	S.	
124	S. Giorgiu cam	Tarnok	640	— 37	148	— 57	S. (459)	S.	
Lipova									
125	Alius	Temerszilesd	2.084	— 216	1.789	— 291	A.	R.	
126	Altringen	Kisrekas	217	— 30	21	— 3	A. (164)	A.	
127	Belotint	Belethaza	1.184	— 32	1.167	— 44		R.	
128	Bogda	Rigosfardó	464	+ 10	198	+ 3	A. (232)	a.	
129	Buchberg	Buchberg	326	+ 1	160	+ 4	A.	R.	
130	Chelmac	Maraseperjes	1.261	+ 35	1.245	+ 34		R.	
131	Cheches	Kekes	781	— 28	766	— 47		R.	
132	Charlottenburg	Saroltavar	293	— 20	22	— 2	A. (210)	A.	
133	Chesiut	Lippa Keszi	2.130	+ 93	2.107	+ 93		R.	
134	Comeat	Temes komyat	565	— 35	495	— 5	M.	R.	
135	Covejdia	Temes kovezd	1.377	+ 60	1.356	+ 53	M.	R.	
136	Crivobara	Krimarvara	622	— 4	614	— 17		R.	
137	Chizdia	Kisgye	1.714	+ 51	1.620	+ 79		R.	
138	Dorgos	Dorgos	683	— 22	657	— 18		R.	
139	Hidekgut	Temeshidekgut	3.013	— 14	243	— 43	A. (2658)	A.	
140	Labasint	Labasz	680	+ 26	663	+ 24		R.	
141	Lipova	Lippa	7.427	+ 437	3.191	+ 440	A. (2404) M.	r.	
142	Mosloc	Maslak	1.574	— 186	66	— 28	A. (1294) M.	A.	
143	Mezdorgos	Mezdorgos	145	+ 15	142	+ 18		R.	
144	Naidorf	Ujfalu	1.273	+ 37	106	+ 43	A. (1033) M.	A.	
145	Patars	Petiereze	347	+ 39	337	+ 42		R.	
146	Remete nemt	Nemetremete	632	+ 68	56	— 17	A. (694)	A.	
147	Secas	Szecacs	911	+ 34	792	+ 78	A. M. S.	R.	
148	Sistarovat	Sistarocz	1.168	+ 62	1.107	+ 60		R.	
149	Traunau	Cseralja	1.280	— 12	19	— 2	A. (1227)	A.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ p. d'origine
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1910	1910	1900	1910			
150	Uzusaui	Marosuszó	1.575	+ 141	1.519	+ 119		R.	
151	Vizma	Vizma	689	+ 12	659	— 6		R.	
152	Zabrani	Zabrany	421	— 5	44	— 5	A. (75)	A.	
Recas									
153	Babsa	Babsa	1.364	— 26	970	— 56	M.	R.	
154	Bazos	Bazos	2.133	+ 27	1.620	+ 24	M. A. Cr.	R.	
155	Belint	Belenceze	2.884	— 266	2.700	— 231	M. A.	R.	
156	Bucovat	Bükk falva	1.634	— 20	1.336	— 185	M.	R.	
157	Buzad	Buzad	843	+ 16	801	+ 22	M. A.	R.	
158	Brescovat	Aga	929	+ 34	381	+ 6	Sl. A. M.	r.	
159	Budint	Budincez	1.002	— 55	966	— 54	A.	R.	
160	Chiseteu	Kiszeto	1.388	— 73	1.256	— 104	A. M.	R.	
161	Hernicova	Aranyag	1.364	+ 50	970	— 6	A. M.	R.	
162	Hizies	Hiszuag	709	+ 35	669	— 48	A.	R.	
163	Hodos	Temes hodos	602	+ 44	423	+ 25	M. A.	R.	
164	Gisella falva	Gisela falva	1.403	+ 79	16	+ 4	A. (1082)	A.	
165	Ianova	Margit falva	1.860	— 55	1.173	— 31	A. M. S.	R.	
166	Ictar	Iktar	848	— 64	810	— 62	M.	R.	
167	Isvin	Oszeny	1.606	+ 6	1.456	— 59	M. A.	R.	
168	Lucaret	Lukasko	607	— 90	222	— 170	S. (338) M. A.	S.	
169	Nadas	Melynadas	705	+ 35	493	+ 11	M. A.	R.	
170	Paniova	Panyo	909	+ 78	478	+ 37	A. M.	R.	
171	Recas	Temes rekas	4.404	+ 217	166	+ 49	A. (1832) S.	A.	
172	Susanovat	Sziklas	1.035	— 31	1.039	— 6		R.	
173	Sustra	Sustra	851	— 9	826	— 24		R.	
174	Stancea	Sztanceso falva	1.404	+ 962	9	+ 10	S. (1052) M.	s.	
175	Tees	Tesfalva	565	+ 15	354	+ 3	Sl.	R.	
176	Toplovat mare	Nagytoplovecz	1.461	— 6	1.209	— 18	A. M.	R.	
177	Temes kiraly falva	Temes kiraly falva	829	+ 44	16	— 9	S. (770)	S.	
178	Toplovat mic	Kistoplovecz	226	+ 123	217	+ 22		R.	
179	Temes peteri	Temes peteri	988	— 64	43	— 21	S. (816)	S.	
180	Josef falva	Ujjosef falva	1.311	+ 229	8	— 8	A. (1023) M.	A.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITE prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
Varset									
181	Clopodia	Klopodia	1.779	+ 252	688	+ 35	M. A. Tc.	r.	
182	Costeiu	Melikastely	2213	+ 7	2.144	— 25		R.	
183	Dejani	Dezsánfalva	876	+ 87	80	+ 37	M. (569) S.	M.	
184	Ferendia	Ferend	1.718	+ 162	1.314	+ 23	M. A.	R.	
185	Gaiul mic	Kisgaj	669	— 22	563	—		R.	
186	German	Ermeny	616	+ 48	541	+ 49	M. A.	R.	
187	Iabuca	Almad	1.233	+ 33	827	+ 60	S. M. A.	R.	
188	Jam mare	Nagyzsam	3.061	— 99	140	— 7	A. (2193) M.	A.	
189	Jam mic	Kiszsam	895	+ 194	627	+ 78		R.	
190	Latunas	Laesunas	1.000	+ 40	852	+ 12	M. A.	R.	
191	Marcovat	Marktelke	1.527	— 89	1.435	— 69	A. S. M.	R.	
192	Mesici	Meszevalu	747	— 21	728	— 28		R.	
193	Moravita	Temesmora	1.731	— 29	10	+ 3	A. (1644) M.	A.	
194	Paulis	Temespauly	2.365	+ 201	19	+ 3	S. (2251) M.	S.	
195	Porani	Pod porany	482	+ 85	18	— 6	S. (518)	S.	
196	Ratisor	Rethely	1.287	+ 64	1.239	— 89	S. A.	R.	
197	Salcia	Temesszollos	875	+ 51	860	+ 12		R.	
198	Srediste mare	Nagyszerek	2.048	+ 239	79	— 29	S. (1053) M. A.	s.	
199	Srediste mic	Kisszered	647	— 10	628	— 7		R.	
200	Stamora nemt.	Alsosztamora	1.423	+ 44	13	+ 19	A. (1289) M.	A.	
201	Temeskutas	Temeskutas	1.999	+ 44	18	— 7	A. (1924)	A.	
202	Varadia	Varadia	3.224	— 114	2.921	— 163	M. A.	R.	
203	Varset	Versecs	25.199	+ 2171	753	+ 144	A. (13566)	a.	
204	Vatina	Vattina	660	— 13	84	— 50	S. (354) M. A.	S.	
205	Vlaicovat	Temesvaycoz	1.590	+ 60	993	— 25	S. M. A.	R.	
206	Voivodint	Vajdalak	1.558	— 14	1.522	— 33		R.	
Vinga									
207	Barateaz	Banaczhaza	838	— 12	380	+ 33	A. M.	R.	
208	Bencec	Felsobencec	1703	— 175	37	+ 9	A. (1453) M.	A.	
209	Bencec rom.	Alsobencec	690	— 14	607	+ 13		R.	
210	Calacea	Temeskalacs	1194	— 98	847	— 19	M. A. S.	R.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ prédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
211	Carany.	Mercsyfalva. . . .	1.839	—348	50	+ 41	A. (1.304) M.	A.	
212	Chinez.	Temeskenes. . . .	3.310	—286	1.889	—218	A. S. M.	R.	
213	Cocota.	Oresyfalva.	2.653	—492	64	+ 15		D.	
214	Hodoni.	Hodony.	1.440	—104	727	— 8	A. M.	R.	
215	Jadani.	Mezőszadany. . . .	1.130	—104	971	— 81	M. A.	R.	
216	Kistelep.	Kistelep.	329	— 75	—	+ 4	A. (242)	A.	
217	Ketfel.	Ketfel.	1.850	—179	45	+ 40	S. (1.189) A.	S.	
218	Sănpetru mic. . . .	Kissentpeter. . . .	751	— 98	1	+ 6	A. (615)	A.	
219	Majlathfalva. . . .	Majlathfalva. . . .	2.236	+ 99	10	+ 9	M. (2.272)	M.	
220	Manastur.	Monostor.	1.925	— 12	1.120	—136	A. M. S.	R.	
221	Murani.	Temesmurany. . . .	1.534	+ 92	1.324	+ 51	A. M. S.	R.	
222	Pischia.	Hidasliget.	1.572	— 87	148	— 27	A. (1.277)	A.	
223	Seccani.	Temessecksany. . .	1.923	— 20	1.717	+ 60	A. M.	R.	
224	Varius.	Varjas.	4.961	—561	52	— 39	A. (2.517) S. M.	A.	
225	Vinga.	Vinga.	4.762	— 52	455	+ 135	Bu (2.701) A. U.	Bu	

III. — TORONTAL.

LOCALITES			POPULATION						NATIONALITÉ pebntane
N ^{os}	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
Alibunar									
1	Ferdinandfalva . . .	Ferdinandfalva . . .	1.474	— 23	29	— 20	S. (1.397)	S.	
2	Iloncia	Iloncz	32.175	— 44	39	+ 5	S. (2.939)	S.	
3	Dobrita	Kevedobra	2.985	— 9	464	— 291	S. (2.617) A. M.	S.	
4	Seleus	Keviszöllös	2.801	— 137	2.714	— 174		R.	
5	Marghita mica	Kismargita	1.048	+ 16	43	— 2	S. (1.123)	S.	
6	Petrova	Petre	6.031	+ 194	5.677	— 170	A.	R.	
7	Samos	Szamos	2.648	— 178	21	— 20	S. (2.390)	S.	
8	Ujsandorfalva	Ujsandorfalva	946	+ 33	1	+ 7	Sl. (900)	Sl.	
9	San Mihai	Vegszentmihaly	3.950	+ 145	3.825	+ 167		R.	
10	Alibunar	Alibunar	4.628	— 123	2.710	+ 7		R.	
Antal									
11	Antalfalva	Antalfalva	4.546	+ 423	11	+ 10	Cr. (4.417)	Cr.	
12	Baranda	Baranda	1.915	— 4	4	— 3	S. (1.824)	S.	
13	Iarkovat	Arkod	3.009	+ 10	4	+ 10	S. (2.602)	S.	
14	Tenta	Czenta	2.920	+ 259	7	— 7	S. (2.983) A.	S.	
15	Cerepalia	Cserepalja	4.925	+ 24	8	+ 2	S. (4.711) A. H.	S.	
16	Farkasd	Farkasd	1.952	— 77	1	+ 9	S. (1.790) A. H.	S.	
17	Nagilaiofalva	Nagylajosfalva	4.321	— 52	11	— 2	Sl. (4.081)	Sl.	
18	Opava	Opava	4.165	+ 123	26	— 21	S. (3.409)	S.	
19	Tamaslac	Tamaslaka	2.803	— 76	12	—	S. (2.453)	S.	
20	Torontalsiget	Torontalsiget	2.923	— 6	—	+ 14	S. (2.435)	S.	
21	Idvor	Torontaludvar	2.040	+ 137	6	— 2	S. (2.100)	S.	
22	Vasarheli	Torontalvasarhely . .	4.873	+ 307	12	+ 34	Ve. (4.848)	Ve.	
23	Uzdin	Ujozora	5.627	— 43	5.284	+ 12		R.	

LOCALITES			POPULATION						NATIONALITÉ prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1930	1910			
Banloc									
24	Banloc	Banlak	2.755	+ 81	2.075	+ 85	M. A.	R.	
25	Dolaci	Docz	1.237	— 54	3	+ 33	A. (998) M.	A.	
26	Georgehaza	Györghaza	1.250	— 116	33	+ 62	A. (657) M.	A.	
27	Istvanvölgy	Istvanvolgy	1.621	+ 98	49	— 3	A. (738) M.	a.	
28	Canac	Kanak	1.558	+ 270	47	— 37	S. (639) M. A.	s.	
29	Ofsenica	Karatsonyifalva	994	+ 32	26	+ 3	A. (728)	A.	
30	Caratsonliget	Karatsonyiliget	976	+ 89	7	+ 95	S. (906)	S.	
31	Gaiul Mare	Nagygaj	2.704	+ 226	47	+ 11	S. (1.456) M. A.	s.	
32	Marghita Mare	Nagymargita	1.876	— 29	963	+ 76	S.	R.	
33	Oleci	Olec	573	+ 575	3	+ 17	M. (447) A. S.	m.	
34	Partos	Partos	1.485	+ 154	664	+ 52	M. (746)	m.	
35	Secsenfalva	Szecszenfalva	736	— 75	18	— 18	A. (607) M.	A.	
36	San Ianos	Szenjjanos	1.454	+ 114	1.303	+ 20	M.	R.	
37	Tolvadia	Tolvad	1.854	+ 109	855	+ 176	A. S. M.	r.	
38	Ujfalu	Torontalujfalu	529	+ 74	7	— 4	M. (450) A.	m.	
39	Urmenihaza	Urmenyhaza	1.586	+ 20	—	+ 2	M. (1581)	M.	
40	Zichy falva	Zichy falva	3.196	— 345	67	— 40	A. (2464) M.	A.	
Cena									
41	Aurelbaz	Aurelhaza	1.087	+ 48	25	+ 4	M. (646) A.	m.	
42	Berecsónemet	Berekszonemeti	1.129	+ 80	1	+ 113	S. (938) A. M.	S.	
43	Biled	Billed	4.566	— 616	49	+ 56	A. (3.608) M.	A.	
44	Ciudad	Csatad	2.826	— 221	9	+ 10		A.	
45	Cena	Csene	2.268	+ 467	26	+ 17	S. (1.409) A.	S.	
46	Ghertamos	Gyertyamos	2.755	+ 20	22	+ 13	A. (2.445) M.	A.	
47	Clari croat	Horvatklari	627	— 131	4	—	S. H.	d.	
48	Jecsa mica	Kisjecs	1.531	+ 168	6	+ 37	A. (1.308) M.	A.	
49	Clari	Klari	3.167	+ 401	50	— 14	S. (2.337) M. A.	S.	
50	Checea croată	Köcse	972	+ 19	149	+ 18	C. (359) M. S.	Cr.	
51	Jesca mare	Nagyjecs	3.039	— 564	38	— 4	A. (2.368) M.	A.	
52	Checea rom	Nagyköcse	2.656	— 178	1.727	— 351	S. A.	R.	
53	Bucina	Csina	1.282	— 10	727	— 92	M.	R.	

LOCALITÉS			POPULATION					NATIONALITÉ présente
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
			1900	1910	1903	1910		
54	Pobda	Papd.	1.338	—156	782	+ 5	A.	R.
55	Tamasfalva	Tamasfalva	1.645	+181	1	—	M. (1291) A.	M.
56	Ujvar	Ujvar	1.853	—197	18	— 4	A. (1553) M.	A.
Modos								
57	Boaca	Boka	3.419	—444	25	— 16	S. (1397) H.	S.
58	Csavos	Csavos	1.224	—174	10	—	A. (695) M. S.	A.
59	Fodorhaz.	Fodorhaz.	202	— 28	7	— 2	A. (151)	A.
60	Gad	Gad	1.127	+ 14	308	+ 8	S (613) A. M.	S.
61	Gier	Gyer.	1.201	+ 80	36	— 9	A. (587) M. S.	A.
62	Istvanfolda	Istvanfölda	2.348	+ 97	26	— 4	A. (2234) M.	A.
63	Kapitanfalva	Kapitanfalva	345	— 78	5	— 5	A. (155) M.	A.
64	Nezeni mic.	Kisnezsény	550	— 68	33	— 20	S. (302)	S.
65	Rudna	Rudna	1.622	+106	218	— 42	S. (1012) M.	S.
66	Sarian	Sarjan	618	— 55	24	— 22	S. (434)	S.
67	Sarcea	Szarcsa.	1.225	+ 17	39	+ 14	A. (1105)	A.
68	Sarcea rom.	Szarcselelek.	1.372	— 33	1.204	+ 54	—	R.
69	Toader.	Togyer.	1.079	+ 73	4	+102	M. A.	R.
70	Keresztes	Torontal Keresztes.	878	+ 95	—	+ 9	M. (956)	M.
71	Macedonia	Macedonia	1.032	+ 57	869	+119	—	R.
72	Modos	Modos	4.620	+130	61	—	A. (1974) S.M.	A.
73	Nezeni mare	Nagynezsény	2.236	— 21	4	— 1	S. (1495) M.A.	S.
74	Secsani.	Torontalszezsany.	2.596	—420	14	+ 5	A. (1950) M.	A.
Becicherecul mare								
75	Nemetelemer	Alsóelemer	1.195	—184	3	— 3	A. (905) M.	A.
76	Clee.	Begafő.	1.354	— 48	133	+ 9	A. (1069) M.	A.
77	Bega san George	Begaszent Gyorgy.	3.077	—263	28	+ 29	A. (1454) S.M.	A.
78	Botos.	Botos.	3.291	—117	6	+ 3	S. (2947) A.M.	S.
79	Ecica nemt.	Esska	2.037	—357	472	— 48	A. (1062) M.	A.
80	Ernahaz.	Ernőháza.	1.988	+218	59	42	A. (1981)	A.
81	Arad serb.	Felsőaradi	1.933	+463	1	—	Sl. (2192) M.	Sl.
82	Elemer serb.	Felsőelemer	2.559	+119	19	19	S. (2077)	S.

LOCALITÉS			POPULATION					NATIONALITÉS Prédominante
N ^{os}	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
			1900	1910	1900	1910		
83	Serbelemer	Felsomuzslya	—	—	—	—	—	M.
84	Iancahida.	Iankahid	1.333	—119	1.190	— 23	—	R.
85	Catalin.	Katalinfalva.	2.071	—252	31	— 8	A. (1732)	A.
86	Toracul mic.	Kietarnok.	2.941	— 91	2.839	—110	—	R.
87	Lazarfold.	Lazarföld.	1.813	+ 88	—	—	A. (1842)	A.
88	Lucacifalva.	Lucacsfalva.	1.018	— 38	15	— 5	M. (872)	M.
89	San Mihai n.	Magyarszentmihaly.	832	+ 97	36	— 24	M. (849)	M.
90	Ersebetlac.	Nagyverszebetlak.	2.012	+ 66	15	— 12	Sl. (834) M.	Sl.
91	Toracul mare.	Nagyarnok.	3.549	—200	3.193	— 12	—	R.
92	Ecica rom.	Oeska	2.858	+189	2.494	+183	S.	R.
93	Orlod.	Orlod	2.113	+ 22	12	— 9	S. (1997)	S.
94	Perlas.	Perlasz.	5.120	—171	11	+ 4	S. (3220) A.	S.
95	Rezobaza.	Rezsőbaza.	3.155	+ 31	15	— 12	A. (3011)	A.
96	Rudolfsgnad.	Szöllösudvarnok.	814	+ 7	7	— 7	M. (643)	M.
97	Torsudvarnoc.	Torzsudvarnok.	683	+180	7	— 5	M. (602) A.	M.
98	Sigmund falva.	Zsigmondfalva.	1.244	+150	11	— 1	A. (1061)	S.

Chichinda mare

99	Basahid	Basahid	4.332	— 87	—	—	S. (3895)	S.
100	Bocsar	Bocsar	2.729	—153	6	+ 9	A. (1325) S.	A.
101	Magyarpade	Magyarpade	1.718	+280	6	— 5	M. (1875)	M.
102	Tirimia mare	Mariafölda	2.617	+190	83	— 36	A. (2375)	A.
103	Mocrin	Mokrin	8.953	—117	97	+ 12	S. (6592)	S.
104	Bicaci mare	Nagybikaes	460	— 53	—	—	A. (238) M.	A.
105	Nacofola	Nakofalva	2.633	—124	27	+ 6	A. (2427)	A.
106	Pade	Pade	1.729	— 88	1	— 1	S. (1005) M.	S.
107	Soian	Szajan	2.255	+ 88	25	— 25	M. (2278)	M.
108	Tirimia mica	Teremi	1.303	— 73	22	— 7	A. (1200)	A.
109	Tisaheges	Tiszahegyes	3.135	+ 67	23	+ 13	S. (2853) M.	S.
110	Topolia	Töröktopolya	1.186	— 37	2	—	A. (596) M.	A.

S. Miclausul mare

111	Topolia	Topolia	1.186	— 37	2	—	S. (17) M. A.	S.

LOCALITES			POPULATION						NATIONALITES Prédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
112	Ferentsalas	Ferencszallas	396	+ 8	—	—	M. (404)	M.	
113	Cheglevicihaz	Keglevichhaza	1.158	— 57	7	+ 9	A. (1031)	A.	
114	Sombor mic.	Kiszombor	4.108	— 4	16	— 7	M. (4021)	M.	
115	Cenad serb.	Nagycsanad	5.710	— 51	2.227	— 165	A. S. M.	r.	
116	Nagioz	Nagyösz	3.435	— 187	41	+ 14	A. (3378)	A.	
117	S. Miclaus mare	Nagyszentmiklos	10.720	— 103	4.115	— 177	A. M. S.	r.	
118	Sf. Mihai nemt.	Nemetszentmiklos	1.919	— 179	64	+ 23	A. (1597)	A.	
119	Nierau	Nyerö	1.402	+ 58	926	— 15	A. M.	R.	
120	Besenova	Obesenyö	5.921	— 8	39	+ 53	S. (5361)	S.	
121	Cianad n	Osczanad	1.679	— 148	19	— 8	A. (1188)	A.	
122	Porgani	Porgany	1.253	— 273	75	— 31	M. (865)	M.	
123	Pustachestur	Pusztakesztur	634	+ 23	1	—	M. (671) [†]	M.	
124	Valcani	Valkany	4.823	— 20	3.105	— 98	M.	R.	

Panciova

125	Ofcea	Bazanyos	1.634	— 28	1.600	+ 19		R.
126	Berestoc	Beresztocz	3.490	— 262	33	— 22	A. (2379) S.	A.
127	Borcea	Borcsa	1.328	— 207	8	+ 11	S. (1390)	S.
128	Doloave	Dolova	6.800	— 110	1.977	— 37	S. (4766)	S.
129	Frantfeld	Ferenczhalom	4.179	— 241	52	— 4	A. (3664)	A.
130	Glogon	Galagonyas	2.979	— 310	773	— 17	A. (1745)	A.
131	Ertelendi	Hertelendyfalva	2.642	— 278	1	+ 1	M. (1266) S. L. A.	m.
132	Omolita	Omlod	5.023	— 322	447	— 39	A. (2512) S.	a.
133	Satu nou	Revanyfalva	7.242	— 641	5.920	— 435	S.	R.
134	Sandoreghihaza	Sandoregyhaza	2.312	— 228	27	— 18	M. (1314) A.	M.
135	Sechereni	Szekerény	3.061	— 64	74	— 16	S. (2873)	S.
136	Tarcu	Tareso	3.684	— 119	51	— 18	S. (1559) Cr. (1291)	S.
137	Iabuca	Torontalalmas	3.483	— 168	438	— 44	A. (2813) W.	A.

Pardani

138	Cobza	Csebze	1.728	— 90	1.513	— 20	A.	R.
139	Itcha serb.	Felsőttebe	4.960	— 133	66	+ 51	S. (3764) M. A.	S.
140	Foeni	Feny	2.419	— 82	1.323	— 91	S. A. M.	R.

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
141	Ivand	Ivand	1.511	— 34	48	+ 1	S. (1034) A.	S.	
142	Ianosfolda	Janostölde	1.866	—158	—	+ 13	M. (766) A. S.	m.	
143	Sf. Martonne mag	Magyarszentmarton	807	— 26	—	+ 5	M.	M.	
144	Otelek	Otelek	1.662	+ 259	—	+ 5	M. (1878)	M.	
145	Pardani	Pardany	1.584	—301	1	+ 3	A. (1874) S. U.	A.	
146	Sf. Martonne serbe	Szerboszentmarton	1.870	—115	2	+ 1	S. (1666)	S.	
147	Dinias	Torontal dinnyes	1.657	+ 8	8	+ 23	S. (1578)	S.	
148	Guilvas	Torotal gyulvesz	1.435	+ 32	1.006	— 19	A.	R.	
149	Ujpeci	Ujpecz	2.304	+138	28	+ 32	A. (2220)	A.	
Periamos									
150	Bogaros	Bogaros	2.919	—459	21	+ 24	A. (2462)	A.	
151	Igris	Egres	3.582	—100	3.140	+ 14	A.	R.	
152	Kissoz	Kisosz	2.289	—272	37	+ 12	A. (1836)	A.	
153	Lovrin	Lovrin	4.012	—131	217	—	A. (3150) M.	A.	
154	San Petre	Nagyszentpeter	2.869	— 45	247	—110	S. (2017)	S.	
155	Periamos	Perjamos	5.601	—253	222	+ 63	A. (4309) M.	A.	
156	Pesac	Peszak	3.098	—112	2.454	—231	A.	R.	
157	Sandorbaza	Sandorbaza	1.929	—138	65	— 35	A. (1580)	A.	
158	Sarafola	Saráfalva	4.279	—335	2.190	— 97	S. A.	R.	
159	Ujheli	Ujhely	833	—161	11	— 4	A. (658)	A.	
160	Sf. Petre nou	Ujszentpeter	876	—127	1	+ 5	A. (706)	A.	
Becsa									
161	Araci	Araas	8.487	+1176	42	— 12	S. (6733)	S.	
162	Beodra	Beodra	4.507	—173	7	+ 27	S. (2325) M. A.	S.	
163	Carlova	Karlova	4.933	+ 570	44	— 44	S. (5279)	S.	
164	Cuman	Kuman	5.693	+ 443	11	— 11	S. (5913)	S.	
165	Melenci	Melencze	8.486	— 91	34	— 5	S. (8511)	S.	
166	Taros	Tiszatarros	1.779	+ 328	—	+ 1	S. (2063)	S.	
167	Torda	Torontal forda	4.099	+ 184	23	— 23	M. (4251)	M.	
168	Torokbese	Torokbese	7.752	—112	23	— 7	M. (5287) S.	S.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ prédominante
N ^o	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1900	1910	1900	1910			
Canicea									
169	Badianhaza	Battyanhaza	146	+ 9	1	+ 4	A. (145)	A.	
170	Cioca	Csoka	3.925	+ 320	33	—	M. (3263) S.	M.	
171	Desc.	Deszk	2.925	+ 19	13	+ 12	S. (1526) M.	S.	
172	Egihazasco	Egyhazasker	845	+ 16	—	+ 1	M. (837)	M.	
173	Feketeto	Feketeto	1.019	+ 82	8	+ 21	M. (483) S.	m.	
174	Ghiala	Gyala	2.898	— 116	3	+ 5	S. (2283) M.	S.	
175	Hodegihaza	Hodegyhaza	1.733	+ 113	—	+ 3	M. (1832)	M.	
176	Iosef falva	Iosef falva	2.429	+ 358	1	—	M. (1653) S.	M.	
177	Canicea man.	Kanisza monostor	327	+ 2	—	—	M. (304)	M.	
178	Clarafalva	Klarafalva	862	— 192	—	—	M. (566)	M.	
179	Cubekhaza	Kubekbaza	1.699	+ 118	37	— 4	M. (1156) A.	M.	
180	Maidan ung.	Magyaromjany	703	+ 55	—	+ 2	M. (747)	M.	
181	Beba veche	Oheb.	3.032	— 538	2.049	— 240	M.	R.	
182	Okerestur	Okeresztur	2.958	+ 95	13	— 3	S. (2511)	S.	
183	Oros lamos	Orosz lamos.	3.225	+ 312	3	+ 61	M. (1811) S.	M.	
184	Sf. Ion vechin.	Oszentivan	1.304	+ 168	—	—	M. (1416)	M.	
185	Rabe.	Rabe.	497	— 19	—	+ 7	M. (469)	M.	
186	Cianad.	Szanad.	2.311	+ 6	25	— 24	S. (1463) M. A.	S.	
187	Sorée.	Szőreg.	3.544	+ 512	2	+ 15	M. (2433) S.	M.	
188	Sf. Mihai.	Tizsaszentmiklos.	3.444	+ 86	1	—	S. (1554) S. (215) M.	s.	
189	Canicea.	Török kanisza.	4.051	+ 887	8	—	M. (3168) S.	M.	
190	Sf. Ion nou.	Ujszentivan.	1.413	— 26	2	— 1	S. (563) A.	s.	
Jimbolea									
191	Cerneia	Csernya.	4.248	— 319	6	+ 8	S. (2849) A.	S.	
192	Ciotelec.	Csosztelek.	2.772	— 23	24	+ 37	A. (1960) M.	A.	
193	Garabos	Garabos	2.359	— 155	32	+ 12	A. (1962)	A.	
194	Caroli liget.	Karoly liget.	860	— 103	38	— 12	A. (726)	A.	
195	Comlos mic.	Kiskomlos	1.981	— 126	9	+ 13	A. (1769)	A.	
196	Tosig mic.	Kistoszeg.	1.130	— 191	37	— 11	A. (763) M.	A.	
197	Constanta.	Kunszollós	1.078	— 7	521	+ 1	A. (532)	a.	
198	Cerneia ung.	Magyarcsereve.	4.338	— 250	11	— 15	M. (2810) A. S.	M.	

LOCALITÉS			POPULATION						NATIONALITÉ prédominante
N°	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités		
			1930	1910	1930	1910			
199	Molifalva.	Molyfalva.	1.202	—139	2	— 4	A. (1.043)	A.	
200	Comlos mare	Nagy komlos	4.956	—262	3.045	+ 89	A.	R.	
201	Tosig mare.	Nagitoszeg.	1.360	—241	26	—	A. (1.039)	A.	
202	Cerneá nemt	Nemetcsernye	3.326	+ 66	14	+ 57	A. (1.795) M.	A.	
203	Solteur.	Szentborbála	1.411	—151	28	— 5	A. (925)	A.	
204	St. Hubert	Szenthubert.	1.576	+181	34	+ 3	A. (1.331)	A.	
205	Toba.	Toba.	1.942	—219	25	— 25	M. (1.565) A.	M.	
206	Chisoros	Torontaloroszi. . . .	3.189	—133	341	+ 86	M. (1.991) A.	M.	
207	Vised	Vised	982	— 90	108	—232	A. (567) M.	A.	
208	Jimbolea (Hatzfeld).	Zsombolya	10.452	+741	52	+ 53	A. (8.088) M.	A.	

I. — CARAS-SEVERIN

DISTRICTS ; VILLES	POPULATION TOTALE		ROUMAINS		ALLEMANDS		SERBES		MAGYARS		MUTUALITE dominante
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	
1. Bega	21.024	+ 2.801	16.430	+ 467	952	+ 10	48	+ 3	3.350	+ 2.276	R.
2. Boga	35.152	+ 1.366	27.209	+ 538	4.355	+ 166	476	+ 23	1.972	+ 671	R.
3. Borovici	28.184	+ 1.611	26.673	+ 848	332	+ 61	47	+ 21	436	+ 216	R.
4. Caransebes	33.445	+ 2.357	29.098	+ 1.657	2.890	+ 170	41	+ 3	341	+ 557	R.
5. Faget	23.283	+ 1.607	19.383	+ 549	833	+ 109	42	+ 20	2.746	+ 1.213	R.
6. Jan	36.963	+ 1.370	34.409	+ 1.883	842	+ 187	843	+ 478	533	+ 165	R.
7. Lugoj	20.033	+ 1.051	15.445	+ 592	3.042	+ 336	20	+ 25	618	+ 139	R.
8. Mures	20.184	+ 623	19.467	+ 533	202	+ 51	9	+ —	594	+ 155	R.
9. Moldova	26.468	+ 1.737	12.426	+ 802	951	+ 198	9.847	+ 666	352	+ 252	R.
10. Oravia	46.140	+ 1.532	28.508	+ 618	42.762	+ 335	215	+ 95	1.320	+ 536	R.
1. Orsova	24.622	+ 3.615	16.723	+ 2.691	2.926	+ 42	4.546	+ 221	1.850	+ 779	R.
2. Restia	47.314	+ 2.620	24.519	+ 61	11.430	+ 759	84	+ 87	1.587	+ 1.441	R.
3. Timis	24.094	+ 1.821	19.243	+ 1	3.033	+ 169	58	+ 17	970	+ 223	R.
4. Terogova	33.427	+ 215	30.263	+ 802	2.737	+ 255	23	+ 10	265	+ 171	R.
5. Caransebes (ville)	6.497	+ 1.502	3.305	+ 611	2.028	+ 391	106	+ 39	875	+ 638	R.
6. Lugos (ville)	16.425	+ 3.692	5.564	+ 663	6.241	+ 90	153	+ 68	3.932	+ 2.913	R.
Total de 1900.	443.004	+ 23.116	328.371	+ 7.711	55.256	+ 627	13.138	+ 1.536	21.439	+ 12.348	R.
Total de 1910.	466.147		336.082		55.883		14.674		33.787		R.

NOTA. — Il convient d'ajouter que le comitat de Caras-Severin a 319 Croates et 2.308 Slovaques (1910).

II. — TIMES

DISTRICTS : VILLES	POPULATION TOTALE		ROUMAINS		ALLEMANDS		SERBES		MAGYARS		MUSULMANI dominante
	1920	1940	1920	1940	1920	1940	1920	1940	1920	1940	
1. Aradu Nou	34.844	— 694	9.532	— 243	20.582	— 1.263	4.940	+ 426	2.533	+ 538	A.
2. Biserica Alba	33.620	+ 3.201	8.348	— 114	4.456	+ 633	49.370	+ 1.617	437	+ 472	S.
3. Burias	35.483	+ 679	22.884	+ 64	6.078	— 424	102	— 34	5.349	+ 958	R.
4. Central	54.602	— 5.230	48.657	— 2.548	26.492	— 3.857	4.744	+ 844	4.272	+ 1.820	A.
5. Ciocana	30.639	— 160	47.347	+ 27	9.650	— 608	734	— 113	2.614	+ 335	R.
6. Cabin	31.748	+ 3.764	5.271	+ 434	6.643	— 56	45.853	+ 1.137	3.283	+ 2.172	S.
7. Dela	27.237	+ 1.258	9.296	— 505	9.635	—	4.733	+ 210	4.904	+ 818	a.
8. Lipova	34.991	— 58	24.462	+ 53	40.797	— 154	67	+ 7	2.455	+ 318	R.
9. Recas	34.893	+ 1.040	20.604	— 956	6.280	— 704	3.049	+ 425	3.045	+ 2.447	R.
10. Verset	36.224	+ 754	48.340	— 166	8.948	— 343	5.033	+ 498	2.471	+ 952	R.
11. Vinga	36.643	— 2.539	40.444	— 36	45.373	— 2.703	3.840	— 99	4.020	+ 323	a.
12. Biserica alba (ville)	40.849	+ 405	36J	+ 937	6.245	— 183	4.620	+ 374	4.574	— 358	—
13. Timisoara (ville)	53.031	+ 19.524	4.014	+ 3.532	27.051	+ 4.593	4.973	+ 1.509	48.624	+ 9.938	—
14. Verset (ville)	25.499	+ 2.471	753	+ 144	43.387	+ 469	8.412	+ 490	2.635	+ 1.255	—
Total de 1920	476.240		474.423		474.087		64.902		58.453		—
Total de 1940		500.835		469.030		465.883		69.905		73.969	—

Nota. — Dans le comitat de Timos, il y a en tout 104 Croates et 2.642 Slovaques (1940).

III. — TORONTAL

DISTRICTS : VILLES	POPULATION TOTALE		ROUMAINS		ALLEMANS		SERBES		MAGYARS		MAYALITE denatiale
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	
1. Albunar	29.728	— 436	15.493	— 511	1.035	+ 280	11.549	+ 274	668	— 80	R.
2. Antal	46.049	+ 1.205	5.416	+ 26	2.378	— 529	24.035	+ 495	5.529	+ 428	S.
3. Bantoc	26.384	+ 1.283	6.467	+ 470	9.712	— 1.309	4.082	+ 421	5.019	+ 1.366	a.
4. Bessa	45.736	+ 2.728	184	— 74	4.427	— 313	30.570	+ 2.432	13.403	+ 733	S.
5. Becherecul mare	52.431	+ 2.284	10.603	— 22	47.687	— 1.202	44.613	— 168	5.239	+ 3.334	a.
6. Canitea	44.982	+ 2.637	2.199	— 141	3.074	— 713	16.405	+ 694	22.858	+ 2.107	M.
7. Cerna	32.321	+ 1.885	3.688	— 62	49.381	— 2.913	5.298	+ 467	3.050	+ 686	A.
8. Chichinda mare	29.042	+ 3.967	187	+ 51	6.818	+ 3.037	15.028	+ 323	6.877	+ 421	s.
9. Modos	27.694	— 646	3.687	+ 190	11.143	— 1.238	6.838	+ 121	4.394	+ 291	n.
0. Panciova	47.857	+ 20	11.401	— 666	15.733	— 160	14.651	+ 279	3.163	— 15	a.
1. Pordani	27.706	— 535	4.008	— 1	7.790	— 637	10.030	— 322	5.764	+ 334	s.
2. Periamos	32.300	— 1.956	8.575	— 367	18.979	— 2.287	3.359	+ 57	1.050	+ 302	A.
3. S. Michael mare	47.786	— 4.344	10.750	— 511	17.631	— 4.710	2.928	— 98	40.398	+ 584	a.
4. Jimboiea	43.582	+ 1.678	4.423	+ 220	29.297	— 3.745	3.423	+ 264	10.772	+ 1.254	A.
3. Becherecul mare (ville)	26.407	— 401	281	+ 58	8.055	— 1.214	8.591	+ 843	9.288	— 140	—
5. Chichinda mare (ville)	24.843	— 48	600	— 144	6.442	— 787	13.114	+ 1.034	4.364	+ 1.604	—
7. Panciova (ville)	19.044	+ 1.758	352	+ 387	7.434	+ 33	7.874	+ 810	2.924	+ 440	—
Total de 1900	609.392		83.044		184.016		191.857		114.760		—
Total de 1910		615.151		86.937		165.779		199.750		118.520	—

NOTA. — Dans le comitat de Torontal, il y a eu tout 466 Croates et 12.869 Slovaques (1910).

DICTIONNAIRE MAGYARO-MAGYAR

De quelques-unes des communes du Banat, figurant sous des noms différents dans les recensements officiels de 1900 et 1910

1900	1910
Balosest.	Bega balazd.
Belobreska.	Feherdomb.
Branyest.	Avasfalva.
Bröbul.	Perlő.
Klokotics.	Krassczörgo.
Kornya.	Somfa.
Kornyareva.	Somos reve.
Koronini.	Laszlovara.
Krivina.	Also körbed.
Krusovecs.	Kortvelypatak.
Dubova.	Dunatolgges.
Eibenthal.	Tiszata.
Jabalcs.	Krassoamlas.
Iesselnisza.	Dunaorbagy.
Zsurzsova.	Karaszentgyorgy.
Langenfeld.	Neranezö.
Lindenfeld.	Karanberek.
Lupac.	Kisskrasso.
Macsevics.	Matyas mezo.
Mörul.	Almafa.
Pörul.	Begakortes
Pestyere.	Krassobarlang.
Petrosza.	Kőfalu.
Plavisevicza.	Nazsados.
Plugova.	Ekes.
Pojana.	Sebesmezö.
Priszaca.	Gyepesfalu.
Ravenska.	Almasrona.
Szenta Helena.	Dunaszentilona.
Schneller ruhe.	Biger.
Sokolovecs.	Nera Solymos.
Tergovyest.	Vasaros.
Valea bou.	Okorpatak.
Zgribest.	Krassogombas.

Comment justifient les Magyars ces procédés extraordinaires ?

1° Ce serait pour permettre aux Hongrois de désigner les communes de leur pays, par des noms hongrois. Je laisse au monde civilisé la liberté d'apprécier cette conception, en ayant soin d'ajouter que les

communes dont on a traduit les noms sont choisies spécialement parmi celles à majorité absolue roumaine ;

2° L'administration hongroise se soucierait aussi de l'esthétique, paraît-il. Que le lecteur se donne la peine de comparer les noms magyars et roumains pour décider de l'esthétique hongroise.

Je citerai aussi, à ce sujet, un exemple amusant, le nom magyar du village de Tiganești ; ce n'est que : Pakalesdpantasesdcziganyesd.

Table chronologique des colonies étrangères du Banat

(D'après Czoernig)

ANNÉE	NOM DE LA COLONIE	NATION DES COLONISTES
1720	Verset	Allemands, Serbes, Magyars.
1720	Panciova	Allemands, Serbes.
1721	Nemeth St-Peter	Allemands.
1722	Becicherecul Mare	Espagnols, Serbes, Magyars et Allem.
»	St-Petre	Allemands.
1722/32	Zadarlac	»
»	Bessenova noua	»
»	Deta	»
»	Mercy	Italiens et Allemands.
»	Geomata	»
»	Giroda	»
1723	Biserica alba	Allemands, Magyars et Tchèques.
1724	Ciacova	Allemands, Magyars, Slovaques.
1726	Crassova	Bulgares, Allemands.
1728	Becicherecul mare	Serbes, Magyars, Allemands.
»	St-Petre	Allemands.
»	Besenova veche	Magyars et Bulgares.
»	Ujpecs	Allemands.
»	Detta	»
»	Kuderitz (?)	»
»	Bruckenu	»
1729	Paget	Allemands, Magyars.
1738	Bessenova veche	Bulgares, Magyars.
1740	Mehadia	Allemands, Serbes.
1741	Dognacea	»
1743	Vinga	Bulgares.
»	Söreg	Magyars.
1748	Becsa	Magyars, Allemands, Serbes.

ANNÉE	NOM DE LA COLONIE	NATION DES COLONISTES
1750	Sasca	Allemands.
1752	Perlas	Serbes.
1764	Lugosul nemtesc	Allemands.
1764	Recas	Serbes.
1764	Lipova	Allemands.
1364/65	Guttenbrunn	Souabes.
»	Mercydorf	Allemands et Italiens.
»	Periamos	Allemands.
1765	Sakel haz	»
»	Neudorf	»
1766	Billed	»
»	Schöndorf	»
»	Engelsbrunn	»
1767	Hatzfeld (Jimbolea)	Allemands.
»	Jecsa mare	»
»	Ciatad	»
»	Ciclova	»
»	S ^t -Miclausul mare	Allemands, Magyars.
1770	Saint-Hubert	Français, Allemands.
»	Cubin	Serbes.
1771	Solteur	Français, Allemands.
»	Charleville	»
»	Marienfeld	Allemands.
»	Charlottenburg	Lorrains et Tyroliens.
»	Blumenthal	Allemands et Lorrains.
»	Altringen	Allemands.
»	Buchberg	»
»	Lichtenwald	»
1772	Wiesenhaid	»
»	Gottlob	»
1773	Canicea	Magyars.
1774	Glogon	Serbes.
1776	Voitec	Serbes, Allemands.
»	Moravita	»
»	Iabuca	Serbes.
1777	Buccari	Croates.
1778	Moldova noua	Tchèques.
»	Kistelep	Magyars.
1783	Bakovar	Allemands, Magyars, Slovaques.
»	Beba	Allemands, Magyars.
1785	S ^t -Andrei	Serbes, Allemands.
»	Moritzfeld	Allemands, Magyars.
»	Rafnic	Bulgares.

ANNÉE	NOM DE LA COLONIE	NATION DES COLONISTES
1785	Nitzkyfalva	Allemands, Magyars.
»	Ebendorf	Allemands, Slovaques.
»	Giertamos	Allemands, Magyars, Croates.
1786	Brestovat	Allemands (du Rhin).
»	Daruvar	Allemands, Magyars, Slovaques.
»	Becicherecul mic.	Allemands.
»	Clocodici	Bulgares (?)
1787	Jamul-marco	Allemands, Magyars.
1789	Zichy-Dorf	»
1790	Lupac	Bulgares
1791	Vecsehaza	Allemands, Slovaques.
1792	Modos	Allemands, Magyars, Bulgares.
»	Nakofalva	Allemands, Magyars.
1793	Franzdorf	Autrichiens.
1793	Ecica	Allemands, Slovaques.
1795	Katarinenfeld	Allemands, Magyars, Slovaques.
1799	Lazarfeld	Magyars.
1801	Pardani	Allemands, Magyars.
1802	Boca	Croates.
1803	Stamora	Magyars, Allemands.
1805	Sarcea	Allemands, Slovaques.
»	Elemer	»
1807	Traunau	Allemands.
1808	Cioca	Magyars, Slovaques, Allemands.
1809	Chichinda mare	Serbes, Magyars, Allemands.
1810	Fizes	Tyroliens.
1810/25	Santa Helena	Allemands et Tchèques.
»	Elisabeth feld	»
»	Bozovici	»
1821	Ianosföld	Allemands et Magyars.
1826	Ciostelec	Allemands.
1835	Armenis	Magyars.
1843	S ^t -Petre	Allemands.
»	Chistelep	»
»	Covaci	»
»	Aurelhaza	»
»	Ujhely	»
»	Kübekhaza	Magyars.
1845	Liebling	Allemands.
»	Buzias	Allemands, Slovaques.
1846	Oravita	Tchèques.
»	Resita	Slaves.

PUBLICATIONS DU CERCLE

“ La Roumanie ”

3
f

PROTESTATION DES ROUMAINS CONTRE LE TRAITÉ DE BUCAREST.

(Paris 1918.)

O. TAFRALI, *Professeur à l'Université de Jassy.* LA ROUMANIE TRANS-
DANUBIENNE (Dobrogea). Ed. LEROUX. — Paris 1918.

G. VALSAN, *Professeur à l'Université de Jassy.* LES ROUMAINS DE
BULGARIE ET DE SERBIE, avec des notes de M. O. TAFRALI.

(Imp. GAUTHIER-VILLARS. — 1919.)

S. BOCOU. LA QUESTION DU BANAT.

(Imp. LAURE. — Paris 1919.)

SC. DEMETRESCO, *Professeur.* CARTE ETHNOGRAPHIQUE DES
RÉGIONS HABITÉES PAR LES ROUMAINS, etc.

(Ed. H. BARRÈRE. — Paris 1919.)

Dr N. COMNÈNE. LA TERRE ROUMAINE A TRAVERS LES AGES.
Atlas historique, politique et ethnographique.

(PAYOT et S^c. — Lausanne 1918.)

J.-C. BUNESCO. LES DROITS HISTORIQUES DE LA TRANSYLVANIE.

(Paris 1918.)

E. STAÏCO, *Professeur.* LA VÉRITÉ SUR LE PEUPLE ROUMAIN.

(Paris 1918.)

G.-C. MIRONESCO, *Professeur à l'Université de Bucarest.* LE PROBLÈME
DU BANAT. (Ed. LEROUX. — Paris 1919.)

TR. LALESCO, *Professeur à l'Université de Bucarest.* STATISTICAL
INFORMATION ON THE BANAT. (Paris 1919.)

D. JANCOVICI. LA PAIX DE BUCAREST. (PAYOT et S^c. — Paris 1918.)

A photograph showing the spines of several old, worn books. The books are made of dark brown leather and have some gold lettering on them, though it is mostly illegible. The books are arranged in a row, with some showing signs of age and wear.

Georges C. Mironesco

Le problème du Banat
(Éd.1919)

A photograph showing the spines of several old, worn books, similar to the top image. These books are also made of dark brown leather and have some gold lettering. They are arranged in a row, with some showing signs of age and wear.

 hachette
LIVRE

(BnF)

GEORGE G. MIRONESCU

PROBLEMA BANATULUI

Traducere de A. B.

(După ediția franceză revăzută de autor)

---

* A studiat dreptul și literele la Universitatea din București, devenind doctor în drept (Paris, 1898), procuror pe lângă Tribunalul Ilfov (1900) și avocat al statului (1900 – 1901). S-a dedicat carierei didactice, la Facultatea de Drept din București (1903 – 1939). A devenit membru de onoare al Academiei Române începând cu 3 iunie 1941. A fost un adept al intrării României în război de partea Antantei, în vederea realizării unității naționale. Membru în Consiliul Național al Unității Române (Paris, 24 august/6 septembrie 1918) organism reprezentativ al intereselor naționale, agreat și susținut de Antanta. Desfășoară o intensă activitate politică în: Partidul Conservator, Partidul Conservator-Democrat (1908), Partidul Național Român condus de Iuliu Maniu (noiembrie 1922) și al Partidului Național Țărănesc, rezultat prin fuziunea PNR cu Partidul Țărănesc a lui Ion Mihalache (1926). Deputat (1911) și senator (1914). Conduce mai multe ministere: Instrucțiune Publică (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922); Afaceri Străine (10 noiembrie 1928 – 7 iunie 1930; 13 iunie – 8 octombrie 1930; 10 octombrie 1930 – aprilie 1931); Finanțe (6 iunie – 10 august 1932; 11 august – 17 octombrie 1933); Interne (14 ianuarie – 9 noiembrie 1933); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernele Iuliu Maniu (20 octombrie 1932 – 12 ianuarie 1933) și Al. Vaida-Voevod (14 ianuarie – 9 noiembrie 1933). În calitate de ministru la Externe a reprezentat România la Societatea Națiunilor Unite (1929 și 1930), unde a susținut federalizarea Europei, idee a ministrului francez de Externe, Aristide Briant. Aflat la conducerea Consiliului de Miniștri, în primul său mandat organizează înscăunarea principelui Carol ca Rege al României (8 iunie 1930). (n. 28 ianuarie 1874, Vaslui – d. 9 octombrie 1949, București).

PREFAȚA TRADUCĂTORULUI

Plecând în pibegie când s-a început evacuarea spre Rusia a unora dintre serviciile noastre publice, domnul George G. Mironescu s-a dus să propovăduiască, în Franța și în Italia, cauza sfântă și dreaptă a neamului nostru.

Dăm publicului românesc, în broșura de față, traducerea uneia dintre lucrările dlui Mironescu publicate în Franța, care tratează chestiunea cea mai viu discutată dintre revendicările României.

Lucrarea aceasta a fost publicată în Editura Casei Leroux din Paris sub titlul: **Le Problem du Banat**.

O traducere în limba engleză s-a publicat la același editor sub titlul: **The problème of the Banat**.

În vederea traducerii de față, textul francez a fost revăzut de autor, care a făcut câteva adăugiri. Adăugirile acestea sunt mici, fiindcă autorul ține să fie scurt și clar, ferindu-se de a intra în dezvoltări și detalii.

Am suprimat notița bibliografică (care, în textul francez, forma un paragraf special, după primul capitol), fiindcă ea se adresa mai ales publicului străin și nu era posibil a o pune acum la curent cu *ceea ce s-a* publicat după apariția lucrării dlui Mironescu.

De asemenea a trebuit să suprimăm harta etnografică, din pricina greutăților de a executa asemenea hartă, în țară, în timpul de azi.

București, 25 Iulie 1919

În **Apendice**, pe lângă cele 2 articole ce figurează în edițiunea franceză—articolele: „**Români și sârbi**” și

„**Românii din Timoc**” — am adăugat alte trei articole publicate de dl Mironescu asupra Banatului după apariția broșurii sale.

București, 25 iulie 1919

Traducătorul

PREFAȚA AUTORULUI

Vom cerceta, în paginile următoare, problema Banatului, așa cum se înfățișează înaintea Conferinței păcii.

În capitolul întâi, expunem elementele problemei.

În cele două capitole următoare, vom examina cele două soluții care au fost propuse.

Al patrulea capitol rezumă rezultatele cercetărilor noastre.

Am adăugat un **Apendice**, unde reproducem două articole pe care le-am publicat mai înainte asupra unor chestiuni în legătură cu problema Banatului.

Paris, 22 Ianuarie 1919

G. G. MIRONESCU

Nota. — Precum am arătat la pagina precedentă, noi am adăugat în *Apendice* încă trei articole ale dlui G. G. Mironescu asupra Banatului, publicate în urma apariției broșurii ce o traducem.

TRADUCĂTORUL

PROBLEMA BANATULUI

I B a n a t u l

Provincia românească Timișiana sau Timișoara se numește de obicei Banat. Cuvântul acesta vine de la titlul de *ban*, ce se dădea ocârmuitorilor unor provincii, care se bucurau de o autonomie. Acest titlu corespunde titlului francez de *marchiz*. Deci *Banat* înseamnă, provincie pusă sub ocârmuirea unui *ban*.

Deoarece Timișiana era cârmuită de un *ban*, i se zicea *Banatul Timișianei*, de unde prin prescurtare s-a zis Banat.

Această provincie alcătuiește o unitate geografică bine determinată, despărțită de provinciile și țările învecinate prin granițe naturale. Ea este înconjurată din trei părți de cursuri mari de apă: Dunărea, Tisa și Mureșul; iar pe latura a patra, granița Banatului este formată de un lanț de munți, o ramură a Carpaților.

Banatul este un pătrat neregulat, având o suprafață de 28.523 kilometri pătrați.

Din punct de vedere administrativ, această provincie este acum împărțită în trei districte — numite comitate, — care sunt fiecare subîmpărțite în mai multe plase. districtele împart Banatul în lungime în trei părți inegale, care sunt paralele cu Tisa și cu lanțul Carpaților. Districtele sunt: Districtul Torontal, de-alungul Tisei, cu o suprafață de 10.016 kilometri pătrați;

districtul Caraș-Severin de-alungul munților cu o suprafață de 11.047 kilometri pătrați; iar, între aceste 2 districte, este districtul Timiș cu o suprafață de 7.433 kilometri pătrați.

După statistica oficială ungară din anul 1910, numărul total al locuitorilor din Banat este de 1.582.133, dintre care 466.147 în districtul Caraș-Severin, 500.835 în districtul Timișului și 615.151 în districtul Torontalului.

Aceeași statistică constată că, după limba maternă¹, sunt în Banat, 592.049 români, 387.545 germani, 284.329 sârbi, 242.152 unguri (maghiari) și 76 058 locuitori de alte naționalități.

Suntem siliți a ne raporta la statisticile oficiale ungare, fiindcă acestea sunt singurele statistici oficiale pentru Banat. Dar e sigur că aceste statistici sunt „aranjate” în dauna naționalităților nemaghiare. Mai ales numărul românilor este foarte mult scăzut, pentru că elementul român, compact, numeros și atras de un stat vecin înfloritor, alcătuia pentru Ungaria cea mai mare primejdie.

Toți publiciștii și savanții străini, care s-au ocupat de această chestiune, au constatat această falsificare a statisticilor maghiare².

De altfel, din altă statistică, oficială ungară, anume din statistica religioasă, se constată falsificarea statisticii făcută după limba maternă.

De aceea este obiceiul de a rectifica cifrele statisticii limbilor materne prin cifrele statisticii religioase, spre a ajunge astfel mai aproape de adevăr.

Făcând această rectificare, constatăm că numărul total al românilor din Banat, așa cum rezultă din statisticile maghiare, este de 615.336.

---

¹ Statistica ungară numește limbă maternă limba națională a individului. Voind a se feri de a arăta că există mar multe naționalități în Ungaria, statistica oficială ungară a înlocuit rubrica: „naționalitate” prin rubrica „limba maternă”.

² A se vedea, de exemplu: Arthur Chervin *L'Antriche et la Hongrie de demain*, (Austria și Ungaria de mâine, Paris, 1915) p. 7 ; Seton Watson, *Roumania and the great War* (România și marele război, Londra, 1915), p. 76.

Adevăratul număr al românilor este, în realitate, mult mai mare decât acest număr în parte rectificat.

Populația de baștină a Banatului este populația română, formată prin amestecul romanilor cu dacii; căci Dacia, din care făcea parte Banatul, a fost cucerită de romani sub împăratul Traian la începutul veacului al doilea după Hristos.

Este adevărat că pe temeiul unei interpretări literale a unor texte din doi istorici latini (Eutropius și Vopiscus), s-a pretins că în anul 274 toată populația romană a părăsit Dacia. Pe baza aceasta, s-a făurit apoi o teorie tendențioasă, cunoscută sub numele de teoria lui Roesler, și cu ajutorul căreia se căuta a se justifica dominația austro-ungară asupra provinciilor românești.

După această teorie, poporul român s-ar fi format în Peninsula Balcanică din elementele romane care au trecut acolo din Dacia în anul 274. Mai târziu la o epocă ce nu se poate preciza — dar care ar fi posterioară invaziei maghiarilor în Dacia — poporul român ar fi emigrat în masă în Dacia. Astfel, el ar fi venit aici după unguri.

În afară de câțiva scriitori unguri și nemți (la care în timpul din urmă s-au adăugat și scriitori sârbi), niciunul dintre marii istorici nu a admis teoria aceasta, a căreia absurditate se poate lesne dovedi³).

³ E, în adevăr, absurd a pretinde că toată populația romană din Dacia, după 168 ani de ocupație, a trecut în masă Dunărea. Este iarăși absurd a admite că, cu câteva veacuri mai târziu, o populație și mai numeroasă a emigrat în masă spre a se întoarce tocmai pe teritoriul pe care strămoșii săi fuseseră stabiliți. Trebuie să observăm, de altfel, că nici un document de niciun fel — cronică, legendă etc. nu amintește despre această enormă emigrare și nu se poate admite ca asemenea eveniment să nu lase nicio urmă, dacă cu adevărat el s-ar fi întâmplat. Pe de altă parte, singur faptul că un teritoriu vast, de mai mult de trei sute de mii kilometri pătrați, este ocupat de națiunea română dovedește că populația aceasta nu a putut veni aici prin imigrare. Diferite alte probe dovedesc netemeinicia teoriei de care ne ocupăm. Chiar cronicarii vechi unguri constată că maghiarii au găsit pe români în Dacia: cronicarul anonim al regelui Bela povestește luptele ungarilor contra românilor pentru cucerirea Transilvaniei; cronicarul ungur *Simon Keza* (1205) constată că Dacia era locuită de *valachi* (români) „păștori și coloniști ai romanilor”. Cronicarul persan *Fazel-Ulach-Rachid* vorbește de un duce român din Dacia în anul 1241. Poemul

După ce Banatul suferi alte invazii barbare, maghiarii au invadat în secolul 9 această provincie. Dar numai în al 11-lea secol maghiarii s-au stabilit mai numeroși în țară. Această provincie a căzut atunci sub suzeranitatea regilor Ungariei, păstrând însă o autonomie completă.

În mijlocul secolului al 16, turcii au cucerit Banatul și l-au păstrat mai mult de un secol și jumătate⁴

La începutul secolului al XVIII, Austria, gonind pe turci, a anexat această provincie. Ea a colonizat-o, aducând aici germani, sârbi și câteva grupuri de lorenzi și cehoslovaci⁵.

În 1867, în urma unui compromis încheiat între Austria și Ungaria Banatul trecu sub dominația ungurească. Ungaria început în 1872 o colonizare sistematică a Banatului cu maghiari.

Actualmente situația Banatului este următoarea: pentru români, Banatul întreg face parte din România.

Niebelungen care este cu cinci veacuri anterior invaziei maghiarilor; vorbește de români (valachi) ca locuind în preajma Poloniei. Diferite decrete a regilor unguri din veacul 12 și 13 arată că românii locuiau din vechime în Transilvania. Toponimia (numirile localităților, râurilor, munților etc.) Daciei, mai ales la munte, este cu totul latină etc. A se vedea: **Xenopol**, *Teoria lui Raesler*, Iași 1884 și *Românii și maghiarii* în *Analele Academiei Române* din 1900, precum și **Iorga**, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*. cf. **Georges G. Mironesco**, *Aperçus sur la question roumaine*. pag. 58, note.

⁴ Spre sfârșitul secolului al 15 și în al 16 secol, sub presiunea turcilor, care au invadat și în urmă au cucerit Serbia, grupuri de sârbi au emigrat în Banat. Dar din această populație sârbească, a cărei număr, de altfel, nu se poate determina exact, n-a rămas nimic sau aproape nimic la începutul secolului al 18-lea. O bună parte trecuse din nou Dunărea întorcându-se înapoi în Serbia. Restul, în parte, emigrase spre centrul Ungariei, iar, în parte, dispăruse în cursul războaielor care tulburară această regiune mai ales în timpul secolului al 17-lea. În Harta Banatului făcută de administrația austriacă în anul 1725, trei - zeci și patru localități sunt arătate ca distruse și nelocuite; iar șaptezeci alte localități sunt indicate ca având un număr de locuitori cu desăvârșire neînsemnat.

⁵ Organizatorul statisticii moderne austriece, Karl von Czoering, în cartea sa *Ethnographie der Oesterreichischen monarchie* (Ethnografia monarhiei austriece 3 vol. Viena, 1855-1857) da lista cronologică a colonizărilor făcute în Banat de la 1846, arătând și comuna unde s-a făcut colonizarea și naționalitatea coloniștilor.

Într-adevăr, românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, după ce s-au despărțit de Ungaria, au constituit un stat independent (noiembrie 1918), care s-a alipit pe urmă la România.

O adunare generală de o sută mii români s-a ținut la Alba-Iulia (în Transilvania) la 1 Decembrie 1918. Ea a instituit un consiliu de 200 membri, care îndeplinește rolul de Constituantă a noului stat. Ea a numit și un guvern care exercită puterea suverană asupra tuturor provinciilor românești ce au făcut parte din Ungaria.

Guvernul noului stat, de acord cu Constituanta și sprijinindu-se pe o decizie a Adunării generale din Alba-Iulia, a proclamat unirea noului stat român cu România. Banatul este deci oficialmente unit cu România.

Dar armata sârbească a pătruns în Banat și a ocupat partea occidentală a țării⁶. Sârbii au împiedicat astfel cu forța alipirea de fapt a acestei părți a Banatului la noul stat transilvănean⁷. Sârbii pretind că au drept asupra Banatului. Ei dețin încă acum (ianuarie 1919) partea occidentală a acestei provincii până la calea ferată Arad — Timișoara (Temesvar) —Verschetz, cu toată protestarea românilor și cu toate că, prin tratatul de alianță, încheiat în 1916 cu România, Puterile Antantei au recunoscut că Banatul este o provincie românească și că trebuie să fie, în întregimea lui, unit cu România.

Iată în ce constă deci problema Banatului. Ea este o contestație între români și sârbi cu privire la drepturile națiunilor lor asupra acestei provincii.

Vom cerceta în paginile următoare această controversă.

---

⁶ Fără învoirea Aliatilor.— A se vedea articolul: *Șovinismul sârbilor și Aliții*, reprodus mai departe (în *Apendice*).

⁷ Sârbii au împiedicat de asemenea cu forța cei 20Q delegați români din districtul Torontalului de a merge la Adunarea generală română din Alba-Iulia ținută la 1 Dec. 1918. A se vedea articolul nostru „Români și Sârbi” publicat în *La Roumanie* (din Paris) la 26 decembrie 1918 și reprodus mai departe în *Apendice*. Pentru a răspunde acestui act de violență, Adunarea din Alba-Iulia a afirmat, într-o moțiune specială, dreptul românilor la întregul Banat.

II

Revendicările sârbilor în Banat

Revendicările sârbilor în Banat sunt de dată recentă. Revendicările naționale ale Serbiei s-au îndreptat mai ales spre Macedonia.

Serbia și-a afirmat asemenea mai de mult drepturile ei asupra Bosniei și Herțegovinei.

Câțiva patrioți sârbi întrevedeau și o eventuală unire a sârbilor cu ceilalți slavi de la sud.

Dar, până în ultimii ani, Serbia nu pretinsese defel că i s-ar cuveni Banatul sau o parte din Banat.

Pretențiile de acest fel ale sârbilor s-au accentuat mai ales în cursul războiului!

Prin afirmarea acestor revendicări, un litigiu s-a ivit între sârbi și români, care au fost totdeauna prieteni în trecut.

De partea românească, s-a crezut că, la urma urmelor, sârbii vor renunța la aceste pretenții, în vederea că ele nu sunt întemeiate și din considerație pentru sacrificiul important pe care românii îl fac în favoarea sârbilor în regiunea Timocului, unde trei sute de mii de români trăiesc în masă compactă⁸.

Punând temei pe amicitia sârbo-română și pe sacrificiul amical consimțit de către români în favoarea sârbilor⁹, românii nu s-au preocupat mult de pretențiile sârbești în Banat.

---

⁸ Statisticile oficiale sârbești nu recunosc decât mult mai puțini români în regiunea Timocului. Cifra cea mai mare este cea constatată de statistica din anul 1895, care înregistrează 159.510 români în valea Timocului și a Moravei. Dar, din nenorocire, aceste statistici sunt „aranjate” ca și cele ungurești, în dauna elementului românesc. A se vedea articolul „*Românii din Timoc*” reprodus mai departe în *Apendice*.

⁹ Noi am atras atenția, încă din 1915, asupra acestui sacrificiu și asupra justei compensații ce el reclamă din partea sârbilor. A se vedea broșura noastră: *România față de Războiul European*, (București 1915), pag. 40.

De aceea, nu s-a făcut din partea românilor nicio propagandă serioasă în străinătate pentru a pune în evidență dreptul nostru asupra Banatului și lipsa de temei a pretențiilor sârbești.

Sârbii au profitat de această abstenență a românilor, pentru a face o propagandă intensă în favoarea pretențiilor lor.

Această propagandă sârbească, necombătută de către români, a izbutit a face pe multă lume să creadă că sârbii au drepturi serioase asupra unei părți din Banat.

Și, cu toate acestea, e de ajuns a analiza, în mod sumar, revendicările sârbești la lumina marilor principii de libertate și de dreptate, care trebuie să servească drept bază păcii viitoare, pentru a constata că pretențiile sârbe asupra Banatului nu sunt întemeiate.

Într-adevăr, principiul fundamental, de care trebuie să se țină seamă pentru rezolvarea chestiunilor teritoriale, este principiul libertății integrale a popoarelor: Spre a fi integralmente liber, orice popor trebuie să fie stăpân pe teritoriul pe care îl locuiește în majoritate (adică pe teritoriul unde acel popor alcătuiește majoritatea populației).

Pretențiile teritoriale ale sârbilor în Banat se întemeiază ele pe acest principiu de libertate și de dreptate?

Deloc. *Sârbii nu sunt în majoritate* (nu formează majoritatea populației) *pe teritoriul ce se revendică în Banat*

E ușor de a dovedi aceasta cu ajutorul statisticilor oficiale maghiare (care, în Banat, pentru a reduce cât mai mult pe români, favorizează și pe sârbi, după unguri și germani).

Iată ce rezultă din aceste statistici:

În Banatul întreg, sârbii alcătuiesc 18% din populație: sunt 284.000 sârbi dintr-o populație totală de 1.582.000 locuitori.

Cum proporția aceasta le este cu mult defavorabilă, propagandiștii sârbi au descoperit că Banatul nu formează o unitate geografică, pentru că este în parte șes și în parte

muntos. De aici ei au tras concluzia că Banatul trebuie să fie împărțit politic în două regiuni: câmpia și muntele. Câmpia este sârbească, zic ei, pe când muntele este românesc.

Că partea muntoasă a Banatului este esențialmente românească nu este nicio îndoială: în această parte, mai mult de 72% din populație este românească, pe când numai 3 % este sârbească: sunt 336.000 români și 14.000 sârbi dintr-o populație totală de 466.000 locuitori.

Dar afirmația propagandiștilor sârbi, că partea de câmp a Banatului este sârbească, nu este exactă.

Într-adevăr, în această regiune a Banatului (formată din două districte: Torontalul și Timișul), numai 22% din populație este sârbă ; sunt 269.000 sârbi dintr-o populație totală de 1.115.000 locuitori (pentru această regiune), dintre care 255.967 sunt români (după statistica limbilor materne; căci după statistica religioasă, numărul românilor este mai mare.)'

Populația în această regiune este astfel împărțită: 331.662 germani (șvabi), 269.655 sârbi; 255.967 români; 208.365 unguri; 50.337 diverse alte naționalități.

Numărul românilor este dar aproape egal cu al sârbilor în regiunea de șes a Banatului, după statistica oficială din 1910.

Dar, după statistica oficială anterioară, numărul românilor era mai mare decât al sârbilor: în 1900, statistica ungară constată că în această regiune erau 262.167 români și 257.759 sârbi¹⁰. Nu se poate dar pretinde că sârbii au mai multe drepturi decât românii în regiunea aceasta. Și ținând seamă că, în restul

---

¹⁰ Deci, după statistica oficială, în aceeași perioadă de zece ani, sârbii ar fi crescut cu 13.000, iar românii ar fi scăzut cu 11.000. Dar însăși sârbii recunosc că în Banat elementul sârbesc scade și cel românesc crește (sârbii se plâng că sunt românizați) Cf. **Picot**, *Les Serbes de Hongrie*, pag. 358. Avem deci aici un exemplu. ce dovedește că falsificarea statisticilor oficiale maghiare este făcută mai ales în dauna românilor. A se vedea: **Georges G. Mironesco**, *Aperçus sur la question roumaine* (Priviri asupra chestiei românești), Paris, Leroux, 1919,- pag. 71, nota.

Banatului, românii sunt de 24 ori mai numeroși decât sârbii, lesne se poate vedea cât de întemeiat este dreptul românilor asupra întregului Banat.

Sârbii moderați au înțeles, de altfel, că e ridicol să se pretindă că un teritoriu trebuie să aparțină unei naționalități care nu formează niciun sfert din populația de pe acel teritoriu.

De aceea ei au redus pretențiile lor la districtul Torontalului.¹¹

În acest district, sârbii sunt, într-adevăr, mai numeroși. Cu toate acestea, ei nu formează nici aici majoritatea populației. Ei reprezintă numai 32,4% (aproape o treime) din populația acestui district: sunt 199.000 sârbi dintr-un total de 615.000 locuitori.

Dar să mergem mai departe. Să examinăm naționalitatea locuitorilor din Banat pe plase.

Este inutil de a face acest examen pentru plasele districtului Caraș-Severin (Krasso-Szoreny), unde românii reprezintă mai mult de 72% din populație, și sârbii numai 3%.

Cât despre celelalte două districte — Timișul și Torontalul — iată care este situația:

Din cele 11 (unsprezece) plase ale districtului Timiș, sârbii nu au majoritatea populației decât într-o singură plasă: plasa Biserica Albă (Feher-templom) unde ei reprezintă 57% din populație. Din cele 14 (patrusprezece) plase ale districtului Torontal — acela unde sârbii se pretind indiscutabil stăpâni — ei nu sunt în majoritate decât în 2 (două) plase anume; Plasa Becsa (Torok-Becse), unde sârbii formează 68% din populație, și plasa Antal (Antalfalva), unde ei alcătuiesc 52% din populație.

Deci, în definitiv, sârbii nu sunt în majoritate decât în trei plase din întreg Banatul. Și chiar aceste plase nu formează un corp, ci sunt despărțite una de alta, așa că aceste trei mici grupuri formează trei insule răzlețe.

---

¹¹ Adaugând însă unii și 2 plase din districtul Timișului (în sudul acestui district), anume: plasele Cubin și Biserica Albă (Fehertemplon).

Prin urmare, nu se găsește în Banat nici o regiune mai întinsă care să fie locuită de o populație în majoritate sârbească. De aceea sârbii nu pot avea dreptul a revendica nicio regiune a Banatului¹².

Dar se va obiecta: este adevărat că sârbii nu sunt în majoritate în nicio regiune mai întinsă din Banat și nu pot revendica nicio parte din această provincie, dacă aplicăm riguros principiul etnic, care este, sub o altă formă, principiul libertății popoarelor. Însă amestecul de rase este așa de mare în Banat, încât aplicația riguroasă a acestui principiu nu e posibilă, ci trebuie să-l temperăm cu ajutorul altor principii.

Atunci nu mai e vorba de un drept necontestat al sârbilor asupra unei părți oarecare din Banat, ci este vorba de un compromis în favoarea sârbilor.

Să examinăm și această înfățișare a chestiunii:

Care sunt principiile secundare la care ar trebui să recurgem? În ce ordin de precădere trebuie să le aplicăm?

Punând astfel chestiunea, constatăm că sârbii invocă în sprijinul lor mai ales necesitatea strategică; vorbesc cu oarecare sfială de drepturile lor istorice și se ridică energic contra considerațiilor bazate pe fatalitatea geografică¹³.

Argumentul militar al sârbilor este acesta: Există o „evidentă necesitate de a avea o acoperire (apărare) pentru Belgrad și pentru valea Moravei”. Trebuie deci să se întindă statul sârb

¹² După publicarea ediției franceze a prezentei lucrări, Dl prof. Traian Lalescu, urmărind mai departe analiza făcută aici, a cercetat situația etnică în fiecare comună a Banatului. El a constatat că (după datele statistice oficiale ungare) din totalul de 795 comune existente în Banat, românii au majoritatea *absolută* a populației în 456 comune și majoritatea relativă în alte 16 comune. Deci centrele de populație din Banat sunt, în marea lor majoritate, românești, ceea ce dovedește odată mai mult caracterul etnic român al acestei provincii. (V. *La Roumanie* din 6 Febr. 1919).

¹³ În timpul din urmă, de când sârbii pretind drepturi asupra Banatului, mulți scriitori sârbi au adoptat teoria lui *Roesler*, susținând că românii nu sunt autohtoni în Dacia, ci sunt veniți aici din Peninsula Balcanică.

dincolo de Dunăre, pentru a apăra capitala lui și principală arteră de comunicații a Serbiei.

Acest argument, care niciodată nu a avut mare putere, a pierdut acuma, după războiul ce s-a isprăvit, orice valoare.

Două sunt motivele principale:

Mai întâi, progresele nemaiauzite realizate în timpul acestui război de artilerie și de aviație și mijloacele gigantice care pot fi întrebuintate într-un atac brusc ridică orice valoare defensivă unei armate, care ar fi așezată pe o fâșie îngustă de teren și ar avea în spatele ei două mari cursuri de apă (Dunărea și Tisa).

Un al doilea motiv care anulează argumentul militar sârbesc este următorul: acest argument este în contradicție cu scopul păcii solemn proclamat: acela de a stabili o organizație internațională destinată a împiedica războaiele viitoare. Necesitatea strategică și Societatea Națiunilor nu pot merge împreună.

Trebuie să adăugăm, de altfel, că chestiunea aceasta a fost discutată între România și aliați înainte de intrarea în război a României și, pentru a satisface cererile sau temerile Serbiei, s-a prevăzut — în tratatul de alianță încheiat la 4/17 August 1916 între România, Anglia, Franța, Rusia și Italia — o servitute militară în favoarea Serbiei asupra regiunii Banatului care este în fața Belgradului.

Într-adevăr, art. 4 din acest tratat de alianță prevede următoarele: „România se obligă a nu ridica fortificații în fața Belgradului într-o zonă ce se va stabili ulterior și a nu ține în această zonă decât forțele necesare pentru serviciul polițienesc”.

Prin urmare, Marile Puteri aliate, luând în considerație revendcărilor sârbilor asupra Banatului, au înlăturat pretențiile lor teritoriale și le-au recunoscut numai o servitute militară menită a garanta Belgradul.

În ce privește dreptul istoric, am spus deja că sârbii vorbesc cu sfială de dânsul. Lucrul e natural, fiindcă ei sunt siliți a

recunoaște că sârbii din Banat sunt coloniști, aduși mai ales în secolul al 18-lea și că populația de baștină a Banatului este populația românească. Pe de altă parte, este dovedit că acești coloniști sârbi (ca și cei germani etc.) au fost aduși de austrieci, pentru a deznaționaliza pe românii băștinași. De aceea, acum trebuie să se repare aceasta nedreptate comisă contra românilor, iar nu să se consfințească urmările ei.

Cât despre vicisitudinile istorice, una singură este, în aparență, în favoarea sârbilor: constituirea, în 1849, a unui Ducat sârb (Voivodina) care cuprindea și Banatul. Dar acest Ducat efemer — a durat numai unsprezece ani — avea numai numele sârbesc. El a fost organizat de către Austria și depindea de ea. Guvernatorii civili și militari erau germani, limba oficială a Ducatului era limba germană etc.

Se înțelege lesne de ce sârbii sunt cam jenați de a se prevala de această organizație nemțească, pentru a susține revendicările lor asupra Banatului.

În realitate, dacă cineva s-ar putea prevala de existența acestui Ducat pentru a pretinde drepturi asupra Banatului, nu sârbii ar fi în drept a se prevala de acest fapt istoric, ci germanii, care, de altfel, sunt mai numeroși decât sârbii în Banat.

Să venim la ceea ce am numit „fatalitatea geografică”.

Sârbii din Banat sunt separați de frații lor prin două mari cursuri de apă: Dunărea și Tisa și sunt înglobați într-o provincie ale cărei granițe sunt cu adevărat statornicite de natură. Într-adevăr, Banatul este un rar exemplu al unei țări cu frontiere naturale: din trei părți, el este înconjurat de trei mari cursuri de apă Dunărea, Tisa, și Mureșul, iar a patra latură o formează munții Transilvaniei.

Trebuie să fie împărțită această provincie între mai multe state diferite?

Da, dacă națiuni diferite ar avea drepturi incontestabile asupra unor regiuni determinate din această provincie.

Principiul unității geografice ar trebui atunci să cedeze înaintea principiului fundamental al libertății popoarelor.

Dar situata nu este astfel în Banat.

Am văzut, în privința sârbilor, că ei nu au majoritatea absolută în nicio regiune din Banat.

Este evident că, dacă am căuta să aplicăm principiul naționalităților pentru fiecare locuitor în parte, s-ar găsi multe petice de pământ împrăștiate pe ici pe colo, mai ales în Torontal, care ar trebui să fie atribuite Serbiei.

Dar, cum o astfel de îmbucătățire absurdă a unei țări nu este admisibilă, trebuie să ne supunem fatalității geografice.

Sârbii nu au decât să propună o împărțire teritorială a Banatului care să poată justifica pretențiilor lor, fără a călca marele principiu al libertății popoarelor.

Zadarnic se vor sili a găsi asemenea soluție, care singură ar fi justă.

Atunci, ce este de făcut ?

Pentru a face o concesie sârbilor trebuie oare să călcăm toate principiile pe care se va întemeia pacea ?

Este admisibil aceasta?

Este rezonabil ca sârbii să ceară Aliaților o astfel de nedreptate?

Căci, în definitiv, ceea ce este o favoare pentru unul este o nedreptate pentru altul.

Față de pretențiile neîntemeiate ale sârbilor, se ridică dreptul incontestabil al românilor asupra Banatului.

Pentru a face dreptate românilor, nu este nevoie a călca principiile care vor forma baza păcii, ci este de ajuns pur și simplu a le aplica.

Când constatăm aceste lucruri și când ne amintim de sacrificiul făcut de români în favoarea sârbilor în vechea Serbie (regiunea Timocului) nu putem înțelege insistența sârbilor de a

căuta a se impune în Banat, călcând în picioare amicitia sârbo-română.

Cât de dreaptă este observația recentă a dlui Adrien Veber (în „La France libre” din 29 decembrie 1918): „Un alt secret știut de toți este că Serbia nu este gentilă cu România și că „înțelegerea” (L’Entente) ezită a reaminti Serbiei că războiul a luat naștere de la dânsa și că România a fost o națiune beligerantă care s-a sacrificat pentru cauza comună și a fost martiră” ...¹⁴

---

¹⁴ Nu voim să cercetăm aici serviciile îndeplinite și pierderile suferite de România în război. Am vorbit despre aceasta — foarte pe scurt, de altfel — în articolul nostru : „*Les titres de la Roumanie*” (Titlurile României), publicat de ziarul *Le Rappel*” (de la Paris) din 20 ianuarie 1919. — România n-a fost atacată. Coaliția inamică a menajat-o și a solicitat concursul ei. România a refuzat de a se uni cu dușmanii „Antantei” și s-a unit cu Aliații. Ea a atacat coaliția inamică, punând în serviciul cauzei comune toate puterile și toate resursele ei și riscând propria ei existență. Epuizată printr-o sfortare peste puterile ei, izolată completamente de Aliații din Occident, trădată de către aliatul vecin, având armata sa înecată într-o armată rusă de trei ori mai numeroasă care fraterniza cu dușmanul și amenința pe români, devastată, jefuită, martirizată de inamici de o parte și de vechiul aliat de altă parte, România a capitulat. Nicio altă țară nu a fost într-o astfel de înspăimântătoare situație. Dl A. Gauvain a observat cu drept cuvânt că România „nu avea, ca Serbia, resursa unui retrageri pe mare”. (În „*Journal des Debats*” din 8 octombrie 1918). România nu a avut, ca Serbia, avantajul de a putea păstra contractul cu aliații. Din contră, ea a fost completamente izolată. Aliații nu au putut-o salva. Rezistența României (care a împiedicat multă vreme prăbușirea frontului rus într-un timp când această prăbușire putea să fie un dezastru pentru aliați, încrederea și curajul ei în mijlocul acestor mizerii indescriptibile, lupta ei contra anarhiei bolșeviste, enormele ei sacrificii — opt sute de mii de morți (deci un locuitor din nouă a pierit) — sunt pentru România noi titluri, cari trebuie adăugate la vitejia soldaților săi și la serviciile făcute prin campaniile ei din 1916 și 1917.— Vezi: G. G. Mironesco, *Aperçus sur la question roumaine*, (Priviri asupra chestiei românești), pag 200—207.

III

Dreptul românilor asupra Banatului

Am arătat în precedentul capitol că pretențiile sârbilor asupra Banatului trebuie să fie înlăturate. Prin aceasta chiar, dreptul românilor asupra acestei provincii este confirmat.

Într-adevăr, litigiul este între români și sârbi. Celelalte națiuni, reprezentate în Banat prin minorități de o importanță oarecare — germanii și maghiarii — nu dispută, în fapt, românilor această provincie.

Dar, pentru a pune mai bine în evidență legitimitatea revendicărilor române, să examinăm dreptul românilor asupra Banatului după metoda pe care am întrebuințat-o mai sus pentru cercetarea pretențiilor sârbești.

Punctul de plecare trebuie să fie totdeauna principiul fundamental pentru salvagardarea căruia aliații s-au luptat și care trebuie să formeze una din bazele tratatului de pace: libertatea popoarelor.

Această libertate implică pentru fiecare popor dreptul de a fi stăpân pe teritoriul său, adică pe teritoriul unde acel popor formează majoritatea populației.¹⁵

Am văzut că românii au majoritatea populației — și o majoritate zdrobitoare — în districtul Caraș-Severin: 72% din populație, după statistica care constituie majoritatea populației sale. Aceasta este sub o altă formă, principiul naționalităților, limbilor vorbite, 73% după statistica religioasă și, în realitate, mai mult de 80%.

---

¹⁵ Cu alte cuvinte teritoriul trebuie să aparțină naționalității care e o consecință sau un aspect al principiului libertății popoarelor. A se vedea: articolul nostru „*L'heure de la Justice*” (Ceasul dreptății) publicat în ziarul „*La Roumanie*” (de la Paris din 19 decembrie 1918 și reprodus în „*Aperçus sur la question roumaine*” pag. 167.

Românii au de asemenea majoritatea absolută în jumătate din districtul Timiș.

Ei au dar majoritatea absolută a populației pe un teritoriu de aproape 15.000 kilometri pătrați, ceea ce reprezintă mai mult de jumătate din Banat.

Deci, pentru această jumătate a Banatului, nimeni nu ar putea contesta dreptul românilor.

În cealaltă jumătate a acestei provincii, românii formează o minoritate destul de importantă; dar niciun alt popor nu este în majoritate.

Este, în realitate, în această parte a țării, un amestec de rase, printre care majoritatea relativă o formează germanii (șvabii).

Guvernul austriac a făcut în secolul al 18-lea în această parte a Banatului — care este cea mai fertilă - importante colonizări aducând acolo germani, sârbi¹⁶ și chiar francezi (din Lorena).

Adeseori Administrația vitregă austriacă alunga pe țărani români din casele și de pe pământurile lor, spre a-i înlocui cu coloniști¹⁷

Ea voia să slăbească elementul băștinaș român și să asigure dominațiunea austriacă prin antagonismul raselor. Aceasta era o aplicare a devizei sale: *divide ei impera*.

Mai târziu, în secolul al 19-lea, după 1872, guvernul ungar, pentru a maghiariza țara, a început colonizarea ei cu maghiari.

Niciunul din aceste elemente străine nu locuiește, în masă compactă, o regiune de o așa întindere ca să poată forma obiectul unei revendicări naționale pentru națiunile colonizatoare.

¹⁶ Sub presiunea turcilor, care cuceriseră Serbia, au fost și mai de mult imigrații sârbe în Banat; dar !a începutul veacului al 18-lea nu mai rămăsese aproape nimic din acea populație sârbească. A se vedea ce am spus relativ la aceasta, mai sus pagina 14 Nota 1.

¹⁷ Împăratul Iosef al 2-lea (1780-1790) constata el însuși, zicând: „Românii din Banat sunt tratați tot în mod barbar. Mu li se recunoaște dreptul de proprietate asupra pământurilor lor. S-a făcut o mare greșală luându-li-se pământurile cele mai bune spre a se da coloniștilor și alungându-l în alte regiuni, deși ei sunt locuitorii cei mai vechi ai Banatului”.

Aglomeratiile create prin colonizările succesive sunt mici insule răzlețe, printre care elementul autohton român a persistat pretutindeni ca țesătura unei pânze și menține unitatea etnică a țării.

Amestecul de rase este extraordinar în partea occidentală a Banatului.

Dacă ar fi vorba de a aplica riguros, în această parte a țării, principiul naționalităților, s-ar ajunge la absurd, căci ar trebui să se creeze pe acești 15 mii kilometri pătrați o mulțime de state mărunte.

În imposibilitate de a aplica aci principiul fundamental care trebuie să ne servească de bază, ce este de făcut?

Suntem nevoiți să recurgem la principii secundare.

Dreptul istoric sau, mai exact, reparația nedreptăților din trecut, fatalitatea geografică sau principiul frontierelor naturale, interesul de a împiedeca războaiele viitoare evitând motivele de neînțelegere dintre două națiuni, necesitățile economice ale țării, reciprocitatea sacrificiilor între două națiuni; iată care sunt principalele principii secundare ce se pot aplica.

Toate aceste principii vin în sprijinul dreptului românilor asupra Banatului.

De aceea, noi am zis, în capitolul precedent, că pentru a satisface pretențiile sârbilor, ar trebui să se calce toate principiile ce trebuie să servească drept bază păcii viitoare, pe când, pentru a realiza dreptul românilor, e suficient a aplica aceste principii.

În ceea ce privește dreptul istoric, este de ajuns să reamintim că populația română este populația de baștină a țării și că această țară a constituit un timp îndelungat un stat independent sub un șef român.

Vicisitudinile istorice care au adus în ultimul timp această provincie sub jugul maghiar, înmulțirea nedreptăților contra populației băștinașe a țării, toate colonizările succesive, întreprinse pentru a deznaționaliza și înlocui elementul autohton, nu au putut face pe acesta să piardă drepturile lui. Aceste drepturi trebuie să renască astăzi, când e vorba de a repara nedreptățile

care chinuie popoarele și când căutăm să stabilim un nou statut mondial întemeiat pe dreptate.

Într-adevăr, colonizările silite pe care le-a făcut Austria și pe urmă Ungaria în dauna poporului român, tinzând la exterminarea lui, erau o mare nedreptate pentru acest popor. A venit vremea ca această nedreptate să fie reparată.

Ar fi cu desăvârșire nedrept ca, în loc de a repara nedreptatea, redând românilor pământurile lor, să se consfințească definitiv nedreptatea recunoscându-se sârbilor, care au fost instrumentul Austriei, dreptul asupra teritoriului ce a aparținut românilor.

Al doilea principiu enumerat mai sus este principiul frontierelor naturale sau fatalitatea geografică.

Am vorbit despre aceasta, în capitolul precedent.

Am arătat că, din acest punct de vedere, Banatul este un exemplu caracteristic, granițele lui fiind în adevăr fixate de natură.

Fatalitatea geografică neîngăduind ca Banatul să fie împărțit între două sau mai multe state, este natural că această provincie trebuie să aparțină singurei națiuni care are majoritatea absolută a populației în jumătatea țării, — are majoritatea relativă în întreagă această provincie — nu lipsește din niciun colț al acestei provincii și este populația băștinașă a țării.

Românii din Banatul oriental, care formează un corp cu românii din Transilvania și din România, nu sunt separați prin nimic de minoritatea românească ce locuiește Banatul occidental.

Din contra, minoritatea sârbă, constituită prin colonizări succesive și care locuiește în grupuri răzlețe Banatul occidental, este separată de Serbia prin Dunăre și Tisa.

Frontierele naturale sunt o garanție de pace. Ele au o mai mare valoare decât fortificațiile. Ele nu numai servesc spre apărare în caz de război; dar chiar și previn războaiele, evitând conflictele. Frontierele naturale ale Banatului trebuie doar respectate.

Ajungem la un al treilea principiu care trebuie să fie luat în considerație.

Nenumăratele și teribilele suferințe, cauzate de războiul ce s-a sfârșit acum, au impus lumii civilizate datoria de a împiedica provocarea din nou a unui asemenea cataclism. Tratatul de pace trebuie deci să caute a înlătura orice izvor de viitor conflict.

Dar, dacă s-ar lăsa să pătrundă sârbii în Banat și dacă s-ar pune astfel în prezență — fără să fie separate de nicio frontieră naturală — două națiuni care au fost totdeauna amice, dar care nu sunt de acord tocmai în privința drepturilor lor asupra acestei provincii, s-ar crea prin aceasta în Banat un teren favorabil expansiunii și infiltrației reciproce a sârbilor și a românilor și s-ar oferi astfel prilejuri de conflicte.

Deci, în loc de a se lua măsuri pentru a evita războaiele, în interesul general al omenirii, s-ar face tocmai contrariul: s-ar prepara un viitor *război*.

Un interes suprem reclamă doar aici — poate mai mult decât aiurea — să se lase între sârbi și români frontiera naturală a Dunării.

Al patrulea principiu enunțat mai sus este acela al necesității economice.

Principalele bogății ale Banatului oriental, cum și cele din Transilvania, sunt mineralele (mai ales fierul și cărbunele) precum și pădurile.

Pentru ca exploatarea acestor produse grele să fie avantajoasă, trebuie ca ele să poată fi transportate pe apă, deci să poată fi transportate — ca și până acum — pe Mureș sau pe canalele din Banat spre Tisa și spre Dunăre. Alte canale trebuie încă făcute, spre a permite o intensă exploatare a acestor bogății.

Or, dacă s-ar împărți Banatul între Serbia și România, aceeași din urmă ar fi lipsită de mijloacele de transport pe apă și ar fi pusă în imposibilitatea de a exploata bogățiile părții din Banat ce i s-ar lăsa, precum și bogățiile Transilvaniei. Consecințele ar

fi deplorabile din punct de vedere economic pentru Transilvania și pentru Banatul oriental¹⁸.

Un alt principiu, care de mult a fost considerat ca bază a dreptății între națiuni, este sistemul reciprocității: reciprocitate de sarcini, reciprocitate de avantaje.

Această reciprocitate ar dispărea în dauna României dacă pretențiile sârbilor asupra Banatului ar fi admise, în totalitate sau în parte.

Într-adevăr, am reamintit deja, în precedentul capitol, că România a făcut în favoarea Serbiei un mare sacrificiu, abținându-se de a revendica cei trei sute de mii de români care trăiesc, în masă compactă, în nord-estul Serbiei, între Dunăre, Morava și Timoc.¹⁹

România s-a abținut chiar de la orice propagandă, care, dezvoltând sentimentul de rasă al acestor români, ar fi putut crea dificultăți Serbiei. România a procedat în același fel pentru cei 100.000 români din Macedonia sârbească.

Aceste sacrificii nu reclamă oare din partea sârbilor fapte corespunzătoare? Dacă sârbii, din propria lor inițiativă, nu oferă României o justă reciprocitate cu ocazia chestiunii Banatului, nu este oare echitabil ca Alianții să facă pe sârbi să înțeleagă că dreptatea reclamă din partea lor un sacrificiu analog cu acela consimțit de români în favoarea sârbilor?

Aceasta este o chestiune de dreptate și Alianții sunt chemați a da și a impune dreptatea.

¹⁸ De altfel, sistemul de canale existent astăzi în Banat este construit în vederea unei exploatare unitare a întregului Banat. Dacă s-ar împărți Banatul, întregul sistem de canale ar trebui refăcut. A se vedea, în aceasta privință, un articol interesant reprodus, după o gazetă germană, de ziarul „Viitorul” din 11 Iulie 1919, sub titlul: *Chestia integrității Banatului: Canalul Bega-Timiș*.

¹⁹ A se vedea articolul nostru „*Românii din Timoc*” publicat în ziarul „La Romanie” de la Paris din 16 Ianuarie 1919 și reprodus mai departe în **Apendice**, precum și articolul *Români și sârbi* reprodus în **Apendice**. A se vedea asemenea lucrările citate sub articolul *Românii din Timoc*.

Dacă Serbia ține cu orice chip să satisfacă pretențiile ei asupra Banatului, România va trebui să reclame regiunea Timocului și să afirme drepturile ei asupra românilor din Macedonia sârbească.

Această chestiune mai prezintă și un alt aspect.

Afară de marele sacrificiu făcut în favoarea Serbiei de către România, aceasta a ajutat în mai multe ocazii Serbia, câteodată în împrejurări firave, ferind-o de mari primejdii, mai ales în 1913.

Aceste sacrificii și aceste ajutoare, consimțite de România și care îi dau drept la recunoștința Serbiei, au menținut prietenia sârbo-română.

Dar această amicitie ar fi grav amenințată, dacă teoria sârbească ar fi ca, în toate ocaziile, România să facă sacrificiile, iar Serbia să culegă avantajele.

Aceasta e mai mult o chestie morală. Dar ea trebuie să cântărească în balanța dreptății, care va fi temelia păcii viitoare.

O altă considerație importantă trebuie de asemenea să cântărească în balanța dreptății.

Serbia vrea să-și alipească până și cele mai mici grupuri de sârbi de peste hotarele ei, oriunde ei se găsesc.

Din punct de vedere sârbesc, lucrul acesta este lesne de înțeles și tendința e chiar lăudabilă.

Dar, în fapt, această dreptate absolută este imposibilă. Câteodată drepturile altor popoare se împotrivesc — cum este cazul în Banat, — iar câteodată renunțări se impun în interesul general, pentru a păstra relațiuni de bună vecinătate sau pentru a asigura pacea mondială.

România, condusă de aceste considerații, a făcut importante renunțări pe toate granițele ei. În afară de cei trei sute mii de români din Serbia despre care am vorbit, România nu a revendicat cei o sută mii de români care trăiesc în Bulgaria pe partea dreaptă a Dunării (deci la frontiera română). Ea lasă apoi Ungariei în partea

occidentală a Crișanei și la nordul Maramureșului un număr de români, care, după statisticile ungare, nu ar trece de câteva zeci de mii, dar care în realitate sunt mult mai numeroși. Ea nu revendică de asemenea nici numărul considerabil de români care trăiesc în Ucraina între Nistru și Bug (și chiar dincolo de Bug spre Nipru). Acolo viețuiesc aproape șase sute de mii de români. România sacrifică deci astfel mai mult de un milion pretutindeni unde a crezut că interesul general reclamă asemenea sacrificii.

Ar fi cu desăvârșire nedrept de a-i impune, fără niciun motiv serios, o nouă renunțare în Banat.

La aceste considerații care pun în evidență legitimitatea revendicărilor românești asupra Banatului, se cuvine să adăugăm că dreptul românilor asupra Banatului întreg a fost recunoscut formal de către Aliați încă din anul 1916, prin tratatul de alianță încheiat de România la 4/17 august 1916 cu Anglia, Franța, Italia și Rusia²⁰.

²⁰ Drepturile României asupra Banatului nu izvorăsc din acest tratat de alianță, cum se zice deseori.

Drepturile României sunt bazate, precum am arătat, pe principiul naționalităților și pe celelalte principii secundare mai sus indicate (nevoia de granițe naturale, necesitatea de a repara nedreptățile trecutului spre a statornici o pace justă, nevoia de a preveni războaiele viitoare etc).

Tratatul de alianță este numai un document care dovedește că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut drepturile României și s-au obligat a le susține și realiza.

S-a pretins că acest tratat este nul, deoarece este un tratat *secret*.

Dar, cum ar fi putut să nu fie secret din moment ce el prevedea intrarea în război a României? Nu era neapărat necesar, în interesul tuturor aliaților (inclusiv Serbia) și pentru izbândă cauzei comune, ca dușmanul să nu afle dinainte aceasta?

De altfel, Serbia nu ar putea să se plângă împotriva tratatelor secrete. Căci, dacă Serbia a fost salvată, dacă ea există azi și devine un stat mare, ea datorează aceasta tocmai tratatelor secrete care legau pe Franța de Rusia și pe Anglia de Franța, precum și tratatelor secrete care au legat în urmă pe aceste țări cu Italia și cu România. În virtutea acestor tratate secrete, toate aceste popoare au unit eforturile lor și au sacrificat milioane dintre fiii lor pentru a împiedeca crima care se proiectase în contra Serbiei. Aceasta dar nu trebuie să ceară anularea tratatelor secrete, după ce a profitat de dănele mai mult decât orice altă țară.

De altminterea, am văzut mai sus că, în tratatul de alianță cu România, marile Puteri au ținut seamă de revendicările Serbiei asupra Banatului și, înlăturând pretențiile ei teritoriale, i-au recunoscut, prin art. 4, o servitute militară asupra regiunii din fața Belgradului. A se vedea: **G. G. Mironesco**, *Aperçus sur la question roumaine*, pag. 77—81 și articolul nostru *Système déplorable* publicat în „**La Roumanie**” din 1 mai 1919.

Aceasta este, pentru noi, o nouă dovadă evidentă de legitimitatea dreptului românilor asupra Banatului.

Într-adevăr, când patru din cele mai mari Puteri ale lumii au recunoscut un drept unei țări mici, care, orice s-ar zice, nu putea fi în stare a le impune voința ei, asta dovedește că acest drept se impunea prin legitimitatea lui.

Deci, din toate punctele de vedere, dreptul românilor asupra întregului Banat se justifică pe deplin.

IV

Concluzie și rezumat

Sperăm a fi dovedit că, în chestiunea Banatului, dreptul este de partea românilor. Dreptul lor este întemeiat pe principiile de dreptate și de libertate, pe care trebuie să se bazeze pacea viitoare.

Pretențiile sârbești asupra Banatului nu sunt întemeiate. Ele sunt în contradicție cu principiul naționalităților și cu toate principiile de justiție care trebuie să formeze baza unei păci stabile.

Banatul, în întregime, trebuie deci să fie alipit României.

Motivele care justifică această dezlegare a controversei sârbo-române pot fi rezumate astfel:

1. Românii au majoritatea *absolută* a populației în jumătatea Banatului. Ei au majoritatea *relativă* în Banatul întreg (39% după statistica religioasă). *Sârbii nu au majoritatea absolută în nicio regiune de o oarecare întindere din Banat.*²¹

Ei au numai majoritatea *relativă* (32,4%) într-un *singur* district.

Din cele 39 plase ale Banatului, sârbii sunt în majoritate *absolută* numai în *trei* plase și acelea răzlețe, pe când românii au majoritatea absolută în nouăsprezece plase!).

Din cele 795 comune ce alcătuiesc întreg Banatul, în 456 comune majoritatea *absolută* a populației este română, iar în alte 16 comune românii au majoritatea *relativă*; pe când sârbii

---

²¹ Din 39 plase în total, românii au majoritatea absolută în 19 (nouăsprezece) plase și majoritatea relativă în 1 (una), germanii au majoritatea absolută în 5 (cinci) plase și majoritatea relativă în 7 (șapte), sârbii au majoritatea absolută în 3 (trei) plase și majoritatea relativă în 3 (trei); în fine, ungurii au majoritatea absolută într-o plasă.

au majoritatea *absolută* numai în 98 comune și majoritatea *relativă* în alte 19 comune²².

2. Românii trăiesc, în masă compactă, în jumătatea răsăriteană a Banatului, pe o suprafață de aproape 15.000 km. pătrați și se găsesc pretutindeni în cealaltă parte a țării. Sârbii lipsesc aproape cu desăvârșire în Banatul oriental și se găsesc în grupuri răzlețe în Banatul occidental.

3. Românii sunt băștinași. Sârbii sunt coloniști aduși mai ales de către autoritatea străină care împila pe românii autohtoni și voia să-i deznaționalizeze.

4. Provincia Banatului formează o unitate geografică. Ea este un exemplu tipic al unei țări înconjurată de granițe naturale. Asemenea frontiere fiind necesare pentru a asigura o pace stabilă, nu trebuie să le suprimăm, mai ales când niciun motiv serios nu cere aceasta. Dacă sârbii ar avea majoritatea absolută într-o regiune de o oarecare întindere din Banat, s-ar putea să nu se țină cont de frontierele naturale, pentru a se respecta principiul naționalităților. Dar nu este așa cazul cu sârbii în Banat. Ei nu se pot baza pe principiul naționalităților, nici pe vreunul din principiile de dreptate care trebuie să fie la baza păcii. Tot ce au sârbii în favoarea lor este faptul că, într-un singur district, sunt mai numeroși decât românii.

Românii care sunt în majoritate absolută în Banatul răsăritean formează un singur corp cu minoritatea românească din Banatul apusean. Nimic nu îi separă. Nu trebuie acum să fie separați în mod artificial, neținându-se seamă nici de interesele lor, nici de sentimentul de dreptate. Dimpotrivă, minoritatea sârbă din Banatul apusean este separată de Serbia prin Dunăre și Tisa. Alipind această populație la Serbia, se suprimă o graniță

---

¹⁴² Trebuie să observăm în treacăt că este nevoie de o nouă verificare a cifrelor privitoare la repartitia comunelor din Banat după naționalități, deoarece sunt unele mici nepotriviri. Proportia indicată în text rămâne însă desigur exactă.

naturală (între România și Serbia), înlocuindu-se cu o linie de frontieră artificială greu de apărut.

5. A pune față în față în Banat statul sârbesc și statul român înseamnă a prepara un viitor război, prin prilejurile de neînțelegeri și conflicte ce se vor crea prin această împărțire a Banatului.

6. Pentru exploatarea bogățiilor miniere și forestiere din Banatul oriental și din Transilvania este neapărat necesar să se poată folosi căile de comunicație pe apă care duc la Dunăre: Mureșul, canalele din Banat, Tisa. Împărțind Banatul între Serbia și România, s-ar lipsi aceasta din urmă de mijloacele de transport indispensabile pentru produsele grele ce formează bogăția Banatului răsăritean și a Transilvaniei. Principalele bogății ale acestor provincii ar deveni inexploatabile. Dezvoltarea economică a acestor țări ar fi împiedicată.

7. România a făcut, în favoarea Serbiei, un mare sacrificiu, abținându-se de a revendica regiunea Timocului (în nord-estul Serbiei), unde trăiesc, în masă compactă, trei sute de mii de români (afară de o sută de mii de români ce locuiesc în Macedonia sârbă). Acest sacrificiu reclamă din partea sârbilor o bunăvoință corespunzătoare. În chestiunea Banatului, sârbii au, pentru prima dată, ocazia de a aplica față de români o echitabilă reciprocitate. Această reciprocitate, care cere din partea sârbilor un sacrificiu inferior celui consimțit de către români, este o chestiune de dreptate. Aliații deci trebuiesc să impună Serbiei această reciprocitate, dacă Serbia nu o oferă României de buna ei voie.

8. Amiciția României pentru Serbia s-a manifestat nu numai prin sacrificiul mai sus indicat, dar și prin ajutorul dat Serbiei, în împrejurări grave pentru aceasta, mai ales în 1913, România are deci dreptul la recunoștința Serbiei (care niciodată nu a avut ocazia de a ajuta România). Recunoștința nu se poate impune.

Dar amiciția sârbo-română ar fi grav amenințată, dacă s-ar constata că Serbia nu vrea să țină socoteală de serviciile ce i-a făcut România. Alianții nu pot să încurajeze Serbia să ia calea aceasta.

9. România face renunțări importante pretutindeni, pe toate frontierele etnice ale poporului român: în Serbia, în Bulgaria, în Ucraina (Rusia), în Ungaria.

Mai mult de un milion de români sunt astfel sacrificați de România în interesul păcii mondiale. Ar fi cu totul nedrept de a i se impune o nouă renunțare în Banat.

10. Franța, Anglia, Italia și Rusia au recunoscut în mod formal de la 1916 (prin tratatul de alianță cu România) dreptul românilor asupra Banatului întreg. Nu se poate admite că aceste mari puteri au procedat cu ușurință, nici că ele au fost silite să se supună voinței micii României. De aceea, recunoașterea aceasta, făcută de patru din cele mai mari puteri ale lumii, este o nouă probă evidentă că dreptul românilor asupra întregului Banat se impune prin legitimitatea lui.

TABLOU STATISTIC
 Populația Banatului după indicațiile
 statistice oficiale ungare din anul 1910
 (Naționalitatea indicată după „limba maternă”)

a) Caraș-Severin (Krasso-Szoreny) Supraf. 11074 km ² Procentul	Români 336082 72%	Germani 55883 12%	Sârbi 14674 3%	Maghiari 33787 7%	Alte naț. 25721 6%	Total 466147
b) Timiș (Temes) Supraf. 7433 km ² Procentul	Români 169030 33%	Germani 165883 33%	Sârbi 69905 13%	Maghiari 79960 15%	Alte naț. 16057 6%	Total 500835
c) Torontal Supraf. 10016 km ² Procentul	Români 86937 14,1%	Germani 165779 27%	Sârbi 199750 32,4%	Maghiari 128405 21%	Alte naț. 34280 4,8%	Total 615151
d) Banatul întreg Supraf. 28523 km ² Procentul	Români 592049 37,4%	Germani 387545 24,5%	Sârbi 284329 18%	Maghiari 242152 15,3%	Alte naț. 76058 4,8%	Total 1582133

Observație: Cifra totală a românilor, după statistica religioasă este de: **615.336.**

APENDICE

1. Români și sârbi.
2. Românii din Timoc.
3. Împărțirea Banatului?
4. Pentru amicitia sârbo-română.
5. Șovinismul sârbesc și Aliații.

Români și sârbi²³

Am reamintit de mai multe ori amicitia care a existat întotdeauna între români și sârbi.

Este un exemplu excesiv de rar în istorie: aceste două popoare vecine nu au avut niciodată cel mai mic conflict²⁴

Scriitorii sârbi, constatând același fapt, au conchis, ca și noi, că este inadmisibil ca aceste două popoare amice să nu ajungă a se înțelege asupra singurului punct ce este în discuție între ele: chestiunea Banatului apusean.

Oamenii politici sârbi au recunoscut, de altfel, spiritul împăciuitoare al românilor. Conte Voinovitch constata acest fapt mai deunăzi: „Românii, zicea el, sunt însuflețiți față de noi de un sincer spirit de împăciuire în ce privește teritoriul Banatului.” (Ziarul „Information” din Paris de la 1 decembrie 1918).

Ne place să credem că același spirit de împăciuire există și din partea sârbilor.

---

²³ Acest articol a fost publicat în nr. din 26 decembrie 1918 al revistei *La Roumanie* (Paris).

²⁴ A se vedea apelul lansat în urmă cu un an poporului sârb de către Dl. Emanuel Antonescu, în articolul *Popoarelor oprimate de Austro-Ungaria* publicat de revista *La Roumanie* din 24 ianuarie 1918.

Cu toate acestea, fapte recente par, din nenorocire, a proba mai mult contrariul.

Iată unele din aceste fapte:

Sârbii au trimis, după armistițiu, trupele lor în Banat, cu toate că știau foarte bine că Banatul este, în întregime sa, revendicat de români și că drepturile românilor asupra Banatului întreg au fost, în mod formal, recunoscute de către Aliați.

Apoi, folosindu-se de această ocupațiune militară, sârbii au constituit o adunare națională a provinciilor Batchka și Banat. În această adunare, aleasă în proporție de un reprezentant pentru o mie de locuitori, maghiarii și germanii sunt reprezentați. Din contra, românii nu sunt reprezentați, cu toate că, după propria mărturisire a sârbilor, populația română este destul de numeroasă în regiunea respectivă.

Mai târziu, agențiile sârbești au anunțat că locuitorii din orașul Timișoara au rugat pe regele Petre al Serbiei și pe mitropolitul din Belgrad să vină la Timișoara pentru a primi omagiile populației.

Sârbii recunosc cu toate acestea, și nu ar putea să nu recunoască, că populația din orașul Timișoara nu este sârbă. Atunci ce rost are afacerea aceasta? Voiesc oare sârbii să probeze că populația română și germană din Timișoara, în timp ce regiunea aceea este ocupată de armata sârbească, știe să uzeze în mod judicios de „dreptul de a dispune de propria ei soartă” în favoarea Serbiei? Aceasta aduce aminte sistemul aplicat de germani în provinciile ruse pe care ei voiau să le anexeze.

Un alt fapt este încă mai semnificativ: românii din Ungaria au convocat pentru 1 decembrie 1918 la Alba Iulia-o mare adunare națională, care a avut menirea de a decide soarta provinciilor românești din Ungaria. Toate aceste provincii trebuiau să fie reprezentate prin delegații alese special pentru această adunare. Românii din cele trei districte care compun Banatul au ales delegații lor pentru adunare. Delegația districtului Torontal era

compusă din două sute de români. Ei bine, autoritățile militare sârbe au împiedicat cu forța pe acești delegați români din Torontal de a merge să participe la marea adunare din Alba Iulia.

Ni se afirmă chiar că autoritățile militare sârbe au luat și alte măsuri foarte aspre menite a intimida pe românii din Banat. Dar noi nu voim să facem caz de aceasta înainte de a avea probe.

Gravitatea ultimului fapt ce semnalăm aici nu va putea scăpa din vedere nimănui. S-ar putea oare explica acea purtare a sârbilor, fără a pune la îndoială curățenia gândurilor lor? Urmăresc ei oare pur și simplu liberarea fraților lor sau au tendința de a oprima alte popoare?

În interesul amicitiei sârbo-române, nu voim să împingem mai departe analiza faptelor mai sus-menționate.

Avem, ca amici, datoria de a spune sincer sârbilor că *ei* sunt pe cale de a aluneca pe un povârniș periculos.

Nu astfel ar trebui să răspundă ei spiritului împăciuitoar al românilor, recunoscut de către înșiși sârbii.

Românii, care au în Serbia frați mult mai numeroși decât sârbii din Banat și care trăiesc acolo în masă compactă — nu răzleți cum sunt sârbii din Banat — s-au abținut de a revendica drepturile lor în aceste regiuni ale Serbiei, din amicitie pentru sârbi. Românii au mers până acolo încât chiar s-au ferit de a face orice propagandă, care ar fi putut da fraților lor din Serbia speranța unei alipiri la România.

De ce sârbii fac tocmai contrariul în Banat?

Ajunși poate la capătul îndelungatei lor sforțări pentru unitatea lor națională, poporul român și cel sârb, amici totdeauna în trecut, se regăsesc legați prin interese comune și având înaintea lor aceiași dușmani ireductibili: maghiarii și bulgarii.

E oare acuma momentul de a rupe această prietenie?

O colaborare amicală a românilor și a sârbilor nu este ea necesară pentru a-și putea garanta drepturile lor și pentru a asigura progresul celor două națiuni?

Sperăm că sârbii vor ține seamă de nevoia acestei colaborări amicale în viitor și că un sincer spirit de împăciuire din partea sârbilor va veni să întărească amicitia sârbo-română. Aceasta cu atât mai mult, cu cât dacă, în trecut, sârbii nu au avut ocazia de a ajuta pe români, aceștia i-au ajutat pe sârbii în diferite împrejurări grave pentru Serbia, precum a fost în 1913, și de aceea pe amicitia sârbo-română s-ar cuveni să se fi altoit un sentiment de recunoștință din partea sârbilor față de români.

Românii din Timoc²⁵

Românii cari trăiesc, în masă compactă, în regiunea nord-est a Serbiei, între Dunăre, Morava și Timoc sunt cunoscuți sub numele de „românii din Timoc”.

Ei locuiesc patru districte: Kraina, Pojarevat, Morava și Timoc și sunt mai numeroși în cele două dintâi districte. De aceea, diferiți etnografi îi numesc românii din Kraina.

Numărul lor total este de trei sute mii.

Statisticele oficiale sârbești indică o cifră mai mică.

Aceste statistici însă sunt, din nenorocire, *aranjate* (falsificate) în dauna elementului român. Ele aplică sistemul maghiar, ceea ce este lesne de constatat.

Iată, într-adevăr, ce ne spun statisticile oficiale sârbești. În 1846, după aceste statistici, erau 97.215 români. În 1850 numărul lor era de 104.343. În 1859, ei erau 122.593. În 1866 găsim cifra de 127.326. Statistica din 1884 înregistrează 149.713 români. Statistica din 1895 constată 159.510 români. În fine, în statistica din 1900, găsim 122.429 români. Nu cunoaștem statisticile ulterioare.

---

²⁵ Acest articol a fost publicat în numărul din 16 ianuarie 1919 al ziarului „La Roumanie” (din Paris).— Asupra acestei chestiuni s-au publicat ulterior în Franța două broșuri: *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie* par **G. Valsan** traduction par **O. Tafrali** (Paris Gauthier Villars et Cie) și *Les Roumains de Serbie* par **D. Draghicesco** (Paris, Imprimerie Du. bois et Bauer, 1919); precum și Memoriul prezentat Conferinței de Pace de către **D-l Athanase Popovici** (ca delegat al românilor din Timoc), memoriu care a fost publicat în ziarul „La Roumanie” (de la Paris) din 20 Martie 1919 sub titlul: *Memoire des Roumains de Serbie*. În același număr din la Roumanie (20 martie 1919) se găsește și un articol al D-lui **Găvănescu**: *Dans la question du Timok*.

Comparând aceste cifre, se vede numaidecât că de la 1846 până la 1884 populația românească a crescut aproape în mod normal și de la 1884 până la 1895 ea crește mai încet; dar în urmă, ea descrește subit pentru a scădea, în 5 ani (1895-1900), la o cifră inferioară aceleia pe care o constatare statistica din 1859 (deci cu 41 ani înainte).

Deoarece statistica nu indică o emigrare în masă a românilor în acești cinci ani (1895-1900) și, cum de altă parte, nicio catastrofă nu s-a abătut în mod particular asupra românilor din Serbia în acest interval de timp, trebuie să recunoaștem, cu regret, că statistica oficială sârbă este „aranjată”.

De altfel, aceasta a fost de mult constatat de către majoritatea publiciștilor și savanților care s-au ocupat de această chestie. Câțiva dintre ei au făcut anchete personale care au confirmat inexactitatea statisticilor oficiale sârbe. În 1896, Kanitz a constatat că erau 59.525 români în districtul Pojarevat. Cu toate acestea, statistica oficială sârbă nu înregistra decât 41.457 români în acest district, deci o diferență în minus de 43 la 100.

Pentru a stabili aproximativ cifra reală a românilor în această regiune a Timocului, se poate întrebuița procedeul următor, servindu-ne tot de datele statisticilor sârbe.

S-ar putea lua ca bază cifra românilor constatată de una dintre statisticile mai vechi (de exemplu aceea din 1866) care statistici erau mai puțin inexacte, pentru că atunci sârbii se temeau mai puțin de atracțiunea ce ar fi putut exercita România asupra elementului român din Serbia.

Se va adăuga apoi la acea cifră creșterea normală anuală calculată după coeficientul dedus tot din statisticile oficiale sârbe.

Făcând acest calcul, ajungem la o cifră aproximativă de trei sute mii. Această cifră este, în realitate, **un minimum**²⁶.

²⁶ A se vedea: **Delatimoc**, *Românii din Serbia*, București, 1907, care, pe baza recensământului din 1905, admite că numărul românilor din Serbia este mai mare decât 350.000.

Dl Seton-Watson, publicistul englez bine cunoscut, foarte favorabil sârbilor, constata, în 1915, că numărul românilor din regiunea Timocului era de 200 000. Dl Vâlsan constata, pentru 1912, că cifra reală eră cuprinsă între 260.000 și 300.000.

Chestiunea de a ști dacă această populație este sau nu de baștină în această regiune este viu discutată.

În orice caz, ea locuiește regiunea aceasta de multă vreme. Se găsesc aici urme de această populație română încă din prima jumătate a secolului al 14-lea.

Va revendica România pe acești români din Timoc? Ea a făcut, de altfel, același lucru pentru cei 100.000 de români din Macedonia sârbă.

Acesta este un mare sacrificiu care mărește considerabil datoria de recunoștință contractată de sârbi față de România, care i-a ajutat în 1877 și în 1913.

Dar, din nenorocire, sârbii nu par a se îngriji de aceasta. Ei au aerul de a zice: „Dacă România a făcut mari sacrificii în favoarea noastră, dacă ne-a ajutat în mai multe ocazii, ea n-are decât să continue...” Și ei cer acum ca România să facă o nouă renunțare în favoarea lor cu privire la partea răsăriteană a Banatului, unde populația sârbă, constituită prin colonizări succesive, nu este în majoritate; dar unde ea este, pe alocuri, mai numeroasă decât populația băștinașă română.

Serbia vrea să-și alipească cei 200.000 de sârbi care locuiesc provincia română a Banatului înglobați într-o populație străină și vrea, în același timp, să păstreze cei 400 000 de români din Timoc și din Macedonia sârbă.

Acesta nu este posibil. Lucrul acesta este contrar dreptății și nu ar putea conveni României.

Amiciția sârbo-română nu poate să se întemeieze pe ideea, că în toate ocaziile, sacrificiile trebuie să fie de partea românilor și avantajele de partea sârbilor.

Trebuie ca sârbii să se decidă a face și ei ceva în favoarea acestei amiciții și pentru dreptate.

Trebuie un mic sacrificiu din partea sârbilor.

Trebuie ca sârbii să se decidă a face și ei ceva în favoarea acestei amiciții și pentru dreptate.

Trebuie un mic sacrificiu din partea sârbilor (sacrificiu mai mic mult decât acela făcut de români în favoarea sârbilor) și un pic de dreptate pentru români, pentru a întări amiciția sârbo-română, în interesul reciproc, al acelor două națiuni și în interesul general.

Împărțirea Banatului?²⁷

Onotă publicată în „Le Temps” din 1 martie 1919 ne informa că comisia care se ocupă cu revendicările românești ar fi adoptat o „soluție tranzacțională, care ar înapoia Ungariei regiunea Banatului vecină cu Szegedin și ar alipi de Serbia cea mai mare parte din Comitatul Torontalului”.

Banatul ar fi, prin urmare, împărțit între România, Serbia și Ungaria.

Suferințele poporului român deci ar continua: o nouă nedreptate i s-ar face, noi griji i se vor da pentru viitor.

Maghiarii ar fi răsplătiți de violențele și crimele lor contra poporului român. Li s-ar da lor partea Banatului, unde, prin colonizările forțate făcute în timpul celor patru zeci și șase de ani din urmă, ei au izbutit să rărească elementul român. Acest succes, cu adevărat neașteptat, ar încuraja pe maghiari să încerce și de aci înainte, prin diverse mijloace, de a se întinde în dauna elementului român. Prada română le rămâne la îndemână: o frontieră artificială și imposibil de apărât ar separa ceea ce ei au dobândit de ceea ce le rămâne să cucerească.

Coloniștii sârbi ar obține aceleași avantaje ca și maghiarii. Ei vor fi cucerit pentru țara lor regiunea apuseană a Banatului, unde guvernul austriac i-a adus, gonind din pământurile lor, exilând din țara lor pe țărani români. Cei o sută de mii români (aproape) care formează fondul populației acestei regiuni — presărată cu grupuri sârbești formate prin colonizările forțate, — vor suferi, după jugul austriac și ungar, dominația sârbă. Ei vor regăsi, de

---

²⁷ Acest articol a fost publicat în „La Roumanie” (de la Paris) din 6 martie 1919.

altfel, sub aceeași stăpânire, patru sute de mii din frații lor (în nord-estul Serbiei și în Macedonia sârbă). Această consfințire a violenței ar fi pentru sârbi de asemenea (ca și pentru maghiari) o încurajare de a continua aceleași metode. Ei vor avea asemenea înaintea lor o frontieră artificială și imposibil de apărut, care le va permite să încerce cucerirea restului țării de la români.

Nedreptatea ar fi astfel în mod solemn statornicită. Sămânța războaielor viitoare ar fi astfel împlântată în această țară.

Dacă o astfel de nedreptate s-ar înfăptui, germanii ar avea cea mai mare remușcare: ei ar constata că au fost prea blânzi față de locuitorii din Alsacia-Lorena. Dacă germanii ar fi făcut acolo numeroase colonizări forțate, ca maghiarii în Banat, ei ar fi putut păstra o parte cel puțin din prada lor de la 1870.

Astfel oare se va putea făuri o lume nouă, întemeiată pe dreptate?

Noi nu putem crede că comisia teritorială ar fi luat hotărârea anunțată de ziarul „Le Temps” (care, de altfel a dezmințit apoi această știre).

Motivele care, în afară de considerațiunile de mai sus, se opun la o împărțire a Banatului și care justifică alipirea Banatului întreg la România, au fost mai de multe ori expuse aici.

Unirea cu România este singura soluție care e în acord cu principiile de libertate și de dreptate ce trebuie să ne conducă și mai ales cu principiul naționalităților. Împărțirea Banatului ar împiedica dezvoltarea economică a acestei provincii și a Transilvaniei.

Nu vom mai dezvolta acum aceste considerațiuni (expuse cu alte ocazii).

Națiunea română face de bunăvoia ei importante sacrificii pretutindeni, pe toate frontierele ei etnice, în interesul păcii mondiale. Ea renunță astfel la mai mult de un milion de români: în Serbia, în Bulgaria, în Ucraina, în Ungaria.

Ea nu va putea admite o amputație în Banat, rezultat al marilor nedreptăți ce ea a suferit în trecut.

Nu prin consfințirea crimelor și violențelor trecutului se va stabili dreptatea.

Dimpotrivă, pentru a stabili o eră de dreptate, trebuie, înainte de toate, să se pedepsească aceste crime și să se repare aceste nedreptăți.

Aceasta așteaptă poporul român.

El nu cere nicio favoare. El nu reclamă decât dreptatea.

Pentru amicitia sârbo-română²⁸

Am făcut deseori apel la spiritul de împăciuire al sârbilor în chestiunea Banatului.

Le-am reamintit amicitia care a existat în totdeauna între cele două popoare ale noastre. I-am rugat de a ține socoteala de marele sacrificiu ce România și-a impus în favoarea Serbiei, nerevendicând regiunea Timocului, populată de o masă compactă de trei sute mii români. Le-am reamintit cei o sută mii de români din Macedonia sârbă. A trebuit să amintim asemenea marile servicii pe care România a avut ocazia de a le face Serbiei în trecut. I-am rugat să nu piardă din vedere că grupurile sârbești din Banat au fost formate prin colonizări forțate, în dauna poporului român, așa încât România are dreptul de a cere restabilirea dreptății în această regiune.

Toate aceste considerații nu au, se pare, nicio valoare pentru diriguitorii actuali ai Serbiei.

Ei persistă în intransigența lor.

Ba, ei pretind chiar că România nu e destul de împăciuitoare. Chestiunea această însă este ușor de limpezit.

Într-adevăr, în aceste regiuni, unde este un amestec de rase, este evident că acela e împăciuitor care, în revendicările sale, lasă sub dominația adversarului o proporție mai mare dintre conaționalii săi.

Ei bine, dacă avem în vedere revendicările integrale ale Serbiei, câți sârbi sau, mai exact, ce grupuri de sârbi lasă Serbia în statul românesc Nici unul, căci nu pot intra în socoteală cele

---

²⁸ Acest articol a fost publicat în ziarul „La Rommanie” (din Paris) la 13 martie 1919.

câteva mii de sârbi împrăștiați pe pământul românesc și care nu ar putea fi redobândiți de Serbia decât individualmente.

Pe de altă parte, care ar fi numărul românilor ce ar trăi sub dominația sârbească, dacă revendicările integrale ale sârbilor ar fi admise? Aproape șapte sute de mii, dintre care majoritatea trăiesc în masă compactă (260.000 în Câmpia Banatului, 300.000 până la 350.000 în regiunea Timocului, 100.000 în Macedonia sârbă).

Din contra, dacă aveți în vedere revendicările integrale ale României, câți români ar rămâne în statul sârbesc? Patru sute de mii sau aproape patru sute cinci zeci de mii.

Pe de altă parte, câți sârbi ar cuprinde noua Românie, dacă Banatul în întregimea lui, ar fi unit cu România – 285.000 sârbi (în cifre rotunde) răzlețiți, față de 400-450.000 de români care trăiesc în Serbia (și dintre care 300 – 350.000 formează o masă compactă la frontiera română).

Toate discursurile nu vor putea dovedi nimic contra elocinței acestor cifre, care probează, în mod strălucitor, spiritul de împăciuire — aș putea zice chiar spiritul de *sacrificiu* — al României.

În loc de a aprecia, cum trebuie, importantul sacrificiu al românilor și moderația lor, sârbii au aerul de a considera acest sacrificiu și această moderație drept semne de slăbiciune și se simt, prin aceasta, încurajați a stăruii în nedreptele lor revendicări.

Ei se-înșală amarnic.

Trebuie s-o spunem aceasta și s-o repetăm amicilor noștri sârbi. Va veni un timp când se vor căi că au fost nedrepti față de un popor amic, care a știut, în împrejurări grave, să le aducă mari servicii.

Intransigența sârbă va distruge amicitia sârbo-română. Aceasta va fi o nenorocire pentru amândouă națiunile, care au nevoie acum, mai mult ca niciodată, să păstreze legăturile lor de

amiciție ce durează de atâtea veacuri, pentru a-și putea asigura în mod reciproc un viitor liniștit și înfloritor²⁹.

Din momentul în care România nu ar mai considera pe sârbi drept amici, ea nu va avea niciun motiv de a sacrifica – ce dureros sacrificiu! – pe românii din Timoc.

Dacă ar forța astfel pe români să ridice chestiunea Timocului, diriguitorii actuali ai Serbiei ar comite cea mai mare greșeală. Consecințele ar fi foarte grave pentru ambele țări.

Nu există oare la Belgrad nimeni, care să-și dea seamă de aceasta?

1

²⁹ În cercurile aliate domnește aceeași convingere despre necesitatea amiciției sârbo-române. Dl dr. **N. Lupu** spunea într-o conferință publicată sub titlul: *La Roumanie nouvelle et ses problemes vitaux*, Imprimerie Paul Dupont, Paris 1919) că dl Masa-ryk, Președintele Republicii Cehoslovace, îi zicea: „Pentru noi, este indiferent cum se va rezolva chestiunea Banatului. Lucrul esențial însă este ca din soluțiunea ce se va da să rezulte pacea și unirea între sârbi și români”. Acest scop nu a fost pierdut din vedere de nimeni dintre noi toți cei ce ne-am ocupat de chestiunea aceasta, din partea românească. În ce mă privește, eu am fost unul dintre sprijinitorii ideii unei colaborări amicale a românilor nu numai cu sârbii, dar și cu polonii și cu cehoslovacii. Din anul 1917 am lucrat în această direcție, luând contact cu comitetele naționale ale acestor popoare. Afirmarea solemnă a acestei conlucrări s-a făcut, pentru prima dată, în congresul de la Roma din aprilie 1918 (la care am luat parte). Congresul, sigilând solidaritatea acestor popoare și a poporului italian pentru doborârea Austro-Ungariei, a pus și jaloanele unei conlucrări politice și economice pentru viitor. Acțiunea în vederea acestei conlucrări s-a continuat apoi la Paris, sub auspiciile Comisiei parlamentare franceze pentru propaganda în străinătate.

Șovinismul sârbesc și aliații¹⁾

Serbia este copilul răsfățat al Aliaților. Ca orice copil răsfățat, ea a început, de câțva vreme, a face năzbâtii, și se pare că Aliații au început a-și da seama de aceasta.

După supărătoarele incidente care s-au produs în diferite porturi ale Adriaticii contra italienilor, se constată acum că, în regiunea Banatului, există raporturi încordate între autoritățile de ocupație franceză și șefii armatei sârbe.³⁰

Constatarea e făcută de către dl *Rivet* corespondentul ziarului „Le Temps” în Serbia („Declarațiuni sârbe”, în no. din 15 martie 1919), care constată, în același timp, că toată lumea se plânge de șovinismul militarilor sârbi³¹.

Acesta e foarte natural, după ceea ce s-a întâmplat în Banat. Populația română din Banat primise pe sârbi ca pe niște liberatori. Ea considera trupele sârbești drept reprezentanți ai Aliaților, care veneau să-i aducă libertatea. În loc de aceasta, armatele sârbești i-au adus cele mai mari nenorociri și cele mai mari nedreptăți.

În dorința de a împiedica un conflict între cele două națiuni, guvernul român s-a abținut și se abține de a da publicității faptele rele comise de sârbi față de populația română din Banat. El s-a

---

³⁰ Acest articol a fost publicat în numărul din 20 martie 1919 al ziarului „La Roumanie” (de la Paris).

³¹ Dl **Charles Rivet** nu este un simplu corespondent ocazional, ci a fost trimis anume să facă o cercetare în țările iugoslave. El este un ziarist și publicist de seamă, cunoscut mai ales prin valoroasa sa operă *Le dernier Romanof* (studiu asupra stării Rusiei în momentul Revoluției din 1917). El a publicat mai târziu corespondențele din Serbia, la care ne referim noi, într-un volum intitulat: *En Yougoslavie* (Paris, Perrin et Cie, 1919). A se vedea în special cap. 7 (pag. 117 și urm.), unde se discută și chestiunea Banatului, în mod defavorabil românilor (pag. 131-132).

mulțumit probabil de a pune la curent cu aceasta pe aliați. Noi nu credem că această atitudine extrem de împăciuitoare este cea mai bună. Dar ne credem obligați de a ține socoteală de dânsa și nu vom insista deci asupra acestor fapte.

Dl Rivet explică cum s-au petrecut lucrurile din punct de vedere militar: „A fost, zice el, o perioadă de o adevărată încordare între români și sârbi, tocmai din pricina atitudinii militarilor de la Belgrad. Armata sârbă formă aripa stângă a armatelor aliate, când acestea înaintau în Serbia, după ce învinseseră rezistența germano bulgară.

Pe când armata franceză de Orient avea să înlăture încă multe obstacole, sârbii se găseau într-o regiune unde nu se afla niciun dușman. Ei profitară de aceasta pentru a grăbi înaintarea și curând grosul armatei interaliată nu mai avea nici o știre despre sârbi. Ajungând la Belgrad, armata aliată află cu mirare că trupele sârbe, părăsind stânga trupelor Antantei, au luat-o spre dreapta pentru a se duce să ocupe Banatul, fără a prevesti pe comandantul-șef”.

Știind că „Antanta” recunoscuse României dreptul asupra Banatului întreg, sârbii, care râvnesc la partea cea mai bogată a acestei provincii, au voit să pună pe Aliați înaintea unui fapt îndeplinit. Ei au încercat de a impune cu forța stăpânirea lor asupra Banatului și nu au pregetat de a lua măsurile cele mai violente contra populației care era împotriva dominației sârbești.

Comandamentul forțelor aliate din Orient, ca măsură de precauție, avusese intenția — ne spune dl Rivet — „de a nu lăsa să pătrundă în Banat decât trupe franceze”.

Sârbii, aflând de aceste intenții, s-au grăbit de a se asigura contra acestor intenții, ocupând în grabă mare Banatul, fără să înștiințeze pe comandantul-șef.

Pentru a evita un conflict, o divizie franceză a fost intercalată între trupele sârbe și armată română, la începutul lui februarie (1919).

Sârbii, deși vinovați, s-au arătat nemulțumiți de această simplă măsură de prudență, care nu aducea, de altfel, restabilirea unei situațiuni echitabile pentru români.

Constatând aceste fapte, dl Rivet conchide: *”Militarii sârbi ne-au scos vinovați pe noi de propria lor vină, șovinismul lor, de care toată lumea se plânge, vede un suspect sau un dușman în toți aceia care nu-și însușesc acest șovinism. Raporturile încordate între autoritățile de ocupație franceză și șefii armatei sârbești nu au altă origine”*.

Pentru a înțelege mai bine ceea ce s-a petrecut în Banat, trebuie să citim declarațiile făcute dlui Rivet de către dl Protici, primul ministru al Regatului sârbo-croato-slovean.

Trebuie să remarcăm, de altfel, că, pentru a evita orice neînțelegere, dl Rivet a cerut dlui Protici „să binevoiască a-i defini în scris vederile guvernului din Belgrad”. Dl Protici a primit acesta și a remis dlui Rivet o declarație scrisă.

Ei bine, în această declarație scrisă, care definește vederile guvernului iugoslav, citim *că este de interes comun ca elementele străine, ce trăiesc la marginile teritoriului nostru național și în apropierea acestor margini*”, — adică în provinciile revendicate de iugoslavi: Banat, Batchka, Baranya, Slovenia, Carinthia, Istria, Dalmația etc- *„să fie trimise pe teritoriile lor naționale”*.

Într-un interviu publicat în marele ziar englez „Times” din 7 februarie 1919, dl Protici spunea că aceste populații străine trebuie să fie **forțate** a părăsi „teritoriul național iugoslav”. El adăuga că a ajuns la această idee *după matură* gândire.

Vedem că acum confirmă în scris aceeași teorie. El nu mai întrebuițează cuvântul „a forța” dar sensul este același. El nici nu se-ntreabă ce se va întâmpla, dacă aceste populații ar refuza de a părăsi pământurile lor și căminele lor. Guvernul democrat iugoslav nu admite această alternativă.

Deci acest guvern — partizan convins al plebiscitului și al dreptului fiecărui popor de a dispune de soarta lui — *vrea să gonească* din „teritoriul național iugoslav” un milion și jumătate din italieni, români, albanezi, unguri, germani, — ființe inferioare, care nu pot să aibă aceleași drepturi ca și iugoslavii.

Acesta este sistemul pe care germanii voiau să-i aplice — pe o scară mai întinsă (germanului îi place „kolossalul”) la răsăritul și la apusul granițelor Germaniei din 1914, pe toată întinderea pretinsului său „teritoriu istoric”.

Această teorie șovinistă sârbă merită toată atenția Aliaților.

Oare, pentru a permite Iugoslaviei de a aplica teoriile germane, bazate pe supremația forței, Aliații au sacrificat milioane de oameni, ajutând Serbia să se ridice și să formeze un stat mare?

Georges G. MIRONESCO

*Professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest
Ancien Député et Ancien Sénateur au Parlement Roumain*

LE

PROBLÈME DU BANAT

(AVEC UNE CARTE EN COULEUR HORS TEXTE)

PARIS
ÉDITIONS ERNEST LEROUX

28, RUE BONAPARTE (VIe)

1919

LE
PROBLÈME DU BANAT

DU MÊME AUTEUR :

1. **Les choses qu'on peut léguer** (en roumain).
Bucarest, 1894.
2. **Sur l'histoire du Droit privé romain** (en roumain).
Bucarest, 1896.
3. **Traité du Casier judiciaire.**
Paris, Giard et Brière, 1899.
4. **Analyse du nouveau code de Procédure civile**
(en roumain).
Bucarest, 1900; seconde éd. 1904.
5. **Les lacunes du nouveau code de Procédure civile** (en roumain).
Bucarest, 1901.
6. **La notion du Droit** (en roumain).
Bucarest, 1912.
7. **Etudes juridiques** (en roumain).
Bucarest, 1912.
8. **La Roumanie et la Guerre Européenne** (en roumain).
Bucarest, 1915.

Georges G. MIRONESCO

*Professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest
Ancien Député et Ancien Sénateur au Parlement Roumain*

LE
PROBLÈME DU BANAT

(AVEC UNE CARTE EN COULEUR HORS TEXTE)

PARIS
ÉDITIONS ERNEST LEROUX
28, RUE BONAPARTE (VIe)
1919

PRÉFACE

Nous allons examiner, dans les pages suivantes, le problème du Banat, tel qu'il se présente devant la Conférence de la paix.

Dans un premier chapitre, nous exposons les éléments du problème.

Dans les deux chapitres suivants, nous examinons les deux solutions proposées.

Le quatrième chapitre résume les résultats auxquels nous sommes arrivés.

Nous avons ajouté un Appendice, où nous reproduisons deux articles que nous avons dernièrement publiés sur des sujets en relation avec le problème du Banat.

Nous donnons enfin, hors texte, une carte ethnographique en couleur.

G. G. M.

Paris, le 22 janvier 1919.

entourée de trois côtés par de grands cours d'eau : le Danube, la Theiss (la Tissa) et le Marosh (le Muresh). Sur le quatrième côté une chaîne de montagnes — un rameau des Karpathes — forme sa frontière.

Le Banat est un carré irrégulier, ayant une superficie de 28.523 kilomètres carrés.

Au point de vue administratif, cette province est actuellement divisée en trois départements — appelés *comitats*, — qui sont subdivisés chacun en plusieurs arrondissements.

Les départements partagent la province en trois sections longitudinales inégales, parallèles à la Theiss (Tissa) et à la chaîne de montagnes. Ce sont : le département de *Torontal*, qui longe la Theiss (Tissa) et a une superficie de 10.016 kilomètres carrés ; le département de *Caras-Severin* (Krassó-Soreny), qui longe les montagnes et a une superficie de 11.047 kilomètres carrés et le département de *Temes* au milieu des deux autres avec une superficie de 7.433 kilomètres carrés.

*
* *

Le chiffre total des habitants du Banat était, en 1910, d'après la statistique officielle hongroise, de 1.582.133, dont 466.147 dans le département de Caras-Severin, 500.835 dans le

département de Temes et 613.131 dans le département de Torontal.

La même statistique constatait que, d'après la langue maternelle (1), il y avait, dans le Banat, 592.049 Roumains, 387.545 Allemands, 284.329 Serbes, 242.152 Hongrois (Magyars) et 76.058 habitants d'autres nationalités.

Nous sommes obligés de nous rapporter aux statistiques officielles hongroises, parce que ce sont les seules statistiques officielles pour la région. Mais il est avéré que ces statistiques sont arrangées au détriment des nationalités non-magyares. Le nombre des Roumains surtout y est considérablement diminué, parce que l'élément roumain, compact, nombreux et attiré par un état voisin florissant, présentait pour la Hongrie le plus grand danger.

D'ailleurs, la statistique religieuse hongroise met elle-même, partiellement, en évidence, la « déformation » de la statistique faite d'après la langue maternelle.

Tous les publicistes et savants étrangers qui se sont occupés de la question l'ont constaté (2).

(1) La statistique hongroise désigne par *langue maternelle* la langue nationale de l'individu.

(2) Voyez par exemple : ARTHUR CHERVIN, *L'Autriche et la Hongrie de demain* (Paris, 1915), p. 7; SETON WATSON, *Roumania and the great War* (London, 1915), p. 76.

C'est pour cela qu'on a l'habitude de rectifier les chiffres de la statistique des langues maternelles par les chiffres de la statistique religieuse, pour se rapprocher de la réalité.

En faisant cette rectification, nous constatons que le nombre total des Roumains du Banat, résultant des statistiques magyares, est de 615.336.

Le véritable nombre des Roumains est, en réalité, supérieur de beaucoup à ce chiffre en partie rectifié.

La population aborigène du Banat est la population roumaine, formée par la fusion des Roumains et des Daces, — la Dacie, dont faisait partie le Banat, ayant été conquise par les Roumains au commencement du second siècle de l'ère chrétienne.

Le Banat subit, après d'autres invasions, celle des Magyars au ixe siècle. Mais c'est seulement au xie siècle que les Magyars s'établissent plus nombreux dans le pays. Cette province est tombée alors sous la suzeraineté des rois de Hongrie, en gardant toutefois une autonomie complète.

Au milieu du xvie siècle, les Turcs ont conquis le Banat et l'ont gardé plus d'un siècle et demi (1).

(1) Vers la fin du xve siècle et au xvie siècle, sous la poussée des Turcs, qui avaient envahi et ensuite ont conquis la Serbie, des immigrations serbes eurent lieu

LE PROBLÈME DU BANAT

I

Le Banat

On a pris l'habitude de désigner sous le nom de *Banat* une des provinces roumaines qui étaient sous la domination hongroise : la *Temisiana* ou *Temisoara*.

Le mot *Banat* dérive du mot *ban*, qui signifie chef ou seigneur. Ce titre correspond au titre français de *marquis*. Donc *Banat* signifie simplement : *marquisat*.

Comme la *Temisiana* formait un marquisat, les Magyars l'appelaient *le Banat de Temesvar*, d'où par abréviation on a dit simplement *Banat*.

Cette province, qui a longtemps formé une unité politique, constitue une unité géographique bien définie, séparée des provinces et pays environnants par des frontières naturelles. Elle est

Au commencement du XVIIIe siècle, l'Autriche, chassant les Turcs, annexa cette province. Elle l'a colonisée, en y faisant venir des Allemands et des Serbes et aussi quelques groupes de Lorrains et de Tchéco-Slovaques.

En 1867, par suite d'un compromis conclu entre l'Autriche et la Hongrie, le Banat passa sous la domination hongroise. La Hongrie a commencé, en 1872, une colonisation systématique du Banat avec des Magyars.

*
* *

Actuellement la situation du Banat est celle-ci : Pour les Roumains, le Banat fait déjà partie de la Roumanie. — Les Roumains de Transylvanie, du Banat, de la Crishane et du Maramuresh, après s'être séparés de la Hongrie, ont constitué un État indépendant.

Une assemblée générale de cent mille Rou-

dans le Banat. Mais, de cette population serbe, dont on ne saurait, d'ailleurs, déterminer exactement l'importance, il ne restait rien ou presque rien au commencement du XVIIIe siècle. Une bonne partie avait repassé le Danube et était retournée en Serbie, le reste avait en partie émigré vers le centre de la Hongrie et en partie avait péri au cours des guerres qui bouleversèrent cette région surtout pendant le XVIIe siècle.

maïns, qui eut lieu à Alba-Julia (en Transylvanie) le 1er décembre 1918, a institué un conseil de 200 membres qui fait fonction de Constituante du nouvel état. Elle a nommé aussi un gouvernement qui a assumé le pouvoir souverain sur toutes les provinces roumaines qui ont fait partie de la Hongrie.

Le Gouvernement du nouvel état, d'accord avec la Constituante, et s'appuyant sur une décision de l'Assemblée générale d'Alba-Julia, a proclamé l'union du nouvel Etat roumain avec la Roumanie. Le Banat est donc officiellement uni avec la Roumanie.

Mais les troupes serbes ont pénétré dans le Banat, ont occupé la partie occidentale du pays et ont empêché par la force le rattachement de cette partie du Banat au nouvel Etat Transylvain (1). Les Serbes prétendent avoir des droits dans le Banat. Ils détiennent encore maintenant

(1) Les Serbes ont empêché aussi par la force les 200 délégués roumains du département de Torontal de participer à l'Assemblée générale roumaine d'Alba-Julia. Voyez notre article « *Roumains et Serbes* » publié par « *la Roumanie* » du 26 décembre 1918 et reproduit plus loin dans l'*appendice*. Pour répondre à cet acte de violence, l'Assemblée d'Alba-Julia a affirmé solennellement, dans une motion spéciale, le droit des Roumains sur le Banat entier.

(janvier 1919) la partie occidentale de cette province jusqu'à la voie ferrée Arad-Temisoara (Temesvar)-Verschetz, malgré la protestation des Roumains et bien que, par le traité d'alliance, conclu en 1916 avec la Roumanie, les Puissances de l'Entente aient reconnu que le Banat est une province roumaine et qu'il doit être, en son intégralité, uni à la Roumanie.

On voit donc en quoi consiste *le problème du Banat* : c'est une contestation entre les Roumains et les Serbes au sujet du droit de leurs nations sur cette province.

Nous allons examiner cette controverse.

Notice Bibliographique

On n'a pas publié jusqu'à présent une monographie spéciale sur cette question. Mais elle a été souvent discutée dans la presse. Parmi les derniers articles publiés sur cette question, nous pouvons signaler, dans l'ordre de leur apparition, les suivants : Notre article, *la question du Banat*, publié par *la Roumanie* du 14 novembre 1918 ; une lettre de M. EMILE MOREAU, publiée sous le titre : *La question du Banat*, dans *le Temps* du 12 décembre 1918 ; la réponse faite à cette lettre par M. G.

YAKCHITCH, sous le titre : *le Banat*, dans *le Temps* du 19 décembre 1918; la réplique de M. TRAJAN LALESCO, publiée, sous le titre : *La question du Banat*, par *la Roumanie* du 26 décembre 1918; notre article publié dans le même numéro de *la Roumanie*, sous le titre *Roumains et Serbes* (et reproduit plus loin dans l'*Appendice*); la réplique faite toujours à M. Jakchitch par M. D. DRAGHICESCO dans le journal *le Rappel* du 1er janvier 1919 sous le titre : *Le Banat de Temesvar*; et notre article *L'occupation du Banat* publié dans *la Roumanie* du 2 janvier 1919. — M. LALESCO cite l'ouvrage de l'abbé J. GISELINI, important surtout parce qu'il date du dix-huitième siècle. Cet ouvrage, publié en italien à Milan (1780) sous le titre *Lettere odeporiche*, etc., a été traduit en allemand et publié à Vienne (Autriche) sous le titre : *Versuch einer politischen Geschichte des Temesváren Banaten*. Il se trouve à la Bibliothèque nationale (à Paris). — Au moment de mettre en page la présente brochure, *la Roumanie* du 23 janvier 1919 annonce l'apparition d'un ouvrage de M. SÉVÈRE BOCOU (originaire du Banat), sous le titre : *La question du Banat*. Nous regrettons de n'avoir pu prendre connaissance de cette étude (qui d'ailleurs ne se trouve pas encore en librairie). Voir dans le même numéro de *la Roumanie* l'article de M. G. MURNU : *le problème serbo-roumain*.

Les différents documents sur le Banat nous sont fournis surtout par les ouvrages généraux sur l'Autriche-Hongrie ou sur la Hongrie, et par les publications statistiques officielles de l'Autriche et de la Hongrie.

Comme ouvrage spécial, nous pouvons signaler, en dehors de l'œuvre de l'abbé GISELINI indiquée plus haut, l'étude du Révérend Père GEORGES POPOVICI : *Histoire des Roumains du Banat* (en roumain).

II

Les Revendications des Serbes dans le Banat

Les revendications des Serbes dans le Banat sont plutôt de date récente.

Les revendications nationales de la Serbie ont surtout porté du côté de la Macédoine.

Elle a affirmé aussi ses droits sur la Bosnie et l'Herzégovine.

Quelques patriotes serbes envisageaient également une union éventuelle avec les autres slaves du sud.

Mais, jusque dans les dernières années, la Serbie n'avait point prétendu que le Banat ou une partie du Banat devait lui revenir.

Ces prétentions se sont accentuées surtout au cours de la guerre.

Par l'affirmation de ces revendications, un litige surgissait entre les Serbes et les Roumains, qui ont toujours été amis dans le passé.

Du côté roumain, on a cru que les Serbes finiraient par renoncer à ces prétentions, en raison de leur peu de fondement et en raison aussi du sacrifice important que les Roumains font en faveur des Serbes dans la région du Timok, où trois cent mille Roumains vivent en masse compacte (1).

Comptant sur l'amitié serbo-roumaine et sur ce sacrifice amical consenti par les Roumains en faveur des Serbes, on ne s'est pas beaucoup préoccupé, du côté roumain, des prétentions serbes dans le Banat.

C'est pour cela qu'aucune propagande sérieuse n'a été faite à l'étranger pour mettre en évidence le droit des Roumains sur le Banat et le mal fondé des prétentions serbes.

Les Serbes ont profité de cette abstention

(1) Le chiffre le plus élevé reconnu par les statistiques officielles serbes est de 159.510 (statistique de 1895). Mais, malheureusement, ces statistiques sont arrangées au détriment de l'élément roumain, d'après le système magyar. Voyez notre article « *Les Roumains du Timok* » publié par la Roumanie du 16 janvier 1916 et reproduit plus loin dans l'appendice.

des Roumains, pour faire une intense propagande en faveur de leurs prétentions.

*
* *

Cette propagande serbe, non combattue par les Roumains, a fini par donner à beaucoup de gens de bonne foi l'impression que les Serbes ont des droits sérieux sur une partie du Banat.

Et pourtant il suffit d'analyser sommairement les revendications serbes à la lumière des grands principes de liberté et de justice qui doivent servir de base à la paix prochaine, pour constater que les prétentions serbes sur le Banat ne sont pas fondées.

En effet, le principe fondamental qui doit servir à résoudre les questions territoriales est, naturellement, le principe de la liberté intégrale des peuples. Pour être intégralement libre, tout peuple doit être maître du territoire qu'il habite en majorité.

Les prétentions territoriales des Serbes dans le Banat se fondent-elles sur ce principe de liberté et de justice?

Nullement. • *Les Serbes ne sont pas en majorité sur le territoire qu'ils revendiquent dans le Banat.*

Il est facile de le prouver à l'aide des statistiques officielles magyares.

Voici ce qui résulte de ces statistiques :

Si l'on considère le Banat en son entier, les Serbes représentent 18 0/0 de la population (284.000 Serbes sur une population totale de 1.582.000 habitants).

Comme la proportion leur est beaucoup trop défavorable, les propagandistes serbes ont découvert que le Banat ne constitue pas une unité géographique, parce qu'il est en partie plat et en partie montagneux. Ils en ont conclu que le Banat doit être divisé politiquement en deux régions : la plaine et la montagne. La plaine est serbe, disent-ils, tandis que la montagne est roumaine.

L'exactitude de l'affirmation que la partie montagneuse du Banat est essentiellement roumaine ne fait pas de doute : dans cette partie, plus de 72 0/0 de la population est roumaine, tandis que seulement 3 0/0 est serbe (336.000 Roumains et 14.000 Serbes sur une population totale de 466.000 habitants).

Mais l'affirmation des propagandistes serbes que la plaine du Banat est serbe, n'est pas exacte.

En effet, dans cette région du Banat (formée

des deux comitats : Torontal et Temes), seulement 22 0/0 de la population est serbe (269.000 Serbes sur une population totale de 1.103.000 habitants pour cette région).

Les Serbes modérés ont compris qu'il est ridicule de prétendre qu'un territoire doit appartenir à une nationalité qui ne représente pas même le quart de la population du territoire en question.

Ils ont réduit alors leurs prétentions au Comitat de Torontal.

Dans ce comitat les Serbes sont, en effet, plus nombreux. Cependant ils ne forment pas ici non plus la majorité de la population. Ils y représentent seulement 32,4 0/0 (presque le tiers) de la population (199.000 Serbes sur un total de 613.000 habitants).

Mais allons plus loin. Examinons la nationalité des habitants du Banat par arrondissement.

Il est inutile de le faire — les Serbes en conviendront — pour les arrondissements du Comitat de Krasso-Söreny (Caras-Severin), où les Roumains représentent plus de 72 0/0 de la population et les Serbes seulement 3 0/0.

Quant aux deux autres Comitats — Temes et Torontal — voici la situation :

Sur les 11 (onze) arrondissements du Comitat

de Temes, les Serbes ne sont en majorité que dans un seul arrondissement : l'arrondissement de Fehertemplom, où ils représentent 57 0/0 de la population.

Sur les 14 (quatorze) arrondissements du Comitat de Torontal — celui où les Serbes se prétendent indiscutablement maîtres — ils ne sont en majorité que dans 2 (deux) arrondissements, à savoir : l'arrondissement Török-Becse, où les Serbes représentent 68 0/0 de la population et l'arrondissement Antalfalva, où ils forment 52 0/0 de la population.

Ainsi, somme toute, les Serbes ne sont en majorité que dans trois arrondissements. Et même ces arrondissements ne font pas corps, mais sont distants l'un de l'autre, de sorte que ces trois petits groupes forment des îlots clairsemés.

Quoi qu'on fasse donc, l'on ne saurait constater dans une région de quelque étendue du Banat une majorité serbe qui puisse donner aux Serbes le droit de la revendiquer.

*
* *

Cependant on va objecter : il est vrai que les Serbes ne sont en majorité dans aucune région

du Banat et ne peuvent revendiquer aucune partie de cette province si l'on applique rigoureusement le principe ethnique, qui est, sous une autre forme, le principe de la liberté des peuples. Mais le mélange des races dans le Banat ne permet pas l'application rigoureuse de ce principe. Il faut le tempérer à l'aide d'autres principes.

Alors il ne s'agit pas d'un droit incontesté des Serbes sur une partie quelconque du Banat. Mais il s'agit d'un compromis en faveur des Serbes.

Examinons aussi cet aspect de la question.

Quels sont les principes secondaires auxquels nous devons avoir recours ? Dans quel ordre de priorité faut-il les appliquer ?

A ce sujet, les Serbes invoquent surtout la nécessité stratégique. Ils parlent un peu timidement de leurs droits historiques et ils s'élèvent contre les considérations basées sur la fatalité géographique.

*
* *

L'argument militaire des Serbes est celui-ci : il y a une « évidente nécessité d'avoir une couverture pour Belgrade et pour la vallée de la Morava ». Il faut donc s'établir au delà du

Danube pour défendre la capitale de la Serbie et sa principale artère de communications.

Cet argument, qui n'a jamais eu grande force, a perdu, après la guerre qui vient de finir, toute valeur.

Il y a pour cela deux raisons principales.

D'abord, les progrès inouïs accomplis pendant cette guerre par l'artillerie et par l'aviation et les moyens gigantesques qui peuvent être mis en œuvre dans une attaque brusquée enlèvent toute valeur défensive à une armée, campée sur une étroite bande de terrain ayant derrière elle deux grands cours d'eau.

Une seconde raison qui annule l'argument militaire est celle-ci : cet argument est en contradiction avec le but de paix solennellement proclamé : celui d'établir une organisation internationale destinée à empêcher les guerres futures. Nécessité stratégique et Société des Nations jurent ensemble.

*
* *

Pour ce qui est du droit historique, j'ai déjà dit que les Serbes en parlent timidement. Et pour cause. Ils sont obligés de reconnaître que les Serbes sont des colons dans le Banat et que

la population indigène est la population roumaine.

Quant aux vicissitudes historiques, une seule est, en apparence, en leur faveur : la constitution, en 1849, d'un duché serbe (*Voïvodine*) qui comprenait aussi le Banat. Mais ce duché éphémère — il a duré tout juste onze ans — n'avait que l'enseigne serbe. Il a été organisé par l'Autriche et dépendait d'elle. Les gouverneurs civils et militaires étaient des Allemands, la langue officielle du duché était la langue allemande, etc.

On comprend bien pourquoi les Serbes sont un peu gênés de se prévaloir de cette organisation allemande, pour étayer leurs revendications sur le Banat.

En réalité, si quelqu'un pouvait s'en prévaloir, ce ne sont pas les Serbes mais les Allemands, qui, d'ailleurs, sont plus nombreux que les Serbes dans le Banat.

*
* *

Nous arrivons ainsi à ce qu'on appelle la fatalité géographique.

Les Serbes du Banat sont séparés de leurs frères par deux grands cours d'eau : le Danube et la Theiss (Tissa) et sont englobés dans une province, dont les limites sont vraiment marquées

par la nature. En effet, le Banat est un rare exemple d'un pays ayant des frontières naturelles : de trois côtés, il est entouré par trois grands cours d'eau — le Danube, la Theiss et le Marosh ; du quatrième côté, la frontière est formée par les montagnes de Transylvanie.

Doit-on partager cette province entre plusieurs États différents ?

Oui, si des nations différentes avaient des droits incontestables sur des régions déterminées de cette province. Le principe de l'unité géographique devrait alors céder devant le principe fondamental de la liberté des peuples.

Mais telle n'est pas la situation dans le Banat.

Nous avons vu, quant aux Serbes, qu'ils n'ont la majorité absolue dans aucune région du Banat.

Il est évident que si l'on cherchait à appliquer le principe des nationalités pour chaque habitant séparément, il y aurait beaucoup de lopins de terre clairsemés, surtout dans le Torontal, qui devraient être attribués à la Serbie.

Mais, comme un tel morcellement absurde n'est pas admissible, il faut bien se plier à la fatalité géographique.

Les Serbes n'ont qu'à proposer une division territoriale du Banat qui puisse justifier leurs

prétentions, sans violer le grand principe de la liberté des peuples.

Ils n'y parviendront jamais.

*
* *

Alors, que doit-on faire?

Pour faire une concession aux Serbes faut-il violer tous les principes sur lesquels va se fonder la paix?

Est-ce admissible?

Est-il même raisonnable que les Serbes demandent aux Alliés une telle injustice?

Car, en définitive, ce qui est une faveur pour l'un est une injustice pour l'autre.

En face des prétentions mal fondées des Serbes, il y a le droit incontestable des Roumains sur le Banat.

Pour rendre justice aux Roumains, il ne faut pas violer les principes qui formeront la base de la paix. Il suffit de les appliquer.

*
* *

Lorsqu'on constate ces choses et lorsqu'on se rappelle le sacrifice fait par les Roumains en faveur des Serbes dans la vieille Serbie, on ne parvient pas à comprendre l'insistance des Serbes

de chercher à s'imposer dans le Banat, foulant aux pieds l'amitié serbo-roumaine.

Combien juste est l'observation récente de M. Adrien Veber (*La France libre* du 29 décembre 1918) : « Un autre secret de polichinelle, c'est que la Serbie n'est pas gentille avec la Roumanie et que l'Entente hésite à rappeler à la Serbie que pourtant la guerre est née d'elle et que la Roumanie a été une nation belligérante et qu'elle se sacrifia à la cause commune et fut martyre... (1) »

(1) Nous ne voulons pas aborder ici la question de l'effort accompli et des pertes subies par la Roumanie dans la guerre. Nous en avons parlé dernièrement — d'une manière très sommaire, d'ailleurs — dans notre article *Les titres de la Roumanie*, publié par *Le Rappel* du 20 janvier 1919 et reproduit en partie par *La France* du 21 janvier. — La Roumanie n'a pas été attaquée. La coalition ennemie la ménageait et a sollicité son concours. La Roumanie a refusé de se joindre aux ennemis de l'Entente et s'est rangée du côté des alliés. Elle a attaqué la coalition ennemie, en mettant au service de la cause commune toutes ses forces et toutes ses ressources et en risquant sa propre existence. Épuisée par un effort au-dessus de ses forces, isolée complètement des alliés d'Occident, trahie par l'allié voisin, ayant son armée noyée dans une armée russe trois fois plus nombreuse qui fraternisait avec l'ennemi et menaçait les Roumains, dévastée, pillée, martyrisée par les ennemis d'un côté et par l'ancien allié d'un autre côté, la Rou-

manie a capitulé. Aucun autre pays n'a été dans une situation tellement effroyable. M. A. GAUVAIN a remarqué avec raison que la Roumanie « *n'avait point, comme la Serbie, la ressource d'un exode par la mer* » (dans le *Journal des Débats* du 8 octobre 1918). La Roumanie n'a pas eu, comme la Serbie, l'avantage de pouvoir garder le contact avec les alliés. Au contraire, elle en a été complètement isolée. Les alliés n'ont pu la secourir. L'endurance de la Roumanie (qui a empêché longtemps l'effondrement du front russe à une époque où il aurait été un désastre pour les alliés), sa confiance au milieu de ces misères sans nom, sa lutte contre l'anarchie bolcheviste, ses énormes sacrifices — huit cent mille morts (donc un habitant sur neuf a péri) — ajoutent de nouveaux titres à la bravoure de ses soldats et aux services rendus par ses campagnes de 1916 et 1917.

III

Le droit des Roumains sur le Banat

Nous avons démontré dans le précédent chapitre que les prétentions serbes sur le Banat doivent être écartées. Par cela même, le droit des Roumains sur cette province se trouve confirmé.

En effet, le litige est entre les Roumains et les Serbes. Les autres nations, représentées dans le Banat par des minorités d'une certaine importance — les Allemands et les Magyars — ne disputent pas, en fait, aux Roumains cette province.

Mais, pour mettre mieux en évidence la légitimité des revendications roumaines, examinons le droit des Roumains sur le Banat d'après la méthode employée plus haut pour l'examen des prétentions serbes.

*
* *

Le point de départ doit être toujours le principe fondamental pour la sauvegarde duquel les alliés ont combattu et qui doit former une des bases du traité de paix : la liberté des peuples.

Cette liberté implique pour chaque peuple le droit d'être maître sur son territoire, c'est-à-dire sur le territoire dont il forme la majorité de la population (1).

Nous avons vu que les Roumains ont la majorité de la population — et une majorité écrasante — dans le département de Caras-Severin : 72 0/0 de la population, d'après la statistique des langues parlées, 73 0/0 d'après la statistique religieuse et, en réalité, plus de 80 0/0.

Les Roumains ont aussi la majorité absolue dans la moitié du département de Temes.

Ils ont ainsi la majorité absolue sur un territoire de presque 15.000 kilomètres carrés, ce qui représente plus de la moitié du Banat.

(1) C'est dire qu'un territoire doit appartenir à la nationalité qui constitue la majorité de sa population. C'est, sous une autre forme, le principe des nationalités, qui est une conséquence ou un aspect du principe de la liberté des peuples. Voyez notre article « *L'heure de la Justice* » publié par le Journal « *La Roumanie* » (de Paris) le 19 décembre 1918.

Pour cette moitié du Banat personne ne saurait contester le droit des Roumains.

Dans l'autre moitié de cette province, les Roumains sont représentés par une minorité assez importante; mais aucun autre peuple n'y est en majorité. Il y a, en réalité, dans cette partie du pays un mélange de races, la majorité relative appartenant aux Allemands.

Le gouvernement autrichien a poursuivi au XVIIIe siècle, dans cette partie du Banat — qui était la plus fertile — une importante politique de colonisation en y amenant des Allemands, des Serbes (1), des Tchéco-Slovaques, et même des Français (des Lorrains).

Il voulait affaiblir l'élément aborigène roumain et assurer la domination autrichienne par l'antagonisme des races. C'était là une application de sa devise : *divide et impera*.

Plus tard, au XIXe siècle, après 1872, le gouvernement hongrois, pour magyariser le pays, a commencé sa colonisation avec des Magyars.

Aucun de ces éléments étrangers n'habite, en masse compacte, une région d'une étendue telle

(1) Sous la poussée des Turcs, qui avaient conquis la Serbie, il y avait eu des immigrations serbes auparavant; mais voyez ce que nous avons dit plus haut à ce sujet, page 10, en note.

qu'elle puisse former l'objet d'une revendication nationale pour les nations colonisatrices.

Les agglomérations créées par les colonisations successives sont des îlots clairsemés, parmi lesquels l'élément indigène roumain a persisté partout comme une trame, qui maintient l'unité ethnique du pays.

Nous ajoutons à cette brochure une carte ethnographique du Banat, tracée d'après une carte hongroise et faite sur la base des statistiques officielles hongroises. On y peut voir le mélange extraordinaire de races qui existe dans la partie occidentale du Banat. Les plus nombreux y sont les Allemands, non pas les Serbes.

S'il s'agissait d'appliquer rigoureusement dans cette partie du pays le principe des nationalités, on tomberait dans l'absurde, car il faudrait créer sur ces quinze mille kilomètres carrés une quantité de petits Etats.

*
* *

Dans l'impossibilité d'appliquer ici le principe fondamental qui doit nous servir de base, que faut-il faire?

On est forcé d'avoir recours à des principes secondaires.

Le droit historique ou plutôt la réparation des

injustices du passé, la fatalité géographique ou le principe des frontières naturelles, l'intérêt de prévenir les guerres futures en empêchant les frictions entre deux nations, les nécessités économiques du pays, la réciprocité de sacrifice entre deux nations sont les principaux principes secondaires qu'on peut appliquer.

Tous ces principes viennent à l'appui du droit des Roumains sur le Banat.

C'est pour cela que nous avons dit dans le chapitre précédent, que pour satisfaire les prétentions des Serbes il faut violer tous les principes qui doivent servir de base à la paix prochaine, tandis que, pour réaliser le droit des Roumains, il suffit d'appliquer ces principes.

*
* *

En ce qui concerne le droit historique, il nous suffira de rappeler que la population roumaine est — personne ne le conteste — la population aborigène du pays et que ce pays a constitué pendant longtemps un Etat indépendant sous un chef roumain.

Les vicissitudes historiques qui ont amené finalement cette province sous l'oppression magyare, l'accumulation des injustices contre la

population indigène du pays, toutes les colonisations successives, entreprises pour dénationaliser et supplanter l'élément aborigène, n'ont pu faire perdre à celui-ci ses droits. Ils doivent renaître aujourd'hui quand il s'agit de réparer les injustices qui tourmentent les nations et d'établir un nouveau statut mondial bâti sur la justice.

*
* *

Le second principe énuméré plus haut est le principe des frontières naturelles ou la fatalité géographique.

Nous en avons parlé dans le chapitre précédent. Nous avons montré qu'à ce point de vue le Banat est un exemple caractéristique, ses limites étant vraiment fixées par la nature.

La fatalité géographique s'opposant au partage du Banat entre deux ou plusieurs Etats, il est naturel que cette province doit appartenir à l'unique nation qui a la majorité de la population dans la moitié du pays, qui n'est absente d'aucun recoin de cette province et qui constitue la population aborigène du pays.

Les Roumains du Banat oriental, qui sont le prolongement des Roumains de Transylvanie et de Roumanie, ne sont séparés par rien de la

minorité roumaine qui habite le Banat occidental.

Au contraire la minorité serbe, formée par des colonisations successives et dont seulement des groupes clairsemés habitent des contrées du Banat occidental, est séparée de la Serbie par le Danube et la Theiss (Tissa).

Les frontières naturelles sont un gage de paix. Elles ont une plus grande valeur que les fortifications. Non seulement elles servent de défenses en cas de guerre; mais elles préviennent les guerres, en évitant les conflits.

*
* *

Ceci nous amène à un troisième principe qui doit être pris en considération.

Le cortège d'épouvantables souffrances amenées par la guerre, qui vient de finir, a imposé au monde civilisé le devoir d'empêcher le retour d'un pareil fléau. Le traité de paix doit donc s'appliquer à écarter toute source de futur conflit.

Or, si l'on faisait pénétrer les Serbes dans le Banat et si l'on mettait ainsi en présence — sans être séparées par aucune frontière naturelle — deux nations qui ont toujours été amies, mais

qui ne sont pas d'accord justement au sujet de leurs droits sur cette province, — on offrirait par cela un terrain propice à l'expansion et à l'infiltration réciproque des Serbes et des Roumains et l'on créerait ainsi des occasions de conflit.

Par conséquent au lieu de prendre des mesures pour éviter les guerres, dans l'intérêt général de l'Humanité, on ferait justement le contraire : on préparerait une guerre future.

Un intérêt suprême réclame donc ici — plus qu'ailleurs peut-être — qu'on laisse entre les Serbes et les Roumains la frontière naturelle du Danube.

*
* *

Le quatrième principe énoncé plus haut est celui de la nécessité économique.

Les principales richesses du Banat oriental, ainsi que de la Transylvanie, sont les minerais (surtout fer et houille) et les forêts.

Pour que l'exploitation de ces produits lourds soit avantageuse, il faut qu'ils puissent être transportés par voie d'eau. Ils doivent être transportés — comme jusqu'à présent — par le Muresh (Marosh) ou par les canaux du Banat vers la Tissa (Theiss) et le Danube. D'autres

canaux doivent encore être creusés pour permettre une intense exploitation de ces richesses.

Or, si l'on partageait le Banat entre la Serbie et la Roumanie, cette dernière serait privée de ces moyens de transport par voie d'eau et mise dans l'impossibilité d'exploiter les richesses de la partie du Banat qu'on lui laisserait, ainsi que les richesses de la Transylvanie. Les conséquences en seraient déplorables au point de vue économique pour la Transylvanie et le Banat oriental.

*
* *

Un autre principe qui de tout temps a été considéré comme base de la justice entre les nations est le système de la réciprocité : réciprocité de charges, réciprocité d'avantages.

Cette réciprocité disparaîtrait au détriment de la Roumanie, si les prétentions serbes sur le Banat étaient admises, en totalité ou en partie.

En effet, nous avons déjà rappelé, dans le précédent chapitre, que la Roumanie a fait en faveur de la Serbie un grand sacrifice, en s'abstenant de revendiquer les 300.000 Roumains qui vivent, en masse compacte, dans le nord-est de la Serbie entre le Danube, la Morava et le Timok (1).

(1) Voyez notre article « *Les Roumains du Timok* », publié par *la Roumanie* du 16 janvier 1919 et reproduit

La Roumanie s'est abstenue même de toute propagande qui, en développant le sentiment de race de ces Roumains, aurait pu susciter des difficultés à la Serbie. La Roumanie a procédé de même pour les 100.000 Roumains de la Macédoine serbe.

Ces sacrifices ne réclament-ils pas de la part des Serbes une contre-partie? Si les Serbes, de leur propre initiative, ne s'offrent pas à user envers la Roumanie d'une juste réciprocité à l'occasion de la question du Banat, n'est-il pas équitable que les Alliés fassent entendre aux Serbes que la justice réclame de leur part un sacrifice analogue à celui consenti par les Roumains en faveur des Serbes?

C'est une question de justice et les Alliés sont appelés à rendre et à imposer la justice.

Si la Serbie tient à tout prix à réaliser ses prétentions sur le Banat, la Roumanie devra réclamer la région du Timok et affirmer ses droits sur les Roumains de la Macédoine serbe.

à l'appendice. Voyez aussi l'article *Roumains et Serbes* reproduit à l'appendice. Voyez également l'étude *M. Valsan* traduite par *M. Tafrali* (et publiée pendant l'impression de la présente brochure) sous le titre : *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie* par G. Valsan, traduction par *O. Tafrali*.

*
* *

Cette question présente aussi un autre aspect.

En dehors du grand sacrifice fait en faveur de la Serbie par la Roumanie, celle-ci a aidé en plusieurs occasions la Serbie, quelquefois dans des circonstances graves, en la préservant de grands dangers, notamment en 1913.

Ces sacrifices et ces secours, consentis par la Roumanie et qui lui donnent droit à la gratitude de la Serbie, ont maintenu l'amitié serbo-roumaine.

Or, cette amitié serait gravement menacée, si la théorie serbe était que, dans toutes les occasions, la Roumanie doit faire les sacrifices et la Serbie recueillir les avantages.

C'est là plutôt une question morale. Mais elle doit peser dans la balance de la justice, qui sera le fondement de la paix prochaine.

*
* *

Une autre considération importante doit aussi peser dans la balance de la justice.

La Serbie veut récupérer les moindres groupements de ses nationaux partout où ils se trouvent.

Au point de vue serbe c'est compréhensible et même louable.

Mais, en fait, cette justice absolue est impossible. Quelquefois les droits d'autres peuples s'y opposent (comme c'est le cas dans le Banat), quelquefois des renonciations s'imposent dans l'intérêt général, pour maintenir des relations de bon voisinage ou pour assurer la paix mondiale.

La Roumanie, guidée par ces considérations, a fait d'importantes renonciations sur toutes ses frontières. En dehors des trois cent mille Roumains de Serbie, dont nous avons parlé, la Roumanie n'a pas revendiqué les cent mille Roumains qui vivent en Bulgarie sur la rive droite du Danube (donc sur la frontière roumaine). Elle laisse à la Hongrie dans la partie occidentale de la Crishane et dans le nord du Maramuresh un nombre de Roumains, qui, d'après les statistiques hongroises, ne dépasserait pas quelques dizaines de milliers, mais qui en réalité est beaucoup plus grand. Elle ne revendique pas non plus le nombre considérable des Roumains qui vivent en Ukraine entre le Dniester et le Bong, où il y a environ six cent mille Roumains. La Roumanie sacrifie donc ainsi plus d'un million de Roumains. Elle fait des renonciations partout où elle a cru que l'intérêt général réclame de tels sacrifices.

Il serait suprêmement injuste de lui imposer

une nouvelle renonciation dans le Banat, sans raison sérieuse.

*
* *

A ces considérations qui mettent en évidence la légitimité des revendications roumaines sur le Banat, il convient d'ajouter que le droit des Roumains sur le Banat entier a été reconnu par les Alliés depuis 1916.

C'est là pour nous une nouvelle preuve évidente de la légitimité du droit réclamé par les Roumains.

En effet, lorsque quatre des plus grandes puissances du monde ont reconnu un droit à un petit pays, qui, quoi qu'on dise, ne pouvait pas être de taille à imposer ses volontés, c'est que ce droit s'imposait par sa légitimité.

A tous les points de vue donc, le droit des Roumains sur l'intégralité du Banat se justifie entièrement.

IV

Conclusion et Résumé

Nous espérons avoir démontré que, dans la question du Banat, le droit est du côté des Roumains.

Les prétentions serbes sur le Banat ne sont pas fondées.

Le Banat, dans son intégralité, doit être réuni à la Roumanie.

Les raisons qui justifient cette solution de la controverse serbo-roumaine peuvent être ainsi résumées :

1° Les Roumains ont la majorité *absolue* de la population dans la moitié du Banat. Ils ont la majorité relative dans le Banat entier (39 0/0 d'après la statistique religieuse). Les Serbes *n'ont la majorité absolue dans aucune région*

quelque étendue du Banat. Ils ont la majorité relative (32,4 0/0) dans un *seul* département.

2° Les Roumains vivent, en masse compacte, dans la moitié du Banat, sur une superficie d'environ 15.000 kilomètres carrés et on les trouve partout dans les autres parties du pays. Les Serbes manquent presque complètement dans le Banat oriental et se trouvent en îlots clairsemés dans le Banat occidental.

3° Les Roumains sont aborigènes. Les Serbes sont des colons, amenés surtout par l'autorité étrangère qui opprimait les Roumains indigènes et voulait les dénationaliser.

4° La province du Banat forme une unité géographique. Elle est un exemple typique d'un pays entouré de frontières naturelles. De telles frontières étant nécessaires pour assurer une paix stable, il ne faut pas les supprimer, surtout quand aucune raison sérieuse ne le demande. Si les Serbes avaient la majorité absolue dans une partie d'une certaine étendue du Banat, on pourrait ne pas tenir compte des frontières naturelles, pour respecter le principe des nationalités. Mais tel n'est pas le cas des Serbes dans le Banat. Ils ne peuvent se fonder sur le principe des nationalités, ni sur aucun des principes de justice qui doivent être à la base de

la paix. Tout ce qu'ils ont en leur faveur c'est le fait d'être, dans un seul département, plus nombreux que les Roumains.

Les Roumains qui sont en majorité absolue dans le Banat oriental forment corps avec la minorité roumaine du Banat occidental. Rien ne les sépare. On ne doit pas les séparer artificiellement contre toute justice. La minorité serbe du Banat occidental est séparée de la Serbie par le Danube et la Tissa.

5° Mettre en présence les États serbe et roumain dans le Banat, c'est préparer une guerre prochaine, par les occasions de frictions et de conflits qu'on créerait ainsi.

6° Pour l'exploitation des richesses minières et forestières du Banat oriental et de la Transylvanie il est indispensable de pouvoir utiliser les voies d'eau qui conduisent au Danube : le Muresh, les canaux du Banat, la Tissa (Theiss). En partageant le Banat entre la Serbie et la Roumanie, on priverait celle-ci de ces moyens de transports indispensables pour les produits lourds qui forment la richesse du Banat oriental et de la Transylvanie. Les principales richesses de ces provinces deviendraient inexploitable. Le développement économique de ces pays serait entravé.

7° La Roumanie a fait, en faveur de la Serbie,

un grand sacrifice, en s'abstenant de revendiquer la région du Timok (dans le nord-est de la Serbie), où vivent, en masse compacte, trois cent mille Roumains (en dehors de cent mille Roumains habitant la Macédoine serbe). Ce sacrifice réclame une contre-partie. Dans la question du Banat, les Serbes ont, pour la première fois, l'occasion d'user d'une équitable réciprocité envers la Roumanie. Cette réciprocité, qui réclame de la part des Serbes un sacrifice inférieur à celui consenti par les Roumains, est une question de justice. Les Alliés donc doivent imposer à la Serbie cette réciprocité, si la Serbie ne l'offre de son plein gré.

8° L'amitié de la Roumanie pour la Serbie s'est manifestée non seulement par le sacrifice sus-indiqué, mais aussi par l'aide donnée à la Serbie, dans des circonstances graves pour celle-ci, notamment en 1913. La Roumanie a donc droit à la gratitude de la Serbie (qui n'a jamais eu l'occasion d'aider la Roumanie). La gratitude ne peut pas s'imposer. Mais l'amitié serbo-roumaine serait gravement menacée, s'il devenait évident que la Serbie ne veut tenir aucun compte des services que lui a rendus la Roumanie. Les Alliés ne peuvent pas encourager la Serbie dans cette voie.

9° La Roumanie fait des renonciations importantes partout, sur toutes les frontières ethniques du peuple roumain : en Serbie, en Bulgarie, en Ukraine, en Hongrie.

Plus d'un million de Roumains sont ainsi sacrifiés par la Roumanie dans l'intérêt de la paix mondiale. Il serait suprêmement injuste de lui imposer aussi une renonciation dans le Banat.

10° La France, la Grande-Bretagne, l'Italie et la Russie ont reconnu depuis 1916 le droit des Roumains sur le Banat entier. A moins d'admettre que ces grandes puissances ont agi à la légère ou qu'elles ont subi la volonté de la petite Roumanie, il faut bien reconnaître que le droit des Roumains sur le Banat s'imposait par sa légitimité.

TABLEAU STATISTIQUE

*La population du Banat suivant les indications de la
statistique officielle hongroise de 1910*

(D'après la Langue maternelle)

a) Caras Severin (Krasso-Söreny)	Roumains		Serbes	Hongrois	Autres	Total
Superficie 44.074 km ²	336.082	55.883	14.674	33.787	25.721	466.147
Pourcentage	72 %	12 %	3 %	7 %	6 %	
b) Temes	Roumains	Allemands	Serbes	Hongrois	Autres	Total
Superficie 7.433 km ²	169.030	165.883	69.905	79.960	16.057	500.835
Pourcentage	33 %	33 %	13 %	15 %	6 %	
c) Torontal	Roumains	Allemands	Serbes	Hongrois	Autres	Total
Superficie 10 016 km ²	86.937	165.779	199.750	128.405	31.280	615.151
Pourcentage	14,1 %	27 %	32,4 %	21 %	5,5 %	
BANAT ENTIER	Roumains	Allemands	Serbes	Hongrois	Autres	Total
Superficie 28.523 km ²	592.049	387.545	284.329	242.152	76.058	1.582.133
Pourcentage	37,4 %	24,5 %	18 %	15,3 %	4,8 %	

OBSERVATION. — *Le chiffre total des Roumains, d'après la statistique religieuse, est de : 613.336.*

APPENDICE

1° Roumains et Serbes

2° Les Roumains du Timok

ROUMAINS ET SERBES (1)

Nous avons plusieurs fois rappelé l'amitié qui a toujours existé entre les Roumains et les Serbes.

C'est un exemple excessivement rare dans l'Histoire : ces deux peuples voisins n'ont jamais eu le moindre conflit (2).

Les écrivains serbes constatant le même fait, ont conclu, comme nous, qu'il est inadmissible que ces deux peuples amis ne parviennent pas à se mettre d'accord sur le seul point en litige entre eux : la question du Banat occidental.

Les hommes politiques serbes ont reconnu, d'ailleurs, l'esprit conciliant des Roumains.

(1) Cet article a été publié dans le numéro du 26 décembre 1918 du journal *La Roumanie* (de Paris).

(2) Voyez l'appel que faisait au peuple serbe il y a un an M. EMMANUEL ANTONESCO, dans l'article *Aux peuples opprimés de l'Autriche-Hongrie* publié par la *Roumanie* du 24 janvier 1918.

M. le comte Voïnovitch constatait ce fait dernièrement : « Les Roumains, disait-il, sont animés à notre égard d'un sincère esprit de conciliation au sujet du territoire du Banat. » (*L'Information* du 1er déc. 1918).

Nous aimons croire que, du côté serbe, le même esprit de conciliation existe.

Et pourtant certains faits récents paraissent malheureusement prouver plutôt le contraire.

Voici quelques-uns de ces faits :

Les Serbes ont envoyé, après l'armistice, leurs troupes dans le Banat, sachant pourtant très bien que le Banat est, dans son intégralité, revendiqué par les Roumains et que les droits des Roumains sur le Banat entier ont été formellement reconnus par les Alliés.

Ensuite, à la faveur de cette occupation militaire, les Serbes ont institué une assemblée nationale de la Batchka et du Banat. Dans cette assemblée, élue à raison d'un représentant par mille habitants, les Magyars et les Allemands sont représentés. Au contraire, les Roumains n'y figurent pas, quoique, de l'aveu même des Serbes, la population roumaine soit assez nombreuse dans la région en question.

Plus tard, les agences serbes ont annoncé que les habitants de Temesvar (Temisoara) ont prié le

roi Pierre de Serbie et le métropolite de Belgrade de venir à Temesvar afin de recevoir les hommages de la population.

Les Serbes reconnaissent pourtant et ne sauraient ne pas reconnaître que la population de Temesvar n'est pas serbe. Alors quoi? Veulent-ils prouver que la population roumaine et allemande de Temesvar, pendant que la région est occupée par des troupes serbes, sait judicieusement user du droit de disposer de son propre sort... en faveur de la Serbie? Cela fait penser au système appliqué par les Allemands dans les provinces russes qu'ils voulaient annexer.

Un autre fait est encore plus significatif :

Les Roumains de Hongrie avaient convoqué pour le 1er décembre à Alba-Julia une grande Assemblée nationale, qui avait la mission de décider du sort des provinces roumaines de Hongrie. Toutes ces provinces devaient y être représentées par des délégations élues spécialement pour cette assemblée. Les Roumains des trois Comitats qui composent le Banat ont élu leurs délégués pour l'assemblée. La délégation du Comitat de Torontal était composée de deux cents Roumains. Eh bien, les autorités militaires serbes ont empêché par la force ces délégués roumains de Torontal d'aller participer à la grande assemblée d'Alba-Julia.

On nous affirme même que les autorités militaires serbes ont pris aussi d'autres mesures très dures destinées à intimider le Roumains du Banat. Mais nous ne voulons pas en faire état, avant d'avoir des preuves.

La gravité du dernier fait, que nous avons signalé, ne saurait échapper à personne. Peut-on l'expliquer sans mettre en doute la pureté des intentions des Serbes? Poursuivent-ils simplement la libération de leurs frères ou ont-ils envie d'opprimer d'autres peuples?

Dans l'intérêt de l'amitié serbo-roumaine nous ne voulons pas pousser plus loin l'analyse des faits susmentionnés.

Nous avons, comme amis, le devoir de dire franchement aux Serbes qu'ils sont en train de glisser sur une pente dangereuse.

Ce n'est pas ainsi qu'ils devraient répondre à l'esprit conciliant des Roumains, reconnu par les Serbes eux-mêmes.

Les Roumains, qui ont en Serbie des frères beaucoup plus nombreux que les Serbes du Banat et vivant en masse compacte — non pas plus ou moins clairsemés comme le sont les Serbes du Banat — se sont abstenus de revendiquer leurs droits dans ces régions de la Serbie, par amitié pour les Serbes. Les Roumains sont

allés même jusqu'à éviter toute propagande qui serait de nature à donner à leurs frères de Serbie l'espoir d'une union avec la Roumanie.

Pourquoi les Serbes font-ils justement le contraire dans le Banat?

Arrivés peut-être au terme de leur long effort pour l'unité nationale, le peuple roumain et le peuple serbe, amis toujours dans le passé, se retrouvent liés par des intérêts communs et ayant devant eux les mêmes ennemis irréductibles : les Magyars et les Bulgares.

Est-ce le moment de rompre cette amitié?

Une collaboration amicale des Roumains et des Serbes n'est-elle pas nécessaire pour maintenir leurs droits et pour assurer le progrès des deux nations?

Nous espérons qu'on se rendra compte, du côté serbe, de la nécessité de cette collaboration amicale dans l'avenir et qu'un sincère esprit de conciliation de la part des Serbes viendra raffermir l'amitié serbo-roumaine. Cela d'autant plus que si, dans le passé, les Serbes n'ont pas eu l'occasion d'aider les Roumains, ceux-ci ont aidé les Serbes en différentes graves circonstances et surtout en 1913, de sorte que sur l'amitié serbo-roumaine doit se greffer un sentiment de gratitude de la part des Serbes envers les Roumains.

LES ROUMAINS DU TIMOK (1)

On désigne ainsi habituellement les Roumains qui vivent, en masse compacte, dans la région Nord-Est de la Serbie, entre le Danube, la Morava et le Timok.

Ils habitent quatre districts : Kraïna, Pocharevatz, Morava et Timok et sont plus nombreux dans les deux premiers districts. C'est pour cela que certains ethnographes les désignent sous le nom de : Roumains de Kraïna.

Leur nombre total est de trois cent mille.

Ce n'est pas là le chiffre indiqué par les statistiques officielles serbes.

(1) Cet article a été publié dans le numéro du 16 janvier 1919 du journal « *La Roumanie* » (de Paris). — Voyez sur cette question « *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie* » par G. VALSAN, traduction par O. TAFRALI, publié à Paris pendant l'impression de la présente brochure.

Ces statistiques sont, malheureusement, *arrangées* au détriment de l'élément roumain. Elles appliquent le système magyar, ce qui est facile à constater.

Voici, en effet, ce que nous apprennent les statistiques officielles serbes : En 1846, d'après ces statistiques, il y avait 97.213 Roumains. En 1850 leur nombre était de 104.343. En 1859, il y en avait 122.593. En 1866 nous trouvons le chiffre de 127.326. La statistique de 1884 indique 149.713 Roumains. La statistique de 1895 constate 159.510 Roumains. Enfin, dans la statistique de 1900 nous trouvons 122.429 Roumains. Nous ne connaissons pas les statistiques ultérieures.

En comparant ces chiffres, on voit tout de suite que de 1846 jusqu'en 1884 la population roumaine a augmenté d'une manière à peu près normale et que de 1884 jusqu'en 1895 elle augmente plus lentement; mais qu'ensuite elle décroît *subitement* pour tomber, en 5 ans (jusqu'en 1900), à un chiffre *inférieur à celui constaté* pour 1859 (donc 41 ans auparavant).

Or, comme la statistique n'indique pas une émigration en masse des Roumains dans ces cinq ans (1895-1900) et comme, d'un autre côté, aucune catastrophe ne s'est abattue particulièrement sur les Roumains de Serbie à cette époque,

il faut bien se rendre à l'évidence et constater, avec regret, que la statistique officielle serbe est arrangée.

D'ailleurs, cela a été constaté depuis longtemps par la plupart des publicistes et savants qui se sont occupés de la question. Certains d'entre eux ont fait des enquêtes personnelles qui ont confirmé l'inexactitude des statistiques officielles serbes. En 1896, *Kanitz* constatait qu'il y avait 59.525 Roumains dans le district de Pocharevalz. Or, la statistique officielle serbe ne reconnaissait que 41.457 Roumains dans ce district, donc une différence en moins de 33 p. 100.

Pour établir approximativement le chiffre réel des Roumains dans cette région, on peut user du procédé suivant, en s'appuyant toujours sur les données des statistiques serbes.

On pourra prendre comme base le chiffre des Roumains indiqué par une des statistiques anciennes (par exemple celle de 1866) qui étaient moins inexactes, parce qu'on craignait moins alors l'attraction qu'aurait pu exercer la Roumanie sur l'élément roumain de Serbie.

On ajoutera ensuite à ce chiffre l'accroissement normal annuel calculé d'après le coefficient déduit des statistiques officielles serbes.

En faisant ce calcul, on arrive à un chiffre

approximatif de trois cent mille. C'est là, en réalité, un *minimum* (1). M. Seton-Watson, le publiciste anglais bien connu, très favorable aux Serbes, donnait, en 1915, le chiffre de 200.000 Roumains dans la région du Timok. M. Valsan constatait, pour 1912, que le chiffre réel est compris entre 260.000 et 300.000.

La question de savoir si cette population est indigène est vivement discutée.

En tout cas, elle habite cette région depuis très longtemps. On en trouve des traces dès la première moitié du *xive* siècle.

La Roumanie revendiquera-t-elle ces Roumains du Timok?

Nous avons eu l'occasion de dire que la Roumanie, par amitié pour la Serbie, n'a pas réclamé l'union à la Mère-Patrie de cette population roumaine. La Roumanie est allée même jusqu'à éviter toute propagande qui aurait pu susciter des difficultés à la Serbie, en développant le sentiment de race de ces Roumains du Timok. Elle a fait, d'ailleurs, la même chose pour les 100.000 Roumains de la Macédoine serbe.

(1) V. DELATIMOC, *Les Roumains de Serbie* (en roumain), Bucarest, 1907, qui, sur la base du recensement de 1905, admet que le nombre des Roumains de Serbie est supérieur à 350.000.

C'est un grand sacrifice de la part de la Roumanie en faveur des Serbes, un sacrifice qui augmente considérablement la dette de reconnaissance contractée par les Serbes envers la Roumanie, qui les a aidés en 1877 et en 1913.

Mais malheureusement les Serbes ne paraissent pas s'en soucier. Ils ont l'air de dire : « Si la Roumanie a fait de grands sacrifices en notre faveur, si elle nous a aidés dans plusieurs occasions, elle n'a qu'à continuer... » Et ils demandent maintenant que la Roumanie fasse une nouvelle renonciation en leur faveur pour la partie occidentale du Banat, où la population serbe, constituée par des colonisations successives, n'est pas en majorité; mais où elle est, par endroits, plus nombreuse que la population indigène roumaine.

La Serbie veut incorporer les 200.000 Serbes qui habitent la province roumaine du Banat, englobés dans une population étrangère et veut en même temps garder les 400.000 Roumains du Timok et de la Macédoine serbe.

Ce n'est pas possible. Cela ne cadre pas avec la justice et ne saurait convenir à la Roumanie.

L'amitié serbo-roumaine ne peut reposer sur l'idée que, dans toutes les occasions, les sacrifices doivent être du côté roumain et les avantages du côté serbe.

Il faut que les Serbes se décident à faire eux aussi quelque chose en faveur de cette amitié et pour la justice.

Un petit sacrifice de la part des Serbes (sacrifice inférieur de beaucoup à celui consenti par les Roumains en faveur des Serbes) et un peu de justice pourront seuls raffermir l'amitié serbo-roumaine, dans l'intérêt réciproque des deux nations et dans l'intérêt général.

TABLE DES MATIÈRES

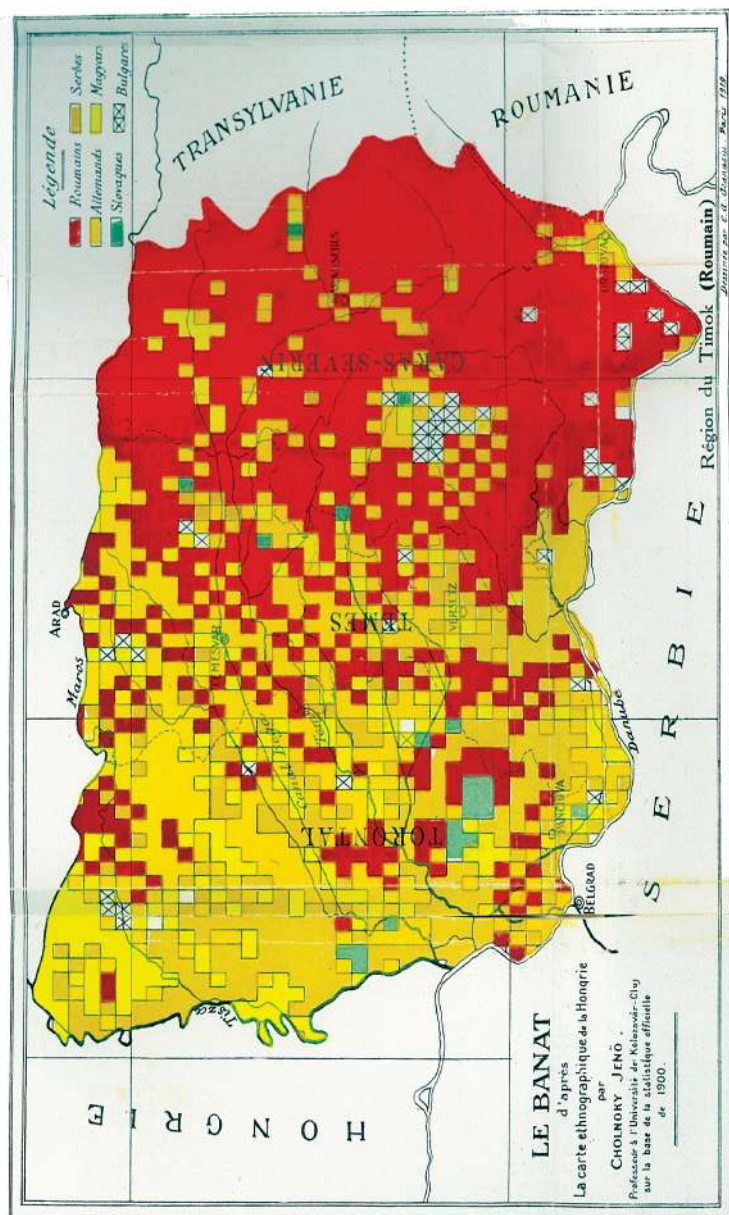

Préface.	5
I. Le Banat.	7
Bibliographie.	13
II. Les revendications serbes dans Ble anat .	15
III. Le Droit des Roumains sur le Banat. . .	28
IV. Conclusion et Résumé.	41
Tableau statistique	47
APPENDICE	
Les Roumains et les Serbes	51
Les Roumains du Timok	56

Observation : Il ne faut pas perdre de vue que cette carte est dressée par un professeur magyar d'après les statistiques officielles hongroises et que ces statistiques sont *arrangées* au détriment surtout de l'élément roumain.

LE BANAT

(Timishana)

PAR

T. VUIA

Avec un tableau et une carte hors texte

PARIS

ÉDITÉ PAR LE COMITÉ NATIONAL DES ROUMAINS
DE TRANSYLVANIE ET DE BUCOVINE

1918

Tous droits réservés

T. VUIA

Banatul (Timișana)

---

* A absolvit Liceul Romano-Catolic din Lugoj cu calificativul „eminent”. În 1892, s-a înscris la Politehnica din Budapesta, dar lipsurile financiare îl obligă să renunțe în favoarea Dreptului, domeniu în care își ia doctoratul cu teza „Militarism și industrialism, regimul de Status și contractus” (6 mai 1901). Se întoarce la Lugoj, unde continuă să studieze problema zborului uman și începe să construiască primul aparat de zbor pe care îl numește „aeroplan-automobil”. Lipsurile financiare îl împiedică din nou să-și ducă la capăt proiectul și decide să plece la Paris (iulie 1902), unde, în cele din urmă, după mai multe refuzuri, izbutește să-și ducă la capăt visul. „Vuia I” poreclit „Liliacul” din cauza formei sale, a fost gata de zbor în 1905. Pe 18 martie 1906, la Montesson, lângă Paris, aparatul marca Vuia a zburat prima dată. După o accelerație pe o distanță de 50 de metri, aparatul s-a ridicat la o înălțime de aproape un metru pe o distanță de 12 metri. A mai brevetat și construit și alte multe invenții, printre care un generator de abur (1925) și două elicoptere (între 1918-1922). A fost ales membru de onoare al Academiei Române (27 mai 1946). (n. 17 august 1872, în Surducu Mic, parte a fostei comune Bujoru, astăzi Traian Vuia – d. 3 septembrie 1950, București).

INTRODUCERE

Dintre toate țările Europei, Austro-Ungaria și Turcia sunt statele pe care occidentalii le înțeleg greu. Țările apusene au reușit să alcătuiască state mai mult sau mai puțin naționale, deoarece popoarele care le-au format nu erau rase atât de diferite cum sunt cele care formează statul austro-ungar. După ce a fost exclusă din Confederația germanică, în care unii doreau să o reintegreze, Austria a încetat să fie un stat german, majoritatea subiecților săi fiind de o altă rasă. Slavii, care formează majoritatea populației, diferă de germani nu numai din punctul de vedere al limbii și al mentalității, ci ei sunt și descendenți ai unor popoare cu un trecut glorios, care au cunoscut independența și care au avut o civilizație superioară celei a poporului care încearcă să le domine.

Ungaria are o istorie cu totul deosebită. Prima invazie a hunilor nu a lăsat în țară, la sud-est de Carpați, adică în Transilvania, decât reminiscențe, care încă sunt acolo și pe care le numim secui. La a doua lor invazie, sub numele de maghiari și sub conducerea lui Arpad, după ce au cucerit în mai multe rânduri Germania, ei au avut mai mult succes. Conducătorul lor și-a dat seama, ca urmare a câteva incursiuni nefericite, că soarta predecesorilor va fi și a lor, dacă nu abandonează viața de nomazi și de tâlhari. Pe de altă parte, popoarele pe care le-au găsit în Panonia, slavii, colonii romani sosiți în Dacia, erau popoare civilizate, care au adoptat credința creștină și care aveau deprinderi ce contrastau cu cele ale maghiarilor: ei cunoșteau agricultura.

Căpetenia maghiarilor, Géza, l-a botezat pe fiul său, Ștefan, care a cerut o coroană papei Silvestru al II-lea. Acest rege clarvăzător și înțelept a înțeles că diferitele popoare din regatul lui, deși mai puțin războinice și vorbind idiomuri diferite, erau superioare poporului lui. El a adoptat civilizația romană cu consecințele respective. Limba latină a devenit limba oficială a regatului. Legile erau scrise în latină, educația s-a făcut în întregime în latină, sentințele judecătorilor erau date în latină. Într-un cuvânt, limba latină a avut în această țară o extensie necunoscută în altă parte; literatura era latină, idiomurile diferitelor popoare nu se vorbeau decât de păturile inferioare ale populației, cărora nimeni nu le acorda atenție, și Sfântul Ștefan a proclamat solemn că „regnum unius linguae” este destinată să piară. Toate rasele au putut să trăiască în pace și niciuna dintre ele nu a fost exclusă de la vreo demnitate sau funcție. Sub Sfânta Coroană, se adăposteau diferitele popoare, ea unindu-le pe toate. Regatul era denumit oficial „țările Coroanei Sfântului Ștefan”. Când Croația și, mai târziu, Dalmația au fost cucerite, regii Ungariei au respectat rasele și s-au încoronat regi ai Croației în capitala acestei țări.

După stingerea casei lui Arpad, Ungaria și-a ales regi din Boemia, Polonia, Franța. Aceasta din urmă le-a dat doi regi glorioși, Carol Robert de Anjou și Ludovic cel Mare, singurul rege care s-a bucurat de acest titlu. Acești doi regi au adus cu ei civilizația occidentală, artele și știința. Sub conducerea lor, regatul, inspirându-se din tradițiile romane, a fost unit în mai multe rânduri cu Boemia și cu Polonia și a servit, mai mult de un secol, ca barieră în fața invaziei turcești, care amenința din sud. Acest rol a adus apărătorilor de pe Dunăre, din partea papalității, titlul de apărători ai creștinătății. Marii conducători ai acestor armate creștine nu erau de rasă maghiară. Ioan de Huniade a fost eroul cel mai cunoscut, fiul său, Matei cel Drept, a devenit, alături de Sfântul Ștefan și de Ludovic cel Mare, unul

dintre cei mai mari regi ai Ungariei; acești trei regi au creat în jurul națiunii ungare această aureolă de națiune cavalerască, fapt care nu privea numai rasa ungară, ci întregul mănunchi de rase diferite, adunate în jurul Sfintei Coroane. Acestor rase le-a fost menit rolul de a apăra civilizația în Orient, așa cum Franței i-a fost menit cel de a o apăra în Occident.

Pe această bază a fost constituit Regatul Ungariei, timp de mai mult de cinci secole.

În bătălia de la Mohács din 1526, Ungaria și-a pierdut regele și toată nobilimea. În timp ce Boemia nu-și pierduse, în bătălia de la Muntele Alb, decât corpul său, păstrându-și sufletul intact, Ungaria a pierdut totul, inclusiv sufletul. Acest dezastru a deschis porțile pentru două invazii: turcești și germanice. Toate fortărețele au căzut, una după alta, Banatul fiind primul invadat. Drept consecință a acestor invazii, țara a fost scindată în două, țara de pe malul drept al Tisei îl recunoștea pe Ferdinand de Germania drept rege al Ungariei, în timp ce țara de pe malul stâng al Tisei, Transilvania, revendicată de români, recunoștea ca prinț pe Ion Zapolya. Invaziile germanică și turcească, pe de o parte, Reforma, pe de alta, au provocat schimbarea caracterului constituției și a caracterului latin al țării. Rasa ungară, atât între Dunăre și Tisa, cât și în Transilvania, a adoptat protestantismul, generând astfel un spirit național ostil altor rase, în particular românilor. Ungurii, adoptând confesiunea lui Calvin, iar sașii, pe cea a lui Luther, s-au unit cu secuii și au decretat privilegiile acestor trei rase.

Până în 1526, Ungaria avusese una dintre constituțiile cele mai liberale ale Europei. Bula de Aur din 1222, copiată după Magna Carta engleză, asigura persoanelor libere (nobilimea mare și mijlocie) libertăți pe care constituțiile moderne nu le acordă deloc. După stingerea dinastiei lui Arpad, regele a fost desemnat de adunarea tuturor cetățenilor liberi: era un fel de

republică plebiscitară. Așa a fost numit rege Matei cel Drept, deși era fiul unui erou de sorginte românească.

Bătălia de la Mohács a marcat prăbușirea civilizației latine. Adevărata nobilime a căzut la Mohács. Gerontocrații care l-au chemat pe Ferdinand pe tron nu mai aveau nimic din vechea nobilime. Toate libertățile au fost abolite după invazia germanică. Aceste libertăți, odată dispărute, cultul Sfintei Coroane a mai rămas doar o amintire; el nu mai reprezenta o realitate. Sfânta Coroană, care simboliza ansamblul popoarelor pe care ea le adăpostea, nu a devenit decât un acoperământ istoric pe capul tiranilor. Civilizația latină a dispărut pentru a ceda locul civilizației germanice. Ungaria de dinainte de 1526 este cu totul alta decât cea de după această dată.

Pseudo-liberalilor unguri le place să amintească perioada eroică a civilizației latine, pentru a masca înfeudarea lor față de „cultura” germană, instalată de aproape patru secole.

Fără această introducere istorică, e dificil de înțeles structura specială și singulară a unei țări în care atâtea rase au putut să trăiască împreună timp de secole și fără mari conflicte, până la dubla invazie germanică și turcească, care a privat structura țării de caracterul latin. Era de asemenea necesar să se explice rațiunile legendei caracterului cavaleresc al națiunii ungare, cu care ungurii de astăzi se mândresc și exagerează, pe lângă englezi și francezi, care par a ignora că gloria pe care ungurii de astăzi vor să o acapareze este patrimoniul comun al tuturor raselor care se adăposteau sub Sfânta Coroană. Dar această Ungarie cavaleriească și glorioasă a murit la Mohács. Cea de astăzi nu mai este decât o Ungarie prusificată. Să remarcăm, totuși, că latina va rămâne limbă oficială în Ungaria până la mijlocul secolului al XIX-lea.

BANATUL

1. PREZENTARE ISTORICĂ

Banatul, acest ținut cuprins între Dunăre, Tisa, Mureș și versantul sud-vestic al Carpaților, nu a fost niciodată locuit de maghiari. Era ținutul care continua Valahia și era locuit de aceeași rasă. Banatul s-a bucurat de o situație privilegiată și de o veritabilă independență. Era vasal când regilor Ungariei, când voievozilor din Valahia sau din Serbia. El a avut în frunte un ban, apoi un comite. El nu a cunoscut niciodată dominația maghiară. Această țară a servit drept zid de apărare în fața invaziei turcești. Românii care locuiau aici au fost întotdeauna liberi; nobilimea lor era de rasă românească.

Banatul este Canaanul Ungariei, natura solului, ca și configurația lui oferă o diversitate mai mare ca oriunde. Aici găsești câmpii fertile, traversate de o mulțime de râuri, munți acoperiți de vegetație luxuriantă, în timp ce subsolul conține toate felurile de minereuri.

Cei mai vechi locuitori ai Banatului sunt agatârșii, care s-au confundat cu dacii. Odată dacii învinși de romani, Banatul a fost încorporat Imperiului Roman, care a exploatat toate bogățiile țării. Întreaga regiune a păstrat vestigiile dominației romane: avem drumuri, diguri și canale romane.

Epoca tristă pentru Banat, cea care i-a schimbat aspectul în toate privințele, cea din care decurg toate nenorocirile lui prezente, începe cu invazia turcească după 1526. Banatul a fost invadat primul și evacuat ultimul. Dominația turcă s-a menținut aici timp de două secole, interval în care toată nobilimea sa a dispărut.

După eliberarea teritoriului său, obținută datorită concursului armatelor conduse de prințul Eugen de Savoia, ținutul a fost alipit direct Vienei, adică Austriei. Libertățile încă în vigoare au fost suprimate și provinciei i-a fost dată o constituție, în scopul germanizării. Ea a fost organizată militar, ca și Croația, Slavonia și o parte din Transilvania, pentru apărarea frontierelor contra unei noi invazii. Orice bărbat capabil să poarte arme devenea soldat pe viață.

Proprietatea privată și inalienabilă a fost suprimată. Pământurile aparțineau familiei: a fost un fel de comunitate patriarhală (Hauscommunion).

Invalizii și bolnavii erau întreținuți pe cheltuiala statului, în case de sănătate și clădiri cu ape termale. Aceste comunități au durat până în zilele noastre. Dizolvarea lor a început doar după 1870. Averea comună (comunitatea de avere) era administrată de un prefect, cu reședința la Caransebeș, capitala fostului Comitat de Severin, și veniturile sale trebuia să servească foștilor „grăniceri” (gărzi de frontiere). Dar guvernul ungar, imitator în toate al regimului prusac, după ce a pus mâna pe această avere, a făcut din ea un instrument politic dirijat împotriva românilor. Legiunile românești, sârbești și croate, formate din „grăniceri”, care au fost nucleul armatelor austriece, au luptat împotriva Marii Armate, în războaiele contra Italiei și, astăzi încă, împotriva aliaților. Drapelul Regimentului 43, format exclusiv din români din Banat, poartă ca inscripție: Custoza, Solférino etc. În curând va fi rolul aliaților să decidă dacă aceste popoare curajoase trebuie să înceteze a fi instrumentul dominației germanice. Când turcii alungați s-au retras, au făcut-o ca demni predecesori ai aliaților lor actuali. Aceia dintre locuitorii valizi, care nu au fost uciși, au fost în mare parte luați cu ei în retragerea lor. Pentru a umple acest gol, împărații din Viena au adus aici nemți, șvabi, dându-le cele mai bune pământuri, acoperindu-i

de tot felul de favoruri și scutindu-i de sarcinile militare, care îi apăsau doar pe români, sârbi și croați. Iată cum regăsim pe acest pământ, care nu cunoscuse niciodată nici nemții, nici maghiarii, nemți care figurează în statisticile oficiale.

Vedem deci că istoria românilor din Banat diferă în această privință de cea a Transilvaniei propriu-zise. Banatul nu a cunoscut nici servitutea, nici opresiunea seniorilor feudali maghiari, nici persecuția religioasă pe care au cunoscut-o românii din Transilvania, Crișana, Maramureș, Sătmar. Ei nu au cunoscut decât severa disciplină militară și germanizantă a nemților. Dar efectul acestei presiuni a fost absolut nul. Niciun sat românesc nu a putut fi germanizat. Avem, ca dovadă, puținul succes obținut de propaganda catolică în Banat, în comparație cu cel pe care ea l-a obținut în Transilvania. Trebuie să mai adăugăm faptul că Unirea cu Biserica Romană în Banat este de dată recentă (1850). Când a izbucnit Revoluția de la 1848, românii, sub sceptrul habsburgilor, nu aveau nicio organizație care să îi înglobeze și care să le permită să ia o hotărâre în comun. Țăranii români din Transilvania, șerbi ai seniorilor maghiari, și-au găsit repede scopul, automat am putea spune. Ei și-au atacat opresorii. Intelectualii, șefii mișcării insurecționale, au văzut mai departe: ei au visat o reconstituire a vechii Ungarii de dinainte de 1526, fondată pe egalitatea tuturor raselor care constituiau țările Coroanei Sfântului Ștefan, considerând că, numai printr-o întoarcere la vechea tradiție, printr-un efort fratern, toate rasele unite ar putea să scuture jugul germanic și să fondeze, pe o bază democratică, noua Ungarie, republică danubiană. Ei au intrat deci în negocieri cu șeful insurecției maghiare, Francisc Kossuth. Acesta din urmă vedea mareț; ideea l-a entuziasmat la început, pentru că visa fondarea unei mari republici danubiene, care să înglobeze Valahia, Moldova, Serbia și care să servească contra zid de apărare drept presiunii

germanice în Orient, viitorul „Drang nach Osten”. Dar aceste idei grandioase, a căror realizare ar fi transformat Ungaria și poate ar fi schimbat soarta Europei, - deoarece războiul actual este, incontestabil, consecința erorilor comise și în 1848 – au fost cangrenate de o otravă care vicia de multă vreme sufletul maghiar: orgoliul maghiar. După câteva scurte deliberări, Kossuth a oprit tratativele. El și-a spus că un triumf asupra habsburgilor, reprezentând Germania, cu concursul tuturor raselor monarhiei, nu ar putea să asigure hegemonia elementului maghiar, care nu forma majoritatea absolută a țării. Vechea Ungarie era latină, ea nu era bazată pe hegemonia națională a vreunei rase, în timp ce noile legi aboliseră latina și instituiseră, în locul ei, maghiara. Însemna deci să se întoarcă. El nu putea admite acest recul. Și-a supraestimat forțele, a rupt legăturile cu naționalitățile nemaghiare, crezând că poate să triumfe singur și a crezut că, fără tovarăși de arme, el nu ar fi avut parte de pretențiile lor în cazul unui succes. El se baza pe faptul că aceste națiuni vor rămâne cel puțin neutre. Dar Austria veghea. Ea a obținut concursul croaților și al sârbilor. În Transilvania, profitând de ostilitatea țăranilor contra seniorilor lor, ea a putut să formeze legiuni românești destinate să îi combată pe maghiari. Românii din Banat nu au putut să urmeze același drum. Ei ignorau opresiunea maghiară, necunoscând decât un singur dușman: neamțul, lângă care ei nu puteau să se așeze într-un mod rezonabil; ei au rămas deci neutri. Cât despre cei de la frontierele militarizate, aceștia formau - se subînțelege – armata imperială. Se cunoaște rezultatul: insurecția maghiară a fost zdrobită, cu concurs rusesc¹. Constituția maghiară a fost abolită și s-a instituit absolutismul ca regim de guvernare, până în 1861.

---

¹ Habsburgii și-au menținut reputația prin care au uimit lumea datorită nerecunoștinței lor. Țarii au salvat dinastia habsburgică de revoluției, iar habsburgii și-au exprimat recunoștința lor prin instigarea imperiului țarist la revoluție.

Eșecurile suportate de armata imperială, cam peste tot, l-au făcut pe împărat să încline spre conciliere. Unul dintre autorii „Ausgleich”-ului, cel mai mare om de stat maghiar, Francisc Deak, a întrevăzut posibilitatea reintroducerii unor instituții democratice și a obținut concursul unui alt mare om de stat și filozof, baronul Ötvös. Ei susțineau că o Ungarie democratică nu putea fi fondată decât pe baza egalității naționale a tuturor raselor. Decepțiile, rezultând din megalomanie și egoism maghiar, au contribuit, nu în mică măsură, la credibilitatea inițiativei lor. Ei au obținut votarea *legii naționalităților*, care punea bazele liberei dezvoltări a tuturor raselor, asigurându-le într-un oarecare fel autonomia. O lege votată în anul următor a recunoscut autonomia Bisericii Ortodoxe Române.

Acest elan generos s-a oprit brusc. A survenit anul 1870. Franța și, împreună cu ea, sufletul democrației a fost ucis. Înfrângerea Franței a avut o repercusiune de care oamenii cei maieminenți nu și-au dat seama la început. A trebuit să izbucnească războiul actual pentru a demonstra că înfrângerea de la 1870 a fost înfrângerea civilizației și o întoarcere la barbarie, la concepțiile statului barbar. O nouă lege a evoluției umane și-a făcut loc, legea forței: *forța primează asupra dreptului*. Maghiarii nu erau încă imuni la virusul orgoliului. Ei au uitat orice ideal și s-au întors spre Germania. Conte de Andrassy, condamnat la moarte și refugiat la Paris după 1848, a devenit ministrul Casei Imperiale și al Afacerilor Externe al Monarhiei. El a reconciliat Monarhia cu Prusia și a încheiat faimoasa alianță din care a rezultat războiul actual. Ungaria a crezut că acționează cel mai bine în interesele sale, imitând întru totul Prusia și chiar depășind-o, în politica ei de opresiune dusă contra polonezilor, danezilor, alsacienilor și lorenilor. Ea a făcut să eșueze încoronarea împăratului ca rege al Boemiei; în complicitate cu Bismarck, ea a făcut să eșueze autonomia pe care erau gata de

a o acorda acestei nobile țări. Legea naționalităților nici nu a fost măcar promulgată; în plus, cele câteva fărâme de libertăți recunoscute încă românilor și sârbilor de către regimul absolutist au fost retrase unele după altele și nu s-a mai vorbit decât de supunerea cu forța a naționalităților. Odată cu ascensiunea lui Coloman Tiszá, fost dușman de moarte al habsburgilor, tatăl contelui Ștefan Tiszá, care a provocat acest război, a fost inaugurată teroarea contra naționalităților nemaghiare.

2. CONSIDERAȚII POLITICE

Înainte de 1867, maghiarii nu erau cunoscuți în Banat. Atunci au fost alungați și înlocuiți, în administrația țării, funcționarii nemți cu o bandă flămândă, formată din toate deșeurile fostei nobilimi maghiare. Ei conduceau ca niște despoți. Era suficient ca un ungur să știe să scrie și să citească pentru a obține poziții înalte în țară. Ei o administrau atât de bine, încât guvernul însuși a trebuit să recunoască faptul că erau necinstiți prin excelență. Dar acesta nu a reacționat deloc, deoarece, deși funcționarii fără scrupule jefuiau provincia, ei dobândiseră drepturi din partea maghiarilor.

În 1885, o parte dintre elevii liceului din Lugoj, de naționalitate română (în rest, în acest liceu, toți elevii erau români sau israeliți) au fost eliminați din toate liceele din Ungaria, pentru că se reuneau într-un cerc privat, spre a citi opere clasice românești. Le era interzis să vorbească limba română între ei, cu voce tare, în locurile publice. Altfel spus, erau condamnați la tăcere, deoarece ei, mai mult decât camarazii lor israeliți, nu cunoșteau suficient maghiara pentru a se întreține în această limbă. Când comploturile daco-române au devenit chestiuni depășite, s-a inventat legenda rublelor rusești, dar vanitatea acestei acuzații a căzut rapid.

Românii din Banat nu au putut niciodată să aibă un organ de presă spre a-și apăra interesele. Cel mai mic articol dirijat contra administrației era pretext de urmărire pentru instigare contra națiunii maghiare și contra unității statului ungar. Amenzile și condamnările la ani de închisoare erau frecvente.

Nu era niciodată ușor să fondezi un ziar românesc. Trebuia depușă o foarte mare cauțiune și să se găsească redactori gata să se înhame la responsabilitate și să meargă în pușcărie. A critica actele funcționarilor necinstiți era echivalent cu instigarea împotriva siguranței statului maghiar. De îndată ce un ziar era condamnat, cauțiunea era confiscată și redactorul responsabil era aruncat în închisoare.

Banatul nu a fost anexat Ungariei decât după 1873, atunci când a început dizolvarea comunităților de casă și a organizării militare. Statisticile ce urmează demonstrează până la evidență că elementul ungar este foarte slab reprezentat în această țară și doar de funcționari și de israeliți. Aceștia din urmă erau indicați drept germani în recensămintele anterioare, pentru că limba lor maternă este germana.

Din punct de vedere politic, Banatul este constituit din trei comitate: Caraș-Severin, Timiș și Torontal. În fruntea fiecărui comitat se găsește un comisar plasat de guvern, fost „comes supremus”, trimis de guvern. Comitatul este administrat de un vice-comes, numit de adunarea generală a comitatului. Jumătate din această adunare generală este compusă din persoane care plătesc cele mai multe impozite (viriliștii), iar cealaltă jumătate, din aleșii comitatului. Viriliștii dau acestor adunări un caracter feudal. Virilismul este o instituție atât de perimată, încât guvernul însuși a încercat, în mai multe rânduri, să o suprimă, dar el s-a izbit mereu de opoziția partidelor șovine și nu a mai insistat. Era greu să se decidă schimbarea unui sistem care asigura, chiar într-un comitat precum Caraș-Severin, unde elementul maghiar nu constituia decât 2,7%, 4,8% sau 7% din populația totală, supremația acestui popor. Virilismul avea, într-adevăr, mai multe grade: redevența nu era egală pentru toată lumea; anumite profesii liberale reduc redevența la jumătate. Pe de altă parte, aleșii sunt aproape exclusiv funcționari. Putem să ne facem

idee despre o administrație supravegheată doar de funcționari? Sistemul, într-adevăr, a dat rezultate atât de dezastruoase, malversațiunile au devenit atât de scandaloase, încât într-o zi guvernul de la Budapesta s-a decis să trimită comisari speciali, deveniți celebri pentru abilitatea lor de a descoperi cele mai cu grijă camuflate malversațiuni. Raporturile lor au făcut senzație și toate comitatele au reclamat intervențiile lor. Dar nu s-au văzut niciodată sancțiuni. Funcționarii vinovați de a fi jefuit casieriile publice ale orfanilor și pupilelor comitatului au fost examinați de medici și declarați iresponsabili. Toate aceste personaje dobândiseră drepturi la recunoașterea maghiară și, cum statul maghiar nu îi remunera suficient pentru serviciile extraordinare aduse cauzei maghiare, considerau foarte natural să se remunereze ei înșiși, furând din casieriile publice, cu atât mai mult cu cât aceasta nu era în prejudiciul statului maghiar, ci în cel al celor administrați de ei, pentru care nu trebuiau să aibă menajamente și pe care puteau să îi masacreze sub cel mai mic pretext.

Acești satrapi, aduși în fața tribunalelor – căci nu puteau să înăbușe afacerea – au mărturisit cinic malversațiile lor. Ei au pretins că au luat acest obicei pentru că intrase în moravuri și că toată lumea fura. Cum era imposibil să condamni funcționarii unui departament întreg sau chiar să îi înlocuiești, s-au mulțumit să îl înlocuiască pe comisarul guvernului. Pentru a umple casieriile jefuite, funcționarii care formau adunările generale au votat un impozit adițional în sarcina contribuabililor.

3. METODELE DE COLONIZARE ÎN STIL PRUSAC

Guvernul ungar, care, din 1872, luase hotărârea de a folosi împotriva naționalităților non-maghiare modalitatea forte, a crezut că trebuie să imite Prusia, pe care o luase model general. Nemulțumindu-se să alunge românii printr-o administrație vexantă, fără cea mai elementară probitate, și neputând nici să îi extermine, el a încercat să acționeze în plan economic, prin mijloace capabile să le facă viața insuportabilă. La câmpie, el a cumpărat pământurile marilor proprietari, pe care trăia un număr mare de țărani români, un fel de semi-șerbi. Pe aceste proprietăți, guvernul a trasat sate, a făcut să se construiască case și, în loc să le distribuie locuitorilor care trăiau de secole pe aceste pământuri, a adus aici maghiari din țările vecine Tisei, le-a împărțit aceste pământuri și le-a acordat orice facilitate pentru a deveni proprietarii acestora: scutire de impozite etc. Românii au fost forțați să le cedeze locul. Mijloacele însele de a protesta le-au fost ridicate, cum vom vedea mai departe. La munte, unde locuitorii practicau mai mult creșterea animalelor decât agricultura, guvernul a făcut să se taie pădurile domeniiale, să se construiască sate și a adus și aici maghiari. Românii care nu posedau pământuri cultivabile, pentru că cerealele nu dădeau decât un randament foarte slab, țărani, fără păduri și fără pășuni – comunele având obiceiul să le arendeze statului – s-au văzut privați de mijloacele de a crește animale; nu le-a rămas decât să se resemneze cu noua

situație mizerabilă care li se impunea pentru a-i obliga să plece sau să piară de mizerie. Cele câteva ziare care se resuscitau din când în când au ridicat vocea pentru a protesta împotriva acestor măsuri barbare. Aceasta le-a făcut rău. Pentru instigare împotriva naționalității maghiare și contra caracterului maghiar al statului, le-au târât prin fața tribunalelor, le-au condamnat, li s-au dat mulți ani de închisoare și totul a reintrat în normal.

4. LUPTELE POLITICE ALE ROMÂNILOR

Legea electorală de la 1848 a fost modificată în 1875. **L**Redevența electorală a fost menținută. Acolo unde populația era mixtă, circumscripțiile electorale au fost constituite astfel încât românii să aibă cea mai mică șansă posibilă de a avea reprezentanți în Cameră. Legea a instituit o redevență mai ridicată în Transilvania propriu-zisă, țară locuită de o populație românească având aici majoritatea absolută. După această lege, votul este public, el are loc în reședința circumscripției. Orice posesor al unui titlu de noblețe, fie și un biet amărât, are drept de vot. S-a ajuns că într-o comună, redevența fiind ridicată, nimeni nu avea dreptul de a vota. Totuși, văcarul comunei, care era maghiar, avea un document și se găsea în situația de a fi singurul alegător.

Modul în care această lege a fost aplicată a permis inventarea unor procedee de fraudă atât de scandaloase, încât povestirile lor emoționau până și pe șovinii maghiari. Profesorii de drept public, la Facultatea de Drept din Budapesta, comentând legea electorală, stigmatizau în catedră procedeele barbare pe care le-a generat această lege aplicată de regimul de opresiune inaugurat de Coloman Tiszá. Cuvântul de ordine al acestuia era: „Trebuie zdrobite naționalitățile.”

Prima aplicare a acestei legi acorda românilor, care reprezentau o populație de aproape 4 milioane de suflete, 5 deputați. La alegerile care au urmat, numărul deputaților

români la Cameră a fost încă și mai redus, în așa fel încât ei s-au văzut obligați să declare că procedeele din ce în ce mai nedemn folosite de guvern puneau românii în imposibilitatea de a trimite deputați la Cameră. Comitatele care aveau o populație românească depășind 80% nu mai reușeau să trimită deputați. Ele au fost obligate să declare în fața maghiarilor că alegerile erau practic niște ocazii inventate de autorități pentru a face să se masacreze poporul. Românii s-au reunit atunci într-o conferință națională și au decretat abținerea de la alegerile parlamentare. Românii au urmat pasivismul politic timp de un sfert de secol. Ei au decis la început că pasivitatea nu se aplica decât Transilvaniei propriu-zise, restul regiunilor locuite de români: Banat, Crișana, Maramureș și Satmar vor încerca încă să trimită deputați la Camera de la Budapesta. Banatul nu a reușit să trimită decât un singur deputat la alegerile din 1881, pe generalul Traian Doda, președinte al Comunității de avere a foștilor „grăniceri” de la Caransebeș. El a căutat să ia cuvântul în Parlamentul de la Budapesta pentru a apăra drepturile românilor. L-au împiedicat să vorbească și, văzând că se încăpățâna să reapară, l-au exclus pur și simplu din Cameră.

Românii din Banat reuniți au declarat prin vocea șefului lor, *doctorul Alexandru Mocsonyi, că situația este fără remediu, că trebuie extins pasivismul și în Banat și că o schimbare în situația politică a românilor în Imperiul Habsburgic nu poate să mai vină decât dintr-o nouă constelație europeană*. Era în 1884. Treizeci de ani mai târziu, în 1914, această profeție a marelui filozof și a marelui patriot român s-a îndeplinit. Războiul a izbucnit pentru a da Europei o nouă bază, pentru a-i furniza noi temeuri democratice, pentru a elibera naționalitățile aservite. A murit, înainte să își vadă visul realizat, ca filozof resemnat, dar nedisperând. Ca urmare a acestei atitudini pasiviste a românilor, alegerile în regiunile locuite de ei și-au pierdut

strălucirea și aparatul militar. Guvernul trimitea un candidat oficial în circumscripție, în general un înalt funcționar sau un mare om de finanțe, viitor baron sau conte. Vice-comisul era de acord ca șefii districtelor să aducă la reședința circumscripției primarii și adjuncții din fiecare comună și să îi pună să voteze pentru candidatul său. Afacerea a reușit de minune și românii au terminat prin a se dezinteresa de ceea ce se petrecea în Parlament. Timp de douăzeci de ani, poporul român nu a trimis niciun singur deputat la Camera de la Budapesta. Ei au format un partid politic pe programul din 1881. Membrii acestui partid, delegați oficiali, într-un fel, ai românilor, se reuneau, din timp în timp, în conferință națională, la Sibiu. Erau urmăriți de poliție sub pretextele cele mai ridicole și, uneori, comice. În 1891, ținuturile române au trimis, ca de obicei, delegați la întruniri. S-a discutat înmânarea, către împărat, rege al Ungariei, a unui memoriu (memorandum). Conținutul acestui memoriu nu a ridicat nicio discuție, a fost votat în unanimitate. Acest document era destinat să lumineze monarhul asupra inechităților comise de guvernul de la Budapesta față de români.

Majoritatea delegaților din Transilvania nu își făceau prea multe iluzii asupra primirii monarhului. Ei țineau totuși la acest act, pentru a dovedi poporului român că nu era nimic de sperat nici din această parte.

Delegația nu a trecut prin guvernul de la Budapesta. Ea estima că fiecare cetățean sau grup de cetățeni avea dreptul de a se prezenta în fața suveranului său și a cerut direct audiență la Hofburg, din Viena. Împăratul a refuzat să o primească și delegații au lăsat memorandumul la un secretar.

La întoarcere în țara lor, membrii delegației au fost acuzați de înaltă trădare. Ziarele germane și ungare cereau nici mai mult nici mai puțin decât capul trădătorilor. Această acuzație era atât de monstruoasă și injustă, încât nu are egal în istoria

dezonorantă a secolului al XIX-lea a Imperiului Habsburgic, decât faimoasele procese judecate la Agram și la Viena, aproximativ cincisprezece ani mai târziu, contra iugoslavilor. Procesul a fost montat cu mare pompă de către guvernul ungar și judecat la Cluj. Delegații care nu comiseseră altă crimă decât cea de a depune o plângere în mâinile împăratului, drept recunoscut de toate constituțiile țărilor civilizate, au fost condamnați la pedepse cu închisoarea de la doi la zece ani. Acest proces nedemn a trezit dezgustul lumii civilizate. Marii oameni ai Franței, Italiei, Angliei au scos strigăte de oroare.

Conștiința tineretului universitar din România și-a manifestat puternic indignarea. Președintele Partidului Național Român, dr. Ioan Rațiu, părintele dr. Lucaciu, preot catolic, au fost aruncați în închisoare pentru ani îndelungați. Tineretul ultragiat a redactat un manifest către popoarele civilizate, pentru a stigmatiza barbaria ungară, și l-a publicat în franceză, italiană, engleză și germană; ei au căutat să îi dea cea mai mare publicitate. Aurul guvernului maghiar a fost folosit să înăbușe vocea conștiinței umane revoltate.

Convins că forța are întotdeauna ultimul cuvânt, tineretul maghiar al universităților ungare a redactat un răspuns care a negat totul și, ca fapt de cinism, poate fi comparat cu manifestul – obligație de neșters pentru știința germană – al celor 93 de savanți germani din 1914. Era procesul angajat de conștiința umană. Memoriul tineretului românesc era o plângere depusă în fața tribunalului lumii civilizate.

Tineretul ungar s-a mulțumit deci să nege totul. A fost după aceea rândul tineretului român din universitățile austro-ungare să furnizeze probe și documente în sprijinul acuzației aduse de către studenții regatului.

Probele aduse de aceste documente au fost zdrobitoare. Guvernul ungar, fidel tacticii sale, folosirea forței brutale,

care îi adusese atât de bune rezultate, nu a ezitat nicio clipă în a intenta urmăriri contra autorilor pentru înaltă trădare; condamnările au urmat, cum era obiceiul. Dar procesul contra barbariei prusaco-ungare a fost început: lumea civilizată nu a fost de acord cu pronunțarea sentinței. Conștiința lumii ultragiutate a protestat prin vocea tuturor celor care își puteau exprima liber gândirea și aurul guvernului vinovat nu a reușit să o reducă la tăcere.

Partidul Național Român a continuat totuși să deranjeze guvernarea, aceștia au decis deci să interzică asizele și să aducă pe membrii săi în fața tribunalelor.

Ultima libertate a românilor, cea de a se reuni, care este garantată de constituție, le-a fost deci luată.

Românii, sârbii și slovacii nu au așteptat acest război pentru a se înțelege și pentru a se susține în lupta lor comună contra regimului de opresiune germano-maghiar. Din 1894, ei s-au reunit în congres. Ca urmare a acestui congres, ei au format un grup politic unit asupra tuturor chestiunilor. Nicio divergență nu s-a manifestat între ei. Tineretul universităților a urmat exemplul celor mai în vârstă; el s-a reunit în congres, în același an, și a creat organe de contact permanent.

Fraternitatea naționalităților oprimate de maghiari nu este deci de dată recentă; ea a suportat proba aproape un sfert de secol și niciun nor nu a întunecat niciodată orizontul său. Lupta comună a cimentat prietenia lor și nu victoria comună va putea să îi dezbine. Europa occidentală, punând sigiliu pe această prietenie, o va consacra oficial.

Mai multe secole de viață comună și fără incidente a românilor și sârbilor în această parte a Europei au confirmat că toleranța și respectul mutual al acestor două popoare au o rădăcină profundă în sufletul oamenilor și ei sunt o garanție sigură că viitorul va face legătura și mai solidă.

Victoria aliaților fiind chemată să dea Europei noi fundamentele inspirate de principiile democratice netrucate, românii din Austro-Ungaria cer unirea directă a tuturor românilor cu România, destinată să trăiască, în viitor ca și în trecut, în cei mai buni termeni cu sârbii reuniți în Iugoslavia.

5. POPULAȚIA DIN BANAT

Românii tuturor teritoriilor subjugate de Austro-Ungaria sunt poporul cel mai democratic al monarhiei. Ei nu au nici mari proprietari de terenuri, nici boieri, nici mari industriași. Ei sunt toți fii sau nepoți de țărani sau meșteșugari. Ei sunt mândri de originea lor. Ei au un gust pronunțat pentru instruire. Administrațiile statului fiindu-le închise, ei nu găsesc un loc de muncă și mulți dintre ei emigrează în România liberă. Cultura pământului nu este ocupația exclusivă a populațiilor decât în câmpiile Comitatului Timiș și în Torontal. În Caraș-Severin, mai degrabă creșterea animalelor hrănește populația. Marea industrie este foarte restrânsă, dar cea mică, din contră, foarte răspândită. Locuitorii regiunilor montane practică o industrie în timpul iernii, munca lemnului mai ales, fabricarea în serie a oricărui fel de instrumente agricole și de articole de gospodărie. În centrele miniere, care sunt foarte importante, românii au luat aproape peste tot locul foștilor mineri și lucrători aduși din Austria la începutul exploatării; ei și-au asimilat meseriile cele mai variate. Îndemânarea românului din Banat este citată peste tot ca exemplu. Toate obiectele de gospodărie și de toaletă sunt fabricate de el și de familia sa.

Statisticile oficiale ne arată că românii reprezintă majoritatea locuitorilor în Banatul cu 615336 suflete. Vin după aceea nemții: 387545 locuitori; sârbii: 284329 locuitori și ungurii cu: 242152 locuitori. Românii formează majoritatea absolută în Comitatul Caraș-Severin, unde reprezintă 72, 1% din populație; în Comitatul Timiș, majoritate relativă cu 40%.

Dintre toate naționalitățile pe care această regiune le adăpostește, doar românii sunt originari aici, înainte de invazia turcă. Sârbii, nemții și maghiarii au fost colonizați de guvernele austriece pentru a umple vidul lăsat de turcii în retragere. Ca în toate țările devastate de către cuceritorii barbari, populația munților a suferit mai puțin decât cea a câmpiilor. Caraș-Severinul fiind acoperit aproape complet de munți înalți și de păduri, populația a găsit aici un refugiu; ea a suferit deci mai puțin din cauza invaziei decât în comitatul vecin, Timiș sau Torontal, ultimul mai ales, care nu posedă nici cel mai mic deal și unde nu există nicio pădure.

6. ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ. INSTRUCȚIA PUBLICĂ. – CULTELE

Am văzut deja faptul că Banatul este divizat în trei comitate și am evidențiat organizarea administrației centrale a comitatelor. Comitatul de Caraș-Severin este divizat în 16 districte, Timișul, în 12, și Torontalul, în 14. În fruntea fiecărui district se găsește un funcționar numit protopretor (főszolgabíró, Stuhlrichter), numit de adunarea generală a comitatului. Toți funcționarii aleși de această adunare sunt reeligibili în momentul restaurării, care are loc tot la trei ani. Comunele se împart în comună mică, oraș și oraș liber. Mai multe comune mici sunt reunite într-un canton (notariat cercual, körszegyzőség), comunele mari au o administrație proprie, dar ele se găsesc plasate sub autoritatea șefului districtului. Orașele nu se mai supun acestei autorități, primarul lor are rangul unui șef de district, în consecință ele sunt în resortul administrației centrale a comitatului. Orașele libere scapă în întregime de sub autoritatea comitatului și se bucură de autonomia unui comitat. Ele au în fruntea lor un prefect (comes supremus, főispán) numit de guvern. În Banat nu există decât trei orașe libere: Timișoara, Vârșeț și Panciova.

Administrarea justiției este asigurată de tribunale de primă instanță, de tribunalele de a doua instanță și de o Curte de Apel, al cărei sediu este la Timișoara. Fiecărui tribunal de primă instanță, dacă nu are, în aceeași localitate, un tribunal de a doua instanță, îi este atașat oficiul de cărți funciare și al conservării ipotecilor.

Dacă există un tribunal de a doua instanță în localitate, acest oficiu este atașat acestui tribunal și este condus de un magistrat.

Administrarea finanțelor e făcută de Direcția Finanțelor în reședința fiecărui comitat. Această direcție are sub ordinele sale oficiul de taxe în fiecare district.

Instrucția primară se face în școli libere, întreținute de comunitățile religioase sau de biserică, prin școlile comunale și prin școlile de stat. Școlile libere au fost aproape peste tot suprimate, în ciuda legii fundamentale din 1868, deoarece ele erau aproape toate întreținute de bisericile române ortodoxe sau greco-catolice. Toate școlile primare se găsesc sub autoritatea unui inspector numit de Ministerul Instrucției Publice și al Cultelor și, pentru a putea acționa contra școlilor românești în mod arbitrar, este înzestrat cu o putere discreționară foarte întinsă.

Instrucția secundară este predată în liceele libere și în liceele de stat. Liceele sunt de două feluri, gimnaziul (latin – grec – clasice) și școala „reală” (științe, limbi moderne). Nu există decât un liceu liber la Timișoara, întreținut de frații piariști, alte șase licee sunt instituții de stat. Cele două școli „reale” sunt instituții de stat. Românii au cerut, din 1868, fără încetare, un liceu românesc la Caransebeș, dar în zadar; pentru a pune capăt acestui lucru, guvernul a făcut să se stabilească un liceu maghiar în același oraș. Trebuie remarcat că liceul din Lugoj fusese fondat de români, dar, puțin câte puțin, statul, sub diferite pretexte, l-a maghiarizat și, la sfârșit, l-a transformat în liceu de stat.

Instituțiile de învățământ secundar sunt plasate sub autoritatea directă a Ministerului de Instrucție Publică și al Cultelor, care își exercită autoritatea prin intermediul unui „prodirector”. Școlile secundare din Banat se găsesc sub autoritatea „prodirectorului” din Oradea mare (Nagy-Várad).

Alături de licee, instrucția secundară este dată și prin școli numite civile, unde studiile durează șase ani, ele pregătesc pentru școlile comerciale și școlile profesionale de arte și meserii.

Românii au o școală normală de institutori la Caransebeș, ei au în același oraș și un seminar. Catolicii români au un seminar la Timișoara, unde statul are o școală normală.

Românii au doi episcopi: unul catolic, la Lugoj, și altul ortodox, la Caransebeș.

Catolicii români sunt în resortul diocezei de la Cenad, dar sediul episcopului este la Timișoara.

7. SITUAȚIA ECONOMICĂ

Banatul acoperă o suprafață de 28523 km pătrați. Pentru a arăta condițiile economice ale acestei regiuni, am întocmit tabelele I-IV. Ajunge, în consecință, să ne limităm la câteva remarci. Deși solul Torontalului este pământul cel mai fertil din regatul Ungariei, randamentul său în ceea ce privește grâul este inferior celui din alte comitate, ca Sătmar, Sabolci, Bichiș, Arad, Sopron, orașul Vârșeț. Aceasta ține de faptul că Torontalul este zona marii proprietăți posedate de câțiva conți, baroni feudali și magnați ai finanțelor.

În ceea ce privește pădurile, Caraș-Severinul ocupă, pentru stejar, al doilea loc în regatul Ungariei, după comitatul Bihorului, și primul loc pentru fag.

Sericicultura este, în Banat, o industrie de prim ordin.

Am regretul că nu am putut prezenta tabelul reprezentând cultura arborilor fructiferi. Comitatul Caraș-Severin și o parte din Timiș produc mere, pere, cireșe, piersici și prune de primă calitate și în cantitate considerabilă. Există zone în Caraș-Severin, unde cultura arborilor fructiferi oferă populației principalul mijloc de existență.

Cultura zarzavaturilor este foarte dezvoltată în văile râurilor Timiș și Bega.

Am, de asemenea, regretul de a nu fi putut, din cauza lipsei de date autentice, să întocmesc un tabel al creșterii animalelor, care este foarte importantă în această zonă. Cornutele sunt de o asemenea rasă, încât, în concursurile agricole, Banatul este întotdeauna clasat primul. Cât despre cal, cele trei naționalități,

dar în special românul și neamțul rivalizează și caută să se depășească.

Am, de asemenea, regretul că nu pot, din același motiv, să întocmesc tabelul repartizării proprietății pământului, atât de bogat în această zonă. El ne-ar fi dat imaginea dezolantă a situației în care se află această regiune atât de bogată, guvernată de o aristocrație feudală, mai ales în Comitatul Torontal.

Emigrarea a decimat și mai mult populația care a fost alungată virtual din ținutul udat de sângele strămoșilor săi. Românii emigrați în America au plecat fără speranța de a se întoarce. Când au organizat Biserica Ortodoxă în America, ei nu au mai legat-o de Mitropolia din Transilvania, ci de cea din Moldova. Ei au devansat pe frații lor rămași în țara de origine, realizând uniunea tuturor românilor.

În tabelul legat de viticultură, am făcut să figureze Comitatul Aradului, deși acesta din urmă nu face parte din Banat. Acest aspect a fost găsit necesar cu titlu comparativ, Comitatul Aradului produce nu numai cel mai mult vin și de cea mai bună calitate din toată Ungaria, dar și randamentul lui este cel mai ridicat. Vinul alb pe care îl produce Promontor se bucură de o reputație universală. După M. Fleurent, profesor de chimie industrială și membru al Academiei de Științe, el se pretează șampanizării și fabricanții de șampanie importă din acesta în Franța.

Banatul posedă, la Timișoara, cea mai mare fabrică de tutun, după aceea de la Fiume. Se tratează aici 1051 tone de tutun străin și 2365 tone de tutun indigen.

Doar Caraș-Severinul are mine, exploatarea este restrânsă și se limitează la fier și huilă, deși subsolul conține toate minereurile. Ingineri de mine francezi au studiat subsolul Caraș-Severinului și prospecțiunile lor au semnalat zăcămintele foarte bogate. Extinderea exploatării s-a izbit de slabele mijloace de

comunicație, drumurile de fier sunt rare în această zonă. De fiecare dată când s-a vrut să se stabilească o linie de cale ferată în regiunile miniere, s-au găsit în fața opoziției Marelui Stat Major de la Viena, pentru că maghiarii s-au temut întotdeauna de invazia românească în caz de conflict mondial.

Huila albă este foarte abundentă, dar ea este aproape neexploată.

Lungimea liniilor de cale ferată în Torontal trebuie să surprindă. Datorez un comentariu la această chestiune. Într-o regiune absolut plată, precum Torontalul, nimic nu se opune amplasării liniilor de cale ferată. Drumurile de fier ale Torontalului, în afara marilor linii, sunt departamentale. Ele au fost create de administrația comitatului, care, în virtutea virilismului descris în partea istorică a acestei broșuri, este în mâinile seniorilor feudali ai pământului. Administrația centrală a comitatului este plină de fiii acestor seniori. Toți tinerii conți și baroni, după ce și-au terminat studiile de drept și au obținut licența în științe politice, intră în administrația comitatului în calitate de atașați, lucru pe care îl consideră ca pe un sport și ca pe o petrecere a timpului de către oameni de calitate. Această administrație a ruinat finanțele publice ale acestui comitat, deoarece ea nu s-a mulțumit să construiască linii de cale ferată care nu aveau niciun interes pentru binele public și care nu deserveau decât imensele latifundii ale seniorilor feudali, ci ea le-a amenajat cu un lux surprinzător. Trenurile nu au decât vagoane-saloane, înzestrate cu confortul cel mai modern. Când finanțele au ajuns la faliment, guvernul de la Budapesta a trimis un comisar care, în cercetările sale, a descoperit malversațiuni foarte abil camuflate, surprinzătoare din partea unei administrații dirijate de aristocrați, atât de sensibili în ce privește onoarea.

Comitatul Torontalului, care are o suprafață aproape la fel de mare ca și Caraș-Severinul, cu o suprafață însămânțată de

trei ori și jumătate mai mare decât Caraș-Severinul, cu solul cel mai fertil, nu are decât o populație cu 168125 de suflete mai mare decât a acestuia din urmă. (443000 față de 611126). Acest fapt a frapat pe toată lumea și savanții oficiali s-au găsit mereu jenați în a furniza o explicație, pentru că nu le era permis să o furnizeze pe cea adevărată, și să servească astfel probe democrațiilor, cu atât mai puțin cu cât elementele maghiare și germane nu sufereau din cauză că românii și sârbii nu sunt demni de niciun interes. Marii latifundieri nu permit creșterea populației.

Banatul are ca frontieră pe mai mult de trei sferturi fluvii navigabile ca Dunărea, Tisa și Mureș. Timișul nu este navigabil decât pe o lungime de 3 km., de la Panciova la vărsare, Bega, regularizată de un canal, este navigabilă pe o lungime de 115 km, de la Timișoara la Tisa.

Din punct de vedere economic, Banatul are o situație particulară, în virtutea varietății atât de mari a solului său. Populația sa a păstrat o particularitate în virtutea amprentei pe care i-a lăsat-o istoria sa atât de agitată, căci el a suportat primele șocuri în toate invaziile. Populația românească din Banat este cea mai laborioasă și cea mai iscusită. Am văzut că, deși solul Caraș-Severinului, unde populația românească este cea mai densă, nu a fost deloc fertil și că, deși el nu a putut suporta comparație cu cel din Torontal, randamentul pământului se apropie de cel din Torontal. Din punctul de vedere al agriculturii, țăranul român din Banat egalează și poate chiar depășește țăranul occidental. În Banat, secerișul grâului începe în mod normal în 12 iulie și până la 1 august grâul este nu numai înmagazinat în hambare, ci și bătut. La începutul lui august, toate pământurile sunt deja arate.

Industria domestică, din cauza lipsei de piețe de desfacere, a mijloacelor de transport și a organizării, este redusă la

nevoile familiei. Cultura cânepii permite locuitorilor de la sate confecționarea tuturor obiectelor de lenjerie. Hainele sale sunt din stofă de lână pe care și le lucrează el însuși și pe care le confecționează de asemenea el însuși. În munți, iarna, el fabrică în serie ustensilele agricole cele mai diverse. Primăvara, se văd convoaie interminabile, compuse din care încărcate artistic, îndreptându-se pe drumuri frumoase spre marile târguri ale Timișoarei, Becicherecului, Vârșetului, Chichindei etc. Acolo unde lemnul lipsește, locuitorii bărbați părăsesc satele și se angajează în mine. Hărnicia femeii române este proverbială, gustul artistic este cunoscut peste tot.

Banatul are locuri foarte frumoase, puțin cunoscute de turiști, el are frumuseți minunate și unice ale câmpiei și panoramele cele mai sălbatice ale muntelui. Drumul care mărginește Dunărea la vest de Orșova poate rivaliza cu Axenstrasse din Elveția. Ca stațiuni termale, Băile Herculane se bucură de o reputație mondială și, în epoca în care maghiarii nu se amestecaseră încă în administrarea acestei regiuni, acest oraș de ape termale era locul favorit de întâlnire al claselor avute din România, aici nu se vorbea decât franceza acum 30 de ani, toate inscripțiile, toate pancartele indicatoare erau franțuzești. Apele feruginoase de la Buziaș atrag multă lume și stabilimentele climaterice de la Marila, mulți ftizici.

CONCLUZIE

Istoria Banatului arată că această regiune avusese mai multe legături cu regiunea românească vecină, făcând parte din Regatul României, decât cu Ungaria. El nu a fost niciodată locuit de maghiari. El nu a cunoscut seniorii feudali maghiari, seniorii Banatului erau români. Era un popor liber. Atunci când, în secolul al XVIII-lea, turcii au fost alungați din Banat, împărații Austriei, mai precis Maria Tereza, au fost obligați, pentru a organiza militar această regiune, și, în consecință, a priva de libertățile lor vechii locuitori ai zonei, să confiște diplomele și să îi ridice cu carele. Noii aristocrați, care au cele mai bune pământuri în Banat, sunt, în mare majoritate, persoane îmbogățite în industrie, în finanțe sau în ministere, precum baronul Daniel și faimosul Wekerle care, fiu de intendent, acum treizeci de ani, când a debutat ca funcționar la Ministerul de Finanțe de la Budapesta și s-a căsătorit cu fica prefectului de Timișoara, nu avea avere. Toți conții și baronii din Banat nu sunt aici decât după expulzarea turcilor.

Banatul, dintre toate regiunile românești, a conservat cel mai mult caracterul său românesc. El nu a fost niciodată divizat și nu a aparținut niciodată mai multor țări simultan. Împărțirea sa în trei comitate este de dată mai degrabă recentă. Situația geografică însăși se opune unei diviziuni a acestei regiuni între mai multe state; nu vorbesc deloc despre considerații strategice, căci, în noua Europă, războiul va fi exclus.

La urma urmelor, cele două țări care îi sunt vecine, România și Serbia, nu s-au războit niciodată, ele au luptat mereu în

aceleași rânduri. Românii și sârbii au fost uniți chiar de către biserică până în 1868. În 1848, este adevărat, românii din Banat nu au format legiuni pentru a fugi în ajutorul habsburgilor, ca sârbii și românii din Transilvania propriu-zisă. Noi am spus, în partea istorică, că ei nu au făcut nici Revoluția de la 1848, deoarece, necunoscând seniori maghiari, nu puteau să se revolte. Din 1868, guvernele de la Budapesta, care adoptaseră principiul habsburgilor „divide et impera”, i-au favorizat deschis pe sârbi contra românilor. Persecuțiile instaurate împotriva acestora din urmă au rămas necunoscute sârbilor, opresiunea acestora din urmă este de dată recentă.

Din punct de vedere politic, deși românii din Banat au aderat la programul Partidului Național Român din 1881, grație înțelepciunii și clarviziunii celor doi mari șefi, Coriolan Brediceanu și Alexandru Mocsonyi, ei au putut evita obstacolele și consecințele influențelor străine asupra adevăratelor interese ale poporului român, cărora oamenii politici ai Transilvaniei propriu-zise le-au căzut victime în mai multe rânduri. Românii din Banat, poate și în virtutea unui trecut istoric diferit, au arătat mai multă maturitate politică decât cei din alte regiuni românești supuse habsburgilor. Ei nu au avut încredere în aceștia din urmă, care au uimit lumea prin ingratitudea lor.

LE BANAT

(*Timishana*)

PAR

T. VUIA

Avec un tableau et une carte hors texte

PARIS

ÉDITÉ PAR LE COMITÉ NATIONAL DES ROUMAINS
DE TRANSYLVANIE ET DE BUCOVINE

1918

Tous droits réservés

T. VUIA

Le Banat (Timishana)

INTRODUCTION

Parmi tous les pays d'Europe, l'Autriche-Hongrie et la Turquie formaient des états que les occidentaux ont de la peine à comprendre. Les pays occidentaux ont réussi à former des états plus ou moins nationaux, car les peuples qui les ont formés n'étaient pas de races aussi dissemblables que ceux qui forment l'état austro-hongrois. L'Autriche, après avoir été exclue de la confédération germanique, dans laquelle certains voudraient la faire rentrer, cessa d'être un pays allemand, la majorité de ses sujets étant d'une autre race. Les Slaves, qui forment la majorité de la population, diffèrent des Allemands non seulement au point de vue de la langue et de la mentalité, mais ils sont aussi les descendants de peuples ayant un passé glorieux, ayant connu une indépendance et ayant eu une civilisation supérieure à celle du peuple qui cherche à les dominer.

La Hongrie, elle, a une histoire toute particulière. La première invasion des Huns ne laissa dans le pays, au sud-est des Carpathes, c'est-à-dire en Transylvanie, que des débris, qui y sont encore, et que l'on nomme les *székely*. A leur deuxième invasion, sous le nom de Magyars et sous leur chef Arpad, après avoir razzé à plusieurs reprises la Germanie, ils eurent plus de succès. Leur chef s'aperçut, à la suite de quelques incursions malheureuses, que le sort de leurs prédécesseurs serait le leur, s'ils n'abandonnaient pas la vie de nomades et de brigands. D'autre part, les peuples qu'ils trouvèrent en Pannonie, les Slaves, les colons romains arrivés en Dacie, étaient des peuples policés ayant adopté la foi chrétienne et ayant des mœurs

qui contrastaient avec celles des Magyars : ils connaissaient l'agriculture.

Le chef des Magyars, Géza, fit baptiser son fils Etienne, qui demanda une couronne au pape Sylvestre II. Ce roi clairvoyant et sage comprit que les divers peuples de son royaume, bien que moins guerriers, et parlant des idiomes différents, étaient supérieurs au sien. Il adopta la civilisation romaine avec toutes ses conséquences. La langue latine devint la langue officielle du royaume. Les lois étaient écrites en latin, l'instruction se fit entièrement en latin, les sentences des juges étaient rendues en latin. En un mot, la langue latine eut dans ce pays une extension inconnue ailleurs ; la littérature était latine, les idiomes des différents peuples ne se parlaient que dans les couches inférieures de la population, auxquelles personne ne portait intérêt, et Saint-Etienne proclama solennellement que le « *regnum unius linguae* » est destiné à périr. Toutes les races purent vivre en paix et aucune d'elles ne fut exclue d'aucune charge ou fonction. C'est sous la Sainte Couronne que s'abritaient les différents peuples, c'est elle qui les unissait tous. Le royaume était dénommé officiellement « les pays de la Couronne de St-Etienne ». Quand la Croatie et, plus tard, la Dalmatie furent conquises, les rois de Hongrie respectèrent les races, ils se firent couronner rois de Croatie dans la capitale de ce pays.

Après l'extinction de la Maison d'Arpad, la Hongrie choisit ses rois en Bohême, en Pologne, en France. Cette dernière leur donna deux rois glorieux, Charles Robert d'Anjou et Louis le Grand, seul roi qui bénéficia de ce titre. Ces deux rois amenèrent avec eux la civilisation occidentale, les arts et la science. Le royaume, sous ce régime, s'inspirant des traditions romaines, fut uni à plusieurs reprises avec la Bohême, la Pologne, et servit pendant plus d'un siècle de barrière à l'invasion turque qui exerçait sa pression dans le sud. Ce rôle valut aux défenseurs du Danube, de la part de la

papauté, le titre de : défenseurs du christianisme. Les grands chefs de ces armées chrétiennes n'étaient pas de race magyare. Jean Uniade en fut le héros le plus connu, son fils Mathieu le Juste devint roi de Hongrie, l'un des plus grands, avec St-Etienne et Louis le Grand ; ce sont ces trois rois qui ont créé autour de la nation hongroise cette auréole de nation chevaleresque, qui ne concernait pas la race hongroise seule, mais ce faisceau de différentes races rassemblées autour de la Sainte Couronne. C'est à ces races que fut dévolu le rôle de défendre la civilisation en Orient, comme à la France celui de la défendre en Occident.

C'est sur cette base que fut constitué le royaume de Hongrie, pendant plus de cinq siècles.

A la bataille de Mohacs, en 1526, la Hongrie perdit son roi, toute sa noblesse. Tandis que la Bohême n'avait perdu à la bataille de la Montagne Blanche que son corps, en conservant son âme, la Hongrie perdit tout, y compris son âme même. Ce désastre ouvrit les portes à deux invasions : à l'invasion turque et à l'invasion germanique.

Toutes les forteresses tombèrent l'une après l'autre, le Banat fut le premier envahi. Comme conséquence de ces deux invasions, le pays fut scindé en deux, le pays sur la rive droite de la Tisa reconnaissait Ferdinand d'Allemagne, roi de Hongrie, tandis que le pays de la rive gauche de la Tisa, la Transylvanie, revendiquée par les Roumains, reconnaissait comme prince Jean Zapolya. L'invasion germanique et turque, d'un côté, la Réforme, de l'autre, firent changer le caractère de la Constitution et le caractère latin du pays. La race hongroise, entre le Danube et la Tisa ainsi qu'en Transylvanie, ayant adopté le protestantisme, créa un esprit national hostile aux autres races, en particulier aux Roumains. Les Hongrois ayant adopté la confession de Calvin, les Saxons celle de Luther, s'unirent avec les Szekelys et décrétèrent les privilèges des trois races.

Jusqu'en 1526, la Hongrie avait eu une des constitutions les plus libérales de l'Europe. La Bulle d'Or de 1222, copiée sur la Magna Charta anglaise, assurait aux personnes libres (haute et moyenne noblesse) des libertés que les constitutions modernes n'accordent point. Après l'extinction de la lignée d'Arpad, le roi était nommé par l'assemblée de tous les citoyens libres : c'était comme une république plébiscitaire. Le roi Mathieu le Juste fut ainsi nommé roi, bien que fils d'un héros de souche roumaine.

La Bataille de Mohacs marqua la chute de la civilisation latine. La vraie noblesse tomba à Mohacs. Les gérontocrates qui appelèrent Ferdinand sur le trône n'avaient plus rien de l'ancienne noblesse. Toutes les libertés furent abolies dès l'invasion germanique. Ces libertés disparues, le culte de la Sainte Couronne ne fut plus qu'une réminiscence ; il ne représentait plus une réalité. La Sainte Couronne, qui symbolisait l'ensemble des peuples qu'elle abritait, n'est devenu qu'un couvre-chef historique sur la tête des tyrans. La civilisation latine disparut pour céder la place à la civilisation germanique. La Hongrie d'avant 1526 est tout autre que celle d'après cette date.

Les pseudo-libéraux hongrois aiment rappeler la période héroïque de la civilisation latine, pour couvrir leur inféodation à la « Kultur » allemande, installée depuis près de 4 siècles.

Sans cette introduction historique, il est difficile de comprendre la constitution spéciale et sans pareille du pays dans lequel tant de races purent vivre ensemble pendant des siècles, et sans grands heurts jusqu'à la double invasion germanique et turque, qui enleva le caractère latin à la constitution du pays. Il était également nécessaire d'expliquer les raisons de la légende du caractère chevaleresque de la nation hongroise, dont les Hongrois d'aujourd'hui se parent et abusent auprès des Anglais et des Français qui semblent ignorer que le gloire que les Hongrois d'aujourd'hui veulent accaparer est le patrimoine

commun de toutes les races qui s'abritaient sous la Sainte Couronne. Mais cette Hongrie chevaleresque et glorieuse est morte à Mohacs. Celle d'aujourd'hui n'est plus qu'une Hongrie prussianisée. Remarquons, cependant, que le latin demeura langue officielle en Hongrie jusqu'au milieu du XIXe siècle.

LE BANAT

I. – APERÇU HISTORIQUE

Le Banat, ce pays compris entre le Danube, la Tisa, le Mures et le versant sud-ouest des Carpathes, n'a jamais été habité par les Magyars. C'était le pays qui continuait la Valachie et il était habité par la même race. Le Banat a joui d'une situation privilégiée et d'une véritable indépendance. Il était vassal tantôt des rois de Hongrie, tantôt des voévodes de Valachie ou de Serbie. Il eut à sa tête un Ban, puis un Comte. Il n'a jamais connu la domination magyare. C'est ce pays qui a servi de rempart à l'invasion turque. Les Roumains qui l'habitaient ont toujours été libres ; leur noblesse était de race roumaine.

Le Banat est le Chanaan de la Hongrie, la nature du sol ainsi que sa configuration n'offrent nulle part une variété aussi remarquable. On y trouve des plaines fertiles, traversées par une multitude de rivières, des montagnes couvertes d'une végétation luxuriante, tandis que le sous-sol renferme toutes les sortes de minerais.

Les plus anciens habitants du Banat sont les Agatirz, qui se confondirent avec les Daces. Les Daces vaincus par les Romains, le Banat fut incorporé à l'empire romain, lequel exploita toutes les richesses du pays. Toute cette contrée a conservé les vestiges de la domination romaine : nous avons des routes, des digues et des canaux romains.

L'époque triste pour le Banat, celle qui a changé son aspect sous tous les rapports, celle dont découlent tous ses malheurs

présents, commence avec l'invasion turque après 1526. Le Banat a été envahi le premier et évacué le dernier. La domination turque s'y est maintenue pendant deux siècles, pendant lesquels toute sa noblesse disparut.

Après la libération de son territoire, obtenue grâce au concours des armées conduites par le prince Eugène de Savoie, le pays fut attaché directement à Vienne, c'est-à-dire à l'Autriche. Les libertés encore en vigueur furent supprimées et une constitution particulière fut octroyée à cette province, vouée à la germanisation. Elle fut organisée militairement, comme la Croatie, la Slavonie et une partie de la Transylvanie, pour la défense des frontières contre une nouvelle invasion. Tout homme en état de porter les armes était soldat durant toute sa vie.

La propriété privée et inaliénable fut supprimée. Les terres appartenaient à la famille : ce fut une sorte de communauté patriarcale (Hauscommunio).

Les invalides et les malades étaient entretenus aux frais de l'état dans des maisons de santé et dans des établissements d'eaux thermales. Ces communautés durèrent jusqu'à nos jours. Leur dissolution commença après 1870 seulement. L'avoir commun (Comunitatea de avere) était administré par un préfet résidant à Caransebes, chef-lieu de l'ancien comitat de Severin, et ses revenus devaient servir aux anciens « granicieri », (gardes frontières) mais le gouvernement hongrois, imitateur en tout du régime prussien, après sa main mise sur cette fortune, en fit un instrument politique dirigé contre les Roumains. Ce sont les légions roumaines, serbes et croates, formées de « granicieri », qui furent le noyau des armées autrichiennes qui combattirent contre la Grande Armée, dans les guerres contre l'Italie, et aujourd'hui encore contre les Alliés. Le drapeau du régiment 43, formé exclusivement de Roumains de Banat, porte

comme inscription : Custoza, Solférino, etc. Ce sera bientôt aux Alliés de décider si ces peuples vaillants doivent cesser d'être l'instrument de la domination germanique.

Quand les Turcs, chassés, se retirèrent, ils le firent, en dignes prédécesseurs de leurs alliés actuels. Ceux des habitants valides qu'ils n'avaient pas tués, furent en grande partie emmenés dans leur retraite. Les empereurs de Vienne, pour combler le vide, y firent venir des Allemands, des Souabes, leur donnant les meilleures terres et les comblant de toute sorte de faveurs et les exemptant des charges militaires, qui pesaient seulement sur les Roumains, les Serbes et les Croates. Voilà comment on retrouve sur cette terre, qui n'avait jamais connu ni les Allemands, ni les Magyars, les Allemands qui figurent dans les statistiques officielles.

Nous voyons donc que l'histoire des Roumains du Banat diffère sur ce point de celle de la Transylvanie proprement dite. Le Banat n'a connu ni le servage, ni l'oppression des seigneurs féodaux magyars, ni la persécution religieuse, que connurent les Roumains de Transylvanie, de la Crishana, du Maramuresh, de Satmar. Ils ne connurent que la sévère discipline militaire et germanisatrice des Allemands. Mais l'effet de cette pression fut absolument nul. Pas un village roumain ne put être germanisé. Nous en avons pour preuve, le peu de succès obtenu par la propagande catholique dans le Banat, en comparaison de celui qu'elle obtint en Transylvanie. Encore faut-il ajouter que l'union avec l'Eglise roumaine dans le Banat est de date récente (1850).

Quand survint la secousse de 1848, les Roumains sous le sceptre des Habsbourg ne possédaient aucune organisation qui les englobât et qui leur permît de prendre une résolution en commun. Les paysans roumains de Transylvanie, serfs des seigneurs magyars, trouverent vite leur but, automatiquement, pourrait-on dire. Ils se jetèrent sur leurs oppresseurs. Les

intellectuels, les chefs du mouvement insurrectionnel, virent plus loin : ils rêvèrent une reconstitution de l'ancienne Hongrie d'avant 1526, fondée sur l'égalité de toutes les races qui constituaient les pays de la Couronne de St. Etienne, jugeant que seul par un retour à l'ancienne tradition, par un effort fraternel, toutes les races unies pourraient secouer le joug germanique et fonder, sur une base démocratique, la nouvelle Hongrie, la république danubienne. Ils entrèrent donc en négociations avec le chef de l'insurrection magyare, François Kossuth. Ce dernier voyait grand ; l'idée l'enthousiasma d'abord, car il rêvait la fondation d'une grande république danubienne qui engloberait la Valachie, la Moldavie, la Serbie et qui servirait de rempart à la pression germanique dans l'Orient, le futur « Drang nach Osten ». Mais ces idées grandioses, dont la réalisation aurait transformé la Hongrie et peut-être changé le sort de l'Europe, – car la guerre actuelle est incontestablement la conséquence des erreurs commises aussi en 1848 – furent gangrenées par un poison qui viciait depuis longtemps l'âme magyare : l'orgueil magyar. Après quelques courtes délibérations, Kossuth arrêta les pourparlers. Il se dit qu'un triomphe sur les Habsbourg, représentants de l'Allemagne, avec le concours de toutes les races de la monarchie, ne pourrait pas assurer l'hégémonie de l'élément magyar, qui ne formait pas la majorité absolue du pays. L'ancienne Hongrie était latine, elle n'était basée sur l'hégémonie nationale d'aucune race, tandis que les nouvelles lois avaient aboli le latin et institué à sa place le hongrois. C'eut été donc revenir sur ses pas. Il ne pouvait admettre ce recul. Il surestima ses forces, rompit avec les nationalités non-magyares, croyant pouvoir triompher tout seul et pensa que, sans compagnons d'armes, il n'aurait pas à envisager, dans le succès, leurs exigences. Il comptait aussi que ces nations resteraient, tout au moins, neutres. Mais l'Autriche veillait. Elle obtint le concours des Croates et des Serbes. En Transylvanie,

profitant de l'hostilité des paysans contre leurs seigneurs, elle put former des légions roumaines destinées à combattre les Magyars. Les Roumains du Banat ne purent suivre le même chemin. Ils ignoraient l'oppression magyare, ne connaissant qu'un seul ennemi : l'Allemand, auprès duquel ils ne pouvaient pas raisonnablement se ranger : ils restèrent donc neutres. Quant à ceux des frontières militarisées, ils formaient, cela va sans dire, l'armée impériale. On connaît le résultat : l'insurrection magyare fut écrasée avec le concours russe¹. La constitution hongroise fut abolie et le régime de gouvernement fut l'absolutisme, jusqu'en 1861.

Les revers subis par l'armée impériale, un peu partout, firent pencher l'empereur vers la conciliation. Un des auteurs de l'« Ausgleich », le plus grand homme d'Etat hongrois, François Deak, entrevit de nouveau les possibilités d'institutions démocratiques, et il obtint le concours d'un autre grand homme d'Etat et philosophe, le baron Eotvos. Ils prêchaient qu'une Hongrie démocratique ne pouvait être fondée que sur la base de l'égalité nationale de toutes les races. Les déceptions résultant de la mégalomanie, de l'égoïsme magyar, n'ont pas peu contribué à rendre leur parole éloquente. Ils obtinrent le vote de *la loi des nationalités*, qui posait les bases du libre développement de toutes les races, leur assurant, en quelque sorte, l'autonomie. Une loi votée l'année suivante reconnut l'autonomie de l'Eglise roumaine orthodoxe.

Cet élan généreux eut un arrêt brusque, 1870 survint. La France et, avec elle, l'âme de la démocratie fut meurtrie. La défaite de la France eut une répercussion dont les hommes les plus éminents ne se sont pas aperçus, au début. Il a fallu la guerre

---

¹ Les Habsbourg n'ont pas voulu démentir l'ancienne réputation qu'ils ont d'étonner le monde par leur ingratitude. Les Tsars ont sauvé la dynastie des Habsbourg contre la révolution. Les Habsbourg ont manifesté leur reconnaissance en fomentant dans l'empire des Tsars une révolution qui les emporta.

actuelle pour démontrer que la défaite de 1870 fut la défaite de la civilisation et un retour à la barbarie, aux conceptions de l'état barbare. Une nouvelle loi de l'évolution humaine fit son chemin, la loi de la force : *la force prime le droit*. Les Magyars n'étaient pas encore immunisés contre le virus de l'orgueil. Ils oublièrent tout idéal et se tournèrent vers l'Allemagne. Le comte Andrassy, condamné à mort et réfugié à Paris après 1848, devint ministre de la Maison Impériale et des Affaires Etrangères de la Monarchie. Il réconcilia la Monarchie avec la Prusse et conclut la fameuse alliance, d'où est sortie la guerre actuelle. La Hongrie crut agir au mieux de ses intérêts en imitant en tout et même en dépassant la Prusse, dans sa politique d'oppression inaugurée contre les Polonais, les Danois, les Alsaciens et les Lorrains. Elle fit échouer le sacre de l'empereur comme roi de Bohême ; en complicité avec Bismarck, elle fit échouer l'autonomie qu'on était sur le point d'accorder à ce noble pays. La loi des nationalités ne fut même pas promulguée ; de plus, les quelques bribes de libertés reconnues encore aux Roumains et aux Serbes par le régime absolutiste furent retirées les unes après les autres, et on ne parla plus que d'écraser les nationalités. Avec l'avènement de Coloman Tisza, ancien ennemi mortel des Habsbourg, père du comte Etienne Tisza qui a provoqué cette guerre, fut inaugurée la terreur contre les nationalités non-magyares.

2. CONSIDÉRATIONS POLITIQUES

Avant 1867, les Magyars n'étaient pas connus dans le Banat. On chassa alors et l'on remplaça, pour administrer le pays, les fonctionnaires allemands par une bande affamée, formée par tous les déchets de l'ancienne noblesse hongroise. Ils se conduisirent en véritables satrapes. Il suffisait qu'un Hongrois sut lire et écrire pour obtenir de grosses situations dans le pays. Ils l'administrèrent si bien que le gouvernement lui-même dût reconnaître qu'ils étaient par trop malhonnêtes. Mais il ne réagit point, car, bien que ces fonctionnaires sans scrupules rançonnassent la province, ils avaient acquis des droits à la reconnaissance des Magyars.

En 1885, une partie des élèves du lycée de Lugoj, de nationalité roumain, (du reste, dans ce lycée, tous les élèves étaient Roumains ou Israélites) furent éliminés de tous les lycées de Hongrie, parce qu'ils se réunissaient en un cercle privé, pour y lire des œuvres classiques roumaines. Il leur était défendu de parler le roumain entre eux, à haute voix, dans les endroits publics. C'est dire qu'ils étaient condamnés au silence, car, pas plus eux que leurs camarades israélites ne connaissaient suffisamment le hongrois pour s'entretenir dans cette langue. Lorsque les complots daco-roumains devinrent trop vieux jeu, on inventa la légende des roubles russes, mais l'inanité de cette accusation tomba vite.

Les Roumains du Banat ne purent jamais avoir un organe de publicité. Le moindre article dirigé contre l'administration était prétexte à des poursuites pour agitation contre la nation magyare

et contre l'unité de l'Etat hongrois. Les amendes et les années de prisons pleuvaient dru. Il n'était guère facile de fonder un journal roumain. Il fallait déposer un très gros cautionnement et trouver des rédacteurs prêts à endosser la responsabilité et à aller en prison. Critiquer les actes des fonctionnaires malhonnêtes était équivalent à de l'agitation contre la sûreté de l'Etat magyar. Aussitôt un journal condamné, on confisquait le cautionnement et on jetait en prison le rédacteur responsable.

Le Banat ne fut annexé à la Hongrie qu'après 1873, lorsqu'on commença la dissolution des communautés de maison et de l'organisation militaire. Les statistiques qui suivent démontrent jusqu'à l'évidence que l'élément hongrois est très faiblement représenté dans ce pays et seulement par les fonctionnaires et les israélites. Ces derniers, dans les recensements antérieurs, étaient indiqués comme Allemands, car leur langue maternelle est l'allemand.

Politiquement, le Banat est constitué par trois comitats : Carash-Severin, Timish et Torontal. A la tête de chaque comitat, se trouve placé un commissaire de gouvernement, l'ancien « comes supremus » envoyé par le gouvernement. Le comitat est administré par un vice-comes, nommé par l'assemblée générale du comitat. Cette assemblée générale est composée, pour une moitié, des personnes payant le plus d'impôts (les virilistes) et pour l'autre, des élus du comitat. Les virilistes donnent à ces assemblées un caractère féodal. Le virilisme est une institution tellement surannée que le gouvernement lui-même a tenté, à plusieurs reprises, de le supprimer, mais il s'est toujours heurté à l'opposition des partis chauvins et il n'insista pas. Il était difficile de se décider à changer un système qui assurait même dans un comitat comme Carash-Severin, où l'élément magyar ne constituait que 2,7 %, 4,8 %, ou 7 % de la population totale, le suprématie à ce peuple. Le virilisme avait, en effet, plusieurs

degrès : le cens n'était pas égal pour tout le monde ; certaines professions libérales réduisent le cens à moitié. D'autre part, les élus sont presque exclusivement des fonctionnaires. Peut-on se faire l'idée d'une administration uniquement surveillée par des fonctionnaires ? Le système, en effet, donna des résultats si désastreux, les malversations devinrent si scandaleuses, qu'un jour le gouvernement de Budapest se décida à envoyer des commissaires spéciaux, devenus célèbres pour leur habileté à découvrir les malversations les plus soigneusement camouflées. Leurs rapports firent sensation et tout les comitats réclamèrent leur intervention. Mais on ne vit jamais de sanctions. Les fonctionnaires coupables d'avoir cambriolé les caisses publiques des orphelins et des pupilles des comitats furent examinés par des médecins et déclarés irresponsables. Tous ces personnages avaient acquis des droits à la reconnaissance magyare et, comme l'Etat magyar ne les rémunérait pas suffisamment pour les services extraordinaires rendus à la cause magyare, ils jugeaient tout naturel de se rémunérer eux-mêmes, en puisant aux caisses publiques, d'autant plus que ce n'était pas au préjudice de l'état magyar, mais à celui de leurs administrés, pour lesquels ils n'avaient pas à avoir de ménagements, et qu'ils pouvaient faire massacrer sous le moindre prétexte.

Ces satrapes, traduits devant les tribunaux – car on ne pouvait plus étouffer l'affaire – avouèrent cyniquement leurs malversations. Ils prétendirent avoir pris cette habitude parce qu'elle était entrée dans les mœurs, que tout le monde volait. Comme il était impossible de condamner les fonctionnaires d'un département entier, ou même de les remplacer, on se contenta de remplacer le commissaire du gouvernement. Pour remplir les Caisses cambriolées, les fonctionnaires formant les assemblées générales votèrent un impôt additionnel à la charge des contribuables.

3. LES MÉTHODES DE COLONISATION A LA PRUSSIENNE

Le gouvernement hongrois qui, depuis 1872, avait pris la détermination d'employer, contre les nationalités non-magyares, la manière forte, crut devoir imiter la Prusse, qu'il avait prise pour modèle en tout. Non content de chasser les Roumains par une administration vexante, dépourvue de la plus élémentaire probité, et ne pouvant pas les exterminer non plus, il essaya d'agir économiquement, par des moyens propres à leur rendre la vie insupportable. Dans les plaines, elle acheta les terres des grands propriétaires, sur lesquelles vivait un grand nombre de paysans roumains, sorte de demi-serfs. Sur ces propriétés, le gouvernement traça des villages, fit construire des maisons et, au lieu de les distribuer aux habitants qui vivaient depuis des siècles sur ces terres, il y amena des Magyars des pays voisins de la Tisa, leur distribua ces terres et leur donna toute facilité pour en devenir propriétaires : exemption d'impôts etc. Les Roumains furent forcés de leur céder la place. Les moyens mêmes de protester leur furent enlevés, comme nous le verrons plus loin. Dans les montagnes, où les habitants pratiquaient plutôt l'élevage que l'agriculture, le gouvernement fit raser les forêts domaniales, construire des villages et y amena des Magyars. Les Roumains, qui ne possédaient pas de terres labourables, car les céréales ne donnaient qu'un rendement très faible, les paysans, sans forêts et sans prairies, – les communes ayant coutume de les affermer à l'Etat – se virent privés des moyens de pratiquer l'élevage; il ne leur resta qu'à se résigner

à la nouvelle situation misérable qu'on leur imposait pour les obliger à s'en aller ou à périr de misère. Les quelques journaux qui ressuscitaient de temps à autre élevèrent la voix pour protester contre ces mesures barbares. Mal leur en prit. Pour agitation contre la nationalité magyare et contre le caractère magyar de l'Etat, on les traîna devant les tribunaux, on les condamna, on distribua force années de prison et tout rentra dans l'ordre.

4. LUTTES POLITIQUES DES ROUMAINS

La loi électorale de 1848 a été modifiée en 1875. Le cens électoral fut maintenu. Là, où la population était mixte, les circonscriptions électorales furent constituées de manière que les Roumains eussent le moins de chance possible d'avoir des représentants à la Chambre. La loi institua un cens plus élevé en Transylvanie proprement dite, pays habité par une population roumaine qui y avait la majorité absolue. D'après cette loi, le vote est public, il a lieu dans le chef-lieu de la circonscription. Tout possesseur d'un titre de noblesse, fût-il un pauvre hère, a le droit de vote. Il arriva que dans une commune, le cens étant élevé, personne n'avait le droit de voter. Cependant le vacher de la commune, qui était magyar, avait un parchemin et se trouvait être le seul électeur.

La façon dont cette loi a été appliquée a permis l'invention de procédés de fraude si scandaleux que leurs récits émouvaient jusqu'aux chauvins magyars. Les professeurs de droit public, à la Faculté de droit de Budapest, en commentant la loi électorale flétrissaient en chaire les procédés barbares qu'a fait naître cette loi appliquée par le régime d'oppression inaugurée par Coloman Tisza. Le mot d'ordre de celui-ci était : « Il faut écraser les nationalités ».

La première application de cette loi accordait aux Roumains qui représentaient une population de presque 4 millions d'âmes, 5 députés. Aux élections qui suivirent le nombre des députés

Roumains à la Chambre fut encore plus réduit, de telle sorte qu'ils se virent obligés de déclarer que les procédés de plus en plus indignes employés par le gouvernement mettaient les Roumains dans l'impossibilité d'envoyer des députés à la Chambre. Des Comitats qui avaient une population roumaine dépassant 80 % ne réussissaient plus à envoyer de députés. Ils furent obligés de déclarer à la face des Magyars, que les élections étaient simplement des occasions recherchées par les autorités pour faire massacrer le peuple. Les Roumains se réunirent alors en une conférence nationale et ils décrétèrent l'abstention aux élections parlementaire. C'était la passivité politique que les Roumains suivirent pendant un quart de siècle. Ils décidèrent d'abord, que la passivité ne s'appliquait qu'à la Transylvanie proprement dite, le reste des pays habités par les Roumains: le Banat, la Crishana, le Maramuresh et le Satmar essaieront encore d'envoyer des députés à la Chambre de Budapest. Le Banat ne réussit à envoyer qu'un seul député aux élections de 1881, le général *Traian Doda*, président de la Communauté des biens des anciens « graniceri » de Caransebesh. Il chercha à prendre la parole au Parlement de Budapest pour défendre les droits des Roumains. On l'empêcha de parler et en voyant qu'il s'obstinait à reparaître, on l'exclut purement et simplement de la Chambre.

Les Roumains du Banat réunis déclarèrent par la bouche de leur chef, le *Docteur Alexandre Mocsonyi*, que la situation est sans remède, qu'il faut étendre la passivité au Banat et qu'un changement dans la situation politique des Roumains dans l'empire des Habsbourg ne peut plus venir que d'une nouvelle constellation européenne. C'était en 1884. Trente ans plus tard, en 1914, cette prophétie du grand philosophe et du grand patriote roumain s'accomplit. La guerre éclata pour donner à l'Europe une nouvelle base, pour lui fournir de nouvelles assises

démocratiques, pour affranchir les nationalités asservies. Il mourut avant de voir son rêve réalisé, en philosophe résigné, mais ne désespérant pas. A la suite de cette attitude passive des Roumains, les élections dans les pays habités par eux perdirent leur éclat et leur appareil militaire. Le gouvernement envoyait un candidat officiel dans la conscription, généralement un haut fonctionnaire ou un gros financier, futur baron ou comte. Le *vice-comes* avisait les chefs des districts, d'amener au chef-lieu de la circonscription, les maires et les adjoints de chaque commune et de les faire voter pour son candidat. L'affaire réussit à merveille et les Roumains finirent par se désintéresser de ce qui se passait au Parlement. Pendant vingt ans, le peuple roumain n'envoya pas un seul député à la Chambre de Budapest. Ils formèrent un parti politique sur le programme de 1881. Les membres de ce parti, délégués officiels en quelques sortes des Roumains, se réunissaient de temps à autre en conférence nationale à Sibiu. Ils étaient traqués par la police sous les prétextes les plus ridicules et, parfois comiques. En 1891, les pays roumains envoyèrent comme d'habitude des délégués aux assises. On discuta la remise à l'Empereur, roi de Hongrie, d'un mémoire (memorandum). La teneur de ce mémoire ne souleva aucune discussion, il fut voté à l'unanimité. Ce document était destiné à éclairer le monarque sur les iniquités commises par le gouvernement de Budapest envers les Roumains.

La majorité des délégués de Transylvanie ne se faisaient pas beaucoup d'illusion sur l'accueil du monarque, ils tenaient cependant à cet acte pour prouver au peuple roumain que même de ce côté, il n'y avait rien à espérer.

La délégation ne passa pas par le gouvernement de Budapest. Elle estima que chaque citoyen ou groupe de citoyens avait le droit de se présenter devant son souverain et elle demanda directement audience à la Hofburg de Vienne. L'Empereur

refusa de la recevoir et les délégués laissèrent le memorandum à un secrétaire.

De retour dans leur pays, les membres de la délégation furent accusés de haute trahison. Les journaux allemands et hongrois ne réclamaient pas moins que la tête des traîtres. Cette accusation était si monstrueuse et inique, qu'elle n'a pas d'égale dans l'histoire ignominieuse du XIXe siècle de l'Empire des Habsbourg, que les fameux procès jugés à Agram et à Vienne environ quinze ans plus tard contre les Yougoslaves. Le procès fut monté avec un grand appareil par le gouvernement hongrois et jugé à Cluj. Les délégués qui n'avaient commis d'autre crime que celui de remettre une plainte entre les mains de l'empereur, droit reconnu par toutes les constitutions des pays civilisés, furent condamnés à des peines de 2 à 10 ans de prison. Ce procès inique souleva le dégoût du monde civilisé. Les grands hommes de France, d'Italie, d'Angleterre poussèrent des cris d'horreur.

La conscience de la jeunesse universitaire de Roumanie manifesta hautement son indignation. Le président du parti national roumain, le Dr Joan Ratiu, le père Dr Lucaciu, prêtre catholique furent jetés en prison pour de longues années. La jeunesse outrée, rédigea un manifeste aux peuples civilisés flétrir la barbarie hongroise et le publia en français, en italien, en anglais et en allemand; elle chercha à lui donner la plus large publicité. L'or du gouvernement hongrois fut employé à étouffer la voix de la conscience humaine révoltée.

Convaincue que la force a toujours le dernier mot la jeunesse magyare des universités hongroises rédigea une réponse, laquelle nia tout et en fait de cynisme peut se comparer avec le manifeste, – tâche indélébile pour la science allemande – des 93 savants allemands en 1914. C'était le procès engagé par la conscience humaine. Le mémoire de la jeunesse roumaine était une plainte déposée devant le tribunal du monde civilisé.

La jeunesse hongroise se contenta donc de nier tout. Ce fut ensuite le tour de la jeunesse roumaine des universités austro-hongroises de fournir les preuves et les documents à l'appui de l'accusation portée par les étudiants du royaume.

Les preuves apportées par ces documents furent écrasantes. Le gouvernement hongrois, fidèle à sa tactique, l'emploi de la force brutale qui lui avait donné de si bons résultats, n'hésita pas un instant à intenter des poursuites contre les auteurs pour haute trahison ; les condamnations suivirent comme c'était l'habitude. Mais le procès contre la barbarie prusso-hongroise fut entamé : le monde civilisé différa la prononciation de la sentence. La conscience du monde, outragée protesta par la voix de tous ceux qui pouvaient exprimer librement leur pensée et que l'or du gouvernement coupable ne réussit pas à faire taire.

Le parti national roumain continua cependant à gêner les gouvernants, ceux-ci décidèrent donc d'interdire ses assises, et de traîner ses membres devant les tribunaux.

La dernière liberté des Roumains, celle de se réunir qui est garantie par la constitution, leur fut donc ôtée.

Les Roumains, les Serbes et les Slovaques n'ont pas attendu cette guerre pour s'entendre et pour se soutenir dans leur lutte commune contre le régime d'oppression germano-magyare. Dès 1894, ils se sont réunis en congrès. A la suite de ce congrès, ils ont formé un groupe politique uni sur toutes les questions. Aucune divergence ne s'est manifestée entre eux. La jeunesse des universités a suivi l'exemple de ses aînés ; elle s'est réunie en congrès, la même année, et elle a créé des organes de contact permanent.

La fraternité des nationalités opprimées par les Magyars n'est donc pas de date récente; elle a subi l'épreuve de près d'un quart de siècle et aucun nuage n'a jamais obscurci son horizon. La lutte commune a cimenté leur amitié, et ce n'est

pas la victoire commune qui pourra les désunir. L'Europe occidentale en mettant son sceau sur cette amitié la consacrera officiellement.

Plusieurs siècles de vie commune et sans heurt des Roumains et des Serbes dans cette partie de l'Europe confirment que la tolérance et le respect mutuel de ces deux peuples ont une racine profonde dans l'âme des hommes et ils sont une garantie sûre que l'avenir rendra le lien encore plus solide.

La victoire des alliés étant appelée à donner à l'Europe nouvelle, des fondations inspirées des principes démocratiques non truqués, les Roumains d'Autriche-Hongrie demandent l'union directe de tous les Roumains à la Roumanie, destinée à vivre dans l'avenir comme dans la passé, dans les meilleurs termes avec les Serbes réunis tous dans la Yougo-Slavie.

5. LA POPULATION DU BANAT

Les Roumains de tous les pays subjugués par l'Autriche-Hongrie sont le peuple le plus démocratique de la monarchie. Ils n'ont ni grands propriétaires terriens, ni boyards, ni grands industriels. Ils sont tous fils ou petits-fils de paysans ou d'artisans. Ils sont fiers de leur origine. Ils ont un goût prononcé pour l'instruction. Les administrations de l'Etat leur étant fermées, ils ne trouvent pas un emploi et beaucoup d'entre eux émigrent en Roumanie libre. La culture de la terre n'est l'occupation exclusive de la population que dans les plaines du Comitat de Timish et dans le Torontal. En Carash-Severin, c'est plutôt l'élevage qui nourrit la population. La grande industrie est très restreinte, mais la petite par contre y est très répandue. Les habitants des régions montagneuses pratiquent une industrie en hiver, le travail du bois surtout, la fabrication en série de toute sorte d'instruments agricoles et d'articles de ménage. Dans les centres miniers qui sont très importants, les Roumains ont presque partout pris la place des anciens mineurs et ouvriers amenés d'Autriche au début de l'exploitation ; ils se sont assimilés les métiers les plus variés. L'adresse du Roumain du Banat est citée partout en exemple. Tous les objets de ménage et de toilette sont fabriqués par lui et par sa famille.

Les statistiques officielles nous démontrent que les Roumains représentent la majorité des habitants dans le Banat avec 615.336 âmes. Viennent ensuite les Allemands : 387.545 habitants; les Serbes : 284.329 habitants et les Hongrois avec: 242.152 habitants. Les Roumains forment la majorité absolue

dans le comitat de Carash-Severin, où ils représentent 72,1 % de la population ; dans le comitat de Timish, la majorité relative avec 40%.

De toutes les nationalités que ce pays abrite, les Roumains seuls sont d'origine d'avant l'invasion turque. Les Serbes, les Allemands et les Magyars ont été colonisés par les gouvernements autrichiens pour combler le vide laissé par les Turcs en retraite. Comme pour tous les pays dévastés par les conquérants barbares, la population des montagnes a moins souffert que celle des plaines. Le Carash-Severin étant couvert presque complètement de hautes montagnes et de forêts, la population y a trouvé un refuge; elle a donc moins souffert de l'invasion que dans le comitat voisin de Timish ou de Torontal, le dernier surtout qui ne possède pas la plus petite colline et où il n'y a aucune forêt.

6. – ADMINISTRATION PUBLIQUE. INSTRUCTION PUBLIQUE. – CULTES

Nous avons déjà vu que le Banat est divisé en trois comitats et nous avons indiqué l'organisation de l'administration centrale des Comitats. Le comitat de Carash-Severin est divisé en 16 districts, le Timish en 12 et le Torontal en 14. A la tête de chaque district se trouve un fonctionnaire appelé protopretor (foeszolgabiro, Stuhlrichter), nommé par l'assemblée générale du Comitatus. Tous les fonctionnaires élus par cette assemblée sont rééligibles au moment de la restauration qui a lieu tous les trois ans. Les communes se divisent en : petite commune, ville et ville libre. Plusieurs petites communes sont réunies en canton (notariat cercual, kørjegyzøség) les grandes communes ont une administration propre, mais elles se trouvent placées sous l'autorité du chef du district. Les villes ne relèvent plus de cette autorité, leur bourgmestre a le rang d'un chef de district, par conséquent elles sont dans le ressort de l'administration centrale du Comitatus. Les villes libres échappent entièrement à l'autorité du Comitatus et jouissent de l'autonomie d'un comitat. Elles ont à leur tête un préfet (comes supremus, fœispan) nommé par le gouvernement. Dans le Banat il n'y a que trois villes libres: Timishoara, Vêrsetz et Panciova.

L'administration de la justice est assurée par des tribunaux de 1re instance, par des tribunaux de 2e instance et par une cour d'appel, dont le siège est à Timishoara. A chaque tribunal de 1re instance, s'il n'y a pas dans la même localité un tribunal

de 2e instance, est attaché l'office des livres fonciers et de la conservation des hypothèques. S'il y a un tribunal de 2e instance dans la localité, cet office est attaché à ce tribunal et il est dirigé par un magistrat.

L'administration des finances est faite par la Direction des Finances dans le chef-lieu de chaque comitat. Cette direction a sous ses ordres les offices de recettes dans chaque district.

L'instruction primaire se fait dans les écoles libres entretenues par les communautés religieuses ou par l'église, par les écoles communales et par les écoles d'état. Les écoles libres ont presque partout été supprimées, en dépit de la loi fondamentale de 1868, car, elles étaient presque toutes entretenues par les églises roumaines orthodoxes ou catholiques grecques. Toutes les écoles primaires se trouvent sous l'autorité d'un inspecteur nommé par le Ministre de l'Instruction publique et des cultes et pour pouvoir agir contre les écoles roumaines arbitrairement il est muni d'un pouvoir discrétionnaire très étendu.

L'instruction secondaire est donnée dans les lycées libres et dans lycées d'état. Les lycées sont de deux sortes, le gymnasium (latin-grec-classiques) et l'école « réelle » (sciences, langues modernes). Il n'y a qu'un lycée libre à Timishoara entretenue par les frères piaristes, les autres six lycées sont des établissements d'état. Les deux écoles « réelles » sont des écoles d'état. Les Roumains ont réclamé depuis 1868 et sans se lasser un lycée roumain à Caransebesh, mais en vain, pour en finir le gouvernement a fait établir un lycée magyar dans la même ville. Il faut remarquer que le lycée de Lugoj avait été fondé par les Roumains, petit à petit l'écart sous de différents prétextes l'a magyarisé et à la fin l'a transformé en lycée d'état.

Les établissements d'enseignement secondaires sont placés sous l'autorité directe du Ministère de l'Instruction publique et des cultes, qui exerce son autorité par l'intermédiaire d'un «

prodirecteur ». Les écoles secondaires du Banat se trouvent sous l'autorité du « prodirecteur » de Oradea-Mare (Nagy-Varad).

A côté des lycées l'instruction secondaire est donnée aussi par des écoles dites civiles, où les études durent six années. Elles préparent aux écoles commerciales et aux écoles professionnelles d'arts et métiers.

Les Roumains ont une école normale d'instituteurs à Caransebesh, ils ont dans le même ville un séminaire.

Les catholiques romains possèdent un séminaire à Timishoara, où l'état a une école normale.

Les Roumains ont deux évêques : un catholique à Lugoj et l'autre orthodoxe à Caransebesh.

Les catholiques romains sont dans le ressort du diocèse de Tchanad, mais le siège de l'évêque est à Timishoara.

7. SITUATION ÉCONOMIQUE

Le Banat couvre une superficie de 28.523 km. carrés. Pour indiquer les conditions économiques de ce pays, nous avons dressé les tableaux I-IV. Il suffit par conséquent de se borner à quelques remarques. Bien que le sol de Torontal soit la terre la plus fertile du royaume de Hongrie, son rendement en ce qui concerne le froment est inférieur à celui d'autres comitats, tels que Satmar, Sabolci, Bichis, Arad, Sopron, Vêrsetz ville. Ceci tient au fait que le Torontal est le pays de la grande propriété possédée par quelques comtes, barons féodaux et magnats de la Finance.

En ce qui concerne les forêts, le Carash-Severin occupe pour le chêne le deuxième rang dans le royaume de Hongrie après le comitat de Bihor et le premier rang pour le hêtre.

La sériciculture dans le Banat est une industrie de premier ordre.

J'ai le regret de n'avoir pu donner un tableau représentant la culture des arbres fruitiers. Le Comitat de Carash-Severin et une partie du Timish produit des pommes, des poires, des cerises, des pêches et des prunes de première qualité et en quantité considérable. Il y a des contrées dans le Carash-Severin, où la culture des arbres fruitiers procure à la population le principal moyen d'existence.

La culture maraîchère est très développée dans les vallées des rivières du Timish et de Bega.

J'ai de même le regret de n'avoir pu, faute de données authentiques, dresser un tableau de l'élevage qui est très

important dans ce pays. Les bêtes à come sont d'une race telle, que les concours agricoles le Banat est toujours classé premier. Quant au cheval, les trois nationalités, mais spécialement le Roumain et l'Allemand, rivalisent et cherchent à se dépasser.

J'ai aussi le regret de ne pouvoir, pour le même raison, dresser le tableau de la répartition de la propriété de la terre si riche de ce pays. Il nous aurait donné l'image navrante de la situation dans laquelle est placé ce pays si riche, gouverné par une aristocratie féodale, surtout dans le Comitat de Torontal.

L'émigration a plus que décimé la population qui a été virtuellement chassée du pays arrosé par le sang de ses ancêtres. Les Roumains émigrés en Amérique sont partis sans espoir de retour. Quand ils ont organisé l'église orthodoxe en Amérique, ils ne l'ont pas rattachée à la Métropole de Transylvanie, mais à celle de Moldavie. Ils ont devancé leurs frères restés dans leur pays d'origine en réalisant l'union de tous les Roumains.

Dans le tableau relatif à la viticulture, j'ai fait figurer le comitat d'Arad, bien que ce dernier ne fit pas partie du Banat. Cela a été trouvé nécessaire à titre comparatif, le comitat d'Arad produit non seulement beaucoup de vin et de la meilleure qualité de toute la Hongrie, mais le rendement est aussi le plus élevé. Le vin blanc que produit le Promontor jouit d'une réputation universelle. D'après M. Fleurent, professeur de chimie industrielle et membre de l'Académie des Sciences, il se prête à la champagnisation et les fabricants de champagne en importent en France.

Le Banat possède à Temeshvar la plus grande fabrique de tabac après celle de Fiume. On y traite 1.051 tonnes de tabac étranger et 2.365 tonnes de tabac indigène.

Le Carash-Severin seul possède des mines, l'exploitation, bien que le sous-sol renferme tous les minerais, est restreinte et se borne au fer et à la houille. Des ingénieurs de mines français

ont étudié le sous-sol de Carash-Severin et leurs prospections ont signalé des gisements très riches. L'extension de l'exploitation s'est heurtée aux faibles moyens de communication, les chemins de fer sont rares dans ce pays. Chaque fois qu'on a voulu établir une ligne de chemin de fer dans les régions minières, on s'est trouvé en face de l'opposition du grand-Etat-Major de Vienne, car les Magyars ont toujours redouté l'invasion roumaine en cas de conflit mondial.

La houille blanche est très abondante, mais elle est presque inexploitée.

La longueur des lignes de chemin de fer dans le Torontal doit surprendre. Je dois un commentaire à cette question. Dans un pays absolument plat comme le Torontal, rien ne s'oppose à l'établissement des lignes de chemin de fer. Les chemins de fer du Torontal, sauf les grandes lignes, sont départementaux. Ils ont été créés par l'Administration du Comitat, laquelle, en vertu du virilisme décrit dans la partie historique de cette brochure, est entre les mains des seigneurs féodaux de la terre. L'administration centrale du Comitat est remplie des fils de ces seigneurs. Tous les jeunes comtes et barons, après avoir terminé leurs études de droit et obtenu la licence en sciences politiques, entrent dans l'administration du comitat comme attachés qu'ils considèrent comme un sport et un passe-temps d'homme de qualité. Cette administration a ruiné les Finances publiques de ce Comitat, car elle ne s'est pas contentée de construire des lignes de chemin de fer qui n'avaient aucun intérêt pour le bien public et qui ne desservaient que les immenses latifundia des seigneurs féodaux, mais elle les a aménagées avec un luxe surprenant. Les trains n'ont que des wagons-salons pourvus du confort le plus moderne. Quand les Finances arrivèrent à la faillite, le gouvernement de Budapest envoya un commissaire qui dans ses recherches découvrit des malversations très habilement

camouflées, surprenantes de la part d'une administration dirigée par des aristocrates, si chatouilleux du côté honneur.

Le Comitat de Torontal qui a une superficie presque aussi grande que le Carash-Severin, qui a une superficieensemencée trois fois et demie plus grande que le Carash-Severin, qui a le sol le plus fertile, n'a qu'une population de 168.125 âmes plus grande que ce dernier. (443.000 en face de 611.126). Ce fait a frappé tout le monde et les savants officiels se sont toujours trouvés gênés à fournir une explication, car il ne leur était pas permis de fournir la vraie, et servir ainsi des preuves aux démocrates, d'autant moins que les éléments hongrois et allemands n'en souffraient pas, que les Roumains et les Serbes ne sont dignes d'aucun intérêt. Les grandes latifundia ne permettent pas l'accroissement de la population.

Le Banat a comme frontière sur plus de trois quarts des fleuves navigables comme le Danube, la Tisa et le Muresh. Le Timish n'est navigable que sur une longueur de 3 km., de Pantchova à son embouchure, le Bega, réglé par un canal, est navigable sur une longueur de 115 km., de Temeshvar à la Tisa.

Au point de vue économique, le Banat a une situation particulière en vertu de la variété si grande de son sol. Sa population a conservé un particularisme à raison de l'empreinte que lui a laissée son histoire si mouvementée, car il a subi les premiers chocs de toutes les invasions. La population roumaine du Banat est la plus laborieuse et la plus industrielle. Nous avons vu que bien que le sol de Carash-Severin, où la population roumaine est la plus dense, ne fût point fertile et bien qu'il ne put rapporter aucune comparaison avec celui du Torontal, le rendement de la terre approche celui du Torontal. Au point de vue agriculture, le paysan roumain du Banat égale et peut-être dépasse même le paysan occidental. Dans le Banat, la moisson du blé commence normalement le 12 juillet et jusqu'au 1er

août le blé est non seulement engrangé, mais même battu. Au commencement d'août toutes les terres sont déjà labourées.

L'industrie domestique, faute de débouchés, moyens de transport et organisation est réduite aux besoins de la famille. La culture du chanvre permet aux habitants des campagnes la confection de tous les sous-vêtements. Ses vêtements sont en étoffe de laine, qu'il travaille lui-même et qu'il confectionne également lui-même. Dans les montagnes, en hiver, il fabrique en série les ustensiles agricoles les plus divers. Au printemps, on voit des convois interminables composés de chars chargés artistiquement se dirigeant par les belles routes vers les grandes foires de Temeshvar, Becicherec, Vêrset, Chichinda etc. Là, où le bois manque, les habitants mâles quittent les villages et se font embaucher dans les mines. L'application de la femme roumaine est proverbiale, son goût artistique est connu partout.

Le Banat possède de très beaux sites, peu connus par les touristes, il possède les beautés merveilleuses et uniques de la plaine et les panoramas les plus sauvages de la montagne. La route qui borde le Danube à l'ouest d'Orsova peut rivaliser avec l'Axenstrasse en Suisse. Comme établissements thermales, les bains d'Hercule jouissent d'une réputation mondiale et à l'époque, où les Magyars ne s'étaient pas encore emparés de l'administration de ce pays, cette ville d'eau était le rendez-vous favori des classes possédantes de Roumanie, on n'y parlait que français il y a trente ans, toutes les inscriptions, toutes les pancartes indicatrices étaient françaises. Les eaux ferrugineuses de Buzias attirent beaucoup de monde et les établissements climatiques de Marilla beaucoup de poitrinaires.

CONCLUSION

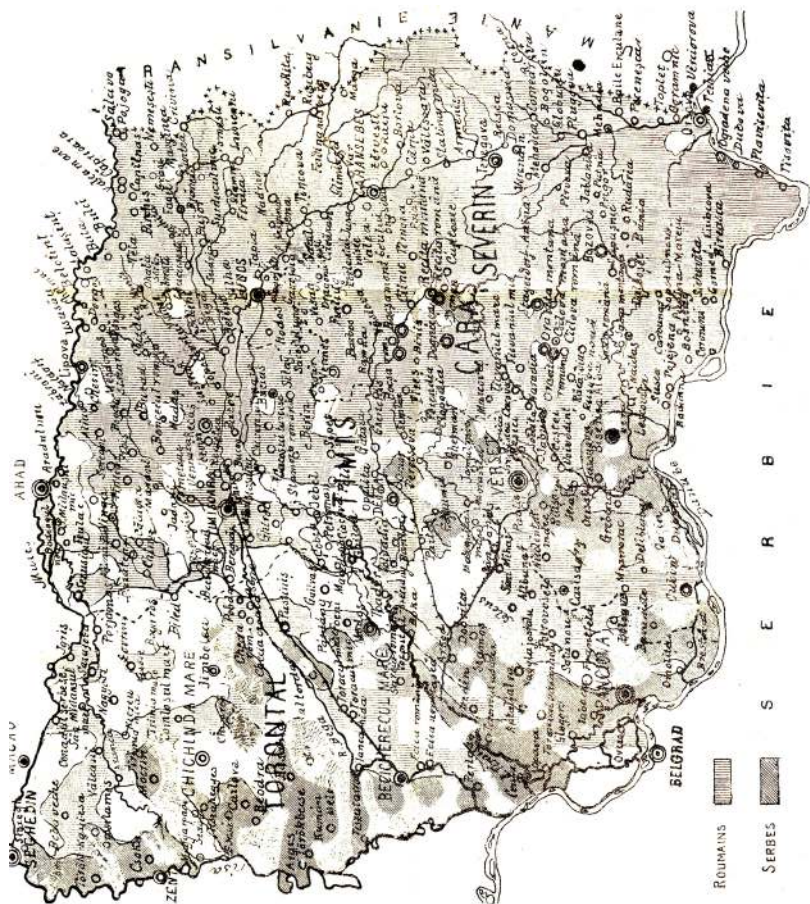
L'histoire du Banat montre que ce pays avait eu plus de liens avec le pays roumain voisin faisant partie du royaume de Roumanie qu'avec la Hongrie. Il n'a jamais été habité par les Magyars. Il n'a pas connu les seigneurs féodaux magyars, les seigneurs du Banat étaient roumains. C'était un peuple libre. Lorsque au XVIIIe siècle, les Turcs furent chassés du Banat, les empereurs d'Autriche, notamment Marie-Thérèse, furent obligés, pour organiser militairement cette contrée, et par conséquent priver de leurs libertés les anciens habitants du pays, de confisquer les diplômes et de les enlever par des chars. Les nouveaux aristocrates qui possèdent les meilleures terres dans le Banat sont en grande majorité des personnes enrichies dans l'industrie, dans la Finance ou dans les Ministères, tels que le baron Daniel et le fameux Wekerle, lequel fils d'Intendant, il y a trente ans, lorsqu'il débuta comme fonctionnaire au Ministère des Finances de Budapest et épousa la fille du préfet de Temeshvar, n'avait pas de fortune. Tous les comtes et barons du Banat n'y sont que depuis l'expulsion des Turcs.

Le Banat a de tous les pays roumains, conservé le plus son caractère roumain. Il n'a jamais été divisé et il n'a jamais appartenu à plusieurs pays la fois. Sa division en trois comitats est de date plutôt récente. La situation géographique elle-même s'oppose à une division de ce pays entre plusieurs états ; je ne parle point de considérations stratégiques, car, dans la nouvelle Europe, la guerre sera exclue.

Au demeurant les deux pays qui en sont les voisins, la Roumanie et la Serbie ne se sont jamais guerroyés, ils ont toujours combattu dans les mêmes rangs. Les Roumains et les Serbes ont été unis même par l'église jusqu'en 1868. En 1848, il est vrai, les Roumains du Banat n'ont pas formé des légions pour courir au secours des Habsbourg, comme les Serbes et les Roumains de la Transylvanie proprement dite. Nous avons dit dans la partie historique qu'ils n'ont pas fait la révolution de 1848 non plus, car ne connaissant pas de seigneurs magyars, ils ne pouvaient pas se révolter. Depuis 1868, les gouvernements de Budapest qui avaient adopté le principe des Habsbourg «*divide et impera* » ont ouvertement favorisé les Serbes contre les Roumains. Les persécutions inaugurées contre ces derniers sont restées inconnues aux Serbes, l'oppression de ces derniers est de date fraîche.

Au point de vue politique, bien que les Roumains du Banat eussent adhéré au programme du parti national roumain de 1881, grâce à la sagesse et à la clairvoyance de deux grands chefs : Coriolan Brediceano et Alexandre Mocsonyi ils ont pu éviter les écueils et les conséquences des influences étrangères aux vrais intérêts du peuple roumain dont les hommes politiques de la Transylvanie proprement dite sont tombés victime à plusieurs reprises. Les Roumains du Banat, à raison peut-être aussi d'un passé historique différent, ont montré plus de maturité politique que ceux des autres pays roumains soumis aux Habsbourg. Ils n'ont pas eu de confiance dans ces derniers qui ont étonné le monde par leur ingratitude.

REPARTITION DE LA POPULATION DANS LE BANAT
SELON LA NATIONALITE

		Magyars	Allemands	Slovaques	Roumains	Ruthènes	Croates	Serbes	Autres
Caras-Severin	1900 ..	21.439	55.256	3.831	328.371	803	279	13.138	19.884
	1910 ..	33.777	55.787	2.908	336.082	2.351	319	14.674	20.143
		7 %	12 %	—	72 %	—	—	3 %	—
Timis	1900 ..	58.153	171.087	2.977	167.523	79	287	64.002	11.134
	1910 ..	79.960	165.883	3.080	169.030	30	350	69.904	12.597
		11,9 %	30 %	—	40 %	—	—	14 %	—
Torontal	1900 ..	114.769	184.016	14.959	88.044	30	4.096	191.857	11.590
	1910 ..	128.405	165.779	16.143	86.937	11	4.203	199.750	13.923
		21 %	26 %	—	14 %	—	—	32 %	—

REPARTITION DE LA POPULATION DANS LE BANAT
SELON LA CONFESSION

		Orthodoxes	Catholiques — roumains	grecs (uniates)	Réformés	Luthériens	Israélites	Autres
Caras-Severin	1900 ..	324.758	84.094	18.224	7.694	1.999	4.343	—
	1910 ..	337.153	90.479	20.006	10.400	2.875	4.795	297
Timis	1900 ..	221.745	207.076	12.358	8.084	11.574	9.580	—
	1910 ..	232.057	221.175	12.381	11.135	15.611	9.734	582
Torontal	1900 ..	277.089	283.723	3.707	11.967	22.432	6.720	—
	1910 ..	286.642	279.793	3.828	12.549	23.905	6.114	1.205

PRODUITS AGRICOLES

Superficies ensemencées en hectares

Comitat	Froment	Seigle	Orge	Avoine	Mais	Pommes de terre	Betteraves à sucre	Taluc	Chaux	Total de la superficie ensemencée	Superficie restée en jachère	Sinistres agricoles
Caras-Severin	74.620	2.742	2.384	21.956	93.572	5.876	0	0	1.344	219.621	11.875	4 %
Timis	208.000	6.699	11.453	31.304	151.965	3.880	0	1.155	842	452.741	13.646	1,3 %
Torontal	343.366	5.768	19.652	38.761	246.736	7.688	1.353	1.665	1.902	723.837	5.453	1,55 %
Rendement moyen par hectare en tonnes												
Caras-Severin	1,238	1,132	1,128	0,950	1,654	4,602	0	0	0	0	0	0
Timis	1,374	1,265	1,127	1,081	2,169	8,150	0	0	0	0	0	0
Torontal	1,396	1,289	1,131	1,129	2,541	9,180	0	0	0	0	0	0

PRODUITS AGRICOLES

VIGNE.

Comitats	Superficie plantée en hectares	Production en hectolitres	Valeur en couronnes	Production moyenne par hectare en hectolitres
Caras-Severin	1.462	4.870	230.017	3,33
Timis	11.986	68.310	2.475.928	5,69
Vérsetz ville	2.777	63.803	2.394.611	22,06
Torontal	12.358	62.296	2.627.021	5,04
Pantchova ville	250	2.430	—	9,72
Arad	7.006	108.444	3.872.000	15,48
Arad ville	161	7.557	264.000	54,39

APICULTURE

	Production en tonnes
Caras-Severin	141,1
Timis	200,7
Torontal	114,2

FORETS

(en hectares)

	Particulieres	Total	Chênes	Hêtres	Résineux
Caras-Sev.	24.478	517.071	120.172	384.608	13.291
Timish	4.500	72.499	57.315	15.159	25
Torontal	541	9.977	4.999	4.978	—

ROUTES

(en Km.)

Comitat	Routes d'état	Routes muni- cipales	Pour 100 km. carrés	Chemin de fer	Pour 100 km carrés
Caras-Sever.	392	987	22,4	418	3,8
Timish	265	599	26,3	650	8,0
Torontal	128	646	21,5	790	8,7

REPARTIȚIA POPULAȚIEI DIN BANAT DUPĂ NAȚIONALITATE

		Maghiari	Germani	Slovaci	Români	Ruteni	Croați	Sârbi	Alții
Caras-Severin	1900 ..	21.439	55.256	3.831	328.371	803	279	13.138	19.884
	1910 ..	33.777	55.787	2.908	336.082	2.351	319	14.074	20.143
Timiș.	1900 ..	58.153	171.087	2.977	167.523	79	287	64.902	11.134
	1910 ..	79.960	165.883	3.080	169.030	30	350	69.904	12.597
Torontal.	1900 ..	114.760	181.018	14.969	88.044	30	4.096	191.857	11.500
	1910 ..	138.405	165.779	16.143	86.937	11	4.203	199.750	13.923
		11,9 %	30 %	40 %	14 %	14 %	32 %	14 %	14 %
		21 %	26 %	14 %	14 %	14 %	32 %	14 %	14 %

REPARTIȚIA POPULAȚIEI DIN BANAT DUPĂ CONFEȘIUNE

		Ortodocși	Catolici români	greco-catolici	Reformați	Luterani	Israeliti	Alții
Caras-Severin.	1900 ..	324.758	84.094	18.224	7.694	1.969	4.343	—
	1910 ..	337.153	90.479	20.006	10.400	2.875	4.795	297
Timiș.	1900 ..	221.745	207.076	12.268	8.084	11.574	9.580	—
	1910 ..	232.057	221.175	12.381	11.135	13.611	9.734	582
Torontal.	1900 ..	277.089	283.723	3.707	11.967	22.432	6.750	—
	1910 ..	286.642	279.793	3.828	12.549	23.905	6.114	1.205

PRODUCȚIA AGRICOLĂ

SUPRAFAȚA PLANTATĂ ÎN HECTARE

Județ	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Porumb	Cartofi	Sfică de zahăr	Tutun	Cânepe	Totalul suprafeței plantate	Suprafață necultivată	Dezastre agricole
Caras-Severin	74.620	2.742	2.384	21.956	93.572	5.876	„	„	1.344	219.621	11.875	4 %
Timiș ..	208.000	6.699	11.453	31.304	151.965	3.880	„	1.155	842	452.741	13.646	1,3 %
Torontal	343.366	5.768	19.632	38.761	246.736	7.688	1.353	1.665	1.902	723.837	5.453	1,55 %
Producția medie la hectar în tone												
Caras-Severin	1.238	1.132	1.128	0.950	1.654	4.602	„	„	„	„	„	„
Timiș ..	1.374	1.265	1.127	1.081	2.169	8.150	„	„	„	„	„	„
Torontal	1.396	1.289	1.131	1.129	2.541	9.180	„	„	„	„	„	„

PRODUCȚIA AGRICOLĂ

VIȚĂ DE VIE

Județ	Suprafața plantată în hectare	Producția în hectolitri	Valoarea în coroane	Producția medie de hectolitri la hectar	Județ	Speciale	Totale	Stejar	Fag	Rășinoase
Caras - Severin	1.462	4.870	290.017	3,33	Caras - Sev.	24.478	517.071	120.172	284.608	13.291
Timiș ..	11.066	68.310	2.475.928	5,69	Timiș ..	4.500	72.499	57.315	15.150	25
Vârșet ..	2.777	63.803	2.294.611	22,98	Torontal ..	541	9.977	4.999	4.978	—
Torontal	12.358	62.296	2.627.021	5,04						
Panciova	250	2.430	—	9,72						
Arad ..	7.006	108.444	3.872.000	15,48						
Orașul Arad	161	7.557	294.000	54,39						

PĂDURI
(ÎN HECTARE)PĂDURI
(ÎN KM.)

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

APICULTURA

CUPRINS

Cuvânt înainte	7
Prefață	15
SEVER BOCU	
PROBLEMA BANATULUI. ROMÂNI ȘI SÂRBI	17
SÉVÈRE BOCOU	
LA QUESTION DU BANAT	81
SILVIU DRAGOMIR	
BANATUL ROMÂNESC	153
SILVIU DRAGOMIR	
LE BANAT ROUMAIN	221
TRAIAN LALESCU	
PROBLEMA ETNOGRAFICĂ A BANATULUI	269
TRAJAN LALESCO	
LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE DU BANAT ..	295
GEORGE G. MIRONESCU	
PROBLEMA BANATULUI	343
GEORGES G. MIRONESCO	
LE PROBLÈME DU BANAT	403
T. VUIA	
BANATUL (Timișana)	473
T. VUIA	
LE BANAT (Timishana)	513

În colecția *Bibliotheca Banatica*
au apărut:

2010

1. T. Vuia, *Le Banat (Timishana) / Banatul (Timișana)*
2. *** *Inventarul arhivistic al registrelor parohiale de stare civilă din județele Caraș-Severin și Timiș*
3. Valeriu Braniște, *Tabla de la Lugoj*

2011

4. Vali Corduneanu, *Evoluția presei timișorene în primii ani postbelici*
5. *** *Inventarul arhivistic al registrelor parohiale de stare civilă din județele Caraș-Severin și Timiș* (ediția a II-a)
6. Aurel Cosma, *Pictura românească din Banat de la origine până azi*
7. George C. Bogdan, *Din istoria culturală a Banatului, I. Articole din „Reșița” (1935-1940)*
8. Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, *Contribuții la istoria ecleziastică a Banatului*
9. Leonhard Böhm, *Locuitorii Banatului*
10. Aurel Cosma Jr, *Corespondență*
11. Pavel Jumanca, *Amintiri - Anii tinereții*
12. Dr. István Berkeszi, *Istoria tipografiei și a presei timișorene*
13. Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, *Contribuții la istoria ecleziastică a Banatului* (ediția a II-a)

2012

14. Leonhard Böhm, *Locuitorii Banatului* (ediția a II-a), bilingv
15. Ion B. Mureșianu, *Din trecutul slovei bănățene (1500 - 1700)*
16. Ioan David, *Presa românească din Banat* (ediția a II-a)
17. Ioan David, *Presă și cultură* (ediția a II-a)
18. Paul Iorgovici, *Observații de limba rumânească*
19. Marcu Mihail Deleanu, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat* (volumul 1)
20. Dr. Aurel Cosma - junior, *Istoria presei române din Banat*
21. Doina Bogdan-Dascălu, *Arta de a scrie, arta de a citi*
22. Marcu Mihail Deleanu, *Izvoare și preocupări dialectale în Banat* (volumul 2)

2013

23. Ion Marin Almăjan, *Fascinația ținutului*
24. Iosif Bogdan, *Scrieri. Folclor bănățean. Articole. Memorialistică*
25. Alexandru Tietz, *Scrisori de la sălaș*
26. Enea Hodoș, *Manual de limba română. Elemente de istoria literaturii*
27. Sever Bocu, *Problema Banatului. Români și sârbi*
28. István Berkeszi, *Istoria tipografiei și a presei timișorene*

2014

29. Marcu Mihail Deleanu, *Literatura dialectală din Banat*
30. Vasile Dudaș, *Banatul în anii Primei Mari Conflagrații Mondiale*
31. Maria Vertan, *Sigiliile târgurilor și localităților rurale din Banatul istoric (1760-1919)*
32. Ion Marin Almăjan, *Biruit-a gândul... Epistole dintre două veacuri*
33. Paul Iorgovici, *Observații de limba rumânească* (ediție jubiliară)
34. Ion Popovici, *Graiul bănățean*

2015

- 35. Iosif Bogdan, *Pagini de literatură și folclor* (ediție jubiliară)
- 36. Ioan David, *Banatul (1926-1930). Prima revistă literară bănățeană* (ediția a II-a)

2016

- 37. Victor Vlad Delamarina, *Scrieri. Poezii. Proză*
- 38. Vasile Bogdan, *Lugojul în nesfârșirea clipei* (volumul 1)
- 39. Vasile Bogdan, *Lugojul în nesfârșirea clipei* (volumul 2)
- 40. Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, *Sorin Titel*
- 41. Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, *Paul Iorgovici – 250. Studii*
- 42. David Blidariu, *Scrieri. I. Poezii (1924-1946)*
- 43. Ioan Popovici-Bănățeanul, *Scrieri. I. Proză*
- 44. Eugen Todoran, *Scrieri. I. Studii și articole: (1937-1956)*

2017

- 45. Diana Otiman Blidariu, *Fire trândăfire... sau Literatura obiceirilor de înmormântare în Valea Almăjului*
- 46. GrațIELa Benga, *Victor Vlad Delamarina. Monografie*
- 47. Eugen Todoran, *Scrieri, II. Studii și articole (1957-1966)*
- 48. Ioan Popovici-Bănățeanul, *Scrieri, II. Proză*

2018

- 49. Eugen Beltechi, *Graiurile din Almăj - Fonetica*
- 50. Delia Badea, *Ioan Popovici-Bănățeanul. Topografia unui destin*
- 51. Németh Ferenc, *Presa de limbă maghiară din Banatul Sârbesc (1872–1918)/ A magyar sajtó a Szerbiai Bánátban(1872–1918), bilingv*
- 52. Eugen Todoran, *Scrieri III. Studii și articole (1967-1976)*

Tiparul executat la Editura și Tipografia

DAVID PRESS PRINT

Str. Șt. O. Iosif bl. 8/a

Tel. 0256-229.121; 0741-142.978; 0742-084.745

e-mail: davidpressprint@gmail.com

www.davidpressprint.ro

TIMIȘOARA

ROMÂNIA

BIBLIOTHECA BANATICA

Apare sub autoritatea științifică a **Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu”** al Academiei Române, Filiala Timișoara și este publicată de **Editura David Press Print**, cu sprijinul **Societății Enciclopedice a Banatului**. Scopul ei final este acela de a realiza corpusul complet al scrisului bănățean, spre a-l reintegra circuitului științific și cultural și pentru a releva astfel contribuția Banatului la patrimoniul național.

În **Bibliotheca banatica** apar scrieri care ilustrează tradiția culturală a Banatului, dar și lucrări ale unor contemporani conectați la această tradiție. Reeditările respectă rigorile unor *ediții critice* (studiu introductiv, tabel cronologic, bibliografie, glosar, anexe etc.) și își propun restituirea *integrală* a textelor tipărite odinioară, precum și (acolo unde este cazul) a unor pagini inedite, rămase în manuscris.

În **Bibliotheca banatica** apar cărți din aria umanistă: *literatură, istorie, lingvistică, istorie ecleziastică, istoria presei, folclor, etnografie, istoria artelor, muzică*, dar și *literatură confesivă (memorii, jurnale, corespondență)* etc.

Coordonator general,
CRÎȘU DASCĂLU

ISBN: 978-606-999-070-4

9 786069 990704